

T.C.

ANKARA SOSYAL BİLİMLER ÜNİVERSİTESİ

İSLAMİ ARAŞTIRMALAR ENSTİTÜSÜ

KADIN ALGISININ DEĞİŞMESİNDE DİN VE KÜLTÜRÜN ETKİSİ

(Bayburt Örneği)

Yüksek Lisans Tezi

HALİME DORACAN

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ

KASIM 2021

T.C.

ANKARA SOSYAL BİLİMLER ÜNİVERSİTESİ

İSLAMİ ARAŞTIRMALAR ENSTİTÜSÜ

KADIN ALGISININ DEĞİŞMESİNDE DİN VE KÜLTÜRÜN ETKİSİ

(Bayburt Örneği)

Yüksek Lisans Tezi

HALİME DORACAN

185310006

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ

DANIŞMAN

PROF. DR. EJDER OKUMUŞ

KASIM 2021

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans eğitimim boyunca her zaman bilgi ve tecrübeleriyle bana yol gösteren, hiçbir zaman benden değerli desteğini esirgemeyen sevgili danışman hocam Prof. Dr. Ejder OKUMUŞ' a,

Eğitim hayatım ve özellikle yüksek lisans eğitimim boyunca en çok çatışma yaşadığım ama bana herkesten çok maddi ve manevi destek olan, her türlü problemimi çözmende yardımcı olan sevgili babam Yakup DORACAN' a,

Eğitim hayatım boyunca benden hiçbir zaman desteğini esirgemeyip, bana her zaman yol gösteren sevgili amcam Hacı Hüseyin DORACAN' a

Bu çalışmayı yaparken her zaman benimle fikir alışverişinde bulunup, farklı açılardan bakmamı sağlayan sevgili abim Yusuf DORACAN ve kuzenim Mustafa DORACAN' a,

Çalışma esnasında geçirdiğim sağlık sorunumu en kısa zamanda atlamam için bana yardımcı olan annem Kezban DORACAN ve biricik kardeşlerime,

Doktora tez aşamasında olup yoğun bir şekilde çalışmasına rağmen çalışmanın her aşamasında benden desteğini esirgemeyen, fikirlerini ve tecrübelerini her zaman benimle paylaşan canım arkadaşım Zehra ÇAKIR' a,

Covid-19 salgını süresinde risk grubunda olmasına rağmen saha araştırmalarında bana destek olan sevgili amcam Yaşar Köksal ŞAHİNÖZ' e,

Gökçedere kasabasında araştırma yaptığım sürece beni çok güzel bir şekilde evlerinde ağırlayan teyzem Zöhre BAKIR ve ailesine,

Çalışmayı okuyup değerlendiren fikirlerini benimle paylaşan sevgili komşularım Aysun BAYRAM ve Elif İSLAM EREL' e,

Bu çalışmaya katılan, görüşlerini ve deneyimlerini benden esirgemeyen çok değerleri katılımcılarıma teşekkürlerimi ve sevgilerimi sunuyorum.

Hayatta bizimle olduğu zamanlar bir kadının nasıl mücadele edebileceğini, bir topluma örnek olup, bir toplumu iyi ve kötü yönde nasıl dönüştürebileceğini gösteren, bir gün hayat hikayeni yazacağım sende okuyacaksın dediğim ama hayat hikayesini yazamasam da ondan yola çıkarak tez konusu belirleyip bu çalışmayı yapmama vesile olan rahmetli halam Ayşe DORACAN ZENGİN' e rahmet dilerim.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	iii
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
KISALTMALAR	viii
TABLO LİSTESİ	ix
GİRİŞ	1
ARAŞTIRMANIN KONUSU	1
ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ	6
ARAŞTIRMANIN AMACI	6
ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ	6
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	8
VERİ TOPLAMA TEKNİĞİ	8
EVREN VE ÖRNEKLEM	11
ARAŞTIRMA SÜRECİ	11
KAPSAM VE SINIRLILIKLAR	16
1. BÖLÜM: DİN VE KÜLTÜR	16
1.1. DİN	16
1.2. KÜLTÜR	20
1.3. DİN KÜLTÜR İLİŞKİSİ	22
2. BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN BULGULARI	28
2.1. ARAŞTIRMA ALANININ GENEL ÖZELLİKLERİ	28
2.1.1. Coğrafi Konum	28
2.1.2. Tarihçe	29
2.1.3. Nüfus	33
2.1.4. Ekonomik Özellikler	33
2.2. SOSYAL-DEMOGRATİF ÖZELLİKLER	35
2.2.1. Yaşanılan Yer ve Katılımcı Sayısı	35
2.2.2. Yaşanılan Yer ve Medeni Durum	36
2.2.3. Yaşanılan Yer ve Eğitim Düzeyleri	37

2.2.4 Yaşanılan Yer ve Gelir Durumları	38
2.2.5 Yaşanılan Yer ve Meslekler	40
2.3. DİNİ İNANIŞ İLE İLGİLİ BULGULAR	41
2.3.1. Dini Tutumları	41
2.3.2. Namaz Kılma Tutumu	48
2.3.3. Oruç İbadetini Yerine Getirme	49
2.3.4. Zekât ve Hac	50
2.3.5. Dini Yasaklara Uyma	51
2.3.6. Katılımcıların Dini Bilgileri Öğrenmeleri ve Dini Eğitime Karşı Tutumları	54
2.3.7. Kur'an-ı Kerim Okuma Oranları	57
2.4. GELENEK VE GÖRENEKLERE KARŞI TUTUMLAR	59
2.5. KADININ TOPLUMDAKİ KONUMUNA DAİR BULGULAR	66
2.6. KADININ EĞİTİM ALMASI HAKKINDAKİ BULGULAR	76
2.7. KADININ ÇALIŞMASI HAKKINDAKİ BULGULAR	93
2.7.1. Kadının Çalıştığı Zaman Annelik Sorumluluklarını Aksatıp Aksatmadığına Dair Bulgular	106
2.7.2. Kadının Eşi izin Vermediği Sürece Çalışıp Çalışmamasına Dair Bulgular	111
2.7.3. Meslek Grupları Arasında Bir Ayrım Olup Olmayacağı Yönündeki Bulgular	116
2.7.4. Kadının Maaş Kartının Kimde Olacağına Yönelik Bulgular	121
2.7.5. Kadınların İş Hayatında Yönetici Olması Yönündeki Bulgular	126
2.8. KADINLARIN BİREYSEL VE TOPLUMSAL SİYASETE KATILIMINA DAİR BULGULAR	132
2.9. KADINA YÖNELİK AİLE İÇİ ŞİDDET HAKKINDAKİ BULGULAR	146
2.10. KADININ EVLENMESİ VE BOŞANMASI HAKKINDAKİ BULGULAR	160
2.11. KADIN/ERKEK MÜSLÜMAN OLMAYAN BİRİSİ İLE EVLENEBİLİR Mİ?	178
2.12. MİRAS PAYLAŞIMI HAKKINDAKİ BULGULAR	184
2.13. İSLAM DİNİNDE KADININ YERİ VE STATÜSÜ HAKKINDAKİ BULGULAR	195
2.14. ERKEKLERİN TOPLUMSAL YAPIDA AVANTAJLI OLUP OLMADIĞI HAKKINDAKİ BULGULAR	201
2.15. KADIN ERKEK ARASINDA HERHANGİ BİR FARKLILIK VEYA ÜSTÜNLÜK OLUP OLMADIĞI HAKKINDAKİ BULGULAR	207
2.16. CİNSİYET ROLLERİNİN BELİRLENMESİNDE DİNİ VE KÜLTÜREL ETKİLERE DAİR BULGULAR	215
2.17. TOPLUMDAKİ KADIN ALGISININ DEĞİŞMESİNDE ETKİLİ OLAN ŞEYLER	219
2.17.1. Eğitim ve Çalışmanın Etkisi	220
2.17.2. Şehirdeki Üniversitenin Etkisi	223

2.17.3. Devlet Politikalarının Etkisi	227
2.17.4 Medya ve Sosyal Medyanın Etkisi	232
GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	237
KAYNAKÇA:	247
EKLER	260

ÖZET

Bu çalışmada Doğu Karadeniz şehri olan Bayburt'ta cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, medeni durum, yaşanılan yer, gelir seviyesi gibi çeşitli değişkenler açısından farklılıklar gösteren 88 katılımcı ile mülakat yapılmıştır. Bu mülakatlardan ve araştırmacı gözlemlerinden yola çıkarak şehrin çeşitli bölgelerinde toplumun kadın algısı, kadının toplumdaki konumu, toplumun kadının algısının ve kadının toplumdaki konumunun zaman içerisindeki değişmesi incelenmiştir.

Bayburt şehri geleneksel toplum özelliği taşımakla birlikte son yıllarda hızlı bir değişim süreciyle de karşı karşıya bulunmaktadır. Bu değişim süreciyle birlikte toplumun kültürel yapısında, dini anlama ve anlamlandırma biçimlerinde değişimler olmuştur. Bu değişimlerle birlikte toplumda kadınların sosyal konumu ve statüsünde, kadına karşı bakış açısında değişiklikler meydana gelmiştir.

Araştırmada toplumun genel kadın algısından bahsedilmiştir. Araştırmaya katılan katılımcıların hepsi son yıllarda yaşanan sosyal- kültürel değişim süreciyle birlikte toplumda kadının sosyal konumu ve statüsünde, kadına karşı bakış açısında, kadın algısında değişim olduğunu belirtmişlerdir.

Toplumda kadına biçilen genel kabul görmüş sosyal konum ve statünün dışında var olan kadınların sayısı az da olsa olmuştur. Örneğin geçmiş yıllara bakıldığında toplumun kadın eğitime yönelik koyduğu kesin kurallar bulunsada az sayıda kadınların ileri seviye eğitimler aldığı görülmektedir. Bu durum her ne kadar günümüzde düzelmiş yani kadın eğitimi desteklenmiş olsa da toplum içerisinde halen kadın eğitime yönelik kısıtlamalar mevcuttur.

Anahtar Kelimeler: Din, Kültür, Kadın, Kadın Algısı

ABSTRACT

In this research, 88 participants were interviewed in Bayburt, an Eastern Black Sea city in Turkey, with disparities in gender, age, education level, marital status, place of residence, and income level. The society's perception of women in various parts of the city, the position of women in the society, and the change of this perception and position through time were explored based on these interviews and researcher observations.

The society in Bayburt has experienced fast change in recent years although it preserves the traits of a traditional society. Along with this change process, there have been changes in the cultural structure of the society and the ways of understanding and interpreting religion. Along with these changes, there have been changes in the social position and status of women in society, and in the perspective of women.

In the study, the general perception of women in society was mentioned. All of the participants participating in the research stated that there has been a change in the social position and status of women, their perspectives on women, and their perceptions of women, with the socio-cultural change process in recent years.

Although the number of women who exist outside the social position and status generally accepted in society and assigned to women, there has been a small number. For example, when we look at the past years, it is seen that although there are definite rules set by the society for women's education, a small number of women receive advanced education. Although this situation has improved today, that is, women's education has been supported, there are still restrictions on women's education in society.

Keywords: Religion, Culture, Women, Female Perpection

KISALTMALAR

AK : Aydintepe Kaymakamlığı

AÜİF : Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

BB : Bayburt Belediyesi

Bkz. : Bakınız

BV : Bayburt Valiliği

Çev. : Çeviren

Der. : Derleyen

Ed. : Editör

GB : Gökçedere Belediyesi

Haz. : Hazırlayan

İŞKUR: Türkiye İşçi Kurumu

KOSGEB: Küçük ve Orta İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı

KPSS: Kamu Personeli Seçme Sınavı

Krş. : Karşılaştırınız

KUDAKA: Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı

m. : Metre

mlf : Müellif

M.Ö : Milattan Önce

M. S : Milattan Sonra

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

T.C : Türkiye Cumhuriyeti

TDV : Türkiye Diyanet Vakfı

TÜİK : Türkiye İstatistik Kurumu

Vb. : Ve benzeri

Vs. : Vesaire

Yy : Yüz Yıl

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Örneklem Grubunun Yaşanılan Yere Göre Dağılımı.....	35
Tablo 2: Örneklem Grubunun Yaşanılan Yere Göre Medeni Durumu.....	36
Tablo 3: Örneklem Grubunun Yaşanılan Yere Göre Eğitim Düzeyi.....	37
Tablo 4: Örneklem Grubunun Yaşanılan Yere Göre Gelir Düzeyi.....	38

GİRİŞ

ARAŞTIRMANIN KONUSU

Din ile kültürün karşılıklı ilişkileri gündelik hayatta görebildiğimiz bir gerçeklik alanıdır. Her din, ortaya çıktığı toplumun kültürel yapısını etkilemiş ve bu yapıdan etkilenmiştir.¹ Çünkü her toplumun sosyal, ekonomik, coğrafi koşullar gibi birçok nedenlerden ötürü kültürel yapılarında farklılıklar mevcuttur. Bu kültürel farklılıklar toplumların, dini anlama ve anlamlandırma biçimlerine de yansımaktadır. Kültür ve din karşılıklı olarak birbirini etkilemektedir. Kültür alanları din üzerinde etki gösterirken, din de toplum yaşayışı ve kültürün diğer alanlarında etki göstermektedir.² Din, bir toplumda kişiler arası ilişki, bilim, sanat, ekonomi gibi birçok konuyu derinden etkileyip mevcut kültürü tamamen değiştirerek yeni bir kültür oluşturabilir.³ Ya da toplumda süregelen kültürün mevcut özelliklerini ve öğretilerini dikkate alarak bunlar ile kendi öğretisini harmanlayıp yeni bir kültür oluşturabilir. Kültür ve din etkileşiminde dinin öğretileri çoğu zaman bir kültür olarak nesilden nesille aktarılmaktadır. Bir sonraki gelen nesil içerisinde o dine inanmayan ya da ritüellerini yerine getirmeyen bireyler varsa onlar da farkında olarak yahut olmayarak kültürel olarak öğrendiği dini öğretiyi, yaşayışında yerine getirmektedir. Örneğin Kur'an-ı Kerim'de İsrâ süresinde ayetlerde belirtildiği üzere İslam dinine mensup kişilerin inancı gereği anne ve babasına saygı duyması gerekmektedir.⁴ Bu inanç daha sonraları, nesillere dini bir öğreti olmanın yanında bir kültür olarak da öğretilmiştir. Özellikle doğu toplumlarında anne babaya, büyüklere saygı kültürel yapının bir öğretisi olarak nesilden nesille aktarılmıştır. Toplum içerisinde anne babaya saygı göstermeyen kişiler toplum tarafından hakir görülerek bu geleneği sürdürmeye teşvik edilmiştir. Dolayısıyla bireyin dini hassasiyeti alt düzeyde olsa bile bir kültürel öğreti olarak anne babasına ve büyüklerine karşı saygılı davranması gerektiği bilinci bulunmaktadır. Benzer şekilde kültür bazı öğelerini koruyup, dinin öğretilerini ikinci plana atarak daha sonra da kültürel bir öğesini dini inanç gibi nesillerden nesillere aktarmıştır. Örnek verecek olursak; İslam dininin öğretisi gereği kadın ve erkek herkesin

¹ Ejder Okumuş, *Din ve Kültür* (Ankara: Maarif Mektepleri, 2017), 29.

² Hans Freyer, *Din Sosyolojisi*, çev. Turgut Kalpsüz (Ankara: Doğu Batı, 2016), 98.

³ Ejder Okumuş, *Din Sosyolojisi* (Ankara: Maarif Mektepleri, 2018), 141.

⁴ Kur'an-ı Kerim Meali, çev. Ali Bulaç (İstanbul: Çıra Yayınları, 2013), 17/23- 24.

eğitim alması farzdır.⁵ Fakat çoğu İslam toplumunda kadınlardan ziyade erkekler eğitim almış, kadınların eğitim alması toplum tarafından geleneklere aykırı olduğu için hoş karşılanmamıştır.⁶ Bu durum daha çok dini hassasiyeti yüksek olan kişiler tarafından desteklenmiş ve bir kültürel öğeden ziyade dini bir inanış gibi aktarılmıştır. Örneklerden anlaşılacağı gibi toplumda var olan değerler oluşurken birbiri ile iç içe olan kültür ve dinden etkilenmektedir. Din, topluma kültürün geçerliliğini kabul ettirerek, kültürü kendi şemsiyesi altına alarak kuşaktan kuşağa aktarmaktadır. Kültür ise dinin sosyal hayatta yaygınlaşmasında etkili olmaktadır.⁷ Her ne kadar dinin toplumu, toplumsal yapıları, toplumun kültürünü daha çok etkilediği düşünülse de aslında kültürel yapının dini etkilemesi de azımsamayacak derecededir.⁸ Dinin kültürel yapıyı ne kadar etkilediği, kültürel yapının dini ne kadar etkilediği, bu etkinin nerede başlayıp nerede bittiğine dair kesin sınırlar konulamamaktadır. Tıpkı ebeveynlerin çocuklarını yetiştirirken, çocuklar sayesinde olgun birer yetişkinler olması gibi, kültür ve din arasında da birbiri ile bağlantılı, birbirini tamamlayan güçlü bir bağ vardır.

Kültür din ilişkisinde, kültürel değişimleri etkileyen olaylar, yani? kültürel değişimde dinin etkisinin artması veya azalmasıyla beraber yaşanan kültürel dönüşüm çerçevesinde toplum içerisinde değişen birçok düşünceler ve algılar olmuştur. Bu algı ve düşüncelerin oluşmasında insanlık tarihindeki toplumların düşünsel, bilimsel, sanatsal ve kültürel yapılarındaki değişimlerde etkili olmuştur. Oluşan değişimler toplumların mevcut kültürel yapısını derinden etkileyerek, toplumsal ilişkide, yapısında, toplumun fikirlerinde, tutum ve davranışlarında köklü değişimler meydana getirmiştir. Adeta yeni bir kültür inşa etmiştir.⁹ Bazen de meydana gelen değişimler çok derin bir etki oluşturmayıp, toplumun her yerinde eşit düzeyde hissedilmeyerek yüzeysel bir konumda

⁵ Tahsin Yaprak, “Ey Müslüman! İlim Öğrenmek Kadın- Erkek Her Müslüman Farzdır”, Dergi Diyanet (Erişim, 2021). (İbn Mace, Mukaddime, 17).

⁶ Eğitimde cinsiyet eşitsizliği üzerine yapılan bir araştırmada kültürün ve dinin birinci dereceden etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kız çocuklarına yönelik ayrımanın Müslüman ülkelerde daha belirgin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Arusha Kooray, “Gender inequality in education: Political institutions or culture and religion? Gender inequality in education: Political institutions or culture and religion.” European Journal Of Political Economy, 27/2 2011.

⁷ Okumuş, *Din ve Kültür*, 55.

⁸ Okumuş, *Din Sosyolojisi*, 124.

⁹ Okumuş, *Din ve Kültür*, 36.

kalmıştır. Fakat insanın ve toplumun var olduğu her yerde az ya da çok sürekli bir değişim ve dönüşüm mevcuttur.

İçinde yaşadığımız toplum baş döndürücü bir şekilde değişmeye ve ilerlemeye devam etmektedir.¹⁰ Bu hızlı değişimler sanayi devriminden sonra başlamıştır. Sanayi devriminden sonra bilimin hızla ilerlemesiyle birlikte, küreselleşen dünyadaki toplumlarda köklü birçok değişiklik meydana gelmiştir. Yine gelişen teknoloji ile insanların birbiriyle iletişimi, birbirinden bilgi alışverişi yapması, uzak mesafe seyahatlerinin bile gün içerisinde olacak şekilde değişmesi gibi birçok değişim meydana gelmiştir.¹¹ Toplumdaki rasyonel değişimlerle beraber toplumdaki yapı, kurumlar birçok değişikliğe uğramıştır. Rasyonel değişimlerle beraber yeni rasyonel sosyal sebepler ortaya çıkmış, bu çerçevede kadın konusunda yeni tutum ve davranışlar ortaya çıkmıştır.¹² Kadın haklarına, kadının toplumdaki konumuna dair birçok düşünce ve yeni akımlar ortaya çıkmıştır. Modern toplumun imkanlarından da faydalanarak küresel ölçekte yayılan bu düşünceler kendisine, kadın hatta erkek taraftarlar bulmuştur.¹³ Kadın haklarına dair yapılan çalışmalar dünyanın her yerinde aynı olmasa da dünyanın bütün bölgelerine yayılıp toplumlarda farklı bir kadın imajı oluşturarak kadına yönelik tutumları değiştirmiştir. Kadına yönelik tutumların değişmesi beraberinde erkeğe karşı tutumların değişmesini de getirmiştir. Yani toplumlarda kadın ve erkeğe dair algı farklılıkları oluşmuştur. Türkiye’de de kadının konumu, modernleşme atılımının tarihsel gelişme süreci içinde biçimlenmiştir. Kadın sorunu, dönemin ideolojik akımlarının modernizm sınırlarını belirleyen etkenlerdendir. Batıcılar, İslamcılar ve Türkçüler kadının toplumdaki konuma dair farklı söylemler geliştirmişlerdir.¹⁴

¹⁰ İhsan Çapçioğlu, *Sosyal Değişme Sürecinde Din ve Kadının Toplumsal Konumu (Kastamonu Örneği)* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2003), 35.

¹¹ Sait Gürbüz- Faruk Şahin, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri Felsefe- Yöntem- Analiz* (Ankara: Seçkin, 2016), 23

¹² Ali Coşkun, *Sosyal Değişme Kadın ve Din* (İstanbul: Rağbet Yayınları: 2011), 13.

¹³ Kadın hareketlerinde ortaya çıkan düşünce akımları ve öncüleri, ayrıntılı bilgi için bkz. Josephine Donovan, *Feminist Teori*, çev. Aksu Bora vd. (İstanbul: İletişim, 2015).

Kadın konularına değinen benzer bir çalışma için bkz. Sharon Smith, *Kadınlar ve Sosyalizm*, çev: Etkin Bilen Eratalay (İstanbul: Yordam Kitap, 2016).

Osmanlı dönemi kadın hareketleri için bkz. Serpil Çakır, *Osmanlı Kadın Hareketi* (İstanbul: Metis Yayınları, 2019).

Osmanlı dönemi, Cumhuriyetin ilk yıllarında olan kadın hareketleri için bkz. Sabiha Sertel, *Kadınlığa Dair*, der. Hamit Ertem (İstanbul: Sel, 2019).

¹⁴ Nilüfer Göle *Modern Mahrem Medeniyet ve Örtünme* (İstanbul: Metis Yayınları, 2011), 49, 58.

İnsanlık tarihinde kadının toplumdaki konumu, yeri, kadın haklarına dair farklılar her dönem mevcut olmuştur. Bazı toplumlarda kadına değer verilip, hakları korurken,¹⁵ bazı toplumlarda kadının insan olup olmadığı tartışılmıştır.¹⁶ Özellikle tek tanrılı dinlerin ortaya çıktığı zamanlarda kadınlara erkekler ile eşit sorumluluklar verilip, inanç, ibadet konularında erkeklerle eşit olarak görülmüştür. Dinin toplum içerisinde yayılmasında kadınlardan destek alınmıştır.¹⁷ Kadına dini ve sosyal hayatta sorumluluklar vererek onu erkekten farklı bir konuma koymamıştır. Fakat süreç içerisinde dini öğretilerden ziyade kabul gören geleneksel kültür bir şekilde toplumda hâkim olmuştur.¹⁸ Ve kadınlar siyasi, sosyal birçok haklarından mahrum bırakılmıştır. Fransız İhtilalinden sonra kadınların hak arayışı, modern imkanların etkisi ile dünyanın her yerine yayılmaya başlamıştır. Bu dünyanın her yerinde eşit düzeyde olmasa bile toplumlarda farklı bir kültürel dönüşüme yol açmıştır. Artık toplumda kadınlar, kadın haklarını savunmaya başlamıştır. Fakat tam da bu noktada geleneksel kültürel kodlar, inanışlar çatışmaya başlamış, din ve kültür çatışması olmuştur.¹⁹ Kadın haklarını savunanlar genellikle din karşıtı görülüp eleştirilmiştir. Kadınlar kültürler, dini inançlar ve modernizm ile yayılmaya başlayan kadın hakları söylemleri arasında kalmışlardır. Bazı düşünce akımları ve kişiler dinlerin ataerkilliği desteklediğini savunmaktadır.²⁰ Bu paradigmada dinin kadını kısıtladığı düşüncesi hakimdir. Bazı kadın hakları savunucuları ise (bu özellikle İslam dinine inanan kadın hakları savunucularının savunduğu bir görüştür) toplumda kadınlar aleyhine var olan eşitsizliklerin dinden kaynaklı olmadığını, geleneksel kültürün parçaları

¹⁵ Coşkun, *Sosyal Değişme Kadın ve Din*, 148-150.

¹⁶ Sıddık Ağçoban “*Kadın Olgusunun Kültürel Gelişimi ve İslam’da Kadının Yeri Üzerine Tartışmalar*”, Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2/1 (2016), 14-15.

¹⁷ Hz. İsa’nın tebliğinde kadınlar ona yardımcı olmuşlardır. Ayrıntılı bilgi için bkz. İlber Dölek, “*Feminist Kristoloji Bağlamında Yeni Ahit Metinlerindeki Kadınların Konumu ve Rolü*”, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 2/2 (Aralık 2019).

¹⁸ Hz. Peygamberden sonra olumsuz kadın algısının başlaması. Ayrıntılı bilgi için bkz. Kamacı, Fatimatüz Zehra Kamacı, “Hz. Peygamber Döneminde Kadın Olmak”. Ed. H. Şule, Albayrak. *Kadın Olmak İslam, Gelenek Modernlik ve Ötesi* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2019) 199-201.

¹⁹ Toplumsal çatışma- din ilişkileri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ejder Okumuş, *Din ve Toplumsal Çatışma* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2017).

²⁰ Fatmagül Berkay, *Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın Hristiyanlıkta ve İslamiyette Kadının Statüsüne Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım*. (İstanbul: Metis, 2019); Bilal Sambur, “*Din ve Ataerkillik Kısılacında Kadın*”, Şarkul Avsat (18 Nisan 2021).

olduğunu savunmaktadırlar.²¹ İslam dininde kadınlar hakkındaki öğretilerin mevcut şartlarda Kur'an-ı Kerim'in ruhuna uygun bir şekilde yeniden yorumlanması gerektiğini düşünmektedirler.²² Tam da bu noktada yapılan araştırmamıza baktığımızda “kadının statüsünü belirleyen, geleneksel kültürle harmanlanmış geleneksel din anlayışımız mı yahut da dinin ön gördüğü anlayış mı veya kültürel yapımız mı ?” olduğu sorularının cevapları araştırılmaktadır.

Kadın çok tartışılan bir konu olmakla beraber hiç şüphesiz kadın algısının oluşmasında sadece dini öğretiler değil, mevcut kültür de etkilidir. Hatta kültür çoğu zaman kadın konusunda daha baskın olmuştur. Değişen kültürel algı ile, toplumdaki her kesimden kadınların eğitim almaya başlaması, bazı kadınların iş hayatına katılması, küreselleşen dünyada modernizm etkisinin artması ile toplumun her kesiminde farklı bir kadın algısı oluşmaya başlamıştır. Modern toplumda kadına dair, toplumun bir kısmında geleneksel algı devam ederken, belli bir kısmında geleneğin dışına çıkmaya başlayan bir algı olmuştur. Ayrıca modern toplumda da kadın algısına dair din belirleyici bir faktör olmaya devam etmektedir. Burada inananların dini anlamlandırma biçimlerinde meydana gelen farklılıklar kadının konumunu bu yeni düşünme biçimi ile eşleştirmiştir. Toplumlarda her zaman kadın algısının oluşmasında din ve kültür belirleyici iki olguyu oluşturmaktadır. Bu çalışmada mevcut kadın algısı ile değişen kadın algısının belirleyen nedenlerin neler olduğunu, kadın algısının oluşmasında ne kadar kültür ne kadar dini inançların etkisi olduğu araştırılmıştır. Çalışma evrenini son yıllarda şehirleşme oranı artan, modernizm etkisinin hissedilmeye başlandığı ve geleneksel bir toplumdan modern topluma geçiş evresinde olan Bayburt ili oluşturmaktadır. Bayburt ilinin geleneksel yapısında ataerkil kültür hâkim iken, kadınların eğitimi konusunda artan bilinç ile kız çocuklarının eğitime daha çok yönlendirilmesi, şehre gelen üniversite, iş imkanlarının artması ve kadının iş hayatına dahil olması, teknolojik gelişmeler gibi birçok nedenin etkisi ile de Bayburt' ta hızlı bir kültürel dönüşüm başlamıştır. Bütün bu değişimlerin neticesinde farklı bir kadın algısı oluşmaya başlamıştır. Bayburt modern kültüre geçiş evresinde olan bir şehir olduğu için kadın algısına yönelik düşünceler yeni yeni değişmeye başlamıştır. Bu değişimler; “Kadın algısı şehrin her kesiminde aynı mı? Kırsal

²¹ Zahra Ali, *İslami Feminizmler*, çev. Öykü Elitez (İstanbul: İletişim, 2019).

²² Amine-Wedud-Muhsin, *Kur'an ve Kadın*, çev. Nazife Şişman (İstanbul: İz Yayınları, 2000).

bölgelerde ve şehir merkezinde farklılıklar var mı? Yerel halk bu dönüşümün farkında mı ve bu dönüşümü onaylıyor mu?” şeklindedir.

Çalışmada bu değişimlerin sebeplerini anlamak için bu konularda şehrin farklı kesimlerinde bulunan kişilere sorular sorulmuştur. Çıkan bulgular neticesinde kadın algısına yönelik değişimlerde kültür ve din etkisinin ne denli baskın olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

ARAŞTIRMANIN AMACI

Araştırmanın amacı toplumumuzda var olan kadın algısına yönelik değişimin üzerinde din ve kültürün etkisini incelemektir. Toplumda var olan kadın algısının kültürel ve dini etkilerle nasıl değiştiğini, nasıl yeniden inşa edildiğini, kadınların ve erkeklerin, kadın yönelik düşüncelerinin aynı olup olmadığını, kırsal bölgelerde ve şehirde yaşayan kişilerin kadına yönelik algılarının aynı olup olmadığını, kadın algısının zaman içerisinde değişip değişmediğini, kadına karşı bakış açısının ne denli değiştiğini, bu değişimin toplumun her yerinde aynı olup olmadığını, toplumun her kesiminden kabul görüp görmediğini tespit etme amacını içermektedir.

Bu amaç doğrultusunda Bayburt ili ele alınmıştır. Bayburt ilinin şehir merkezi, bir ilçesi, bir kasabası ve bir köyü evren olarak belirlenmiştir. Araştırmada örneklem grubunun belirlenmesinde ise kartopu örnekleme tekniği kullanılmıştır. Bu teknik kuralları doğrultusunda farklı yaş gruplarında kadın ve erkek gönüllü katılımcılarla mülakat yapılmıştır. Ortaya çıkan veriler din kültür etkileşimi çerçevesinde değerlendirilip, din ve kültürün etkisinin ne denli olduğu anlaşılmaya, anlamlandırılmaya ve açıklanmaya çalışılmıştır.

ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Ülkemizde özellikle 1980’li yıllardan sonra kadın konusunda birçok çalışma yapılmıştır. Din ve kadın konusu hakkında yapılan akademik çalışmaların birçoğunu

özgünlük noktasında tartışmak için erken olsa dahi,²³ kadın konusu üzerinden yapılan bazı çalışmalar dinin kadını sınırlandığı düşüncesi ekseninde, dinin reddedilmesi gerektiği yönünde ideolojik yaklaşımlar çerçevesinde yapılmıştır.²⁴ Bu çalışmalarda, dinin kadına karşı bakış açısı üzerindeki olumlu etkisi ve kültürel etkiler ikinci planda kalmıştır. Kadın hakkında yapılan bazı çalışmalarda ise dini hassasiyetle olaya yaklaşmış, savunmacı bir yaklaşım benimsenerek muarızlarına cevap vermişlerdir.²⁵ Kadın meselesinde var olan asıl sorunlar ikinci plana atılmıştır. Çalışmada bu eğilimlerden ziyade kültür ve din etkileşimine bakılıp, bunun kadının konumunun belirlenmesindeki etkisi tarafsız bir şekilde açıklanarak, özgün bir çalışma yapılmaya çalışılmıştır. Araştırma Türkiye'nin gelişmekte olan şehri hem Karadeniz kültürünü hem de doğu kültürünü harmanlayan aynı zamanda İç Anadolu'nun kültürünü de içinde barındıran Bayburt şehrinde olması, alanda yapılacak diğer şehirlerdeki kadın çalışmaları ile Bayburt şehrini kıyaslama imkânı verecektir. Çünkü Bayburt'un kadına bakış açısının Türkiye'nin çoğu şehri ile benzer olduğu düşünülmektedir. Araştırma nitel araştırma yöntemi olan mülakat tekniği ile yapıldığı için katılımcıların kadın hakkındaki görüşleri, kadının toplum içindeki konumunun değişimi hakkında bizzat kendi fikirlerini, deneyimlerini aktarıyor olması, kadının toplumdaki dönüşümü hakkında doğrudan fikir sunacaktır. Yapılan çalışma sonrasında elde edilen bulguların bu alanda yapılan diğer kadın çalışmaları için de başka bölgelerde yapılan kadının toplumsal değişiminin nasıl olduğunu araştıran çalışmalar için de kıyaslama imkânı tanıyacağı düşünülmektedir. Aynı zamanda yıllar sonrasında Bayburt'ta yapılacak olan kadın çalışmalarında şehrin kadına karşı bakış açısında değişiminin var olup olmadığı yönünde bir kıyaslama imkânı sunacaktır. Ayrıca günümüzde toplumsal cinsiyet çalışmaları bağlamında yapılan çalışmalar ivme kazanmıştır. Bu çalışma da toplumsal cinsiyet alanındaki çalışmalara ve din sosyolojisi alanına katkı sağlayacaktır.

²³ Necdet Subaşı, “*Din ve Kadın Konulu Çalışmalarda Akademik Özgünlük ve Sahicilik Sorunu*”. Divan Disiplinler Arası Çalışmalar Dergisi 17/32 (Aralık 2012).

²⁴ Bkz. İlhan Arsel, *Şeriat ve Kadın* (İstanbul: Kaynak Yayınları, 2020).

²⁵ Bkz. Hayrettin Karaman, *İslam'da Kadın ve Aile* (İstanbul: Ensar Yayınları, 2010).

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

VERİ TOPLAMA TEKNİĞİ

Yapılan olgusal çalışmalarda, saha araştırmaları, gözlemler ne kadar önemli olsa dahi araştırmaya kuramsal kısmın da öncülük yapması gerekir. Aksi halde yapılan çalışmanın anlamlandırılması zayıf kalabilmektedir.²⁶ Bu yüzden çalışmamızın birinci bölümünü literatür kısmı oluşturmaktadır. Literatür kısmı oluşturulurken konuyla alakalı literatür taranmıştır. Konu ile alakalı kısım ve genel hatlar, giriş kısmı ve birinci bölümde değerlendirilmiştir. Çalışmanın ikinci kısmında ise saha araştırması yapılan yerlerin coğrafi konumuna, nüfusuna, tarihçesine, ekonomisine değinilmiştir. İkinci bölümde katılımcıların demografik özelliklerine yer verilmiştir. İkinci bölümde son olarak mülakatlar neticesinde elde ettiğimiz bulgular değerlendirilmiştir.

Araştırma nitel bir araştırmadır. Nitel araştırmaların genel çerçevesi, ilkeleri ve tanımı noktasında uzlaşılan ortak bir tanım yoktur.²⁷ Nitel yaklaşımlar, “bir araştırma tasarımının “nasıl” ve “niçin” sorularına yanıt bulma çabasında olduğu ve araştırma konusuna ilişkin derinlemesine/geniş kapsamlı bir “betimleme” ye ihtiyaç duyduğu için gevşek yapılandırılmış bir araştırma tasarımının kullanıldığı çalışmalardır”.²⁸ Nitel araştırmalar teori inşasına yönelik araştırmalardır. Teori ile başlamadan çok teori ile sonuçlanmayı içerir.²⁹ Bu yüzden nitel araştırmanın önemli bir özelliği ise tümevarımsal olmasıdır. Araştırmacı tümdengelimsel bir şekilde hipotezleri test etmek yerine kavram, hipotez ve teori oluşturmak için veri toplar.³⁰ Verileri tümevarımsal bir şekilde daha soyut

²⁶ Anthony Giddens, *Sosyoloji*, çev. Hüseyin Özel vd. (İstanbul: Kırmızı, 2013), 112.

²⁷ Sait Gürbüz- Faruk Şahin, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri Felsefe- Yöntem- Analiz*, 400.

²⁸ Şeref Uluocak, “Sosyal Araştırma Yöntem ve Teknikleri, ed. İhsan Çapçioğlu-Hayati Beşirli. *Sosyoloji’ye Giriş* (Ankara: Grafiker, 2013), 54.

²⁹ Frank Lewins, *Sosyal Bilim Metodolojisi Eleştirel Bir Giriş* çev. Abdulvahap Taştan (Antalya: Lotus Yayınevi, 2017), 100.

³⁰ Sharan B. Merriam, *Nitel Araştırma Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber*, Çev.ed. Selahattin Turan (Ankara: Nobel, 2018), 15.

bilgi birikimleri şeklinde organize ederek, örüntü, kategori ve temaları aşağıdan yukarıya doğru oluşturur.³¹

Araştırmada nitel araştırma tekniklerinden mülakat yöntemi kullanılmıştır. Mülakatın kısaca tanımını yapmak gerekirse, sözlü iletişim yoluyla insanları ve onlarla ilişkili durumları anlamaya çalışan bir veri toplama tekniğidir.³² Eğitim yaş cinsiyet vb. genel cevap verilebilecek sorular için hem nicel hem de nitel araştırmalarda kullanılan anket tekniği kullanılmıştır.

Anket tekniği kullanılarak yapılan bir çalışmada daha fazla kişiye ulaşma imkânı olması, elde edilen verilerin daha kolay analiz edilmesine rağmen çalışmada anket yerine mülakat tekniği kullanılmıştır. Eğitim, yaş, cinsiyet vb. genel sorular dışında anket tekniğini kullanmak istemememizin nedenlerinden birincisi; anket tekniği kullanıldığı zaman sorulara verilen cevaplar anket içerisinde belirlenen kısa cevaplardır. Katılımcılarla birebir derinlemesine görüşme yapıp her soru hakkında uzun detaylı bir cevap alma imkânınız olmamaktadır. Daha detaylı bulgular elde edebilmek için mülakat tekniği kullanılmak istenmiştir. Diğer bir neden ise aslında sosyal bilimlerde saha araştırmasının zorluklarından birisidir. Sorulmak istenilen sorunun anlamını sizin sormak istediğiniz anlamda değil, karşı tarafın nezdinde farklı anlamda kabul ediyor olması ve buna göre cevaplandırıyor olmasıdır. Anket tekniği uyguladığımız zaman; katılımcı ve araştırmacı çoğu zaman ortak bir noktada buluşmakta güçlük çekmektedir ama mülakat esnasında sorulan sorularda anlam farklılıkları yaşansa bile araştırmacı katılımcıya ek sorular sorarak asıl sorulmak istenilen soru üzerinde uzlaşma sağlanmaktadır. Örneğin şiddetle alakalı bir soruda “şiddeti” sorulan kişiler farklı anlamlarda yorumlanmaktadır. Bir kişi “şiddeti” fiziksel, duygusal her türlü şiddet kabul ederken başka bir kişi için şiddet denilince akla sadece fiziksel şiddet gelmektedir. Zaten görüşme yapılan kişilerin büyük bir kısmı da böyle düşünmekteydi. Bazı kişiler ise şiddetin anlamını fiziksel şiddetin ileri boyutları olarak kabul etmektedirler. Örneğin tokat atmayı şiddet olarak görmemektedirler. Bu noktada araştırmacı katılımcıların şiddete bakış açısını ondan ne

³¹ John W. Creswell, *Nitel Araştırma Yöntemleri Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*, Çev.ed. Mesut Bütün- Selçuk Beşir Demir (Ankara: Siyasal Kitabevi, 2021), 46.

³² Sait Gürbüz- Faruk Şahin, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri Felsefe- Yöntem- Analiz*, 422.

anladığını daha detaylı öğrenme fırsatı elde edebilmektedir. Kendi sormak istediği soruyu karşısındaki bakış açısından hareketle daha detaylı sorup, daha fazla veri elde etmektedir.

Mülakat soruları belirlenirken ilk önce literatür taraması yapılmış, geçmişten bugüne İslam dininde kadın konusunda tartışılan konuların listesi çıkarılmıştır. Bu alanda yapılmış ve yayınlanmış din ve kadın konulu sempozyumlar incelenmiştir.³³ Daha sonra yapılan benzer araştırmalara ve sordukları sorulara bakılmıştır ve sorulan sorulardan yardım alınmıştır.³⁴ Daha sonrasında Bayburt şehrindeki değişimden hareketle bazı sorular not edilmiştir. Bütün bunların neticesinde mülakat soruları oluşturulmuştur. Sorular hazırlandıktan sonra farklı iki yaş grubunda kadın ve erkeğe mülakat yapılmış ve mülakat sorularındaki eksiklikler tespit edilip ek sorular hazırlanmıştır. Aynı şekilde mülakat soruları içerisinde fazla ve aynı konu üzerinde sormuş olduğumuzu düşündüğümüz sorular tespit edilmiştir ve mülakat soruları içerisinden çıkartılmıştır. Mülakat sorularının ilk altı sorusu, Müslüman olmayan katılımcı var mı? Katılımcıların dini konulardaki yetkinliğini anlamaya, gelenek ve göreneklerine karşı tutumunu anlamaya yönelik sorulardır. Diğer 35 sorusu ise toplumdaki kişilerin kadına bakış açısını anlamaya ve verilen cevaplardan kadına bakış açısının da dinin mi toplumsal kültürün mü etkisinin daha fazla olduğunu anlamaya, toplumda geçmişle orantılı kadına karşı bakış açısında nasıl değişiklikler olduğunu ve bu değişimlerin nedenlerinin ne olduğunu, kişilerin bu konudaki düşüncelerini anlamaya yönelik sorulardır. Sorular hazırlandıktan sonra son aşama olarak alanda uzman hoca onayına sunulmuştur. Uzman soruları onayladıktan sonra saha araştırması yapmak için Bayburt Valiliğine dilekçe verilerek araştırma yapmak için izin alınmıştır. İzin alındıktan sonra araştırmaya başlanmıştır.

Araştırmadan elde edilen veriler nitel araştırma yöntemi ile analiz edilmiştir. Değerlendirme sürecinde sorulara verilen yanıtlar da araştırmanın amacına en uygun, benzer olan düşünceler bir temel kategoride ayrılmış, görüşmelerden elde edilen verilerin aktarımında cinsiyet, yaş, eğitim durumu, yerleşim yeri gibi demografik nitelikler

³³ M. Faruk Bayraktar, *Din ve Toplumsal Boyutlarıyla Cinsiyet*. İstanbul: Ensar Yayınları, 2012.

³⁴ Asım Yapıcı, *Toplumsal Cinsiyet Din ve Kadın*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2016; Birsan Banu Okutan, *Popüler Kültür Din ve Kadın*. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2013; İhsan Çapcıoğlu, *Sosyal Değişme Sürecinde Din ve Kadının Toplumsal Konumu (Kastamonu Örneği)* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2003).

kullanılmıştır. Katılımcıların çoğu istemeği için katılımcıların ad ve soyadlarına yer verilmemiştir.

EVREN VE ÖRNEKLEM

Karasar, evreni araştırma sonuçlarının genellemek istendiği elemanlar bütünü şeklinde tarif etmektedir. Karasar’a göre evren soyut bir kavramdır. Tanımlanması kolay fakat ulaşılması güçtür. Bu nedenle araştırmada “evren” terimi yerine “çalışma evreni” terimini kullanmanın daha doğru olacağını düşünmektedir. Çalışma evreni ise, araştırmacının doğrudan gözleyerek ya da ondan seçilmiş bir örnek küme üzerinden gözlemlerden yararlanarak hakkında görüş bildirebileceği, ulaşılabilen somut evrendir.³⁵ Bu tanıma göre araştırmanın çalışma evrenini Bayburt şehir merkezi, Aydıntepe ilçesi, Gökçedere kasabası ve Çayırköprü köyü oluşturmaktadır.

Alan araştırmalarında birçok örneklem yöntemi kullanılmaktadır. Araştırma yapılırken mülakat yapılacak kişiler olasılıklı olmayan örneklem türü olan kartopu örneklem tekniği ile belirlenmiştir. Kapalı grupları araştırmak için uygundur. Örnekleme kartopu örneklem denmesinin nedeni kartopunun küçük bir kütleden yığına dönüşmesi gibi araştırılacak grubun küçük bir parçasından başlanıp grubun tümüne ulaşılmasıdır.³⁶

ARAŞTIRMA SÜRECİ

2020 Mart ayından itibaren görüşmeler yapılmaya başlanmıştır. Fakat görüşmeler yapılmaya başlandıktan sonra dünya genelinde pandemi ilan edilmiş ve ülkemizde covid 19 salgını hızla yayılmaya başlamış ve ülke genelinde kısıtlamalar yapılmaya başlanmıştır. Olumsuz pandemi dönemi koşullarından dolayı çalışmalara online devam edilme kararı alınmıştır. Fakat online mülakat yapılırken her yaş aralığı ile mülakat yapılamamıştır. Çünkü genel olarak sadece 20-30 yaş aralığı aktif bir şekilde sosyal iletişim ağlarını kullanmaktadır. Daha önce de online görüşme deneyimleri oldukları

³⁵ Niyazi Karasar, *Bilimsel Araştırma Yöntemi Kavramlar İlkeler Teknikler* (Ankara: Nobel Yayıncılık, 2020), 147.

³⁶ Yusuf Ziya Özcan- Özden Özbay, “Sosyolojide Yöntem”. *Sosyolojiye Giriş*. mlf. İhsan Sezal (İstanbul: Beta, 2012), 75.

için belirli bir gün ve saat vererek istenilen platformda whatsapp, mesenger, zoom, instagram vs. mülakatlar yapılmıştır. Bu yaş aralığındaki kişiler sizin istediğiniz herhangi bir platforma üye değilse bile kesinlikle başka bir platforma üyedir ve onlarla o platform üzerinden görüşme sağlanabilmektedir. Ama kırk yaş üzeri özellikle kadınlar pandemi süresince çocuklarının da uzaktan eğitime katılıp sürekli evde olmaları gibi nedenlerden dolayı, karşı tarafa mülakat için uygun bir vakit ayarlayamamakta, ayarlasa dahi çoğu kadın online görüşme yapmak istememiştir. Ayrıca çoğu sosyal medya uygulamalarına üye değildirler, üye oldukları uygulamaların da her özelliğini de bilmemektedirler. O yüzden herkes ile ortak bir sosyal medya uygulaması tercih edilmeye çalışılmıştır. Genellikle herkesin ortak kullandığı uygulama whatsapp olduğu için çoğu yapılan online görüntülü görüşmeler whatsapp üzerinden yapılmıştır. Online görüşmelerin covid 19 salgını döneminde en büyük avantajı evden yapılıyor olabilesidir. Bu konuda dezavantajlar; herkesin internet hızının aynı olmaması, görüşmelerin sık sık kesintiye uğraması, mülakatların kesintiye uğramasından dolayı katılımcıların seslerinin gitmesi, verilen cevabın tam anlaşılmadığı için katılımcıdan cevabını tekrarlamasını istenmesi fakat katılımcıların aynı soruya tekrar cevap vermek istememesi, yüz yüze mülakatlarda olduğu gibi bütün jest ve mimiklerinin gözlenmekte güçlük çekilmesi gibi online mülakatların birçok dezavantajı olmuştur. Aynı şekilde belli yaş aralığında kadın katılımcı ayarlamakta sıkıntı yaşamamıza rağmen, erkek katılımcı ayarlamakta da güçlük çekilmiştir. Belli yaş üzerinde kartopu tekniğini kadınlarda uygulamakta güçlük çekilmiştir. Çünkü çoğu kadın tanımadığı kişiyle mülakat yapmak istememektedir. Sadece 20-30 yaş aralığındaki kadınlar tanımadıkları kişi ile online mülakat yapmayı kabul etmiştir. Sürekli 20-30 yaş aralığındaki kadın katılımcı ile mülakat yapmak, diğer yaş grupları ile yapamamak araştırmada hedeflenen verileri elde etmemizi güçleştirecekti. Online mülakatlar da belli bir yaş aralığında olmaya başlandığı için sınırlı sayı ile online görüşmeler bitirilip belli bir dönem mülakatlara ara verilmiştir. Salgın seyrinin normalleşme sürecine girmesiyle yüz yüze mülakat görüşmeleri yeniden yapılmaya başlanmıştır.

Araştırmada Covid 19 salgını zamanına denk geldiği için insanlar evlerine veya iş yerlerine araştırmacı kabul etmek istememiştir. Ama dönemsel şartlar ne kadar zor olursa olsun kabul eden kişiler ile istenilen zamanda ve istenilen yerde mülakatlar yapılmıştır. Covid 19 pandemisinden kaynaklı birçok sıkıntı ile karşılaşılmasına rağmen kırsal kesim

ve şehir merkezinde kadın erkek farklı yaş gruplarında toplam 96 kişi ile mülakatlar yapılmıştır. Yapılan mülakatlarda 8 kişinin mülakatı yaş, yaşanılan yer, sorulara verilen yetersiz cevaplar gibi nedenlerden dolayı değerlendirilmeye alınmamıştır. 88 kişinin vermiş olduğu cevaplar üzerinden değerlendirme yapılmıştır.

Mülakat yapılırken daha fazla ve farklı verilere ulaşmak için mülakat yapılan kişilere sorulan sorulara kendisinden farklı cevap vereceğine inandığı, kendisinden düşünce olarak farklı düşündüğünü bildiği, arkadaşına, tanıdığına yönlendirmesi rica edilmiştir. Bu şekilde farklı yanıtlar almaya, farklı düşüncelere ulaşılmaya çalışılmıştır. Ayrıca ne zaman aynı yaş grubunda farklı cevapları olan insanlarda cevapları benzer olmaya başladıysa o yaş grupları için mülakat bırakıp farklı yaş gruplarında mülakat yapmaya başlanmıştır. Özellikle kırsalda bazı yaş grubu aralığında farklı görüş değil, kişi bulmakta zorlanıldığı için iki farklı yönde cevaplar verilse bile elde edilen veriler üzerinden bir kıyaslama yapılmıştır.

Pandemi dolayısıyla mülakat için gidilen köy tek bir tane olmasına rağmen, Bayburt'un farklı köylerinden olup köyleri ile de bağlarını koparmayıp uzun yıllar Bayburt şehir merkezinde yaşayan kişilerle görüşmeler yapılmış, kendi köylerinin kadına bakış açısında zamanla değişimin hangi yönde olduğu gibi araştırmanın ana hattındaki sorular sorularak birçok konuda mülakat verileri ile kıyaslama yapılmıştır.

Şehir merkezinde toplumla daha iç içe olan ve toplumdaki değişimi daha yakından analiz edebileceğine inandığımız öğretmen, gazeteci, kadın kuaförleri, taksici veya daha çok kadınların alışveriş yaptığı esnaf kişiler gibi kişiler seçilip özellikle onlar ile mülakat yapılarak toplumdaki algının nasıl olduğunu, nasıl değiştiğini daha detaylı öğrenmeye çalışılmıştır. Araştırma esnasında uzun yıllar boyunca aile içi şiddete maruz kalmış, yirmi beş yıllık evlilikten sonra boşanma aşamasında olan şiddet mağduru olan gönüllü bir kadın katılımcı ile görüşme yapılmıştır. Neden uzun yıllar şiddet görüp buna katlandığını, toplumun şiddete tepkisini, yaşadığı yerde kendisi gibi şiddet gören kadınların var olup olmadığı gibi birçok soru yöneltilerek derinlemesine bir görüşme yapılmıştır. Ve mülakat verileri ile kıyaslanıp özellikle şiddet ile ilgili kısımda katılımcının görüşlerine yer verilmiştir. Aynı kişi ile farklı bir zamanda mülakat da yapılmıştır.

Araştırmada mülakat yapılırken şehir merkezinde ve Aydıntepe ilçesinde katılımcılardan covid 19 salgını nedeninden dolayıyla ailelerinde risk grubu insanlar olduğu için bazı noktalarda tereddüt yaşamalarına rağmen araştırmaya katılmışlardır. Katılımcılar noktasında herhangi bir problemle karşılaşmamıştır. Sadece şehir merkezinde bir kişi iş yoğunluğundan dolayı mülakat yapmak istememiştir ama o da aynı gün içerisinde mülakat yapacak başka bir kişiyi görüşme yapmak için ayarlamıştır. Fakat köyde istenilen kişi sayısı kadar mülakat yapılamamıştır çünkü insanlar covid 19 salgını nedeni ile evlerine kimseyi kabul etmemekteydiler. Çok sınırlı sayıda kişi ile mülakat yapılabilmektedir. Kasabada mülakat yaptığımız herkes bizi evine kabul etti fakat evlerinde yaşlı varsa bizi farklı bir odada misafir etmek zorunda kaldılar, soba yakarak ısındıkları için soğuk bir odada zor koşullar altında mülakat yapmak zorunda kalınmıştır. Kasabada mülakat yaparken bilgilendirme onam formunda gizlilik esasını okumalarına, sözlü olarak kişisel haklarını koruyacağımızı, etik kurul ve valilik iznimiz olduğunu bildirmemize rağmen kadınlar arasında tahmin ediyorum ki ilahiyatçı olmamız nedeniyle bizi dindar hoca kimliği ile görüp fetö terör örgütü ile kıyaslama yaparak “Onları da hoca bildik başımız yandı, şimdi size mülakat verirse daha sonra yine başımız yanar” diyerek mülakatı reddeden olmuştur. Mülakatlar yapılırken kartopu tekniği kullanıldığı için bir önceki mülakat yaptığımız kişiyle irtibat kurup başka birisine yönlendirmesini rica ederek mülakatlara devam edilmiştir. Kasabada mülakat esnasında karşılan zorluklardan birisi bu idi. Mülakat esnasında yaşadığımız bir diğer sıkıntı ise bazı kadınların eşlerinin haberi olmadığı ve eşi evde olmadığından eşlerinden izin alamayacaklarını, eşinin normalde böyle şeyler yapılmasına izin vermeyeceğini belirtip mülakat yapmayı reddetmeleridir. Yine mülakatlar sırasında mülakat yapmayı kabul ettiği halde, kocasından habersiz onun izni olmadan bilgilendirme onam formunu imzalamak istemeyen kadınlar olmuştur. Form imzalamayı eşi veya kayınpederi gelip izin verdiği, imzalamada bir sakınca görmediği sürece imzalayabileceğini söyleyen kadınlar da mevcuttur. Çünkü bunu yaparsam eşinden şiddet görebilirim en iyisi imzalamamam diyen kadın vardı. Kasabada halen çoğu kadın küçük şeylerden şiddet görebileceği ihtimalini biliyor, şiddet burada devam eden bir olgu. Erkek hakimiyeti çok küçük şeylerde bile baskınlığını koruyor. Bazı kadınlar ise mülakat yapmayı kabul etti ama eğitim durumunu yetersiz gördüğü için yanlış cevap veririm, bilemem, yanlış yaparım korkusu ile mülakat esnasında o kadar kendisini sınırlandırdı ki genel üstü kapalı cevap vermeye, kendi fikrince yanlış yapmamaya çabalamıştır. Böyle

kişiler ile mülakat esnasında daha ek sorular sorularak veya soruları kendi anlayacağı düzeyde farklı cümlelerle kendisini daha rahat hissetmesini sağlayarak asıl düşünceleri ve geçmiş deneyimleri öğrenilmiştir.

Kasabada yapılan mülakatlarda şöyle bir durum da gözlemlenmiştir; mülakat yaptığımız kişi ertesi gün başka mülakat yapacağımız kişiyi ayarlayabileceğini söylemiştir, evine gittiğimizde 6-7 kişilik kadın grubunu mülakat yapmamız için kendi evine davet etmiştir. Aynı yaş grubu oldukları için benzer cevaplar vereceklerini dile getirdiler. O yüzden aralarında farklı düşüncede olduğunu, kendini daha rahat ifade edebileceğini söyledikleri arkadaşları ile görüşme yapmanın daha uygun olduğuna karar verilmiştir.

Toplu yapılan mülakat görüşmelerinde ise araştırmacı açısından, katılımcılardan cevap almak çoğu zaman sıkıntılı bir süreç olmaktadır. Çünkü katılımcılardan birisi bir soruyu yanıtladığında, diğer katılımcılar aynı soruyu cevaplamak istememekte, kişinin vereceği cevap diğer katılımcının verdiği cevapla benzer olacağını düşünüyor ise sorulan soruya hiç cevaplamıyor, katılımcı bir önceki katılımcılardan farklı cevap verecek olsa dahi grup düşüncesi dışına çıkmamak adına soruyu cevaplamamakta, katılımcı farklı cevap verse bile grup içerisinde diğer katılımcılardan tepki gelirse bir önceki cevabını değiştirip farklı bir cevap vermekte, bu şekilde olunca araştırmacı herkesin tam olarak nasıl düşündüğünü anlamakta güçlük çekmektedir. Toplu görüşmeler esnasında ses kaydına izin verilmezse herkesin düşüncesini takip etmek, not almak araştırmacı açısından çok güç olmaktadır. Grup görüşmeleri ses kaydına alınsa bile daha sonrasında ses kayıtları yazıya aktarılırken, herkesin cevabını kendi yaş grubun altına yazmak araştırmacı açısından karşılaşılan diğer bir zorluk. Grup görüşmesinde bu zorluklarla karşılaşıldıktan sonra grup görüşmesi yapmak isteyenler aynı cinsiyet ve yaş aralığında ve cevap verirken kendi görüşlerini, her soruda baskı altında kalmadan ifade edeceğini kabul ettiklerinde grup görüşmesi yapılmıştır. Grup görüşmesi sınırlı sayıda kişi ve grup ile yapılmıştır.

KAPSAM VE SINIRLILIKLAR

Bir yüksek lisans tezi için Bayburt'ta yapılan bu çalışma her ne kadar Bayburt ile sınırlı olsa da kadın konusunda din-kültür ilişkisi bağlamında din sosyolojisi alanına katkı için küçük bir örnek sayılabilir.

Çalışma esnasında tüm halk ile görüşülemeyeceğinden; yerel halkın genelini temsil edebileceğini düşünüle, farklı meslek gruplarından oluşan sınırlı sayıda kişiler ile görüşülmüştür. Görüşülüp mülakat yapan kişilerin samimi, inandıkları doğru cevapları verdikleri var sayılmıştır. Bu çalışmaya katılan kişilerin de verdiği cevaplar, tutumlar zaman içerisinde değişebileceği için, belli bir zaman sonra çıkan bulgularda farklılık olma ihtimalinin yüksek olabileceğini varsayılmaktadır. Dolayısı ile bu çalışma bir noktada yapıldığı zaman dilimi ile sınırlıdır.

1. BÖLÜM: DİN VE KÜLTÜR

1.1. DİN

Din, her şeyden önce bir inanç meselesidir. Din tanımlı yapan kişi de kendi inancı, kültürü ve algısı çerçevesinde tanım yapmıştır. Bu bağlamda İslam bilginlerinin din tanımlarını Kur'an-ı Kerim ve İslam inançlarını göz önünde bulundurarak yaptığını görmekteyiz. Bu tanımlardan bazıları şöyledir.

Seyit Şerif el Cürcani'ye göre din “akıl sahiplerini peygamberin bildirdiği gerçekleri benimsemeye çağıran ilahi bir kanundur”, Zebıdı'ye göre din “akıl sahibi insanları kendi tercihleriyle bizzat hayırlı olan şeylere götüren ilahi bir kanundur”, Tehavanı'ye göre ise din “akıl sahiplerini kendi iradeleriyle şimdiki halde (dünyada) salaha, gelecekte (ahirette) felaha sevk eden, Allah tarafından konulmuş bir kanundur”, M. Hamdi yazır' a göre din “akıl sahiplerini hüsn-i ihtiyarıyla bizzat hayır ve nimete

sevk eden bir vaz-ı ilahi, şariat ve millet, beşerin ihtiyari fiillerinin ayır ve saadet gayesine doğru cereyanını temin eden bir yol, bir kanun, bir amil-i manevi'dir.”³⁷

Dinin tanımı konusunda bazı Batılı düşünürlerin tanımları ise şöyledir. James Martineu'ya göre din “daima yaşayan bir Tanrı'ya bir ilahi şuur ve iradenin kainatı idare ettiğine ve insanlıkla manevi rabitaları elinde tuttuğuna inanıştır”, F.H.Bradley göre din “daha çok bütün mevcudiyetimizle iyiliğin tam gereğini anlatma çabasıdır”, Kant göre din “ vazifelerin ilahi bir emre göre olduğunu kabul etme”, Hegel'e göre ise din “ Sonsuz Geist'in Mutlak Geist olarak kendi mahiyetinin şuuruna varmasıdır.”³⁸

Klasik sosyologlardan yeni sosyal teorisyenlere kadar birçok toplum bilimci, din ve toplum ilişkileri bağlamında dini tanımlamak açısından çok değişiklik ve renklilik arz eden görüşler ileri sürmüşlerdir.³⁹ Genel olarak din tanımlama işlemlerinde din sosyologları tarafından iki ana strateji izlenmiştir. Bunlardan birisi substantif (öznel) tanımlar, diğeri ise fonksiyonel tanımlardır.⁴⁰

Substantif(öznel) tanımlarda din, içerik olarak sahip olduğu kutsallık, ilahilik, tanrı, hakikat ve fizik ötesi gibi özellikleri ön plana çıkarılarak tanımlanır.⁴¹ Özsel din tanımlarında en çok bilinen R. Otto'ya ait tanımdır. Otto dini “kutsalın tecrübesi” olarak tanımlamıştır. Otta'ya göre din insanın kutsalla ile olan ilişkisidir. Kutsal olarak bilinen şey dini alanda kendini gösteren öznel bir değerlendirmedir.⁴² Peter L. Berger ise R. Otto'nun çizgisinde olduğunu ifade ederek dini şu şekilde tanımlamıştır. “Din, kendisinde -insan veya değil- bütün varlığı kapsayan bir kutsal düzen hususundaki beşer tavrıdır. Diğer bir ifadeyle din, anlamı insanı hem aşan hem de içine alan bir düzene inanmadır.”⁴³ Amerikalı sosyolog Ronand Roberston “deney ötesi” kavramını kullanarak öznel bir din tanımı ileri sürmüştür. Ona göre, dini kültür ve eylemler “deneysel aşkın gerçeklik ile

³⁷ Günay Tümer. “*Din*” TDV İslam Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 1994). 9/ 314.

³⁸ Günay Tümer, “Çeşitli Yönleriyle Din”, *AÜİF Dergisi*, XXVIII (1986), 223-296.

³⁹ Ali Coşkun, “Toplumsal Düşünce Tarihinde Din Sorunu”, der/çev. Ali Coşkun, *Din Toplum ve Kültür Din Sosyolojisi ve Antropolojisine Giriş*, (İstanbul: İz, 2. Basım, 2013),13.

⁴⁰ Ejder Okumuş, *Toplumsal Değişme ve Din* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2012), 56.

⁴¹ Okumuş, *Din Sosyolojisi* 439.

⁴²Okumuş, *Din Sosyolojisi*, 440.

⁴³ Kemalettin Taş, Sosyolojik Din Tanımları, ed. Niyazi Akyüz- İhsan Çapçıoğlu, *Din Sosyolojisi* (Ankara: Grafiker, 5. Basım, 2018), 40.

deney- ötesi, aşkın gerçeklik arasındaki ayırmadan” kaynaklanmaktadır. Benzer bir tanıımı da Michael Hiil ileri sürmüştür. Ona göre din “deneysel gerçeklik ile ilişkili ve deney- ötesi gerçekliğin bölümleri arasındaki ayrımı düzenlemek isteyen ve bunun için çaba harcayan inançlar koleksiyonu; bu ayrımla ilişkili olarak kullanılan dil ve semboller; onların düzenlemesiyle ilgili faaliyetler ve kuruluşlardır.”⁴⁴

Fonksiyonel (işlevsel) tanımlara gelince, din birey ve toplum hayatında hangi işlevleri yerine getirdiğine bağlı olarak tanımlanmaktadır. Bu yaklaşıma göre dinin özde ve temelde ne olduğu ile ilgili değil, insan ve toplumları nasıl etkilediği ile ilgilenmektedir.⁴⁵ İşlevsel tanımlardan birisi kurucu sosyolog Emile Durkheim’e aittir. Durkheim’e göre din “kutsalla, yani diğerlerinden ayrılmış ve yasaklanmış şeyle ilgili inançlar ve amellerden oluşan tutarlı bir sistemdir. Bu inançlar ve ameller, kendilerine inanan bütün insanları kilise/cemaat diye isimlendirilen tek manevi toplum halinde bir araya getirir. Bu ikinci unsur, benim tanımımda birinci unsurdan daha az önemsiz değildir. Din fikrinin bir kilise cemaat düşüncesinden ayrı düşünölmeyeceğini gösterdiğimizde, bununla dinin fazlasıyla ortak bir şey olduğunu da ifade etmiş oluruz.”⁴⁶

Emile Durheim dışında T. Parsons, G. Lenski, T. Lukmann ve C. Geertz gibi sosyologlar dini işlevselci bir yaklaşımla tanımlamışlardır. Örneğin Luckmann göre din “Dünya görüşü, objektif ve tarihi ve sosyal bir realite olarak esas itibariyle dini bir fonksiyon icra eder ve biz onu dinin iptidai şekli diye tanımlarız. Bu sosyal form ve insan cemiyetlerinde evrensel bir olgudur.”⁴⁷

Din bireysel ve toplumsal boyutları olan bir gerçekliktir. Dinin bireysel boyutu insana hitap ederken, toplumsal boyutu ise insanlar arası ilişkilere yönelik bir anlama sahiptir. Dinin bireysel boyutu ile toplumsal boyutu birbiri ile yakından ilgilidir.⁴⁸

⁴⁴ Inger Ferseht- Pal Repstad, *Din Sosyolojisine Giriş Klasik ve Çağdaş Kurumlar*, çev. İhsan Çapçioğlu-Halil Aydınalp (Ankara: Birleşik, 2013), 47.

⁴⁵ Okumuş, *Toplumsal Değişme ve Din*, 59.

⁴⁶ Emile Durkheim, *Dini Hayatın İlk Biçimleri*, çev. Fuat Aydın (Ankara: Ataç Yayınları, 2018), 50.

⁴⁷ Necdet Subaşı, *Din sosyolojisi* (İstanbul. Dem, 2017), 21.

⁴⁸ Ali Akdoğan, “Kültür ve Din”. ed. Niyazi Akyüz- İhsan Çapçioğlu. *Din Sosyolojisi* Ankara: (Grafiker, 5. Basım, 2018) 399.

Dinin en genel anlamda üç boyutundan söz edilebilir. Bunlar; İnanç, ibadet ve toplumsal boyutlardır. Dinin inanç boyutu dindar bir kişinin inandığı ve doğru olduğunu düşündüğü az çok sistematik olan düşünceleri içermektedir.⁴⁹ Dini inanç her insanın kendisi ile ilgili bir anlama sahiptir. Çünkü herkes istediği varlığı kendi tecrübesi sınırlarında, kendi istediği gibi inanmaktadır. Dinin en temel boyutu inanç boyutudur. Çünkü insanın kendisi ile inandığı varlıkla olan ilişkisi inançsal boyutudur. İnançsal boyut diğer boyutların başlangıcıdır.

Dinin ikinci boyutu ise ibadetlerle ilgili alandır. İnanç ile dinin tecrübenin pratik ifadesi olan ibadetler arasında sıkı bir bağ vardır.⁵⁰ Çünkü hiçbir din yalnızca tasavvurlar ve fikirler toplamı değildir.⁵¹ Dinin inanç konuları uygulanarak gerçekleştirilmektedir. Dolayısıyla dini tecrübeden kaynağını alan her hareket onun pratik ifadesi olarak değerlendirilir.⁵² İbadet insanın inandığı dine bağlı olması ve onları uygulama alanına geçirmesidir. Her dinin kendine özgü ibadetleri bulunmaktadır. İbadetlerin nerede ve nasıl yapılacağı dinlerin öğretilerinde öğretilmektedir. Bazı ibadetler kişisel yapılırken bazı ibadetler ise diğer insanlar ile gerçekleştirilmektedir. Bazı ibadetler ise hem bireysel hem de toplu bir şekilde yapılabilir. Örneğin İslam dinindeki namaz ibadeti hem bireysel yapılabilir hem de cemaatle yapılabilir.⁵³

Dinin üçüncü boyutu ise toplumsal yönüdür. Çünkü yaşayan bir din tabiatı gereği sosyal ilişkiler yaratmak ve gözetmek zorundadır.⁵⁴ Dinin inanç ve ibadet boyutu bireyselden, toplumsal boyutu diğer insanlar ile alakalıdır. Din insanın tutum ve davranışları için tavsiyelerde bulunur. İnsan da diğer insanlarla iletişim ve etkileşimde bulunurken bu öğretileri ve tavsiyeleri göz önünde bulundurur. Böylece dini değerler sosyal hayatta görünür olmaya başlar. Dini değerlerin toplumda görünür olması, o dini değerlerin toplumdaki kişiler tarafından uygulanması ile alakalıdır. Bazı toplumlarda dini değerler çok yaygın görünür iken, bazı toplumlarda dini değerler daha az görünür. Ama

⁴⁹ Inger Ferseht- Pal Repstad, *Din Sosyolojisine Giriş Klasik ve Çağdaş Kurumlar*, 59.

⁵⁰ Joachim Wach, *Din Sosyolojisi*, çev. Ünver Günay (Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınlar: 1990), 26.

⁵¹ Hans Freyer, *Din Sosyolojisi*, 58.

⁵² Niyazi Akyüz- İhsan Çapçioğlu, “Dini Tecrübenin İfade Şekiller”, ed. Niyazi Akyüz- İhsan Çapçioğlu, *Din Sosyolojisi* (Ankara: Grafiker, 2018), 52.

⁵³ Akdoğan, *Kültür ve Din*, 400.

⁵⁴ Wach, *Din Sosyolojisi*, 28.

tarih boyunca görülmüştür ki dini değerler toplumların üzerinde az ya da çok bir şekilde etkili olmuştur.⁵⁵

1.2. KÜLTÜR

Kültür sözcüğünün modern anlamda oluşma dönemi 18. yüzyıl olarak kabul edilse bile, 1700’lerde “kültür” Fransız sözlüğünde eski bir sözcüktür. Latince cultura’dan gelen sözcük, tarlalara ve çiftlik hayvanlarına verilen bakım anlamına gelmektedir. Sözlük 13. Yüzyılın sonlarına doğru ekilmiş biçilmiş toprak parçası anlamında geçmektedir. Kültür sözcüğü 18.yüzyılın sonlarında Fransız Akademi Sözlüğü’nde “sanat kültürü”, “bilim kültürü”, “edebiyat kültürü” gibi birçok tamlamada kullanılıp kendini göstermeye başlamıştır.⁵⁶ “Kültür” başlangıçta tümüyle materyalist bir süreci imlemiş, zamanla mecazi olarak tinsel meselelere kaymıştır. Zamanla kendi anlam haritasını çıkarmıştır.⁵⁷ Sosyal bilimlerde de kültür hakkında birçok tanım yapılmıştır. Bu tanımlardan bazıları şu şekilde belirtilebilir;

E.B. Tylor göre kültür “Toplumun bir üyesi olarak insanın elde ettiği bilgi, inanç, sanat, moral, hukuk, alışkı ve diğer yetenek ve alışkanlıkları kapsayan karmaşık bir bütündür”.⁵⁸ T. S. Eliot göre “Doğumdan ölüme, sabahtan akşama kadar ve hatta uykuda bir halık sahip olduğu inancı bir bakıma, bütün bir yaşama şekli olarak görebiliriz ve bu hayat şekline de kültür diyebiliriz”, Bronaisav Malinavski göre “Kültür, aletlerden ve tüketim mallarından, çeşitli toplumsal gruplaşmalar için yapılan anayasal belgelerden, insana özgü düşünce ve becerilerden, inanç ve törelerden oluşan bütüncül bir toplamdır”; R. Linton göre “Bir topluma ait tüm hayat biçimine kültür denir”.⁵⁹ Kurtkan Bigiseven’e göre kültür “Çok eski çağlardan beri edinilen grup tecrübelerinin modern çağlara intikal

⁵⁵ Akdoğan, *Kültür ve Din*, 401.

⁵⁶ Deny Cuche, *Sosyal Bilimlerde Kültür Kavramı* çev. Turgut Arnas (İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 2004), 15-16.

⁵⁷ Terry Eagleton, *Kültür Yorumları* Çev. Özge Çelik (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2011), 10.

⁵⁸ Joseph Fichter, *Sosyoloji Nedir?* çev. Nilgün Çelebi (Ankara: Anı Yayıncılık, 2019), 154.

⁵⁹ Naci Bostancı, “Toplum ve Kültür”, *Sosyolojiye Giriş*. mlf. İhsan Sezal (İstanbul: Beta, 2012), 111.

eden yığınıdır.”⁶⁰ Ziya Gökalp’a göre ise kültür “Yalnız bir milletin dini, ahlaki, hukuki, entelektüel, sanatsal, dinsel, iktisadi ve bilimsel hayatlarının uyumlu bir birleşimidir.”⁶¹

Mümtaz Turhan ise, kültür kavramı hakkında yapılmış birçok tanımı belirttiikten sonra kültürü şöyle tanımlamıştır “Bir cemiyetin sahip olduğu maddi ve manevi kıymetlerden teşekkül eden öyle bir bütündür ki, cemiyet içinde mevcut her nevi bilgiyi, alakalarla, itiyatlar, kıymet ölçülerini umumi atitüt, görüş ve zihniyet ile her nevi davranış şekillerini içine alır. Bütün bunlar ile birlikte, o cemiyet mensuplarının ekserisinde müşterek olan ve onu diğer cemiyetlerden ayırt eden hususi bir hayat tarzı temin eder.”⁶²

Kültür kavramının çok farklı tanımları yapılmış olsa bile söylenmek istenilen “bir topluma, millete ait ortak özellikler” dir. Bu anlamda kültür, toplumun taşıdığı getirdiği sosyal mirasın bütünüdür.⁶³ İnsanlar bir kültürün içine doğarlar. Hem o kültürü öğrenirler hem de öğretirler. Yani insanlar geçmişten aldığı görgü, bilgi, tecrübeleri kendi hayatında uygulayarak bir sonraki nesle aktarırlar. Bu anlamda kültür süreklidir.⁶⁴ Bireyler kültürün devamlılığını sağlarken, kültür karşısında tamamen edilgen ve etkisiz değildir; Aksine kültürü sorgulayarak, değerlendirek, eleştirerek, itiraz ederek vs. edinir. Genel olarak kültürü kabul ederler, fakat kültürün bazı boyut ve unsurlarını kabul etmeyebilirler. Hatta bazı bireyler kahramanlar, karizmatik şahsiyetler, din adamları, liderler vs. bazı zamanlarda mevcut kültüre, kültürel kodlara karşı çıkabilmekte, onun yerine başka kültür veya kültürel durumlar kodlar inşa etmek isteyebilmektedirler. Bunda başarıya ulaşanlar olduğu gibi ulaşmayanlar da vardır. Günümüzde ve tarihte bunun örneklerini görmek mümkündür.⁶⁵ Bu anlamda da kültür dinamiktir.

Bir topluluğun ya milletin kendi kültürünü yeni nesle aktarması, kendine özgü olan değerleri koruması açısından önemlidir. Çünkü her topluluğun kendi özgü değerleri, farklılıkları vardır. Bir topluluk farklı bir kültürle karşılaştığı zaman kendi kültürünün

⁶⁰ Akdoğan, Kültür ve Din, 393.

⁶¹ Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları* (Ankara: Panama, 2020), 33.

⁶² Mümtaz Turhan, *Kültür Değişimleri Sosyal Psikoloji Bakımından Bir Tetkik* (Ankara: Altınordu, 2020), 37.

⁶³ Sulhi Dönmezer, *Sosyoloji* (İstanbul: Beta, 1990), 116.

⁶⁴ Fichter, *Sosyoloji nedir*, 156.

⁶⁵ Okumuş, *Din Sosyolojisi*, 133.

ayırt edici özellikleri ortaya çıkar. Toplum farklı kültürle karşılaştığı zaman ya kendini kültürünün ayırt edici özelliklerini devam ettirir, ya karşılaştığı kültürün farklılıkları ile kendi kültürünü harmanlayarak yeni bir kültür oluşturur, ya da tamamı ile karşılaştığı kültürün etkisinde kalarak kendi kültürü zamanla kaybolur. Bir kültürün tamamı ile ortadan kalkması içinde o kültürü toplum içerisinde devam ettiren kimsenin olmaması gerekir. Çünkü kültür bir topluluk içerisinde anlam bulmaktadır. Devam ettiren kişilerin var olması gerekmektedir.

Bir toplumun içerisinde anlam bulan, sürekli ve dinamik olan kültür; dini, sanatı, bilimi, ekonomiyi insanın yapıp ettiği her şeyi içine alan karmaşık bir varlık alanıdır. Özetle bilimsel anlamda kültür “toplumun üyesi olarak insanın, yaşayarak, yaparak öğrendiği ve aktararak öğrettiği maddi manevi her şeyden oluşan karmaşık bir bütündür.”⁶⁶

1.3. DİN KÜLTÜR İLİŞKİSİ

Bireysel olarak herhangi bir dine inanmayan kişiler ile karşılaşmaktayız. Fakat tarih boyunca herhangi bir dine inanmayan toplum ile karşılaşılmamıştır.⁶⁷ Aynı şekilde kültürde toplumun ürettiği bilgi, beceri ve deneyimler olduğu için kültürü olmayan bir toplumda yoktur. Din ve kültür insan ve toplum hayatı ile yakından ilişkili kavramlardır. Kültür insanın nesilden nesille aktardığı yaşam biçimidir. Din ise insanın inanma biçimidir. Dinin inanç, ibadet ve toplumsal boyutu vardır. Dinin özellikle ibadet ve toplumsal boyutu sosyal alanla ilgilidir. Dinin sosyal alanla ilgili olan toplumsal boyutu din ve kültür etkileşiminin alanıdır. Din ve kültür çeşitli tip, şekil, muhteva ve düzeyde etkileşime girmektedir. Din- kültür etkileşimi bazen ahenk, barış, uyum, içerisinde iken, bazen de ahenksizlik, düşmanlık, karşıtlık, uyumsuzluk, çatışma içerisinde dir. Küreselleşen dünyada her iki durumu gözlemlemek mümkündür.⁶⁸

Din Kültürü, kültürde dini üç biçimde etkileyebilir. Birincisi din kültürü destekleyebilir. İkincisi, din kültürü değiştirebilir ve görece olumsuz yönde etkileyebilir. Üçüncüsü, din kültürü tesis ve inşa edebilir. Aynı şekilde kültür de dini üç biçimde

⁶⁶ Bozkurt Güvenç, *Kültürün ABC'si* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2013), 14.

⁶⁷ Abdurrahman Güneş, “Sosyolojik Olarak Din ve Toplum İlişkileri”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24/1 (2014). 154.

⁶⁸ Okumuş, *Din ve Kültür*, 14.

etkileyebilir: Birincisi, kültür dini olumlu yönde etkileyebilir. İkincisi, kültür dini olumsuz yönde etkileyebilir. Üçüncüsü, din kültüre göre kendini ayarlama yoluna gidebilir.⁶⁹

Dinin bir kültürel yapı ile karşılaştığı zaman, kültürel yapı ile çatışması, kültürel yapıyı etkileyip dönüştürmesi, yeni bir kültür oluşturmaya, aynı şekilde kültürel yapının dini etkileyip dönüştürmesine farklı örnekler vermek konunun açıklanması açısından faydalı olacaktır.

Konuyu İslam dini üzerinden birkaç örnek vererek açıklamak istersek: İslam dinini Hz. Peygamber tebliğ etmeye başladığı zaman Mekke toplumun kendi kültürü ve inancı çerçevesinde bir yaşayışı bulunmaktaydı. Hz. Peygamber yeni bir dini topluma tebliğ ettiği zaman ilk başta Mekke toplumundan ciddi tepkiler almıştır. Çünkü Hz. Peygamberin söyledikleri ile Mekke toplumunun kültürü, yaşayışı, inancı arasında taban tabana zıtlık bulunmaktaydı. İlk başta din ile kültürün öğeleri çatışmıştır.

Hz. Peygamber tebliğini yaparken toplumsal yapıyı, inanışları, kültürü de dikkate alarak tebliğine devam etmiştir. İslam dininde içki yasağı tedrici bir şekilde olmuştur.⁷⁰ Kur'an-ı Kerim toplumun alışık olduğu içkiyi bir defada yasaklamamış ve belli bir sürece yaymıştır.⁷¹ Bu noktada ilk başta din, kültürel yapıya göre kendini ayarlama yoluna gitmiştir. Toplumsal yapıyı gözeterek içki tüketimini tedrici bir şekilde yasaklamıştır. Buradan dinin kültürel yapıya göre şekillenen, değişken, sürekli farklılaşan bir yapıda olduğunu anlamamalıyız. Ancak herhangi bir din ortaya çıktığı bir toplumda var olan dini, siyasi, kültürel yapısından bağımsız olamaz. Var olan şartları görmezden gelerek ortaya çıkan bir din de etkili olmayacaktır. Bu dinin topluma göre şekillenmesinden daha ziyade toplumda var olan toplumsal şartları, toplumsal yapıyı dikkate alması, dinin toplumda değiştirmek istediği durumları daha kolay ve etkili bir şekilde değiştirmesini sağlamak içindir.

Hz. Peygamber de toplumun kültüründen bağımsız olmayıp, toplumun kültürünü dikkate alarak yeni bir dini tebliğ etmiştir. Daha sonra toplum tarafından kabul edilen bu

⁶⁹ Okumuş, Din Sosyolojisi, 161-162.

⁷⁰ El- Nahl 16/ 67. El- Bakara 2/ 219. El- Nisa 4/ 43. El- Maide/ 90- 91.

⁷¹ Necdet Ünal, “Kur'an'ın İçki Yasağı Tedriciliği Üzerine Bir Araştırma”, *Kelam Araştırmaları Dergisi*, 9/2 (2011), 176.

yeni din, toplumda yeni bir kültür de oluşturmıştır. Burada dinin kültürü dönüştürmesi ve yeniden inşa etmesini gözlemleyebilmekteyiz.

İslam dini daha geniş coğrafyalara yayılmaya başlaması ile farklılaşan coğrafyalarda dinin temel inanç, ibadet, ahlak esasları korunarak dini uygulamalarda bölgeden bölgeye değişen pratik farklılıklar olmuştur. Bu değişen farklılıklarda karşılaşılan toplumların kültürel, siyasi, sosyal, coğrafi farklılıklarından kaynaklanmaktadır. Burada dinin pratik uygulanmaları yayıldığı farklı toplumlardan etkilenmiş ve farklı bakış açıları getirilmiştir. Bu noktada İslam dininde ortaya çıkan mezhepler çok güzel örnek teşkil etmektedir. İslam dininin özü temel nitelikleri aynı olsa bile pratik uygulamalarda farklılaşan noktalar vardır. Bu da kültürel farklılıkların dini pratikleri etkilemesi ile alakalıdır. Bu noktada dinin her toplumda değişen bir yapıya sahip olduğunu anlamamalıyız. Su örneğini verecek olursak suyun özü aynı olsa bile, farklı bardaklarda farklı şekillerde olacaktır. Aynı şekilde dinin özü, mesajı aynıdır. Ama farklı toplumları farklı şekilde etkiler ve etkilenir.

Kültürel yapının dini pratikleri etki etmesine örtü güzel bir örnek teşkil etmektedir. Müslüman kadınların birçoğu dini inancından dolayı örtülüdür. Fakat örtü örtünme biçimi toplumdan topluma, kültürde kültüre değişmektedir. Her Müslüman toplumda örtü var olsa dahi toplumların kültürel yapısı örtünme şeklini etkilemiştir. Türkiye’de dahi Karadeniz ve Güneydoğu’ya bakacak olursak kadınların birçoğu örtülüdür. Ama bu örtünme biçimi farklıdır. Aynı şekilde Bayburt şehrini örnek verecek olursak kadınların geleneksel örtünme biçimi ehramdır. Ama toplumdaki ehramı örten evli, dul, bekar kadınların ehram rengi farklıdır. Dini inancı gereği kadın örtünse dahi, toplumun kültürel kabulü kadının statüsüne göre o örtüsünün rengini dahi belirlemektedir. Yani burada toplumun kültürel yapısının dine etkisi söz konusudur. Yine Bayburt toplumunda değişen toplumsal şartlar ile genç kadınlar ile orta yaşlı kadınların örtünme biçimi farklılaşmaktadır. Aynı toplum içerisinde bile dini gereklilik olduğu için kapatılan örtü kültürel yapının değişmesi ile farklı yaş gruplarında değişmektedir.

Farklı kültürler içerisinde aynı konu farklı dini kabuller çerçevesinde değerlendirilmektedir. Evliliğin farklı toplumlarda olan uygulamaları dikkatte alırsak; Arap toplumunda çok eşli evlilik vardır ve dinen kabul görmektedir. Türk toplumuna gelince Türk toplumunda tek eşlilik daha yaygındır ve dinen tek eşlilik kabul

görmektedir. Ve bunun doğru olduğu düşünülmektedir. Aynı dini konu farklı toplum ve kültürlerde farklı anlaşılmakta ve farklı bir biçimde uygulanmaktadır. Bu da toplumun kültürel yapısının ve zihniyetinin dini uygulamayı kabul etmesi ve uygulamasına örnektir. Evlilik üzerinden bir başka örnek verilecek olursak Karadeniz toplumunda özellikle muhafazakâr ailelerde bir erkek hiç evlenmemişse daha önce evlenmiş bir kadın ile evlenemez. “Bekar uşak dul karı almaz” sözü toplumda yerleşmiştir. Ama aslında tarafların rızası oldukça dinen bunda bir mahsur olmamasına karşın, bekar erkeklerin dul kadınlar ile evlenmemesi toplumda dini bir gereklilik olarak kabul görmüştür. Bu toplumsal bir düşüncenin, kültürün, zihniyetin dini çevreleri etkileyerek dini bir kural olarak kabul görmesi, kültürel yapının din üzerindeki etkisine örnektir.

Toplumun kültürel yapısının dini yapıları etkilemesine örnek verecek olursak; Müslüman toplumlarda inanların topluca ibadet ettiği cami her toplumda vardır. Fakat ilk dönem İslam tarihindeki cami mimarisi ile günümüzdeki cami mimarisi arasında farklılıklar bulunduğu gibi, Türk cami mimarisi ile Afrika ülkesinin cami mimarisi arasında farklılıklar vardır. Bu farklılıklarda toplumun bilgi birikimi, coğrafi yapısı, teknolojik imkanları, sanat anlayışı ve kültüründen kaynaklanmaktadır.⁷² Ama işlevsellik olarak aynıdır.

Benzer şekilde Arap toplumunda putperest inanca teşvik olabileceği düşüncesi ile türbe benzeri mabet yapılarının yapılması uygun görülmemektedir. Türk toplumunda ise putperestlik yaygın olmadığından böyle bir dini tehlike arz etmemektedir. İslamiyet’ten önce de toplumun önde gelen kişileri için yapılan büyük mezarlar bilinmektedir. Türbe tarzı mezarların yapılması kültürel yapıya aykırı değildir. Kültürel yapısına aykırı olmadığı için Türk toplumlarında kümbet, türbe vs. çok yaygındır. Bunlar dini bir hüviyette kazanmıştır. Türk toplumlarında türbe, kümbet vs. mimarisinin önemli birçok örneği de bulunmaktadır. Bu örnekten de farklı toplumların kültürel yapılarında olan farklılığın, dini anlamlandırmasını ve mimari yapılarına nasıl yansıdığını görmekteyiz.

Din farklı kültürleri etkileyerek benzer bir kültür üzerinde birleştirmektedir. İslam dininin yayıldığı toplumlarda şehirler dairesel plan üzerine plan üzerine kurulmuştur.⁷³ Şehrin merkezinde cami ve medrese, onun etrafında pazar yerleri, onların arka

⁷² Recep Kılıç, *Din ve Kültür İlişkisi Üzerine* (İstanbul: Ötüken, 2015), 14.

⁷³ Ramazan Altınay, *Emevilerde Günlük Yaşam* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2006), 81.

kısımlarında evler bulunmaktadır. Şehrin diğer yapıları cami ve medresenin etrafında şekillenmiştir.

Din kültürel yapıyı etkileyerek yeni bir kültür oluşturmaktadır. İslam dininde bir kişiye yardım edildiği zaman yardımın gizli olması elzem görülmüştür. Bu dini inanış da kültürel yapıyı etkilemiştir. Türk kültüründe camilerin bir yerinde “sadaka taşı” olarak isimlendirilen yerler bulunmaktadır. Camilerin herkesin göremeyeceği bir köşesine konulan mermer sütunun içerisine bir çukur açılır, isteyenler sadakalarını buraya bırakır ve ihtiyaç sahipleri ihtiyacı olan miktarı alırlardı.⁷⁴ Böylece yardım eden yardım ettiği kişiyi bilmemekte, yardım alan da yardım edeni bilmemektedir. Bu kültür Türk-İslam toplumlarında yıllar boyunca devam etmiştir. Fakat son yıllarda değişen kültürel yapı yardımlaşma şeklini değiştirmiştir. Artık sosyal medyanın kullanımı yaygınlaşmıştır. Kişiler ya da dernekler belli zamanlarda sosyal medyadan duyurular yayınlayıp yardım toplamaktadırlar. Yardım kuruluşları ve gönüllü kişiler yardımların yerine ulaştığını ispatlamak için yardım götürülen yerleri ve kişi bilgilerini sosyal medya platformlarında paylaşmaktadırlar. Yardım önceden gizli yapılırken artık yardım edende yardım edilen de bilinmektedir. Bu örnekten de değişen kültürün ve dini yapının birbirlerini sürekli etkilediğini ve dönüştürdüğünü anlamaktayız.

Benzer şekilde İslam dininde yardım karşılıksız olarak yapılmaktadır. Kişi yardım yaptığı yerden veya kişiden herhangi bir şey talep etmemektedir. Son yıllarda dünyada yaygın olan kapitalist kültür etkisi ile insanlar sürekli bir şeyler alıp tüketmektedirler. Tüketim kültürü ise yardım kültürünü etkilemiştir. Artık kişiler yardımlarını kermesler altında toplamaktadırlar. Kermeslerde kişiler bir şey satın alarak, karşı tarafa yardım etmektedirler.⁷⁵ Kapitalist kültür ile dini bir kültürün harmanlanıp, tekrar dini bir anlam kazanmasını görmekteyiz.

Milli kültür ile dini kültürde harmanlanıp bazen yeni bir üslup oluşturmaktadır. Mesela İslamiyet Türk kültürüne sanat alanında nüfuz etmiştir. Onu kendi istikametinde hassaslaştırmış ve geliştirmiştir. Türk musikisini, Türk tasavvuf musikisi seviyesine

⁷⁴ Ali Duman, “Sadaka”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2008), 35/ 384.

⁷⁵ Mustafa Cahit, “Geleneksel Hayır Anlayışının Modern Görünümleri: Kermesler”, ed. Mehmet Ali Kirman- Abdullah Özbolat. *Kültür ve Din* (Adana: Karahan Kitapevi, 2019).

çıkarmıştır. Bu anlayış başka toplumlarda aynen bulunmamaktadır.⁷⁶ Benzer şekilde ebru sanatı, tezhip, hat ve minyatür İslam dini etkisi içinde Türk coğrafyasında gelişen sanat türleri içerisinde yer almaktadır.⁷⁷

Din bir kültürel yapı oluşturmaktadır. Bazen de o kültürel yapıdan hareketle tekrar yeni bir dini kültür oluşmaktadır. Bunu “on beşi” örneği ile açıklayabiliriz. Ramazan ayından sonra, bayramın ilk günü çocukların bayramlaşıp şeker toplaması yaygın bir dini gelenektir. Bu dini geleneğin etkisi ile Bayburt’ta Ramazan ayının on beşi geldiğinde, ayın on dördü akşamı iftardan sonra çocuklar sokaklarda “On beşi geldi, on beşi geldi” diyerek maniler söylerler ve şeker vs. toplarlar. Nişanlı kızlar kayınvalideleri tarafından ziyaret edilir. Bayrama benzer bir ortam olur. On beşi dini kültüre benzer bir kültürdür.

Son olarak din kültür ilişkisini ekonomik yönden açıklamış Max Weber’in düşüncesini değinmek gerekir. Weber’e göre dini düşünce ekonomik yapıyı etkilemektedir.⁷⁸ “Weber Kalvenist Protestan ahlakın kapitalizmi ortaya çıkardığını söyler. Protestan öğretisinin özüne göre, insanlar dünyevi zevklerden sakınmalı ve Tanrı’nın egemenliğini artırmak için çaba göstermelidirler. Zenginlikler birikmeli, fakat zevk ve doyum yerine, Tanrı’nın egemenliğini kanıtlayıcı bir doğrultuda, diğer insanların çıkarı ve mutluluğu için kullanılmalıdır. Weber’ e göre bu tür inançlar, bir ekonomik anlayış ve tutumu belirlemekte, sermaye birikimi, yatırım ve girişim gibi kapitalizme özgü davranışları açıklamaktadır.”⁷⁹

Sonuç olarak din ve kültür birbirinden bağımsız değildir. Sürekli olarak birbirlerini etkileyip dönüştürmektedirler.

⁷⁶ Yumni Sezen, *Kültür ve Din Türk İslam Örneği* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2015), 72.

⁷⁷ Asım Yapıcı, “Tarsus’a Ait Edebi- Folklorik Ürünlerde İslami Motifler: İnanç ve Kimlik Gelişimi Açısından Bir Analiz”, Mehmet Ali Kirman- Abdullah Özbolat. *Kültür ve Din* (Adana: Karahan Kitapevi, 2019), 94.

⁷⁸ Max Weberin Din ve Ekonomi noktasında görüşleri için bkz. Max Weber, *Protestan Ahlakı ve Kapitalizm Ruhu*, çev. Gökhan Rızaoğlu (İstanbul: Oda Yayınları, 2019).

⁷⁹ Abdurrahman Kurt, *Toplum ve Din, Sosyolojiye Giriş*, mlf. İhsan Sezal (İstanbul: Beta, 2012), 418.

2. BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN BULGULARI

2.1.ARAŞTIRMA ALANININ GENEL ÖZELLİKLERİ

TÜİK'in yerleşim yerlerini sınıflandırırken iki farklı sınıflandırması bulunmaktadır. Birincisinde bir yerin “şehir” olarak kabul edilmesi için idari yönden il ya da ilçe olması yeterlidir. “Köy” tanımı içerisinde ise köyler ve kasabalar yer almaktadır. TÜİK' in yaptığı ikinci sınıflandırma ise nüfusa göre sınıflandırmadır. Nüfusu 20.000 altında olan yerleri “kırsal” olarak değerlendirir.⁸⁰ Çalışma yapılırken TÜİK'in ikinci sınıflandırması olan 20.000 nüfusun altı yerleri kırsal kabul eden sınıflandırması baz alınmıştır. Çalışmanın da yapıldığı yerleşim yerlerinden sadece Bayburt şehir merkezi 20.000 nüfusun üzerinde olduğu için şehir merkezi kırsal alanın dışında tutulmuştur. Aydıntepe ilçesi, Gökçedere kasabası, Çayırköpü köyü ise kırsal olarak değerlendirilmiştir. Araştırma alanlarının genel özelliklerine gelecek olursak,

2.1.1.Coğrafi Konum

Bayburt ili Karadeniz Coğrafi Bölgesi'nin, Doğu Karadeniz bölümünün sınırları içerisinde bulunmaktadır. “41° doğu boylamı (meridyen yayı) ile 41° kuzey enlemi (paralel dairesi)’nin kesiştiği noktanın yaklaşık 2 km kadar doğusunda kurulmuş bir yerleşim birimidir”.⁸¹ Şehrin doğusunda Erzurum, batısında Gümüşhane, güneyinde Erzincan, kuzeyinde ise Trabzon ve Rize bulunmaktadır. Çoruh nehri kenarında kurulmuş olan şehrin denizden yüksekliği 1550 m. Ve yüz Ölçümü 3739 km² dir.⁸²

Bayburt ilinin “Aydıntepe ilçesi ise 40° 24° kuzey enlemi, 40° 10° doğu boylamında bulunmaktadır”.⁸³ Şehir merkezinin kuzey tarafında yer almaktadır. Aydıntepe ilçesinin ise kuzeyinde Trabzon, batısında ise Gümüşhane ili vardır. Şehir

⁸⁰ Mustafa Orçan, *Kır ve Kent Hayatında Kadın Profili* (Ankara: Harf Eğitim Yayıncılığı, 2008), 29.

⁸¹ Timur Keskin, *İl Oluşunun 10. Yılında Bayburt Tarihi* (Bayburt: Bayburt Valiliği Yayınları, 2000), 1.

⁸² Bv, Çvb, *Bayburt Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü* (Erişim, 2 Mayıs 2021).

⁸³ Feridun Hacıhasanzade, *İlçe, Belde ve Köyleriyle Bayburt* (İstanbul: Nef Yayınları, 2014), 49.

merkezine 17 km uzaklıktadır. Yüz ölçümü 743 m² dir. Denizden yüksekliği ise 1650 m'dir.

Gökçedere; Bayburt ilinin Demirözü ilçesine bağlı bir kasabadır. Şehrin güney batısında yer almaktadır. Bayburt il merkezine 43 km uzaklıktadır. Demirözü ilçesine ise uzaklığı 13 km dir.

Çayırköprü ise Bayburt ilinin Aydıntepe ilçesine bağlı bir köyüdür. Bayburt il merkezine 30 km uzaklıktadır.

2.1.2.Tarihçe

Bayburt şehrinin kuruluş tarihi ve nasıl kurulduğuna dair kesin kayıt bulunmamakla birlikte, bazı kaynaklara göre Azziler, bazı kaynaklara göre Orta Asya kökenli Hurriler tarafından kurulduğu tahmin edilmektedir. “Şehir M.Ö 3000-2500 yılları arasında kurulmuş olduğu ve bu zaman dilimi içerisinde burada yerleşim olduğuna dair kayıtlara rastlanmıştır”.⁸⁴ “Şehir Milattan önce Kimmer ve İskitlerin akınına uğramıştır. Daha sonra ise bölgeye Haldiler hâkim olmuştur. Haldiler’den sonra bölge kısa süreliğine Med’lerin eline geçmiştir. Sonrasında da bölge pers hâkimiyetine girmiştir”.⁸⁵

M.Ö 40 yıllarında Roma hâkimiyetine girmiştir. Urartular tarafından yapılmış olan Bayburt kalesi Roma hâkimiyeti zamanında onarım görmüştür. Bayburt M.S 705 yılında Emeviler’ in hâkimiyetine geçmiştir. 715 yılında ise Bizanslılar tarafından geri alınmıştır. 850 yılından sonra ise sürekli savaflara sahne olan Bayburt, artık Müslüman Türklerin yerleşmeye başladıkları yer olmuştur. Çünkü Azerbeycan üzerinden gelen Türkmenler Anadolu’ ya gelmeye başlamışlardır. Bayburt 1074’ den sonra Selçuklular tarafından fethedilerek Türk yurdu haline gelmiştir.⁸⁶ Bu tarihten sonra bölge 130 yıl kadar Saltuklular hakimiyetinde kalmıştır. Şehit Osman Tepesindeki türbeler Saltuklu komutanlarından Osman Gazi ve kız kardeşine ait olduğu düşünülmektedir.⁸⁷

⁸⁴ Hacıhasanzade, *İlçe, Belde ve Köyleriyle Bayburt*, 81.

⁸⁵ BV, “*Bayburt Valiliği*” (Erişim: 3 Mayıs 2021).

⁸⁶ Yunus Özger, *XIX. Yüzyılda Bayburt* (1830-1900) (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2007), 10.

⁸⁷ Celil Arslan, Methiye Gül Çötheli “Anadolu-Türk Şehri Tarihinde Bayburt Kenti ve Anıtsal (Kamusal) Yapı Mirası”, *Avrasya Uluslararası Araştırma Dergisi* 3/6 (2015), 196- 197.

Selçuklular 1202 yılında Saltuklu devletine son vermesi üzerine, Bayburt Anadolu Selçuklu hâkimiyetine girmiştir.⁸⁸ Bayburt' un asıl gelişimi ise Mugusiddin Tuğrul Şah'ın oğlu Cihanşah döneminde olmuştur. Erzurum Meliki olan Tuğrul şah Trabzon İmparatorluğu tarafında gelecek olan saldırıları önlemek için Bayburt Kalesini yeniden inşa ettirmiştir.⁸⁹ Kalenin batı ve güney dış yüzlerini mor firuze çiniler ile süslemiştir. Bayburt kalesi bu çinili süslemelerden de dolayı Çin-i Maçin kalesi olarak da isimlendirilmektedir. Bayburt Ulu Cami ise bu dönemde inşa ettirilmiştir. Bayburt 14. yy da Akkoyunlu devletinin kuruluş ve tarih sahnesine çıkış yeri olmuştur. “Akkoyunluların idaresi 1514 Yavuz Sultan Selim' in vezirinin Bayburt' u fethetmesine kadar sürmüştür. Osmanlılar tarafından sancak beyliği yapılmış Erzurum, Tekman, İspir Bayburt' ta bağlanmıştır”.⁹⁰ Bu tarihten itibaren Bayburt; İran' a önemli oranda Türk göçü vermiştir. Bayburt 1828- 1829 Osmanlı-Rus savaşı Rus birliklerinin işgaline uğramıştır. Hacı Osman Paşa' nın topladığı kuvvetlerle Rusları Aydıntepe' de büyük bir bozguna uğratmışlardır. Bayburtlu şair Zihni de kazanılan bu zaferi Hart Destanı'nda anlatmaktadır.⁹¹ Yenilgiyi kabul edemeyen Ruslar, takviye kuvvetleri toplayarak geri dönmüşlerdir. Osman Paşa'yı Kelkik' e kadar geri çekilmek zorunda bırakmışlardır. “Ruslar Aydıntepe' de yenilmenin etkisi ile de Bayburt' u yakıp yıkmışlardır. Rus işgali Ekim 1829 kadar devam etmiştir. Bu işgal sırasında kale içindeki mahalle bir daha onarılmayacak ve içinde yaşanmayacak şekilde tahrip edilmiştir”.⁹² 1. Dünya savaşında Rus kuvvetleri Kop' a varmıştır. Burada Bayburt halkı ve Türk ordusu büyük bir direnme göstermiştir. Bu savunma 2. Plevne savunması olarak tarihe geçmiştir. 16 Temmuz 1996 da Bayburt' ta Ruslar ile giren Ermeniler halka çok zulüm yapmıştır. “1918 Şubat ayında yüzlerce Bayburtluyu taş mağazalara doldurmuş ve diri diri yakmışlardır. Bayburt bu işgalden 21 Şubat 1918 kurtulmuştur.”⁹³ Bayburt' ta işgalden sonra Anadolu' dan dönen yerli halkı Çorum'da gördükleri saat kulesinin benzerini şehre yapmışlardır. 29 Ekim 1924 günü ise hizmete sokmuşlardır. Bayburt 1927 yılına kadar Erzurum' a bağlı

⁸⁸ İsmet Miroğlu, “Bayburt”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1992), 5/ 225.

⁸⁹ Özger, *XIX. Yüzyılda Bayburt* (1830-1900), 11.

⁹⁰ BV, “*Bayburt Valiliği*”.

⁹¹ Funda Songur, “Geçmişten Günümüze Aydıntepe: Tarih, Kültür ve Ekonomi”, *Mavi Atlas Dergisi* 5/1 (2017), 248.

⁹² Hacıhasanzade, *İlçe, Belde ve Köyleriyle Bayburt*, 87.

⁹³ BV, “*Bayburt Valiliği*”.

kalmıştır. Bu tarihten sonra Gümüşhane' ye bağlanmıştır. 21.06. 1989 tarihinden ise 3578 sayılı yasa ile il statüsüne kavuşmuştur.

Bayburt tarihte birçok medeniyete ev sahipliği yaptığı için isimlendirmeleri de farklı olmuştur. Yapılan araştırmalara göre Bayburt tarihte ilk olarak Dukamma adıyla yer almaktadır. Daha sonraki kayıtlarda ise Gymnias adıyla rastlanmaktadır. Bayburt adı Ermeni kaynaklarda payberd, Bizans kaynaklarında payber, babert, Oratçağ Arap kaynaklarında Babirt şeklinde geçmektedir⁹⁴ Akkoyunlu kaynaklarında Baybirt, olarak geçmektedir. Osmanlı dönemine ait arşiv belgelerinde ise Bayburt olarak kaydedilmiştir.⁹⁵ Bayburt şehrini ziyarete gelen Evliya Çelebi şehrin adının manasını zengin anlamına gelen “Bay” ve “Yurt” kelimeleri ile izah eder.⁹⁶

Bayburt şehrini ziyaret eden Evliya çelebi aktardıkları ile aynı zamanda şehrin tarihsel ve kültürel yapısına ışık tutmaktadır. Evliya çelebi Bayburt'un Uzun Hasan şah hükmünde iken, Fatih tarafından fethedildiği ve Osmanlıya bağlandığı ve bir kaza olduğunu kaydeder. Evliya çelebinin anlattıklarından anlamaktayız ki o dönemde şehirde Müslümanlar, Ermeniler bir arada yaşamaktadır. Deniz kıyısına yakın bir şehir olduğu için Rumların var olduğu ama bölge halkının büyük çoğunluğunu Türkmenler ve Kürtler oluşturduğunu ifade eder. Şehirde camilerden, medreselerden, aş evlerinden derviş tekkelerinden, türbelerden bahsetmesi şehirde İslami kültürün ne kadar etkili olduğunu göstermektedir. Evliya çelebi aynı zamanda şehirdeki kadınların açık dilli, güzel konuşan, iffetli ve edepli kadınlar olduğunu belirtmektedir.⁹⁷

Aydıntepe ilçesinin tarihini Bayburt tarihinden ayrı ele almak mümkün değildir. M.Ö 2500-3000 yılları arasında Hititlilerin egemenliği altında olduğu düşünülmektedir. Sonrasında ise Urartular, İskitler, Romalıların, Persler ve Romalıların hâkimiyeti altında kalmıştır. 1072-1202 yılları arasında bazen Danişmendilerin bazen de Saltukluların egemenliği altında kalmıştır.⁹⁸ “Yöre bir süre İlhanlıların, Akkoyunluların ve Safevilerin

⁹⁴ Mutlu Adak, “Yer Adı Olarak Bayburt”, *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri Araştırma Dergisi* 9/26 (2020), 562- 563.

⁹⁵ H. Basri Karadeniz, “Bayburt Adı Hakkında”, *Türk Dünyası Tarih Dergisi* 127 (1997), 7.

⁹⁶ Evliya Çelebi, *Günümüz Türkçesi ile Evliya Çelebinin Seyahatnamesi: Bursa- Bolu- Trabzon-Erzurum-Azerbeycan- Kafkasya-Kırım- Girit* haz. Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman (İstanbul:YKY, 2008), 2.Cilt, 2. Kitap, 400.

⁹⁷ Çelebi, *Günümüz Türkçesi ile Evliya Çelebinin Seyahatnamesi: Bursa- Bolu- Trabzon-Erzurum-Azerbeycan- Kafkasya-Kırım- Girit*, 399,402.

⁹⁸ Mete Emir, *Kültürün Kale Kenti Bayburt* (Ankara: Bekder Yayınları, 2011), 23.

denetiminde kalmış, 1514 Çaldıran savaşından sonra Osmanlı hâkimiyetine girmiştir”.⁹⁹ “1916-1918 yılları arasında Rus işgali ve Ermeni Zulmüne maruz kalmıştır. 21 Şubat 1918’de işgal kuvvetlerinin yöreyi terk etmeleri sonucu tekrar Türk egemenliğine geçmiştir.”¹⁰⁰ 1919 tarihinde Hart olayı olarak bilinen Şeyh Eşref isyanı da burada meydana gelmiştir.¹⁰¹ “Osmanlılar zamanında Hart ismiyle Bayburt kazasına bağlı bir nahiye olan Aydıntepe, Cumhuriyetin kuruluşundan sonra bucak merkezi olmuştur. 1957 yılında nüfusu göz önüne alınarak Belediye teşkilatı kurulmuş ve adı Aydıntepe olarak Türkçeleştirilmiştir”¹⁰² 1987 yılında 3392 sayılı Kanun ile Gümüşhane iline bağlı ilçe olmuştur. 1989 yılında ise Bayburt’ un il olması ile Bayburt iline bağlanmıştır. Kaymakamlık teşkilatı ise 09.06.1988 tarihinde oluşturulmuştur. İlçede orta çağ ile ilişkilendirilen tuf kayalıkların oyulması ile inşa edilen Yeraltı Şehri bulunmaktadır.¹⁰³

Gökçedere beldesinin tarihini Bayburt tarihinden ayrı ele almak mümkün değildir. Bayburt gibi birçok medeniye ev sahipliği yapmıştır. 1476’ da Akkoyunluların egemenliği altına girmiştir. Akkoyunlu hanedanlarının yerleştiği ilk yerleşim yerlerinden birisidir.¹⁰⁴ “Bu beldede bulunan pulur cami ve pulur medresesi, Akkoyunlu Korkmaz Bey’in oğlu olan Ferahşad Bey tarafından M. 1517(H.923) yılında yaptırılmıştır”.¹⁰⁵ Demirözü ilçesine bağlı bir köy iken 1975 yılında belediye teşkilatı kurularak belde olmuştur. Beldenin eski ismi Pulur’ dur. Pulur toprak kale anlamına gelmektedir. Türkiye Türkçesi ağızları sözlüğüne göre ise Erzurum ve Kars dolaylarında “biçilmiş ama ot yapılmamış ot ve ekin yığını anlamına gelmektedir.”¹⁰⁶ Halen yaşayan kişilerin büyük çoğunluğu bu ismi kullanmaktadır. Pulur beldesi, yazın beldeye gelen yazlıkçı olarak isimlendirilen yerlileri tarafından “Pulur Cumhuriyeti” olarak isimlendirilmektedir. Cumhuriyet

⁹⁹ AK, “Aydıntepe Kaymakamlığı” (3 Mayıs 2021).

¹⁰⁰ Hacıhasanzade, *İlçe, Belde ve Köyleriyle Bayburt*, 144.

¹⁰¹ Muhittin Eliaçık, “Bayburt/Hart’ta Şeyh Eşref İsyanına Dair Osmanlı Arşiv Belgeleri”, *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 5/1 (Haziran 2015), 120.

¹⁰² AK, “Aydıntepe Kaymakamlığı”.

¹⁰³ Süleyman Çiğdem, “Bayburt/Aydıntepe Yüzey Araştırması Işığında Bölgenin Eski Çağ Tarihinin Değerlendirilmesi”, *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 0/30 (Kasım 2013), 68.

¹⁰⁴ Emir, *Kültürün Kale Kenti Bayburt*, 23.

¹⁰⁵ Keskin, *İl Oluşunun 10. Yılında Bayburt Tarihi*, 206.

¹⁰⁶ Gülcan Memiş, *Bayburt Tarihi (Tarih, Kültür, Yer Adları)* (Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018), 245.

dönemimde Gökçedere ismini almıştır. “Gökçedere ismi ise beldenin arka tarafında çarhak denilen tepenin sol tarafında büyük bir dereden gelir”.¹⁰⁷

Çayırköprü köyünün kuruluş tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Eski adı ise Vağında’ dır. Köyün adı 1835 yılında Türkçe kaynaklarda geçmektedir. Yaşayan yerli halkta nereli olduklarını söylerken köyün eski adını da kullanmaktadır.

2.1.3.Nüfus

2020 yılı nüfus verilerine göre Bayburt toplam nüfusu 81.910 dur. Bayburt’ ta kadın nüfusu 39.908 iken, erkek nüfusu 42,0002 dir. Bayburt’un merkez nüfusu ise 66.628 dir. Merkez kadın nüfusu 32.378 iken, erkek nüfusu ise 34.250 dir.¹⁰⁸ Bayburt’un merkez dâhil üç ilçesi, 28 mahallesi ve 170 köyü bulunmaktadır.

2020 yılı nüfus verilerine göre Aydıntepe İlçesinin toplam nüfusu 6434’ dür. İlçenin kadın nüfusu 3178 iken, erkek nüfusu 3256’dır.¹⁰⁹ Aydıntepe ilçesinin dört mahallesi ve 23 köyü vardır.

2020 nüfus verilerine göre Gökçedere beldesinin toplam nüfusu 2140’tır.¹¹⁰ Bayburt ilinin en büyük beldesidir. Beldenin hane sayısı 750-800 civarındadır. Üç mahallesi bulunmaktadır.

2020 nüfus verilerine göre ise Çayırköprü köyünün toplam nüfusu 76’dır. Nüfusun 38 kişisi kadın, 35 kişisi ise erkektir.¹¹¹ Fakat köyün muhtarın edindiğimiz bilgiye göre resmi kayıtlarda başka yerde yaşasa dahi köy içerisinde şu an yaşayan 160 kişi mevcuttur.

2.1.4.Ekonomik Özellikler

Bayburt ekonomisi ikliminin ve coğrafi şartlarında etkisi ile tarım ve hayvancılığa dayalıdır. Denize yakın olmasına rağmen Soğanlı Dağları’nın şehre set çekmesi ile

¹⁰⁷ GB, *Gökçedere Belediyesi*, (Erişim 4 Mayıs 2021).

¹⁰⁸ NF, *Nüfusune* (Erişim 4 Mayıs 2021).

¹⁰⁹ NF, *Nüfusune*.

¹¹⁰ NF, *Nüfusune*.

¹¹¹ NF, *Nüfusune*.

şehirde Karadeniz iklimi hâkim değildir. Daha çok Doğu Anadolu iklimi olan karasal iklim hâkimdir. O yüzden şehir polikültür tarımına uygun değildir. Daha çok hayvancılığa dayalı tarım yapılmaktadır. Bayburt ovasında tarihin en eski dönemlerinden beri yetiştirilen ürünler aynı cins ürünlerdir. Bu ürünlerin başında hububat çeşitleri gelmektedir.¹¹² Tarım ürünü olarak ilde yetiştirilen hububat çeşitleri, yem bitkileri, şeker pancarıdır. Şehirde az da olsa meyve sebze üretimi yapılmaktadır.¹¹³

Şehrin en önemli geçim kaynağı hayvancılıktır. Arazi yapısı hayvancılık yapmaya çok elverişlidir. “Yüksek mera varlığı meraya dayalı besi hayvancılığını öne çıkarmıştır. Son yıllarda sulama yaptırımlarının artması ve yapılan hayvan ırk ıslah çalışmaları ile süt hayvancılığı da ilgi görmeye başlamıştır”.¹¹⁴ Özellikle son yıllarda tarım ve hayvancılığın dışında şehirde arıcılık faaliyetlerin de arttığı görülmektedir. “Karadeniz Bölgesi ile Doğu Anadolu bölgesi arasında geçit kuşağı oluşturan ve ortalama 1750 metre rakım olan il, iklim ve bitki örtüsü bakımından arıcılığa son derece elverişli bir floraya sahiptir”.¹¹⁵ Geniş bir floraya sahip olduğu için balın kendine has aroması ve kokusu ile de büyük rağbet görmektedir. Sanayileşme yok denecek kadar azdır. Tarım, hayvancılık ve sanayileşme istenilen düzeyde olmadığı için şehrin en büyük sorunu olan sanayi şehirlerine ve yabancı ülkelere göçün önüne geçilememektedir. Bayburt’ ta gurbetçilik ilin geçimini destekleyen bir unsurdur. Halk arasında yazlıkçı olarak isimlendirilen göç etmiş yerli halk, halkının da tabiri ile Bayburt’un kaderini belirlemektedir. Üç ay boyunca nüfusunun iki katına çıkan şehirde büyük bir ekonomik canlılık olur. 2008 yılında şehre Bayburt Üniversitesinin açılması ile şehirleşme artmıştır. Üniversitenin açılması ile ekonomik ve sosyal faaliyetler ise eskiye nazaran biraz daha fazlalaşmıştır.

Aydıntepe ilçesinin ise geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır. “Aydıntepe Ovası” olmasına rağmen hayvan ve arazi miktarı ilçede herkese yetecek şekilde değildir. Aydıntepe de ekonomik nedenlerden dolayı göç veren bir ilçedir. Bayburt merkezde olduğu gibi Aydıntepe’nin yazlıkçısı Aydıntepe’ ye yazın bir hareketlilik katar. Aydıntepe yaylasının ilçe merkezine yakın olması florasının zengin olmasından dolayı,

¹¹² Sadri Karakoyunlu, *Bayburt Tarihi* (Ankara: Kültür Ofset, 1990), 41.

¹¹³ BB, *Bayburt Belediyesi* (Erişim 5 Mayıs, 2021).

¹¹⁴ BB, *Bayburt Belediyesi*.

¹¹⁵ Hacıhasanzade, *İlçe, Belde ve Köyleriyle Bayburt*, 140.

Trabzon gibi çevre illerden gelip yazın arıcılık, hayvancılık yapan kişiler vardır. Bu kişiler hem Aydıntepe ekonomisine katkı sağlamaktadır hem de ilçede arıcılık faaliyetlerinin artmasını sağlamaktadır. İlçe merkezinde süt ürünleri üreten küçük bir süt ürünleri fabrikası vardır. Aynı zamanda kadınların istihdama kazandırılması ve aile ekonomisine katkı sağlaması için ilçe halk eğitim merkezi bünyesinde kadınlara yönelik halı dokumacılığı, el sanatları gibi kurslar açılmaktadır. Burada çalışan kursiyerler düşük de olsa bir ücret almaktadırlar.

Gökçedere beldesinin de ekonomisi aynı şekilde tarım ve hayvancılığa dayalıdır. Beldede sanayi faaliyetleri bulunmamaktadır. Burada işsizlik oranı oldukça fazladır. Bu yüzden büyük şehirlerde ve yurt dışında çalışmak yaygın bir geçim şeklidir.¹¹⁶ Erkekler genellikle ailesini yanında götürmese dahi kendileri gurbete giderek inşaat işlerinde vs. çalışmaktadırlar.

Çayırköprü köyünün de ekonomik geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır. Köyün önemli bir sorunu ise Bayburt' un genel sorunu olan büyük şehirlere verdiği göçtür.

2.2.SOSYAL-DEMOGRATİF ÖZELLİKLER

2.2.1. Yaşanılan Yer ve Katılımcı Sayısı

Tablo 1. Örneklem Grubunun Yaşanılan Yere Göre Dağılımı

	Katılımcı Sayıları						
Katılımcıların Yaşadıkları Yer	20-30 Yaş Aralığı Kadın	20- 30 Yaş Aralığı Erkek	31-40 Yaş Aralığı Kadın	31-40 Yaş Aralığı Erkek	41-60 Yaş Aralığı Kadın	41- 60 Yaş Aralığı Erkek	Toplam
							88
Bayburt Şehir Merkezi	6	2	2	5	4	4	23
Aydıntepe	2	3	2	2	5	6	20
Gökçedere	10	5	5	3	9	7	39
Çayırköprü	3	1			1	1	6

¹¹⁶ Hacıhasanzade, *İlçe, Belde ve Köyleriyle Bayburt*, 163.

Tabloda görüldüğü üzere araştırmaya katılan ve verileri değerlendiren toplam kişi sayısı seksen sekizdir. Şehir merkezinde on iki kadın, on bir erkek toplam yirmi üç kişi ile mülakat yapılmıştır. Aydıntepe ilçesinde ise dokuz kadın, on bir erkek toplam yirmi kişi mülakat yapılmıştır. Gökçedere kasabasında ise yirmi dört kadın, on beş erkek toplam otuz dokuz kişi ile mülakat yapılmıştır. Gökçedere kasabasında yapılan mülakat sayısının fazla olma nedeni cevapların yaş gruplarında benzer olmamasıdır. Çayırköprü köyünde ise dört kadın iki erkek toplam altı kişi ile mülakat yapılmıştır. Araştırmaya katılan toplam kadın sayısı kırk dokuz, erkek sayısı otuz dokuz kişidir.

2.2.2. Yaşanılan Yer ve Medeni Durum

Tablo 2. Örneklem Grubunun Yaşanılan Yere Göre Medeni Durumu

	Katılımcıların Medeni Durumu				
	Evli	Bekar	Boşanmış	Dul	Diğer
Şehir Merkezi Kadın	7	4			1
Şehir Merkezi Erkek	9	2			
Aydıntepe Kadın	5			2	2
Aydıntepe Erkek	8	3			
Gökçedere Kadın	18	5			1
Gökçedere Erkek	11	4			
Çayırköprü Kadın	1	2			1
Çayırköprü Erkek	1	1			

Tabloda görüldüğü üzere; örneklem grubunda şehir merkezinde yaşayan kadınların yedi kişisi evli, dört kişisi bekârdır. Bir katılımcı ise boşanma aşamasında olup eşi ile ayrı yaşamaktadır. Şehir merkezinde yaşayan erkek katılımcılarda ise dokuz kişi evli, iki kişi ise bekârdır. Aydıntepe ilçesinde yaşayan kadınların beşi evli, ikisi duldur.

İki katılımcı ise nişanlı olup yakın zamanda evleneceklerini dile getirdiler. Aydıntepe de yaşayan erkek katılımcılarda ise sekiz kişi evli üç kişi bekârdır. Gökçedere kasabasında yaşayan kadın katılımcılardan on sekiz kişi evli, beş kişi bekârdır. Bir kadın katılımcı ise nişanlıdır. Gökçedere yaşayan erkeklerden ise on bir kişi evli, dört kişi bekârdır. Çayırköprü köyünde yaşayan kadınlardan iki kişi bekâr, bir kişi evli, bir kişi ise nişanlıdır. Erkek katılımcıların ise bir kişisi evli bir kişisi de bekârdır

2.2.3. Yaşanılan Yer ve Eğitim Düzeyleri

Tablo 3: Örneklem Grubunun Yaşanılan Yere Göre Eğitim Düzeyi

	Katılımcıların Eğitim Düzeyi				
	Okuma-Yazma Bilmiyor	İlköğretim veya Ortaokul Mezunu	Lise Mezunu	Yüksekokul Veya Üniversite Mezunu	Diğer
Şehir Merkezi Kadın			5	6	
Şehir Merkezi Erkek		1	3	7	
Aydıntepe Kadın		5	2	1	1
Aydıntepe Erkek		1	2	8	
Gökçedere Kadın	1	15	2	5	1
Gökçedere Erkek		6	5	4	
Çayırköprü Kadın		1	1	2	
Çayırköprü Erkek		1		1	

Şehir merkezinde yaşayan kadın katılımcılardan beş kişi lise, altı kişi ise üniversite mezunudur. Şehir merkezinde yaşayan kırk yaş üzeri kadınlar arasında ilköğretim ve ortaokul mezunu fazladır. Fakat biz katılımcıları kartopu örnekleme ile belirlediğimiz için bizim katılımcılarımız arasında hiç ilköğretim veya ortaokul mezunu denk gelmemiştir. Bir ilköğretim mezunu kadın ile mülakat yapılacaktı fakat görüşme katılımcının bireysel nedenlerinden dolayı yapılamamıştır. Şehir merkezinde yaşayan

erkek katılımcılardan bir kişi ilköğretim, üç kişi lise, altı kişi ise üniversite mezunudur. Bir kişi ise ön lisans mezunu olup eğitimini lisans derecesine tamamladığını söylemiştir. Aydıntepe ise kadın katılımcılardan üç kişi ilköğretim, iki kişi ortaokul, iki kişi lise, bir kişi ise üniversite mezunudur. Bir kadın katılımcının ise okuma yazması yokken daha sonra okuma yazma öğrenmiştir fakat herhangi bir okul bitirmemiştir. Aydıntepe ilçesinde kadın katılımcılar arasında geçmişte sadece ilköğretim eğitimi alma şansı elde etseler dahi daha sonrasında eğitimini ortaokul veya lise derecesine tamamlayan kadın katılımcılar vardı. Aydıntepe ilçesinde ise bir erkek katılımcı ortaokul mezunu, iki erkek katılımcı lise mezunu, yedi erkek katılımcı ise lisans mezunudur. Aydıntepe ilçesinde erkek katılımcıların kadınlara göre eğitim seviyesinin yüksek olma nedeni erkeklerin kadınlardan çok daha önce eğitim hakkını elde etmesidir. Gökçedere kasabasında ise kadın katılımcılardan 11 kişi ilköğretim mezunu, 4 kişi ortaokul mezunu, 2 kişi lise mezunu, 5 kişi lisans mezunudur. 1 kişi ise ilköğretim eğitimi almaya başlamış fakat dördüncü sınıftan itibaren ailesi tarafından okuldan alınmıştır. 1 kişi ise okuma yazma bilmemektedir. Gökçedere yaşayan erkek katılımcılardan ise iki kişi ilköğretim mezunu, 4 kişi ortaokul mezunu, 5 kişi lise mezunu, 1 kişi ön lisans mezunu, 4 kişi ise lisans mezunudur. Çayırköprü köyünde yaşayan kadın katılımcılardan ise 1 bir kişi ilköğretim, bir kişi lise, iki kişi ise lisans mezunudur. Çayırköprü köyünde yaşayan bir erkek katılımcı ilköğretim bir erkek katılımcı ise lisans mezunudur.

2.2.4 Yaşanılan Yer ve Gelir Durumları

Tablo. 4. Örneklem Grubunun Yaşanılan Yere Göre Gelir Düzeyi

	Katılımcıların Gelir Düzeyi			
	0-1000 TL	1000-3000 TL	3000-7000 TL	7000 Üzeri
Şehir Merkezi Kadın	4	3	5	
Şehir Merkezi Erkek		1	9	1
Aydıntepe Kadın	6	2	1	
Aydıntepe Erkek		3	8	

Gökçedere Kadın	21	3		
Gökçedere Erkek	5	7	3	
Çayırköprü Kadın	2	1	1	
Çayırköprü Erkek	2			

Katılımcıların gelir düzeyine gelecek olursak bunlar katılımcıların bireysel gelir düzeyidir. Aile içerisinde çalışan eş dahil başka aile bireylerin gelir düzeyi dikkate alınmamıştır.¹¹⁷ Şehir Merkezinde yaşayan kadın katılımcıların dört tanesinin gelir düzeyi 1000 tl altındadır. Üç kadın katılımcının ise geliri 1000-3000 tl arasındadır. Dört kadın katılımcının ise geliri 3000-7000 tl arasındadır. Erkek katılımcıların ise bir tanesinin gelir düzeyi 1000- 3000 tl arasındadır. Dokuz katılımcının gelir düzeyi 3000-7000 tl arasındadır. Bir kişinin 7000 tl üzeri gelir düzeyi vardır. Aydın-tepe ilçesinde yaşayan kadın katılımcılar da ise altı kişinin gelir düzeyi 1000 tl altındadır. İki kişinin gelir düzeyi 1000-3000 tl arasındadır. Bir kişinin gelir düzeyi ise 3000-7000 tl arasındadır. Erkek katılımcılarda ise üç kişinin gelir düzeyi 1000-3000 tl arasındadır. Sekiz kişinin ise 3000-7000 tl arasındadır. Gökçedere kasabasında yaşayan kadın katılımcıların yirmi bir tanesinin gelir düzeyi 1000 tl altındadır. Üç tanesinin gelir düzeyi ise 1000-3000 tl arasındadır. Erkek katılımcılarda ise beş kişinin gelir düzeyi 1000 tl altındadır. Yedi kişinin gelir düzeyi 1000-3000 tl arasındadır. Üç kişinin gelir düzeyi ise 3000-7000 tl arasındadır. Çayırköprü köyünde ise kadın katılımcılardan iki kişinin gelir düzeyi 1000 tl altında, bir kişinin gelir düzeyi 1000-3000 tl arasında, bir kişinin gelir düzeyi ise 3000-7000 tl arasındadır. Erkek katılımcıların gelir düzeyi ise 1000 tl altındadır. Erkek katılımcılarda yedi kişinin geliri 1000 tl' nin altındadır. 11 kişinin 1000-3000 tl arasında geliri vardır. 20 kişinin 3000-7000 tl arasında geliri vardır. Bir kişinin ise 7000 tl üzeri geliri vardır. Kadın katılımcılarda ise 33 kişinin 1000 tl altı geliri vardır. Dokuz kişinin 1000-3000 tl arası geliri vardır. 7 kişinin ise 1000- 3000 tl arası geliri vardır. Kadın katılımcılar arasında 7000 tl üzeri geliri olan katılımcı yoktur.

¹¹⁷ Mülakat soruları belirlendiği ve bazı mülakatların yapıldığı 2020 yılında asgari ücret 2324 lira 70 kuruş idi. 2021 yılında ise asgari ücret 2825 lira 90 kuruştur.

Erkek katılımcıların kadın katılımcılara oranla gelir seviyeleri daha yüksektir. Kadın katılımcıların çoğu bireysel bir gelire sahip değillerdir gelir düzeyleri 1000 tl altındadır. Erkek katılımcılarının çoğunun gelir seviyesi 3000-7000 tl arasındadır. Örnekleme grubundaki kadınların ve erkeklerin gelirleri ve gelir seviyeleri arasındaki farklılık, Dayıoğlu ve Başlevent'in Türkiye genelinde yaptıkları araştırmalarının sonuçlarına benzerdir. Araştırma bulgularına göre kadınların önemli bir bölümü (yüzde 62, 6) herhangi bir kişisel gelire sahip değildir. Kadınların kazançları erkeklere göre daha az ve daha eşitsiz bir biçimde dağılmaktadır.¹¹⁸

2.2.5 Yaşanılan Yer ve Meslekler

Katılımcıların yaşadıkları yer ve mesleklerine gelecek olursak; Şehir merkezinde yaşayan kadın katılımcıların üç kişi ev hanımı, 2 kişi öğretmen, 2 kişi esnaf, 1 kişi temizlik işçisi, 1 kişi öğrenci, üç kişi ise hem öğrenci hem de işçidir. Şehir merkezinde yaşayan erkek katılımcılardan 5 kişi esnaf, 1 kişi emekli aynı zamanda esnaflık yapmakta, 1 kişi mühendis, 1 kişi muhabir, 1 kişi memur, 2 kişi ise işçidir. Aydıntepe ilçesinde yaşayan kadın katılımcılarda 6 kişi ev hanımı, 1 kişi işçi, 1 kişi kursiyer, 1 kişi ise el sanatları öğretmenidir. Aydıntepe yaşayan erkek katılımcılarda ise 1 kişi mühendis, 1 kişi muhasebeci, 1 kişi serbest meslek, 2 kişi öğretmen, 4 kişi memur, 2 kişi de teknikerdir. Gökçedere kasabasında yaşayan kadın katılımcılarda 18 kişi ev hanımı, üç kişi yeni mezun öğretmen adayı, 1 kişi sosyal hizmet uzmanı, 2 kişi ise işçidir. Gökçedere kasabasında yaşayan erkek katılımcılarda 1 kişi serbest meslek, 1 kişi öğretmen, 2 kişi şoför, 1 kişi tesisatçı, 1 kişi özel güvenlik, 1 kişi muhtar, 1 kişi emekli, 5 kişi ise çiftçidir. 2 kişi ise çalışmamaktadır. Çayırköprü köyünde yaşayan kadın katılımcılarda ise bir kişi öğretmen, 1 kişi özel güvenlik, 2 kişi ise ev hanımıdır. Erkek katılımcılarda ise bir kişi çiftçi diğer kişi yeni mezun öğrencidir.

¹¹⁸ Meltem Dayıoğlu- Cem Başlevent, "Türkiye'de Gelir Dağılımının ve Yoksulluğun Toplumsal Cinsiyet Boyutları", der. Saniye Dedeoğlu-Adem Yavuz Elveren, *Türkiye'de Refah Devleti ve Kadın* (İstanbul: İletişim, 2017), 128, 154.

2.3. DİNİ İNANIŞ İLE İLGİLİ BULGULAR

2.3.1. Dini Tutumları

Katılımcılara hangi dini inancı benimsedikleri ve hangi mezhebe bağlı oldukları sorulduğunda; tamamı İslam dinene mensup olduğunu söylemiştir. Mezhep olarak ise katılımcıların çoğu Hanefi mezhebine bağlı olduklarını ifade etmişlerdir. Sadece 30 yaşındaki bir erkek katılımcı Hanefi mezhebinin yanında Maturidi mezhebine de bağlı olduğunu söylemiştir. Fakat detaylı bilgiye sahip olmadığını ifade etmiştir. Kırsal kesimde kadınların bazıları özellikle kırk yaş ve üzeri olan kadınlar hangi mezhebe mensup olduklarını bilmemektedirler. Mezhep isimlerini duyduktan sonra Hanefi mezhebine bağlı olduklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların çoğu mezheplerin sadece ismini bilmektedir. Çoğu katılımcı ibadet esnasında Hanefi mezhebinin kurallarını uygulasa dahi bilgisel anlamda mensup oldukları mezhebin bilgilerine sahip değildir. Mezhepler noktasında bilenen en genel bilgi, Hanefi mezhebinde vücudun herhangi bir yerinin kanaması sonucunda abdestin bozulduğu, Şafii mezhebinde ise namahreme elin değmesi sonucu abdestin bozulduğudur. Mezhepler hakkında ayrıntılı bilgiye sahip, farklı mezheplere göre amel eden, mezhebin kültürel bir boyutu ve yaşanan coğrafya ile alakalı olduğunu düşünenler ileri derece dini bilgiye sahip, imam hatip mezunları, ilahiyat veya din kültürü bölümü okuyan dini eğitim almış kişilerdir. Bu kişilerden bazıları düşüncelerini şu şekilde belirtmişlerdir:

“Hanefi mezhebine inanıyorum bu da kültürümüzle alakalı, doğuda olsaydım muhtemelen Şafii mezhebine bağlı olurdum” (Kadın, 25, Lisans, Kasaba. K0)¹¹⁹.

“Hanefi mezhebidenim. Bu aileden gelen bir şey aslında, başka Şafii mezhebiden gelen bir aileden olsaydım Şafii olurdum diye düşünüyorum. Çok da farkları yok aslında Şafii ile Hanefi mezhepleri birbirine çok yakın bazı konularda Şafii mezhebine uyup Hanefi mezhebine uymadığım zamanlar oluyor” (Kadın, 26, Lisans, Kasaba).

¹¹⁹ K0 ve K1 olarak bu katılımcılara ek kodlar ekleme nedenimiz, kasabada 25 yaşında ve lisans mezunu iki kadın ile görüşmüş olduğumuzdan, iki kişinin vermiş olduğu cevapların karışmaması adına böyle bir kodlama ihtiyacı duyduk.

Mezhebin aileden görerek öğrenildiğinin farkında olan kişiler bulunmaktadır. Bu kişiler farklı mezhepler hakkında bilgi sahibi olsalar dahi mezheplerini değiştirmeyi düşünmediklerini dile getirmişlerdir. Bu kişilerden birisi şöyle düşünmektedir:

“Ben doğduğum zaman annem babam Müslümandı, o şekilde Müslüman olarak büyüdüm. Bu benim için herhangi bir seçenek değildi. Annem babam Hanefi mezhebini ben de Hanefi olarak büyüdüm. Hiçbir zaman sorgulamadım ben neden Hanefiyim ve Müslümanım diye o şekilde büyüdüm. Ama belli bir yaşta sonra Müslüman olmayı kendim seçtim, Müslüman olmak bana mantıklı geldi. Ama mezhep olarak istesem de değiştiremem kendimi kötü hissederim bir Şafi mezhebindeki kişi gibi davranamam” (Kadın, 23, Ön lisans, Şehir merkezi).

Bayburt'ta yaşayan kişilerin büyük çoğunluğu inandıkları dini önemsemektedirler. Katılımcıların yüzde doksan beşi, yaşanan yer, cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi fark etmeksizin inandıkları dinin kendileri için çok önemli olduğunu, hayatları için yaşama kaynağı olduğunu, hayatlarını şekillendiren en önemli olgu, hayat felsefeleri, hayatlarının amacı, yaşamlarının anlamı olduğunu farklı şekillerde ifade etmişlerdir:

“Din hayatımızı şekillendiren bir olay, din olmazsa hep bir arayış içinde olurduk. İnsan olarak da bir şeylerin varlığına inanmaya ihtiyaç duyuyoruz. Bizi yaratının kim olduğunu hep merak etmişizdir. O yüzden din hayatımızın her noktasında” (Kadın, Lisan, 29, Köy).

“Hayata başladığımızdan ölüme kadar bizimle beraber olduğu için din çok önemli” (Kadın, 28, Ortaöğretim, Kasaba).

“Dinim çok çok önemli ekmek kadar su kadar önemli yaşamak için kesinlikle insanın hayatında yeri olması gerekiyor” (Kadın, 29, Lisans, Kasaba).

“Hayat felsefem, hayatımı dinime göre yaşıyorum, dinim ne derse kendimi ona göre şekillendiriyorum” (Kadın, 24, Lisans, Kasaba).

“Yaşama sebebimiz, İslam dini için Allah için yaşıyoruz amacım hep dine uygun yaşamak buna ne kadar uyuyorum o tartışılır ama amacım o yönde” (Kadın, 22, Lisans, Şehir Merkezi).

“Din benim için çok önemli çünkü ben İslam dinine doğdum onu yaşadım onu gördüm eğitim olarak kültürel olarak her türlü faaliyette dinimi yaşamaya çalışıyorum, elimden geldiğince çocuklarıma da öğretmeye çalışıyorum” (Kadın, 51, Ortaokul, İlçe).

“Küçüklüğümüzden beri gördüğümüz kadarıyla İslam dinine inandık, ailemizden de gördüğümüz kadarıyla bu dine önem verdik, yaşam tarzı olarak kültür olarak dinim benim için önemli bir yerde” (Erkek, 24, Üniversite, Köy).

“Dini bir çalı olarak düşünün, çalının kolları insanların kültürü ortadaki direk ise din, temel mihenk taşı. Temel mihenk taşını aldığınız zaman her şey çöker benim için din insanları bir arada tutan mihenk taşı” (Erkek, 26, Lisans, Kasaba).

“Din yaşam düzenini belirleyecek kadar önemli, bütün hayatımızı dine göre şekillendirmeye çalışıyoruz, çevremiz kültürümüz de buna elverdiği kadar” (Erkek, 33, Lisans, Şehir merkezi).

“Din benim için çok kutsal, din olmadığı zaman hayatımın bir düzende olmayacağına inanıyorum, din olmazsa olmazımız” (Erkek, 35, Lisans, Şehir Merkezi).

“Hayat felsefesi, hayatı yaşamak için din çok önemli boşlukta mı hissedeceksin din olmazsa olmaz” (Erkek, 50, Lise, Kasaba).

“Din çok önemli, kategorize edildiği zaman çok önemli en üst düzeyde” (Erkek, 57, Lisans, İlçe).

“Din benim için ve toplum için vazgeçilmez yaşam kaynağı” (Erkek, 48, Lisans, İlçe).

“Din çok önemli hem bu dünyam için hem ahiretim için belirlediğim bir şey o yüzden benim için çok önemli” (Erkek, 47, Lise, İlçe).

“Din benim için her şeyden önemli, dinim olmazsa inancım olmazsa benim yaşamamın bir anlamı yok ki, bir ateist olarak yaşasam hayatın bir anlamı yok” (Erkek, 46, Lise, Şehir Merkezi).

İnandıkları dinin önemli olduğunu düşünseler dahi dini ibadetlerini tam yerine getirmedikleri, yaşayışlarına aktarmadıkları için veya toplumda dini yaşayışın az olduğunu düşündükleri için inandıkları dinin öneminin azaldığını düşünenler bulunmaktadır. Böyle düşünen katılımcılardan bazıları düşünceleri şu şekilde belirtmişlerdir:

“Yüzdeye vursak yüzde seksenlerde önemli, yüzde yirmi neden önemsiz dersiniz bu bizim bakış açımızdan kaynaklı bu kesinlikle inançsızlıktan değil, ihmalkârlık var yaşayışa aktarmıyoruz işimize gelmiyor” (Erkek, 32, Lise, Şehir Merkezi).

“Bir Müslüman için ne kadar önemli ise benim için o kadar önemli yani orta, çünkü Elhamdülillah Müslümanız diyoruz ama Müslümanların da dini tam olarak yaşadığını düşünmüyorum. O yüzden din toplumda orta derecede önemli. Ama önemsiz değil kesinlikle” (Kadın, 22, Lise, İlçe).

Kişilerin yaşamında kültür bazen dinden daha belirleyici olmaktadır. Kişiler kültüre göre hareket etmektedirler. Bu da toplumda yaşayan fertler tarafından kabul

edilmektedir. Katılımcılar arasında da inandıkları dini kendileri için önemli görseller dahi, kültürün dini inancın önüne geçtiğini düşünen, yaşayışlarında kültürün belirleyici olduğunu ve dinin yer yer ikinci planda kaldığını ifade edenler vardır. Nitekim böyle düşünenlerden birisi düşüncelerini şu şekilde anlatmıştır:

“Bayburt toplumunda örf ve âdet dinin önüne geçtiği için çoğu şeyi ben örf ve âdete göre yapıyorum. Din tabii ki önemli değer verdiğim yaptığım bir şey ama örf ve âdet ister istemez bunun önüne geçiyor. En basitinden başımızı kapatırken örf ve âdete göre yapıyoruz nedeni birisi söz etmesin şunun kızı açık demesin diye. Ama bazı şeyleri de dine göre yapıyoruz mesela namaz kılmak bunu istediğimiz için yapıyoruz” (Kadın,23, Ön Lisans, Şehir Merkezi).

Toplumlarda herhangi bir dine inanmayan veya etik kurallarının dini kurallardan daha önemli olduğunu düşünen kişiler vardır. Araştırmaya katılan katılımcılar arasında sadece bir kişi vicdanın dinden daha önemli olduğunu belirtmiştir.

“Dinden daha çok daha vicdan önemlidir dinin temeli vicdandır” (Erkek, 30, Lisans, İlçe).

Katılımcıların büyük çoğunluğu için inandıkları din önemlidir ve hayatlarının belli alanlarına yön vermektedir, etki etmektedir. Bu etkinin az ya da çok olması her katılımcıda değişmektedir.

Katılımcılara dini konularda yeteri kadar bilgili olup olmadıkları sorulduğunda çoğu katılımcı dini konularda yeteri kadar bilgili olmadıklarını dile getirmiştir. Zamanında kısıtlı imkanlar doğrultusunda dini eğitim alamadıklarını veya temel düzeyde dini eğitim aldıklarını söylemişlerdir. Temel dini bilgileri, nasıl namaz kılınacağı, nasıl oruç tutacağını vs. bildiklerini ifade etmişlerdir. Derinlemesine dini bilgilerinin olmadıklarını dile getirmişlerdir. Katılımcılardan birisinin ifadesi durumu özetlemektedir;

“Kendini mi yeteri kadar bilgili görmüyorum, dini konularda eğitim almadım bir kuran kursuna gitmedim. Bizim zamanımızda imkanlar kısıtlı olduğu için kız çocuklarını böyle yerlere bırakmıyorlardı o yüzden dini eğitimini almadım çok bilgim yok. Ama kendim televizyondan izlediğim, kitaplardan okuduğum kadarıyla dinimi gerektiği şekilde biliyorum. Bilmek zorunda olduklarımı biliyorum bu da bana yeterli oluyor. Allah’a inanıyorum, nasıl namaz kılacağımı nasıl oruç tutacağımı biliyorum, maddi imkân olduğu zaman hacca gitmek zorunda olduğumuzu biliyorum, farzlarımızı ve sünnetlerimizi biliyorum. Dini konularda tesettür olsun namahrem ilişkileri olsun ana maddeleri biliyorum” (Kadın, 41, İlköğretim, İlçe).

İleri düzey dini eğitim alma imkânı olan kişilerde dini konularda bilgileri olsa dahi yine de aşırı derece bilgi eksikleri olduğunu, dini konuların çok kapsamlı konular olduğunu, sürekli araştırılması gerektiğini, kendilerinin araştırdıklarını ama yine de yeteri kadar bilgili olmadıklarını düşünmektedirler. Lisans derecesinde dini eğitim alan katılımcılardan birinin ifadesi şu şekildedir:

“Alan bilgisine yeterince sahip olduğumu düşünmüyorum, bu konuda araştırmalar yapıyorum ama kendimi yeterli görmüyorum” (Kadın, 27, Üniversite, Şehir Merkezi).

Katılımcıların çoğu dini bilgiler noktasında eksik olduklarının, yaşadıkları toplum içerisinde öğrendikleri kadar dini bilgiye sahip olduklarının farkındadırlar ve kişinin araştırıp dini konularda kendisi geliştirmesi gerektiğini düşünmektedirler. Böyle düşünen katılımcıların bazıları düşüncelerini şöyle belirtmişlerdir:

“Üzülerek dini konularda yeterli kadar bilgili olduğumu düşünmüyorum, ama bunun içinde sürekli okuyarak kendimi geliştirmeye çalışıyorum” (Kadın, 21, Lise, Şehir Merkezi).

“Dini konularda kendimi epeydir bilgili görmüyorum araştırmaya ve bilgi edinmeye ihtiyacım var. Kaynak olarak da Kuran- ı Kerimin Türkçe mealini düşünüyorum” (Erkek, 43, Ön Lisans, Şehir Merkezi).

“Örfümüz âdetimizden öğrendiğimiz kadar Müslümanlığımızı yaşadığımız bilincindeyim o kadar fazla dini bilgimiz yok yeterli değil baya araştırmamız lazım” (Erkek, 28, Lisans, İlçe).

Bir katılımcı dini bilgisinin yeterli olmadığı noktalarda kalbini ve vicdanı kullanmayı tercih ettiğini, vicdanı nasıl rahat ediyorsa öyle karar aldığını dile getirmiştir.

“Bilgi konusunda iyi değilim yetersizim ama hep kafamın çeliştiği yerlerde kalbimi kullanmayı tercih ediyorum merhamet vicdan bu kavramları daha çok önemsiyorum, dinde bunların hep en önemli olduğunu düşünüyorum. Bazı şeyleri akli olarak cevaplayamıyorsam doğruluk payını çözemiyorsam, onda vicdanımı ve kalbimi kullanıyorum. Mesela kadının çalışması, ben bunda kalbimi kullanıyorum evde otursam ne kadar kişiye faydam olur, çalışsam ne kadar kişiye faydam olur, burada vicdanımı kalbimi kullanıyorum evde oturup İslam dinine daha uygun yaşarım ama diğer taraftan da insanlara yardım etmek mi daha büyük iyilik sevap oluyor Allah’a yakın oluyorsun diye düşünüyorum, bunun doğruluğu her zaman tartışılır çünkü dinde ne kadınlar çalışmasın yazıyor ne de kadınlar çalışsın yazıyor bildiğim kadarıyla, burada vicdanımı kullanarak kadınlar çalışsın diyorum” (Kadın, 22, Lisans, Şehir Merkezi).

Mülakat yapılan kişilerin çoğunluğu inandıkları dinin temel dini bilgileri bilmekte, bazıları kendilerinin de ifade ettiği gibi aşırı dini bilgiye sahip olmasalar bile hangi hadisin sahih hadis, hangi hadisin sahih hadis olmadığını bilecek kadar dine bilgiye

sahiplerdir. Din eğitimi almış kişiler dini konularda daha bilgi sahibidirler. Bütün katılımcılar dini konuların geniş bir bilgi deryası olduğunu kendi eksiklerinin olduğunu kabul etmektedirler. Dini konularda kişilerin kendini geliştirmesi gerektiğini düşünmektedirler. Genellikle toplumda dini inanış ve ibadetler geleneksel şekilde aileden ve toplumdan görerek öğrenilmiştir. Toplumdaki kişilerin dini bilgiden önce ahlaki açıdan dini kuralları öğrenip yaşayıp içinde görerek uygulamaktadırlar. Örneğin komşu hakkı yemenin kul hakkı olduğunu kaynağını bilmese de dini emir olduğunu bilmektedir. Ama öncesinde toplumda yaşarken aileden komşu hakkına riayet etmeyi gördüğü için de komşu hakkına riayet etmeye çalışmaktadırlar. İnsanların dini yaşamları daha çok toplum içerisinde görerek ve yaşayarak olmaktadır. Katılımcılardan birisi yirmi iki yıl öncesinde Azerbaycan'dan Bayburt'a gelmiş, buraya gelinceye kadar namaz, oruç gibi temel dini ibadetleri bilmediğini belirtmiştir. Çünkü o dönemde Müslüman olduklarını bilseler dahi herkesin Ruslar gibi yaşadığını, dini vecibeleri bilmediklerini dile getirmiştir.

“Azerbaycan’da iken bizim çevremizde Ermeniler, Çerkezler, Yahudiler, Tatarlar vardı. Ama hepimiz Ruslar gibi yaşadık, Allah’ı bilirdik Ruslar da Allah’ı biliyor. Biz de biliyorduk Müslümanız diye ama sözde Müslümanız. O kadar yani yoksa yaşamamız giyim tarzımız her şey Ruslara göre idi. Çevremde namaz kılan kimse yoktu, Türkiye’ye geldiğimde insanlardan göre göre namaz kılmak hoşuma gitmeye başladı. İlk kelimeli Şehadetini 17-18 yaşında iken eşim öğretmişti” (Kadın, 41, Lise, Şehir Merkezi).

Buradan hareketle de dinin yaşam içerisinde aileden, çevreden görerek öğrenilen bir olgu olduğunu anlamaktayız. Kişinin özel bir dini eğitimi olmasa bile namaz, oruç, hac ve zekâtın dini emirler olduğunu, içki içmenin, anne babaya kötü davranmanın, kul hakkı yemenin dinen yasak olduğunu yaşadığı aile ve toplum içerisinde öğrenmektedir.

Katılımcıların kendi dini inançları çerçevesinde, kendilerini dindar görüp görmediği sorulduğunda katılımcıların %95 yaşanan yer, yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi fark etmeksizin kendilerini yeteri kadar dindar görmediklerini dile getirmişlerdir. İnanışları dinin emir ve yasaklarının tamamına uymadıklarını düşündükleri için kendilerini dindar görmemektedirler. Katılımcılardan bazılarının ifadeleri şu şekildedir:

“Aslında kendimi dindar görmüyorum. Bazen oturup düşündüğüm zamanlar oluyor eksiklikler çok fazla ama yine de bu eksiklikleri bahane ederek dinimden uzaklaşmıyorum üzerine ne koyabilirim ne yapabilirim diye düşünüyorum” (Kadın, Lisans, 25, Kasaba, K1).

“Tam anlamıyla dindar değilim, eksiklerim var, tam anlamıyla da dini yaşamıyorum, yaşamaya çalışıyorum namaz kılıyorum, oruç tutuyorum, yasaklardan kaçınmaya çalışıyorum ama mükemmel değilim bence” (Kadın, Lisans,24, Kasaba).

“İnsanoğluyuz bazı şeylerde günahımız oluyor ama dindar olmaya çalışıyoruz. Namahrem konusunda, haram konusunda, kul hakkı konusunda dine uymaya çalışıyoruz. Ama gıybet var bizi batıran da o, en çok yaptığımız günah o. O yüzden aşırı dindar değiliz” (Kadın, 34, Ortaokul, Kasaba).

“Dürüst olmak gerekirse dini vecibelerimi yerine getirmedığım için kendimi yetirince dindar görmüyorum” (Kadın, 51, Lise, Şehir Merkezi).

“Kuran-ı Kerimi okumuyoruz, anlamı bilmiyoruz o yüzden kendimi yeteri kadar dindar görmüyorum” (Erkek, 47, Ortaokul, İlçe).

“Kendimi yeteri kadar dindar görmüyorum çünkü insan en çok dünyaya çalışıyor da ondan. Ahirete sadece beş vakit namazdan başka bir şey yaptığımız yok o da yeterli değil.” (Erkek, 50, Lise, Kasaba).

Bazı katılımcılar kendilerini dindar olarak görseler dahi eksikliklerinin olduğunu düşünmektedirler. Bu kişilerden birisi şöyle düşündüğünü belirtmiştir:

“Aslında dindar bir insanım, örtünme açısından biraz eksiklerim var ama ortaokuldan beri sadece okul zamanları eşarbımı açtım, çalıştığım zamanlarda açmak zorunda olduğum zamanlar vardı. Çocuklarıma da helal haram konusunda, dini konularda elimden geldiğince öğretmeye çalıştım. Aşırı dindar mıyım kimlerine göre kısmen kimilerine göre evet diyebilirim ama uç nokta tabirini kullanmak istemiyorum illaki eksiklerim vardır” (Kadın, 43, Lisans, Şehir Merkezi).

Katılımcılar arasında kasaba ve ilçe de yaşayan özellikle kırk yaş üzeri kadınların çok azı kendilerini dindar olarak gördüklerini söylemişlerdir:

“Kendimi dindar görüyorum çünkü küçük yaşımdan beri İslam üzerine yaşadım, dinime de sahip çıktım. Dinimi bütünü ile yaşıyorum” (Kadın, 60, İlköğretim, İlçe).

Kasabada yaşayan sadece bir erkek katılımcı kendisini dindar olarak gördüğünü söylemiştir.

Dindarlık durumu kişinin kendi çerçevesinden kendilerini nasıl gördüğü ile ilgilidir. Herkes bireysel dindarlık algısı kabulünde bu soruyu cevaplamıştır. Aynı bölgede farklı katılımcılar ile yapılan araştırmalarda dahi sonuçların değişme ihtimali vardır.

Bakırcının Giresun’da yaptığı çalışmasında araştırmaya katılan kişilerin %80,1 kendisini dindar olarak tanımlamıştır. Kendisini çok dindar gören katılımcıların oranı ise %10,9 dur. Katılımcıların yüze %9 ise kendini dinle az ilgili olarak görmektedir.¹²⁰ Çapçıoğlu’nun Kastamonu’da yaptığı araştırmasında ise katılımcıların %54, 4 kendini dindar olarak tanımlamaktadır. Katılımcıların %35, 4 kedilerini aşırı dindar olarak görmektedir. %9 ise dinle az ilgili kabul etmektedir.¹²¹ Bizim araştırmamıza göre ibadetlerini yerine getiren katılımcılar olsa dahi katılımcıların büyük bir çoğunluğu kendisi aşırı dindar olarak görememektedir. Her araştırmada kişinin dindarlık kabulü değişmektedir.

2.3.2.Namaz Kılma Tutumu

Araştırma bünyesinde katılımcıların dindarlığının pratik ve toplumsal boyutları olan, ibadetler ve yasaklara olan tutumları tespit etmek için dinin emir ve yasaklarına ne kadar uydukları sorulmuştur. İslam’da merkezi bir yer tutan günlük namaz ibadetini katılımcıların %55 düzenli olarak yerine getirmektedir. Düzenli olarak yerine getiren katılımcıların %68 kadın %32 ise erkeklerden oluşmaktadır. Kadın katılımcılarda 30 yaş üzerinde günlük namazlarını düzenli olarak yerine getirenler daha fazladır. Erkek katılımcılarda benzer şekilde 40 yaş üzeri günlük namaz ibadetini düzenli olarak yerine getirenler daha fazladır. Kişilerin yaşları arttıkça günlük namaza olan katılımları da artmaktadır. Katılımcıların %12 namaz ibadetini yerine getirdiğini fakat gün içerisinde bazı vakitleri kılamadıklarını ifade etmişlerdir. Bu katılımcıların bazısı iş yoğunluğundan gün içerisinde bazı vakitleri kılamadığını dile getirirken, bazı katılımcılar ise gün içerisinde vakit namazları kılsalar dahi sabah namazlarını kılamadıklarını söylemişlerdir. Gün içerisinde bazı öğünleri kılmayan katılımcılar %48 kadınlardan, %52 ise erkeklerden oluşmaktadır. Katılımcıların %4 bazı zamanlar düzenli günlük namazlarını kıldıklarını, bazı zamanlar ise araya soğukluk girmesi, iş yoğunluğu gibi nedenlerden dolayı günlük namazları kılmadıklarını dile getirmişlerdir. Ara ara günlük namaz kılanların i %75 kadın, %25 erkeklerden oluşmaktadır. Katılımcıların yüzde %24,6 günlük namaz ibadetini yerine getirmediklerini ifade etmişlerdir. Günlük namaz ibadetini yerine getirmeyen

¹²⁰ Mustafa Bakırcı, *Üç Nesil Üç Hayat Dini ve Kültürel Değişim* (İstanbul: Bir Yayıncılık, 2019), 182.

¹²¹ Çapçıoğlu, *Sosyal Değişme Sürecinde Din ve Kadının Toplumsal Konumu*, 79.

katılımcıların %20 kadınlardan %80 erkeklerden oluşmaktadır. Günlük namaz ibadetini yerine getirmeyen erkeklerin birçoğu düzenli olarak Cuma namazlarını kıldıklarını söylemişlerdir. Çok az erkek katılımcı düzenli olarak Cuma namazını da kılmadığını dile getirmiştir. Katılımcıların %4,4 ise günlük namaz ibadetini yerine getirip getirmediğine dair bir cevap vermemiştir.

Günlük namaz ibadetini kadın katılımcılar erkek katılımcılara göre daha fazla yerine getirmektedir. Günlük namaz kılmayan katılımcıların büyük çoğunluğu 40 yaş altı kişilerdir. Özellikle 30 yaş altı kimselerde günlük namaz kılma oranında ciddi bir düşüş vardır. Bakırcı'nın yaptığı araştırmada benzer bir sonuç vardır. Kişilerin namaz ibadetini yerine getirmesinde nesil ile anlamlı bir ilişki olduğunu söylemektedir.¹²² Bu verilerden yola çıkarak sekülerleşme olduğunu sonucuna varmak yanıltıcı olmaktadır. Çünkü kırk yaş ve üzeri namaz kılanların birçoğu önceden günlük namazlarını eda etmediklerini belli yaştan sonra düzenli olarak namaz ibadetini yerine getirmeye başladıklarını dile getirmişlerdir. Kişilerin yaşları arttıkça ibadet yönelimi artmaktadır. Ülkemizde farklı zaman farklı yerde yapılan araştırmalarda da yaşın artması ile dini uygulamalarda artma eğilimi olduğu yönündedir.¹²³ Şu an otuz yaş altıda olan kişiler kırk yaş ve üzerine yaşa geldiği zaman namaz ibadetini yerine getirmeyip, bir sonraki kuşakta namaz ibadetini yerine getirmezsse sekülerleşme olduğu düşünülebilir.

2.3.3. Oruç İbadetini Yerine Getirme

Katılımcıların hepsi Ramazan ayı içerisinde farz kılınan¹²⁴ oruç ibadetini düzenli olarak yerine getirdiklerini, hatta en düzenli yaptıkları ibadetin ramazan ayında oruç tutmak olduğunu ifade etmişlerdir. Katılımcılar çocukluğundan beri Ramazan ayı içerisinde herkesin oruç tuttuğu bir yerde büyüdüklerini belirtmişlerdir. Toplumda oruç ibadetine katılım yüksek olması da toplumsal öğrenilen bir şey, çünkü Ramazan ayı içerisinde toplumun hepsi oruçlu olduğu için toplumdaki yetişen kişilerde Ramazan ayı geldiğinde orucun dini ibadet olduğunu bilinci ile oruç tutmaktadırlar. Oruç tutarken

¹²² Bakırcı, *Üç Nesil Üç Hayat Dini ve Kültürel Değişim*, 194.

¹²³ Mehmet, Taplamacıoğlu, "Yaşlara göre Dini Yaşayışın Şiddet ve Kesafeti Üzerine bir Anket Denemesi, A.Ü.İ.F.D, 1962. 141-151.; Yakup Coştu, *Toplumsallaşma Sürecinde Dindarlığı Etkileyen Faktörler (Samsun Örneği)* (Samsun: Ondokuzmayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi 2019).

¹²⁴ Bakara, 2/183-185,187.

Hanefi mezhebinin ön gördüğü şekilde orucun kurallarına neyi bozup bozmayacağı bilincine sahiptir. Fakat bu araştırılarak, öğrenilerek ibadeti yerine getirme biçimi değil, aile ve toplum içerisinde görerek, aileden alınan bilgiler doğrultusunda öğrenilen yaşayış biçimidir.

Çocuklar belli yaşa eriştiği zaman “tekne orucu” adı altında bazı öğünler yemek yedirilerek oruç tutturulmaktadır. Oruç ibadeti böylece sevdirmeye başlanmaktadır. Belli yaşa gelmiş tam gün oruç tutabilen çocuklar ise aile büyükleri tarafından hediyeler verilerek ödüllendirilmektedir. Oruç ibadeti toplumun büyük çoğunluğu tarafından yerine getirilmektedir. Katılımcılar toplumsal baskıdan dolayı oruç tuttuklarını düşünmemektedirler. Çünkü Ramazan ayı içerisinde oruç ibadetini yerine getiren kişilerin az olduğu şehirlerde oldukları zamanda kendilerinin oruç tuttuklarını ifade etmişlerdir. Bayburt toplumu içerisinde son yıllara kadar, oruç tutmayan bireylere karşı toplumsal bir baskı bulunmaktaydı. Fakat üniversite de öğrenci sayısının fazlalaşması, farklı kültürden gelen kişiler artması ile Ramazan ayı içerisinde oruç ibadetini yerine getirmeyen kişiler artık eskisi kadar toplum baskısına maruz kalmamaya başlamıştır. Yine de belli bir yaş üzeri kişiler Ramazan ayı içerisinde önceden hiçbir şekilde açık olmayan kafe ve lokantaların, şu an bazılarının açık olmasından rahatsız olduklarını dile getirmektedirler.

2.3.4. Zekât ve Hac

Katılımcılar arasında maddi durumu yeterli olanlar zekatlarını verdiklerini dile getirmişlerdir. Maddi durumu zekât verecek kadar iyi olmayan kimseler ise maddi durumları el verdikleri zaman zekatlarını vermekle yükümlü olduklarını bildiklerini ve zekât vermek istediklerini ifade etmişlerdir. Aynı şekilde katılımcılar arasında hac veya umre ziyareti yapanlar olsa dahi çoğu katılımcı henüz hac ve umre ziyareti yapmamıştır. Zekât gibi aynı şekilde imkanları el verdikleri ölçüde hacca gitmekle yükümlü olduklarını bildiklerini ve hacca gitmek istediklerini belirtmişlerdir.

2.3.5. Dini Yasaklara Uyma

Katılımcıların büyük çoğunluğu ibadetlerde aksattıkları olduğunu söyleseler dahi yasaklara ellerinden geldikçe riayet ettiklerini dile getirmişlerdir. Katılımcıların büyük çoğunluğu dinen yasak olduğu için içki içmediğini, zina yapmadığını, kumar oynamadıklarını, hırsızlık yapmadıklarını söylemişlerdir. Katılımcıların büyük kısmı ellerinden geldiği kadar helal ve harama dikkat ettiklerini dile getirmişlerdir. Kadın katılımcılardan birkaç kişi hariç hepsi tesettürlü olup bunun dini emir olduğu için yerine getirdiklerini belirtmişlerdir. Kırsal kesimde özellikle 40 yaş ve üzeri kadınlar namahremden kaçtığını buna çok dikkat ettiğini ifade etmişlerdir. Toplumda yasaklara uymayanları karşı kültürel bir baskı da vardır. Katılımcıların bazıları yasaklara uymanın hem dini tarafı olduğunu hem de kültürel tarafı olduğunu belirtmişlerdir. Yasaklara uymanın hem dini hem de kültürel bir yönü olduğunu belirten katılımcılardan birinin ifadesi şu şekildedir.

“Yasaklardan kaçınmaya çalışıyoruz, kültüründe etkisi ile de bunda sadece dinin etkisi yok. Gerek kültürümüzün etkisi gerek dini bilgiler olarak yasaklardan uzak durmaya çalışıyoruz” (Erkek, 33, Lisans, Şehir Merkezi).

Dini ibadetler aile ve toplum içerisinde görerek öğrenildiği gibi dini yasaklardan kaçınmakta aile ve toplum içerisinde öğrenilmektedir. Bazı katılımcılar yaşadıkları toplumda dini yasaklara riayet edildiği için kendilerinin de yasaklardan kaçınabildiklerini belirtmişlerdir. Bu katılımcılardan birisi şöyle ifade etmiştir:

“Örf ve adetlerden biz burada kalktık alkolü görmedik bu yaşımıza kadarda içmedik, üniversite ortamına gittik bir baskı sürecinde gittik. 81 ilden gelen öğrenci vardı. Ama biz hep baskılı durumdaydık örfümüzden adetimizden biz bunları görmemişiz bizim doğduğumuz yerde hala alkol satan bayiler yok, oraya gittik onlarla yeni karşılaştık belki cesaret edemedik ya da sonradan gördüğümüz için öyle heveslerimizde olmadı. Alkol durumlarından sakınabildik. Ailemizden veya yöremizden kaynaklanan bir şey” (Erkek, 28, Lisans, İlçe).

Hem kırsal hem de şehir merkezinde gözlemlediğimiz kadar dini yasaklara riayet edilmiyorsa dahi bu açık bir şekilde dile getirilmemektedir. Çünkü toplum tarafından içki içtiği veya zina yaptığı bilinen kişilerin, toplum içerisinde dışlandığı ve o kişiler ile aralarına mesafe koydukları anlaşılmaktadır. Özellikle kişiler bunu iş hayatında

uygulamaktadır. Esnaf bir kişinin dini ve ahlaki kurallara riayet etmediği biliniyorsa o kişiye karşı mesafeli olduklarını dile getirmişlerdir. Esnaf katılımcılardan birisi şöyle söylemiştir:

“İş yerine gelen müşterinin içki içtiğini ve zina yaptığını biliyorsak, onunla müşteri olarak dahi ilgilenmek istemiyoruz” (Erkek, 32, Lisans, Şehir Merkezi).

Aynı şekilde toplum içerisinde dini ve ahlaki açıdan yasak olan şeyleri yapan birisi biliniyorsa, halkta o kişiden mümkün oldukça alışveriş yapmamayı tercih etmektedir. Toplumsal bu gerçeklikten dolayı da içki içen veya zina yapan kişiler genellikle gizli bir şekilde yapmaya çalışmaktadırlar. Ama bu durum halk arasında “sabah Cuma namazına akşam ise pavyona giden kişiler var” denilerek eleştirilmektedir. Toplumsal baskı ile yasaklara riayet edilmesinin kadınlar açısından en belirgin ve iyi yönü, iş hayatında ve komşuluk ilişkilerinde tacizin neredeyse olmamasıdır. Nüfusu az bir yerleşim yeri olması sebebi ile çoğu kişi toplumda olan çoğu şeyden hemen haberdar olmaktadır. Böyle bir konunun duyulması ile aşırı tepki alınacağı bilindiğinden de yapılmak istense dahi toplum tarafından baskılanmaktadır. Katılımcılar gece hayatı olduğunu bildikleri komşularının dahi kendilerine karşı bir saygısızlığı olmadığını ve mesafelerini koruduklarını dile getirmişlerdir. Aynı şekilde iş hayatında olan kadınlar da iş arkadaşları veya iş yeri sahibinden bir taciz yaşamadıkları ve yaşayan arkadaşları da olmadıklarını ifade etmişlerdir. Kişiler yasaklara uymuyorsa bile bunu kısıtlı yerlerde yapmakta, komşuluk ve iş ilişkilerine yansıtılmamaktadırlar.

Benzer şekilde toplum içerisinde anne babası yaşlandığı zaman anne babasına bakmayan veya anne babasına saygı göstermediği bilinen kişiler çevresi tarafından hem ayıplanmakta hem de dışlanmaktadır. Yerli halkın çoğunda Bayburt’ ta var olan huzur evine karşı halen aşırı tepki vardır. Annesi veya babası yaşlı olan kişilerin bakımı, çocukları tarafından üstlenilmektedir. Araştırma amaçlı gidilen bazı evlerde, kadın veya erkeğin hayatta olan ebeveynleri onlar ile yaşamaktaydı. Çocukları anne veya babasının bakımı üstlenmişlerdi. Anne babaya saygı toplumda halen vardır. Toplumdaki kişiler bunu hem dini emir olduğunu düşündüğü için hem de kültürel bir boyutu olduğu için yapmaktadırlar.

Yasaklara riayet noktasında toplumda en belirgin olan şey ise hırsızlık ve kapkaç olaylarının az olmasıdır. Kapkaç olayının az olması, nüfusun az olmasından kaynaklı bir

neden olsa dahi, hırsızlık çok nadir duyulan bir şeydir. Bugün dahi kırsal kesim veya şehir merkezi fark etmeksizin meyve pazarlarının birçoğu bir gün öncesinde kurulmaktadır.¹²⁵ Ama geceleyin hiç kimse acil ihtiyacı yoksa herhangi bir sebze veya meyve almamaktadır. Acil ihtiyaç doğrultusunda herhangi bir meyve veya sebze alınmışsa ertesi gün tezgâh sahibine alınan şeyin sayısını söylenerek ücreti ödenmekte ve helallik istenmektedir.

Çalışmada da mülakat yapılan katılımcılardan sadece bir tanesi yasaklara riayet etmediğini ama neler olduğunu söyleyemeyeceğini dile getirmiştir. Yasaklara riayet edilmese bile toplum içerisinde ne olduğu çoğu zaman açıkça dile getirilememektedir. Yasaklar konusunda dinin yanında kültürel bir baskı da vardır. Yasaklar noktasında kadın katılımcıların bazıları dedikodu yaptıklarını bunun hayatlarında var olduğunu ama yanlış olduğunu, olmaması gerektiğini ifade etmişlerdir. Genel olarak çoğu katılımcı kul hakkı yemekten, içki içmemeye kadar dinen yasak olduğunu düşükleri şeyleri yapamamaya özen göstermektedirler.

Bayburt toplumunda yasaklara riayet etmek, özellikle içki noktasında yasaklara riayet edilmesi, edilmiyorsa bile bunun mümkün olduğunca gizli bir şekilde olması son altmış yetmiş yılın fotoğrafıdır. 40 yaş üzeri görüşme yapılan bazı kişilerden edinilen bilgilere göre; Cumhuriyet rejime geçildikten birkaç yıl sonrasında toplumda içki içmek yaygın bir gelenek olmuş, şu an ki Bayburt merkezi o zamanlar ilçe konumunda iken, saat kulesi yanındaki lokantaların birçoğunda alkol satışı yapıldığı ve sürekli alkol tüketimi olduğu belirtilmiştir. Düğünlerde alkol alan kişiler bugün nasıl ayıplanıyor gizli içmek zorunda kalıyorsa, o günlerde de düğünlerde alkol almayan kişilerin ayıplandığını ifade etmişlerdir. Benzer şekilde kırsal bölgelerde ise kahvehaneler de kumar vs. oynatıldığını anlatmışlardır.¹²⁶ Adnan Menderes'in iktidara gelmesinden sonraki yıllarda toplumda tersine bir dönüş yaşanarak daha dini kurallara riayet eden topluma dönüş olmaya başladığını söylemişlerdir. Bugünkü toplum yapısına benzer bir toplumsal yapının o zaman oluşmaya başladığını ifade etmişlerdir. Bu yapı Bayburt' ta üniversitenin kurulması ile kısmen daha esnek kurallar çerçevesinde devam etmektedir. Dini kurallara

¹²⁵ Bayburt'ta halk pazarının bir gün öncesinden kurulmasının haberi ayrıntılı bilgi için bkz. https://www.youtube.com/watch?v=W_NerCMi9_0

¹²⁶ Katılımcıların dini yaşayış üzerine söylediklerini daha detaylı öğrenmek için yetmiş yaş üzerinde olan iki kişi ile daha görüşülmüştür. Daha detaylı bilgiler onlardan öğrenilmiştir.

riayet edilmediği zamanlarda da kadına karşı tutum ataerkil toplum yapısındaki kadının durumu ile çok benzer olduğu söylenmiştir.¹²⁷ Kadın tarlada çok çalışan, özlük hakları çok olmayan, aile içi şiddete maruz kalan ikinci sınıf konumundaymış. Sadece kadınlar dışarı gittikleri zaman ehram giyinseler dahi, evin içerisinde veya gidilen yerde kısa etekler giyinir ve öğretmen başı bağlaması diye nitelendirilen şekilde başlarına örtü örterlermiş. Ev içerisinde erkek olsa dahi genellikle öyle durulmakta imiş ama dışarı çıkıldığında ehram örtülmesine özen gösterilmiş. Bu daha sonraki toplum yapısına da kısmen yansımıştır.

2.3.6. Katılımcıların Dini Bilgileri Öğrenmeleri ve Dini Eğitime Karşı Tutumları

Katılımcıların birçoğu dini ibadetlerin yapılmasını ilk ailesinden görerek öğrenmişler. Ailede eğer dini eğitim almış veya dini kurumlarda çalışan birisi varsa kişiler onlardan nasıl namaz kılınacağını vs. öğrenmişler. Genel olarak dini bilgiler ilk olarak aile bireyleri tarafından öğretilmiş, bilgisel öğrenme olmasa bile görerek öğrenme var. Ailesinde dini eğitim alamamış katılımcıların birçoğu ya yaz aylarında camiye giderek cami imamlarından ya da kuran kurslarındaki hocalardan Kur'an-ı Kerim okumayı, namaz kılmayı vs. öğrenmişlerdir.

“Aslında ilk önce annemin etkisi olduğunu düşünüyorum ben küçükken de annemi örnek alırdım, zaten oruç tutmayan dışlanıyor görerek öğrenilen bir şey, küçükken anneannemde kalırdım o da sürekli namaz kılar görerek bir öğrenme oldu. Sonrasında kuran kursuna gittim, nasıl yapılacağını öğrendim ve uygulamaya çalıştım” (Kadın, 25, Lisans, Kasaba, K1).

Camiler veya Kuran Kursları dışında, çoğu katılımcı ilköğretim ve lise eğitimi alırken dini eğitim alma şansları olmuştur. Bazı katılımcılar ise İlahiyat veya Din Kültürü Öğretmenliği bölümlerini seçtikleri için daha detaylı dini eğitim alma fırsatları olmuştur.

Toplumda kırsal veya şehir merkezi fark etmeksizin belli dini gruplarda eğitim alan kişiler mevcuttur, bu katılımcılar arasında da görülen bir durumdur. Katılımcıların çoğunun ailesinin ya da kendisinin tasavvufi bir tarikata ile bağlantısı olmuş, bazı

¹²⁷ Anlatılan dönemde kadınların toplum içerisindeki konumlarını daha detaylı öğrenmek için yetmiş beş yaş üzerinde olan farklı yerlerde yaşayan dört kadın ile görüşülmüştür.

katılımcılar bu bağlarını devam ettirse dahi, bazıları belli bir zaman eğitim almış birkaç yıl sonra ilişkilerini kesmişlerdir. Şu an veya geçmişte tasavvufi bir grupla bağlantısı olup dini eğitim alan kişilerin bazılarının ifadeleri şu şekildedir:

“Dini bilgilerimi cami hocamızdan ve bağlı olduğum yerin kanaat önderlerinden öğrendim. Çünkü 12 yaşında iken cami hocamız buraya geldi. Ne öğrendiysem ondan öğrendim. Çocukluk dönemimde öğrendiğim dini bilgi o zaman yeterli idi yetiştikten sonra bir kanaat önderi ile tanıştım ondan ne gördüysem öyle yaşamaya çalıştım” (Erkek, 50, Lise, Kasaba).

“Liseden sonra hatme derler hatmeye gittim daha sonrasında kafamda soru işaretleri oldu, orada gördüklerimin, sorularının cevabını sonradan yanıtladım. Daha sonra idrak ettim orada olanları, oradaki yaşam aynı zamanda eğitimdi, orada gördüklerimi daha fazla bilgi sahibi olunca sonradan değerlendirme fırsatı buldum, hayat da insana bilgi veriyor, eğitimlerden birisi de bilen birisi ile konuşup dinlemek” (Erkek, 43, Yüksekokul, Şehir Merkezi).

“Dini bilgileri küçükken aile yapısı içerisinde öğrendim, daha sonrasında yaz kuran kursuna gönderildim. Tarikatların küçük bir koluna iki üç yıl gittim” (Erkek, 32, Lise, Şehir Merkezi).

Otuz beş yaş altındaki katılımcıların dini bilgi edinme yollarında birisi de internettir. Akıllarına takılan konuları internetten araştırdıklarını ifade etmişlerdir. Kırk yaş ve üzeri sosyal medya ve interneti aktif kullanmayan katılımcılar ise televizyondan dini içerikli programlar izlediklerini aklına takılan bazı soruların yanıtlarını bulduklarını dile getirmişlerdir.

Dini bilgiler genellikle aile içerisinde öğrenilmiştir. Daha sonra yaz aylarında gidilen cami ve kur'an kurslarında öğrenilmiştir. Zorunlu eğitim alınırken dini eğitim alınması yaygındır. Tarikatlar bünyesinde dini eğitim alan kişilerde vardır. Son yıllarda dini bilgi edinme yollarından birisi de medya ve sosyal medyadır. Akyüz'ün yaptığı araştırma sonuçları göre kişilerin %40,2 dini ibadeti aile içerisinde, %31,3 camiden, %14,1 okuldan, %4,8 ise cemaatlerden öğrendikleri sonucuna ulaşılmıştır.¹²⁸ Araştırma sonuçlarını karşılaştırdığımızda en yaygın dini bilgi öğrenmenin aile içerisinde olduğunu anlamaktayız.

¹²⁸ Niyazi Akyüz, *Gecekondularda Dini Hayat ve Kentlileşme* (Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, 2007), 172.

Kadın katılımcıların arasında otuz beş yaş altında zorunlu eğitim aldıktan sonra bir yıl Kuran kursu eğitimi alan katılımcılar vardır. Şehrin her bölgesinde kadınlar belli yaşa geldikten sonra Kuran kursu eğitimi almaya başlamaktadırlar. Çocukken toplumsal koşullar sebebi ile dini eğitim alamayan kişiler belli bir yaştan sonra fırsat buldukları zaman dini eğitim almaya başlamışlardır. Özdoğru'nun yaptığı araştırmada kadınların belli yaştan sonra Kur'an-ı Kerim eğitimi aldıklarını ifade etmiştir.¹²⁹ Kadınların belli yaştan sonra Kur'an-ı Kerim eğitimi alması farklı yerlerde gözlemlenen bir durumdur.

Bayburt'ta şehrin merkezinde ve Aydıntepe ilçesinde kadınların Kuran kursu eğitimi alması daha yaygındır. Kasabada son yıllarda yaygınlaşmaya başlamış fakat pandemi dolayısıyla son bir yıldır kuran kursunda eğitime ara verilmiştir. Çoğu köyde kuran kursu olmadığı için yaygın bir gelenek değildir.

Aynı mahalle içerisinde bir kadın kuran kursuna gitmişse, komşuları arasında da mutlaka giden bir kadın olmuş, toplumda kadınlar farkında olsun olmasın birbirini etkilemektedirler. Bu etki çoğu zaman olumlu yönde, kadının sosyal hayata katılması, daha bağımsız, daha özgür yönde hareket etmesini sağlamaktadır. Aynı zamanda mensubu olduğu dinin bilgilerini daha derinlemesine öğrenmelerini, dini konularda daha bilinçli olmalarını sağlamaktadır. Kadınların Kuran kursları gibi kurslara katılması, kadınların için sosyal aktivite, ev hayatı dışında ortak bir toplanma alanı, birbirlerinden etkileşim ortamı olacağı ortak bir etkinlik alanı olmaktadır. Bu kısa süreli eğitimler dahi kadınların daha bilinçli olmasına ve hayata karşı daha farklı bakmasını katkı sağlamaktadır. Bu toplumdaki kadına karşı tutum gibi birçok şeyin değişmesinin dahi başlangıcını oluşturmaktadır.

Yaşanılan yer fark etmeksizin katılımcılar büyük bir çoğunluğu çocuklarının veya kardeşlerinin dini eğitim almasını istemektedirler. Orçan'nın yaptığı araştırmada da kırsal ve kentte yaşayan katılımcıların %94,2 çocuklarına dini eğitim verilmesine olumlu baktığı sonucuna ulaşmıştır.¹³⁰ Katılımcıların çoğunun ortak fikri ise dini eğitimin sevdilerek öğretilmesidir. Geçmiş zamanlarda olduğu gibi dini eğitim verilirken şiddet uygulanmasını veya aşırı bir tutuculukla öğretilmesini doğru bulmamaktadırlar. Çoğu

¹²⁹ Halide Nur Özdoğru Erdoğan, *Kırsal Yaşamda Kadın ve Din (Konya Örneği)* (Konya: Çizgi Kitap Evi, 2010), 97.

¹³⁰ Orçan, *Kır ve Kent Hayatında Kadın Profili*, 136-137.

kadın katılımcı zamanında aldıkları dini bilgilerin yeterli olmadığını düşündükleri için dini eğitim almak istemektedir. Özellikle kırsal kesimde belli yaş üzeri kadın katılımcılar, yaşadıkları yerde Kuran Kursu yoksa Kuran kursu açılmasını ve dini eğitim almak istediklerini ifade etmişlerdir:

“Yaşadığımız yere kuran kursunu açılmasını çok istiyorum biz kadınlar eğitim almak istiyoruz, sürekli bir Kuran kursu olsun istiyoruz” (Kadın, 46, İlköğretim, Kasaba).

“Muhtarımız kuran kursu açacaktı, pandemiden dolayı açamadı en çok muhtarımızın muhtar olmasını bu yüzden istedim” (Kadın, 50, İlköğretim, Köy).

Katılımcılardan birisi ise okullarda verilen dini eğitimin sadece İslam üzerinden verilmesine karşı olduğunu dile getirmiştir. Toplumda başka dinler öğretilmediği için insanların doğdukları toplum içerisinde başka din seçme şanslarının olmadığı ifade etmiştir. Başka dinleri daha ayrıntılı olarak bilmenin daha doğru olacağını düşünmektedir.

“Ben okullarda din kültürü derslerinin sadece İslam üzerinden verilmesine karşıyım, Din kültürü dersinin içeriğinde diğer dinler ve inanışlar vardı ama sadece bir derste geçiliyordu, gerisi hep İslam üzerindendi. (Neden İslam Üzerinden verilmesine karşıyınız?) Elhamdulillah Müslümanız ama bize seçme şansı verilmedi, doğduk Müslüman doğduk başka bir dinin doğru olup olmayacağına inanmadık, dine inanarak inanmadık, sadece toplum bize bunu dayattığı için inandık, Orta Asya’da doğsak muhtemelen şaman olacaktık ve şaman inancının kutsal din olduğunu inanacaktık ve İslamiyet bize aykırı gelecekti. Bunu bir insan ancak diğerlerini de bilerek bilebilir” (Erkek, 30, Lisans, İlçe).

2.3.7. Kur’an-ı Kerim Okuma Oranları

Katılımcıların ibadetlere katılım noktasında ve kadın konuları üzerinde Kur’an-ı Kerimin okuyup okumamasının bir etkisinin var olup olmadığını anlamlandırmak için Kur’an-ı Kerim Türkçe mealinden ve Arapça olarak tamamen okuyup okumadıkları sorulduğunda, 8 Kadın 10 Erkek katılımcı Kur’an-ı Kerimin Türkçe mealini okuduklarını dile getirmişlerdir. Kadın katılımcılar arasında %16,4 Kuran-ı Kerimi Türkçe mealinden bitirmiştir. Erkek katılımcılar arasında %26 Kur’an-ı Kerimi Türkçe mealinden bitirmiştir. Kur’an-ı Kerimi Türkçesinden okuyan kişilerin ise %45 kadınlardan, %55 ise erkeklerden oluşmaktadır. Erkek katılımcıların, kadın katılımcılara göre Kur’an-ı Kerimi Türkçesinden okuma oranı daha fazladır. Aynı şekilde Kur’an-ı Kerimi Türkçesinden okuyan kadın ve erkek katılımcıların %78,1 lisans mezunu, %17 lise mezunu, %5 ise

ilköğretim mezunudur. Kur'an-ı Kerimin Türkçe anlamını okuyan kişileri büyük bir çoğunluğu lisans mezunlarından oluşmaktadır.

Kadın katılımcılardan 33 kişi Kur'an-ı Kerimi Arapçasından okumuştur. Erkek katılımcılardan ise 21 kişi Kur'an-ı Kerimi Arapçasından okumuştur. Toplam 54 kişi Kur'an-ı Kerimi Arapçasından hatim etmişlerdir. Kadın katılımcıların %67,4, erkek katılımcıların ise %54 Kur'an-ı Kerimi Arapça olarak okumuşlardır. Kur'an-ı Kerimi Arapça okuyan toplam kişi sayısının %61,2 kadın, %38,9 ise erkeklerden oluşmaktadır. Kadın katılımcıların erkek katılımcılara göre daha fazla Arapça olarak Kur'an-ı Kerim okumaktadır. Çünkü kadın katılımcıların birçoğu belli bir yaştan sonra daha fazla Kuran kursuna katılım sağlamakta, erkekler iş hayatına katılımı daha fazla olduğu için kurslara katılımı yoktur. Ayrıca çoğu kadın katılımcılar whatsapp grupları oluşturarak düzenli Kur'an-ı Kerim okumaları yaptıklarını, sürekli Arapça olarak Kur'an-ı Kerimi hatmettiklerini dile getirdiler. Kadın katılımcılar arasında Kur'an-ı kerimi Türkçesinden okumak hem de Arapçasından okumak için günler düzenlenmeye, haftalık programlar yapmaya başlayanlar vardır. Kur'an-ı Kerimi sadece Arapçasından okuyan kişilerde eğitim düzeyi düşmektedir. Kur'an-ı Kerimi Arapça okunmasının fazla olma nedenlerinden birisi toplumda, Arapça okunuşu bilinmiyorsa Türkçesinden okunur algısının var olmasıdır.

“Kur'an- Kerimi Türkçesinden okumadım. Arapça okunuşunu bildiğim için gerek duymadım, sadece bazı yerlerin anlamını merak etti isem anlamına bakmışımdır” (Kadın, 35, İlköğretim, Kasaba).

Farklı çevirilerden dolayı anlam karmaşası yaşayacaklarını düşündüklerinden dolayı Kur'an-ı Kerimi Türkçesinden okumayanlar bulunduğu anlaşılmaktadır. Tercüme edilmeden dolayı anlam kargaşası yaşayacağını düşünen bir kişi şöyle söylemiştir:

“Kur'an-ı Kerimin Türkçe mealini hiç okumadım. Neden dersiniz herkes farklı bir meal ve çeviri öneriyor bunlar arasında çeviri farklılıklarından dolayı tezatta düşmek korkusu ile okumadım. Okumam gerekli mi evet gerekli, bir kere baktım ama baştan sona okumadım” (Erkek,46, Lise, Şehir Merkezi).

2.4. GELENEK VE GÖRENEKLERE KARŞI TUTUMLAR

Gelenek ve göreneklerin benimsenmesinde, yaşanan yer, yaş grupları, kadınlar ve erkekler arasında farklılıklar mevcuttur.

Gelenek ve görenekler çok az sayıda katılımcı tarafından önemsenmemektedir. Gelenekleri ve görenekleri önemsemeyen grup daha çok 25 yaş altındaki kişilerdir. Yaş azaldıkça geleneklerin önemsenmesi de azalmaktadır. Gelenekleri önemsemeyen bazı katılımcılar toplum yapısının değişmesinden dolayı geleneklerin geri planda kaldığını ve yöreye özgü geleneklerin cahilce olduğu belirtmişlerdir:

“Yani toplum yapısı biraz değiştiği için, gelenekler görenekler biraz daha geride kaldı. Pek önemsemiyorum” (Kadın, 24, Lisans, Köy).

“Bu yörenin gelenek ve görenekleri eski kafa cahilce o yüzden önemsemiyorum” (Erkek, 24, Lisans, Kasaba).

Gelenekleri ve görenekleri önemsemeyenler, gelenek ve göreneklerin uyulması gereken zorunlu kurallar olarak görmemektedirler. Kişinin daha çok kendi isteği doğrultusunda yaşaması gerektiğini düşünmektedirler. Böyle düşünenlerden birisinin ifadesi şöyledir:

“Çok önemsemem gelenek ve görenek insandan gelen bir durum, Allah'ın bir emri veya kesinlikle olacak bir durum olmadığı için çok önemsemem, insan istediği gibi yaşamalı, bir şeylerin altına girip ona göre hareket etmemeli” (Kadın, 22, Lisans, Şehir Merkezi).

Özellikle 40 yaş altındaki çoğu katılımcı kısmen de 40 yaş üzerinde katılımcıların bazıları ise gelenek ve görenekleri önemsediklerini fakat bütün gelenekleri önemsemediklerini belirtmişlerdir. Bu katılımcıların gelenekleri önemseme nedenleri, kabul etme sebepleri veya kabul etmeme sebepleri birbirinden farklılık göstermektedir.

Geleneklerin birçoğu önemsense dahi bazı gelenekler gerekli görülmediği için önemsenmemektedirler. Böyle düşünenlerin ifadeleri ise şu şekildedir:

“Gelenek göreneklere önem veriyorum ama çoğunu fazladan buluyorum. Mesela erkek tarafına düğün esnasında çok yükleniliyor söz, nişan, düğün vs. bunların hepsine gerek yok. Çeyiz görme vs. bunlara gerek yok” (Kadın, 23, Lise, Kasaba).

“Gelenek göreneğe önem veriyorum ama hepsine de önem vermemek gerektiğini düşünüyorum. Bazen çok tuhaf geleneklerimiz var mesela evlenirken kızın çeyizi, olmasa da olur şart koşmuşlar kesinlikle olması lazım diye ama olmasa da olur. Büyüklere karşı saygımızın olması gerekiyor” (Kadın, 21, Lise, Kasaba).

İfadelerden anlaşıldığı üzere genellikle düğün konusunda yapılan bazı gelenekler fazla önemsenmemektedir. Büyüklere saygı gibi geleneklerin önemsenmesi gerektiği düşünülmektedir.

Geleneklerin kabul edilmesinde kişilerin bakış açısına uyması ve mantıklı olması önemli bir gerekçedir. Gelenekler belirli kriterlere tabi tutulmaktadır. Gelenek mantıkla ve kişinin bakış açısıyla uyuyorsa önemsenmektedir. Kişilerinin mantığı ve bakış açısı ile uymuyorsa önemsenmemektedir. Gelenekleri bakış açısına ve mantığına uyduğu sürece benimsediğini ifade eden katılımcılar görüşlerini şu şekilde belirtmişlerdir:

“Önemserim ama gözüüm kapalı değil gerekçesi varsa anlamı varsa büyüklerimizden gelmiş, kültürümüzden gelmiş diye önemserim ama değerlendirmeye tabi tutarım. Çoğunlukla önemserim” (Erkek, 57, Lisans, İlçe).

“Gelenek göreneklerim benim bakış açıma ters geliyorsa yapmam, önemsemem ama bakış açıma uyarsa yaparım. Mesela düğün, nişan vs. çok abartılıyor, gereksiz buluyorum, İslam’da ölçüde çok abartılmaması gerekir. Ama komşuluk, misafirlilik ilişkileri olmalı diye düşünüyorum. Bazı geleneklere uyuyorum, bazı geleneklere uymuyorum” (Kadın,24, Lisans, Kasaba).

“Bir gelenek aklıma yatarsa, mantıklı ise, makul bir şey ise önemserim” (Kadın, 22, Lise, İlçe).

Toplumda kişiler eğer dini inançlarını ön planda tutup yaşayışına aktarmaya çalışıyorlarsa, gelenek ve görenekleri ikinci planda tutmaktadırlar. Gelenekleri ve görenekleri dini inançları ile çatışmadığı sürece önemsemektedirler ve uyulmasında bir sakınca görmemektedirler. Dini inançları ile çatıştığını düşündükleri geleneklere uymamaktadırlar. Gelenekler dini inançları ile çatışmadığı sürece benimsediği belirten katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Gelenek ve görenekleri önemserim, İslam hukukunda da vardır. Şeriatla çatışmadığı sürece bir sıkıntı görmüyorum, çünkü şeriatla çatışmadığı sürece örfte şeriatta kabul edilen bir şey, insanı insan yapanlardan birisi gelenek, görenek, örfdür” (Kadın, 25, Lisans, Kasaba, K0).

“Dinimle çelişmiyorsa önemserim onlar da bize bir soydan geliyor. Ama dinim ile uymadığında orada bağı keserim, bazı gelenek göreneklerimizde bize uymayan şeyler var. Cenazede ağıtlar mesela, mesela görüyorsunuz ağladı mı çok mu ağladı, herkesin yangını farklıdır kötü insan olmadığına sürece o yüzden bunun bu şekilde olması doğru değil. Dini inancımınla gelenek çeliştiği yerde yapmam” (Kadın, 43, Lisans, Şehir Merkezi).

Geleneklerin önemsenmesinde başka bir bakış açısı ise geleneklerin sadece belli bir yerde değil de birkaç bölgede yapılıyor olmasıdır. Kişiler sadece kendi toplumlarında var olan yerel geleneklerin birçoğunu önemsenmektedirler. Katılımcılardan bazıları evrensel olduğunu düşündükleri gelenekleri önemsemektedirler ama kendi yöresine ait gelenekleri aşırı derece önemsememektedirler. Evrensel olan gelenekleri önemseyen ama yerel gelenekleri önemsemeyen katılımcılardan birisi düşüncelerini şu şekilde belirtmiştir:

“Evrensel olan geleneğimiz varsa onları önemserim ama yöreye özgü geleneklerimiz varsa onları fazla önemsem. Bizim bir örfümüz adetimiz 81 ilde de aynı mantıkta ise önem veririm ama sadece buraya yönelik katı düğün adeti ise mesela kesir, Aydıntepe’ nin farklı, Bayburt’un daha farklıdır onun için o katı kurallara önem vermiyorum” (Erkek, 28, Lisans, İlçe).

Bazı katılımcılara göre ise gelenekler orta derecede önemlidir. Geleneklere aşırı bağlı değildirler ama geleneklerden tam olarak da kopmamışlardır. İyi, güzel ve mantıklı olduğunu düşündükleri gelenekleri önemsemektedirler. Onun dışında geleneğe çok bağlı olmayarak önemsemektedirler.

“Orta derecede önemsiyorum mesela iyi taraflı konular oldu mu önemserim. Örneğin bizim buradaki gençlerin anne babasına olan saygısı başka şehirlere göre daha güzel bence bu güzel bir gelenek. Ama düğünlerde falan konak açılıyor orada sohbet muhabbet yapmak yerine insanlar birbirleri ile kavga ediyor, arkadaşlar birbirine şaka niyetine vuruyor. Düğünün olacak yanındaki kişiler süslenmek sakal tıraşı olmak zorunda ama belki yanındaki kişi kirli sakal bırakmak istiyor ama gelenekten dolayı sakal tıraşı olmak zorunda bence bu da yanlış. Orta derecede iyi tarafı olanlara olumlu bakıyorum, kötü tarafı olanları istemiyorum” (Erkek, 26, Yüksekokul, Kasaba).

“Orta, gelenekleri aşırı önemsemem çünkü bazen çok saçma olabiliyor, mantıkla uyummayan gelenekleri kabul etmiyorum onun dışında kalan gelenekleri ya mantıkla uyduğu için ya da gelenek olduğu için yapıyoruz, şahsım adına mantıksız olarak gördüğüm gelenekleri benimsemiyorum” (Erkek, 32, Lisans, İlçe).

“Kısmen yani orta. Geleneklerin eskisi gibi katı şekilde uygulamam ama şimdiki gibi modern değilim. Şöyle bir örnek vereyim benim oğlum var sekiz yaşında babamın yanında kucağıma alıp hiç sevmedim, konuşurum, gülerim muhabbet ederim. Biz küçükken babamız dedemizin yanında onu da yapmazdı. Ortayı bulmaya çalışırım” (Erkek, 32, Lise, Şehir Merkezi).

Toplum içerisindeki belirli yaş üzerinde birçok kişi gelenekleri önemsemektedirler. Katılımcıların birçoğu ise özellikle kırk yaş üzeri katılımcılar gelenekleri önemsemektedirler. Başka geleneklere göre kendi örf ve adetlerinin daha güzel olduklarını bunlara uymaya çalıştıklarını belirtmişlerdir. Dini gelenekleri önemsediklerini belirtmişlerdir. Gelenekleri önemseyenlerin ifadeleri ise şu şekildedir:

“Başkasının örfü adetine göre bizim geleneklerimiz güzel önemserim. Misafirperverliğimiz, düğünlerimiz, gelinlerimize güzel davranmak, hısım akraba ile güzel geçinmek, dini bayramlarımızda uygulanan gelenekler, burada uygulanan gelenekler güzel önemseriz” (Kadın, 56, İlköğretim, Kasaba).

“Önemserim, dini bayramlarda geleneklerimize çok önem veririm. Uzaktan evime misafir gelse çok önem veririm. Geleneklerimize göre karşılamaya onlara iyi davranmaya çok önem veririm” (Kadın, 51, Ortaokul, İlçe).

“Çok önemserim benim için çok önemli örf annene, atasözleri önemli büyüklerin sözlerini dinleriz bizim için çok önemli” (Erkek, 50, Lisans, Şehir Merkezi).

“Önemserim İslami gelenekleri çok önemserim, hayatıma yansıtırım. Tarihimi, atasözlerini çok önemserim, bunları yaşamayı önemserim” (Kadın, 60, İlköğretim, İlçe).

Gelenekleri önemseyen kişiler bunları bir değer olarak görmekte ve kopulmaması gerektiğini düşünmektedirler. Geleneklerin insanları din konusunda bir arada tuttuğunu ve din ve kültürün bir bütün olduğunu ifade etmişlerdir:

“Ben gelenekleri bir değer olarak görüyorum onlardan çok kopulması gerektiğini düşünmüyorum, özgürlük adı altında ayırmayı sevmiyorum onlar da olsun, gelenek ve görenek aslında bazen dine götürüyor. Bazen baskı denilse de ben insanları din konusunda bir tuttuğunu düşünüyorum yoksa insanlar rahatlık adı altında kıyafette, namazda, oruçta serbestliğe gidiyor. Aslında o gelenek görenekler insanları bazı tehlikelerden uzak tutuyor. O yüzden bağıyım kopuk değilim” (Kadın, 25, Lisans, Kasaba, K1).

“Gelenek ve göreneklere bağlı insanım her ne kadar dinle alakası olmasa biz toplum çerçevesinde yaşayan insanlarız, bana göre din ve kültür ayrılmaz parçadır” (Erkek, 25, Lisan, Kasaba).

Toplumdaki bazı gelenekler inanılan dinin öğretilerinin etkisi ile oluştuğu için kişiler bunları hem dini inanç hem de gelenek olarak öğrenmişlerdir. Bazı katılımcılar

gelenekleri hem kültür hem de dini kural olarak öğrendiklerini ifade etmişlerdir. İslam dini ile gelenek ve göreneklerinin paralel olduğunu ve önemsediklerini belirtmişlerdir.

“Kültür olarak da gördüğümüz için önemsiyorum. Mesela aile yapısı büyüklere iyi davranmak, saygılı davranmak, küçüklere sevgi göstermek bunları kültür olarak önemsiyorum, Dini olarak da öğrendik akrabalara saygıdır, ziyaretir bunlara da önem veririm” (Erkek, 24, Lisans, Köy).

“Önemserim tabii gelenek ve göreneklerimizin İslam ile paralel olduğunu düşünüyorum bu şekilde hayatımızın yüzde ellisi din dersek yüzde ellisi gelenek ve görenek diyebiliriz” (Erkek, 48, Lisans, İlçe).

Gelenekler bazı kişiler tarafından aşırı önemsenmekte ve değer atfedilmektedir. Katılımcılardan bazıları gelenekleri dine yakın kurallar olarak görmektedirler. Böyle düşünen bazı katılımcılar düşünlerini şöyle açıklamışlardır:

“Gelenekleri çok önemserim aşırı bağlayım, dine yakın görüyorum” (Kadın, Lisans, 29, Kasaba).

“Önemserim, aile yapısı, saygı, hürmet, anne babaya olan saygı, eşlerin birbirine olan saygısı bunları önemserim çok önemli din kadar kuraldır” (Erkek, 50, Kasaba, Lise).

Geleneklere önem veren katılımcılar zaman içerisinde bazı geleneklerin kalkması veya azalmasından rahatsızlık duyup üzülmektedirler. Bazı katılımcılar ise gençlerin bu kadar geleneklerden uzak olmasından rahatsızlık duyduklarını belirtmişlerdir.

“Gelenek ve görenekler önemli önemserim ama bazı şeyler zamanla değişiyor küçüklüğümdeki gelenek ve göreneklerin çoğu günümüzde kalmadı bazı şeyler gidince üzülürsün mesela büyüklere hürmet, bunlar bizim gelenek ve göreneğimizden şu an azaldı ama önemli” (Kadın, 29, Lisans, Köy).

“Gelenek ve görenekleri önemserim elimden geldikçe uymak isterim. Mesela bir cenaze olunca, komşular cenaze evine yemek götürüyordu, çay götürüyordu bu kalktı, dışarıda pişip getiriliyor. Ben buna çok üzülmuştüm bu gelenekseldir. Yapsaydık devam etseydik daha iyi olurdu. Kız erkek evlendiği zaman olan gelenek ve göreneklere önem veriyorum devam etmesini de çok isterim” (Kadın, 45, Lise, Şehir Merkezi).

“Önemserim gelenekler göreneklerimiz çok güzel. Ama şu anki gençlerin geleneksel yaşamdan uzak olmasından rahatsızım gençlerden geleneklerine bağlı olmasını istiyorum” (Erkek, 56, İlköğretim, Kasaba).

Katılımcılardan bazıları, eğer bir yerde yaşıyorsa orada yaşayan toplumun kurallarına ve geleneklerine uyulması gerektiğini düşünmektedirler. Böyle düşünen katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Bu yörede gelenek görenek önemlidir, herkes önemser eğer siz de bir toplum içerisinde yaşıyorsanız, o toplumun kurallarına uymak zorundasınız” (Erkek, 32, Lisans, Şehir Merkezi).

“Tabii ki önemsiyorum gelenek ve göreneklerimiz bizim yaşam doğrultumuzda oluyor biz de o doğrultuda yaşamımızı kuruyoruz. Mecburuz önemsemeye yoksa çevremizde rahat edemeyiz, mesela arkadaş çevrenize giriyorsunuz eskiden gelen bir gelenek varsa ona göre hareket ediyorsunuz yoksa bulunduğunuz topluma ayak uyduramazsınız. Bulunduğunuz topluma ayak uydurmak zorundasınız” (Erkek, 33, Lisans).

“Son derece bağlıyım yaşadığın yerde gelenek ve göreneklere son derece bağlı olmak zorundasın yoksa zaten yaşayamazsın” (Erkek, 54, Lise, İlçe).

Bir geleneğin önemsenmeyip ve zaman içerisinde toplum tarafından uygulanmamasında kırsal kesim ve şehir merkezinde, farklı yaş grupları arasında aynı süreçte olmamaktadır. Genellikle bir gelenek devam ettirilmek istenmiyorsa toplumda yaşı daha genç olan kişiler tarafından devam ettirilmemektedir. Gençler tarafından gerekli bulunmayan gelenek yaşam içerisinde uygulanmak istenmemektedir. Fakat bu noktada toplum içerisinde yaşı daha ileri olan kişiler ile çatışma süreci başlamaktadır. Genç nesil ve yaşlı nesil arasında çatışma çıktığı zaman gelenek ya devam ettirilmekte ya da kısmen farklılıklara uğramaktadır. Ama gençler arasında kabul görmeyen geleneğin zaman içerisinde yavaş yavaş uygulanması terk edilmeye başlamaktadır. Yerini başka gelenekler alabilirken, tamamen unutulmuş gelenekler olabilmektedir. Bir geleneğin değişmesi çoğu zaman yeni neslin geleneği benimsememesi ile olmuş, her zaman yeni nesil bir önceki nesilde yaşanan geleneği benimsemediği için toplum içerisinde değişme gerçekleşmiştir. Aynı şekilde toplumda bir geleneğin terk edilmesi şehir merkezinde, nüfusun yoğun olduğu yerlerde daha hızlı olmaktadır. Buna karşın kırsal kesimde ve nüfusun az olduğu yerlerde geleneklerin uygulanması daha baskın olduğu için bir geleneğin değişmesi, terk edilmesi, yok olması daha uzun bir zaman diliminde gerçekleşmektedir.

Anne babaya saygı, büyüklere saygı, eşlerin birbirine karşı saygısı gibi bazı gelenekler dinle bağlantılı olmasının etkisi ile de genellikle her yaş kesimi tarafından kabul görmekte ve devam ettirilmeye çalışılmaktadır. Komşuluk ilişkileri, akrabalar arası ilişkiler toplumun her kesimi tarafından devam ettirilmeye çalışılsa dahi belli yaşın altında olan kişilerde daha sınırlı olmaya başlamıştır. Daha mesafeli ve daha farklı boyutta

devam ettirilmektedir. Türkiye aile yapısı araştırmasında benzer bir şekilde gelenek ve görenekler arasında akraba ziyareti, misafirlik, adab-ı muşerete, düğün ve cenaze gibi kategorilerin öne çıktığı, fakat eskisi gibi uygulanamadığı belirtilmiştir.¹³¹

Bazı gelenekler ise özellikle düğünlerde uygulanan, gündelik hayatta olan gelenekler gençler tarafından kabul görmeyip eleştirilmekte, sınırlı şekilde yapılmakta ve artık kaybolmaya yüz tutmaktadır. Örneğin bundan bir on yıl öncesine kadar şehrin her bölgesinde düğünden önce evelenecek olan kızın çeyizi evlenmeden bir hafta önce evin bir odasına dizilmekte ve komşularda hem çeyizi görmek hem de kızın çeyizine hediye götürmek için çeyiz görmeye gitmekteydi. Artık çeyiz dizmeyi gençler gerekli bulmadıkları için zaman içerisinde bu gelenek kalkmış durumdadır. Bazı köylerde kısmen devam etmektedir. Bazı yerlerde evlenecek kızın çeyizi bir odada koliler içerisinde paketli bir şekilde odanın bir köşesinde durmakta ve gelen komşular bakmaktadır. Genel olarak şehrin çoğu yerinde bu gelenek kalkmış durumdadır. Çeyiz serme geleneği kalksa dahi halen bir kız nişanlandığı zaman onun komşuları veya arkadaşları çeyizinde eksik olan ihtiyaçlarını öğrenerek eksik olan şeyleri geline hediye etmektedirler. Evlenilecek olan nişanlı kızı komşuları, arkadaşları nişanlılık döneminde evlerine davet edip, yemek yiyip beraber vakit geçirerek eğlenmektedirler. Bu şehrin merkezinde kınaya çıkarmak olarak isimlendirilmektedir. Kına geçesiden yaklaşık bir ay önce başlamaktadır.¹³² Ya da evelenecek olan kişinin evine gidip hem hediyesini verilmekte hem de nişanlı kız ile vedalaşma yapılmaktadır. Eğer nişanlı bir kız kişinin evine gelirse yakın komşusu olmasa dahi ev sahibi, lif patik gibi çeyizlik eşyaları nişanlı kıza hediye etmektedir. Nişanlı kız evden boş çıkmaz kültürü halen devam etmektedir.

Bazı gelenekler ise toplumun çoğu kesimleri tarafından kabul görmeyip değiştirilmektedir. Örneğin önceden kesir kesmek diye bir yaygın bir gelenek bulunmaktaydı. Evlenmeden önce kız tarafının erkek tarafından istediği istekleri içermekte idi, ne kadar altın isteniyor tarzı konuları içermektedir. Fakat daha sonraları toplumun her kesiminden kişiler bunun doğru olmadığını erkek tarafının maddi imkanları ölçüsünde zaten elinden geleni yapacağı ve erkek tarafının maddi imkanından fazla bir

¹³¹ Mustafa Turgut(ed), *Türkiye Aile Değerleri Araştırması* (T.C Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 2010), 268.

¹³² Hümeysra Yıldızoğlu, *Bayburt İli Halk Bilimi ve Etnografyası* (Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 135.

şey istendiği zaman kızın gelin gittiği ailede maddi sıkıntılar görebileceği düşüncesi ile toplumun büyük çoğunluğu tarafından kaldırılmıştır. Artık çok istisnai örnekleri olsa da uygulandığı zaman toplum tarafından eleştirilmektedir. Bazı geleneklerde modernleşme ile imkanlar arttıkça zaman içerisinde kalkmaya unutulmaya başlanmıştır. Önceden evlilik öncesi erkek tarafı, kız tarafına birkaç kg fıstık alıp gönderir, kız tarafı da bu fıstıkların içerisine birkaç şeker atarak küçük poşetler haline getirip düğün davetiyesi olarak kullanmaktadırlar. Bir hafta önceden komşulara dağıtılıp, düğün ve kına gecesinin tarihi komşulara söylenerek davet edilmektedir. Düğüne ya da kına gecesine katılamayan komşular ise düğünden üç gün sonra yapılan “sandık açması” olarak isimlendirilen merasime katılmaktadırlar. Komşular düğüne gelememişse hem gelini görmek hem de gelin geldiği için evde okutulan mevlit veya duaya katılmak ve düğün hediyesini vermek amacıyla ziyarette bulunmaktadırlar. Günümüz toplumunda davetiyelerin yaygınlaşması ile fıstık dağıtma adeti yerini, davetiyelere bırakmış zaman içerisinde bu gelenek kalkmıştır. Ama düğünden üç gün sonra olan sandık açma geleneği üç gün sonra değil de daha ileri bir tarihte yapılsa bile kısmen bu gelenek devam etmektedir. Fıstık dağıtma geleneği halen bazı köylerde devam etmekte davetiye yerine fıstık dağıtılmaktadır.

Bazı gelenekler ise şehrin merkezinde genel olarak kalksa da kırsal bölgelerde devam etmektedir. Mesela bir kişinin cenazesi olduğu zaman onun komşuları o eve sıra ile yemek, çay yapıp götürülerek cenaze evindeki kişilere ikram edilir. Bu gelenek şu an şehrin merkezinde kalksa dahi kırsal bölgelerde halen devam etmektedir. Şehir merkezinde artık cenaze evlerine dışarıdan yemek gelmektedir. Ama kırsal bölgelerde cenazesi olan kimselere komşuları tarafından yemek götürülmektedir.

2.5. KADININ TOPLUMDAKİ KONUMUNA DAİR BULGULAR

Tarih boyunca birçok toplumda kadının toplum içerisindeki konumu genellikle erkeğe göre daha ikinci planda kalmıştır. Kadının fizyolojik yapısının erkekten daha farklı olması sebebi ile erkek savaştan, dışarıda olan, çalışan kişi konumunda kabul edilip, kadına göre toplumdaki konumu hep üst seviyede olmuştur. Kadının toplumdaki konumunun algısı değişmeye başlayınca erkeğinde toplumdaki avantajlı konumu sorgulanmaya başlanmıştır. Halen çoğu toplumda ataerkil, erkeğin fizyolojik güç üstünlüğü temel alan, erkeği üstün kabul eden toplum yapısı vardır. Türkiye toplumunun

birçok bölgesinde değişim olsa dahi erkek üstünlüğünün açık veya gizli bir şekilde kabul eden ataerkil bir toplum yapısı vardır. Bayburt'ta ise kadın ve erkeğin toplumdaki yerine bakılırsa;

Bayburt toplumunda kadın ve erkeğin konumu, ataerkil toplum yapısına çok benzer bir şekildedir. Ama bu şehrin her yerinde aynı değildir. Kadının konumu şehir merkezi, kırsal kesim, kırsal kesiminde farklı yerleşim yerlerinde değişmektedir. Kadının konumu neticesinde erkeğinde toplumdaki konumunda farklılıklar vardır. Katılımcıların büyük çoğunluğuna göre toplum içerisinde kadının konumunu erkeğe göre ikinci plandadır. Erkek toplum içerisinde her hakka sahip iken kadın çoğu haktan mahrum bırakılmaktadır. Ama son yıllarda kadının toplum içerisindeki konumunda iyileşme olduğunu düşünülmektedir. Genç neslin kadınlara daha çok değer verdiği kabul edilmektedir. Genç neslin kadınlarının da daha çok haklara sahip olduğu ve toplum içerisinde daha iyi ve daha rahat konumda oldukları vurgulanmıştır.

Bayburt kırsal bölgelerinde özellikle köylerinde kadın birçok noktada erkekten daha geri plandadır. Katılımcılarında ifadeleri doğrultusunda köyde kadınlar ev içerisinde, bahçede, tarlada, sürekli çalışan, çocuklarına bakan, istediği gibi hareket edemeyen, pek söz hakkı olmayan kişilerdir. Erkek ise dışarıda, tarlada güç gerektiren işlerde çalışan, yerine göre inşaat sektöründe çalışan, ev içerisinde pek sorumluluk almayan, kadına göre çok daha rahat hareket edebilen, istedikleri zaman istedikleri yere gidebilen kişilerdir. Köylerde aile içerisinde geçmiş yıllarda kadının hiç söz hakkı yokken son yıllarda kısmen de olsa söz hakkı olmaya başlamış, kadınlar daha özgür bir şekilde düşüncelerini dile getirmeye başlamışlardır. Fakat son söz ve karar yine erkeğe aittir. Katılımcıların köydeki kadının toplumdaki konuma ait düşünceleri şu şekildedir.

“Toplumda erkek daha otoriter ataerkil bir toplum bu sadece köye veya Bayburt'a yönelik değil tüm Türkiye genelinde böyle ataerkil bir toplum olduğumuz için erkekler güç profilinde bu yüzden erkekler daha ön planda iken kadınlar biraz daha geri planda kalıyor. Yaşadığım yerde halen kız çocukları geri planda bir baskı var. Evin içerisindeyiz erkek kuzenlerim veya abilerim yapar deniliyor ama biz bir yere gitmek istesek siz kızsınız oturun ne gerek var deniliyor. Bu sadece ailede değil, dışarıya çıktığımızda köy içerisinde kendimi baskılı hissediyordum” (Kadın, 24, Lisans, Köy).

“Kadınlar topluma girmez her zaman erkekler önde gider, kadının önde gitmesi yok. Toplumda kadın erkek bir arada oturmaz. Toplumda erkekler daha baskın ailemiz de eşitlik

var, bizim erkeklerimiz bize zulmedeyim, ben üsteyim, sen alttasın yapmazlar, yapmadılar ben eşimden görmedim. Toplumda var, her zaman için erkek kendini üstün görür” (Kadın,50, İlköğretim, Köy).

“Köyde erkek egemenliği halen sürmekte, babam bir şey dediğinde annemin ona itiraz etme şansı var ama babamın dediği olur. Babam istediği yere gider, haber verir. Bayburt merkezde aynı şekilde erkek egemenliği devam etmekte, kadınlarında iş hayatına girmesi ile; okumuş olarak değil de İŞKUR üzerinden girmesi ile ya da ufak tefek dernekler aracılığıyla çalışma hayatına sokulması ile kadınlar biraz daha söz hakkı sahibiler ama yine de erkek egemenliği devam etmekte” (Kadın, 29, Lisans, Köy).

“Genelde toplum içerisinde erkekler üst seviyede. Şu dönemde halen kadını araç gibi köle gören insanlar var. 112’de çalışıyorum çok rastlıyorum. Bazı medeniyet girmemiş köyler var” (Erkek, 43, Lise, Kasaba).

Araştırma esnasında yapılan gözlemler anlatılanlar ile aynı doğrultudadır. Saha araştırması esnasında yapılan gözlemlere göre köydeki kadınlar iki kısım olarak ayrılabilir. Birinci grup otuz yaş üzerindeki kadınlardır. Bu yaş üzerindeki kadınlar daha baskılı konumda, zamanında zorunlu eğitim dışında eğitim alma imkânı olmamış, ev içerisinde ve tarlada çok çalışmasına rağmen emeğinin değeri olmayan, aile içerisinde fikir beyan etme şansı olsa dahi fikri önemsenmeyen ve son sözü söyleme hakkı olmayan, çoğu zaman istedikleri yere istediği zaman tek başına gidemeyen kadınlardır. İkinci grup ise otuz yaş altı kadınlardır. Bu gruptakiler ise zorunlu eğitim dışında eğitim alabilen ve eğitim alamayan olarak iki kısma ayrılabilir. Eğitim alma şansı olmayan kadınların konumu birinci gruptaki kadınların toplum içerisindeki konumlarına benzerdir. Onlara göre daha iyi ve daha özgür konumdadırlar. Eğitim alma imkânı olmuş kadınlar ise daha özgür, çalışma imkânı olan, diğer kadınlara oranla daha rahat hareket edebilen, bazı zorluklarla ile karşılaşsalar dahi istediği zaman istediği yere gitme imkânı olan kişilerdir. Eğer evli iseler ailesi içerisinde daha çok değer gören ve söz hakkı olan kimselerdir. Yine de toplum içerisinde erkeğe göre daha ikinci plandadır. Kırk yaş üzeri kadınlarda çoğunlukla geleneksel kodlar hakimiyeti altındadır. Çoğu zaman aile içerisindeki söz hakkını dahi kayıncıvalide olduğu zaman elde edebilmektedir. Kayıncıvalidesi hayatta onunla yaşıyorsa kayıncıvalidesi vefat ettiği zaman kendi evi içerisinde söz hakkı sahibi olmaktadır. Böylece daha rahat hareket etmeye başlamaktadırlar. Bunun nedeni kadına anne olarak değer verilmesinden ötürüdür. Ev içerisinde anneden daha büyük yaşça kimse yoksa, evin büyüğü, anne konumda olduğu için kadına daha çok değer verilip fikri alınmaktadır.

Kasabada toplumunda kadının konumu, köydeki kadının konumuna çok benzemektedir. Kasabalar köylere göre daha fazla imkana sahip olduğu için, kısmen ücretli işlerde çalışabilen kadınlar vardır. Ulaşım imkanları köylere göre daha iyidir. Bu yüzden köydeki kadınlara göre daha rahat seyahat edebilmektedirler. Kasabada yaşayan kadınlar köydekine benzer şekilde iki grupta sınıflandırılabilir. Otuz yaş üzeri kadınların birçoğu zorunlu eğitim dışında eğitim alma imkanına sahip olmamıştır. Son birkaç yıla kadar tarlada aşırı fazla çalışmışlardır. Son yıllarda teknolojik imkanların artması ile daha rahat bir konumdadırlar. İş imkânı olduğu zamanlar sayıları az da olsa ücret karşılığında çalışan kadınlar vardır. Otuz yaş altındaki kadınlarda eğitim alma imkânı olmamışsa, toplum içerisindeki konumu bir önceki kuşağa benzer durumdadır. Ama onlara göre daha iyi konumdadırlar. Eğitim alma imkânı olmuş ise, çalışma imkânı olan, daha rahat seyahat edebilen, aile içerisinde daha çok söz hakkı olan kimselerdir. Aynı yaş erkek grubuna göre aşırı olmasa da çoğu konuda ikinci plandadırlar.

Katılımcıların birçoğu kasabada kadına biçilen rolün ev içi işler ve çocuk bakımı olduğunu belirtmiştir. Erkeğe biçilen rolün ise ev dışındaki işler ile ilgilenip para kazanması olduğu belirtilmiştir. Kadının birçok işle meşgul olmasına rağmen kadına değer verilmediği düşünülmektedir. Kadının çalışması konusundaki düşünceler zaman içerisinde kısmen değişmiş olsa dahi, çalışmaması gerektiğini düşünenlerin var olduğu söylenmiştir. Toplum içerisinde kadınların erkeklerden geri planda olduğu, son yıllarda kadına verilen değerın önceki yıllara göre arttığı belirtilmiştir. Kasabada yaşayan kişilerin kadınların toplumdaki konumlarına dair görüşleri şu şekildedir:

“Bizim kasaba da kadının toplumdaki rolü ev, çocuğuna bakacak, yemeğini yapacak. Erkeğin rolü dışarıda çalışıp eve ekmek getirecek, tarla işlerinde ağır işlerde erkeklere yardım ediyorlar” (Kadın, 24, Lisans, Kasaba).

“Kadının toplumda yeri yok, kadını insan yerine koyan yok sadece erkek çalışsın eve getirsin, geri kalan kadın pişirsin, yedirsın, çocuğa baksın. Ev işi, dışarı işi yapsın, erkek bir işle meşgulken kadın birçok işle meşgul. Kadının birçok sorumluluğu var ama kadını insan yerine koyan yok” (Kadın, 28, Ortaokul, Kasaba).

“Erkek birçok konuda daha üstün. Kadın evde çalışır, erkek dışarıda çalışır ama bir konu olunca erkeğin fikri daha ön planda ona daha çok uyuluyor” (Kadın, 35, İlköğretim, Kasaba).

“Kadın evde oturacak, eşinin her şeyine yardım edecek, çocuğuna bakacak, kadın köle gibi köle olacak, uygun kelime değil farkındayım ama köle. Erkek daha rahat, özgürlüğüne düşkün, herhangi bir sıkıntısı yok” (Kadın, 21, Lise, Kasaba).

“Burada kadın erkek çok ayrı. Erkek her şeyi yapabilir ama kadın erkekte olan şeylerin hiçbirini yapamaz. Genelde kadınlar ikinci planda görülür burada kadın erkek eşitliğine inanan çok insan yok, bunu bilip görüyoruz. Ama bana göre kadın ve erkek her zaman eşittir, eşit haklardadırlar” (Erkek, 32, Lise, Kasaba).

“Yaşadığımız yere baktığım zaman kadın geri planda kalıyor, daha çok erkekler baskın son yıllarda kadınında toplumda yeri var. Bazı ailelerde kadına aşırı derece değer verilmeye başlandı” (Kadın,29, Lisans, Kasaba).

“Toplumda kadınların konumu önceki zamanlara göre şu an daha iyi. Önceden kadınlar için sıkı yönetim vardı ama şu an o kadar değil yeni evlenen kadınlara baktığımız zaman daha rahatlar eskisi gibi değil” (Erkek, 31, Lise, Kasaba).

Bazı katılımcılar toplumda erkeğin daha üstün olduğunu kabul etmektedirler. Bazı konularda başka şehirlere kıyasla yaşadıkları yerde kadınlara daha çok değer verildiğini düşünmektedirler. Böyle düşünen katılımcılardan birisi görüşlerini şu şekilde açıklamıştır:

“Bence bizim beldede kadın ve erkeğin yeri aynı değil erkek daha üst safhada. Erkek akşamları arkadaşları ile kahvehaneye gidip oturabilirken kadının böyle bir hakkı yok evde oturuyor. Kadınların bizim burada üstün olduğu konular var. Buradaki erkekler kadınlara daha çok değer veriyor ağır işlere vs. sokmuyor, ben İzmir’de okudum oranın kırsal tarafında kadınlar tarlalarda güneşin altında çalışıyordu, bizim burada öyle bir durum yok erkekler tarlada çalışır kadınlar evde sıradan işlerle ilgilenir. Kadınlarında bizim burada sosyal aktivite yok sadece evlerinde otururlar” (Erkek, 25, Yüksekokul, Kasaba).

Kırsal kesimde özellikle köy ve kasabada kadınların sürekli ev içerisinde olmasının nedenlerinden birisi ise yapabilecekleri sosyal bir aktivitenin olmayışdır. Bu yüzden sürekli evde olmak zorunda kalmaktadırlar. Kültürel yapı gereği kahvehanelere sadece erkekler gidebilmektedir. Bu da erkeklere farklı bir sosyalleşme alanı açmaktadır.

Toplumda kadına verilen değer az olduğu büyük bir çoğunluk tarafından kabul edilmektedir. Kadınların çoğu bu durumdan rahatsız olduğunu ifade etmektedirler. Erkek katılımcıların bazıları da kadınlara az değer verilmesinden rahatsızlık duydukları dile getirmişlerdir:

“Burada kadına yüzde otuz ancak değer verirler yarı yarıya bile değil bana sorarsanız yarıdan fazla olması lazım” (Erkek, 60, İlköğretim, Kasaba).

“Kadının toplumdaki yeri yeterli değil. Bazı şeylerde hakir görülüyor, bazı şeylerde aşağılanıyor, erkeğin kadına bakış açısı, kadını erkekle aynı seviyede görmüyor düşük olarak görüyor. Eşimle benim aramda problem yok ben görmüyorum ama burada genellikle kadın erkekten aşağı görülüyor. Kadının aşağı görülmemesi gerekir” (Erkek, 60, Ortaokul, Kasaba).

Aydıntepe’ deki kadının konumu kasabadaki kadının konumu ile önceleri aynı olmasına rağmen son yıllarda, iş imkânlarının artması, kadınların katılabileceği sosyal aktivitelerin artması, kurs imkânlarının artması, teknolojik imkânların artması, ulaşım imkânlarının artması, toplumda kadın eğitiminin özellikle gençlik yıllarında eğitim alma şansı olmayıp ama daha sonraları eğitim alan kadınların sayısının artması, iki yıllık meslek yüksekokulunun gelmesi gibi birçok nedenden toplumundaki kadının konumu değişmiştir. Önceden kadınların eğitim almasına, çalışmasına, tek başına sokağa çıkmasına olumlu bakılmazken, çoğu kadın aile içerisinde söz sahibi değilken son yıllarda bu gözle görülür bir biçimde değişmiştir. Otuz beş yaş üzeri kadınların birçoğu ev kadını ev içerisinde birçok işle meşgul olmakta, geçmiş yıllara orantılı toplumda çok daha rahat bir yaşam sürmektedir. Eski zamandaki baskılar yok ama tam manada özgür değildir. Aile içerisinde erkek hâkimiyeti devam etmektedir. Otuz beş yaş altı kadınlarda ise eğitim alma şansı olmamışsa dahi bir önceki nesle göre daha rahat konumdadırlar. Aile hayatı ve evlilik hayatında sözleri dikkatte alınmaktadır. Ev içerisi işlerde eşleri gerektiği zaman onlara yardım etmektedirler. Eğitim almamış meslek sahibi değilse bile çalışmak istediği zaman bazıları eşleri tarafından desteklenmektedir. Eğitim alma fırsatı olanlar ise çalışma, seyahat, evlilik gibi birçok noktada yaşlılarına göre daha rahat konumdadırlar. Aydıntepe’ de kadınların konumu kasaba ve köylere daha iyi konumdadır. Çalışan eve ekmek getiren, soyun devamını sağlayan erkekler olduğu düşüncesi devam etmektedir. Bu yüzden erkekler toplum içerisinde daha ön planda tutulmaktadır. Erkekler toplum içerisinde de birçok konuda daha özgür durumdadırlar. Katılımcılara göre hem Bayburt’ta hem de Bayburt çevresinde erkekler daha ön plandalar, çalışma noktasında erkeklerin çalışmalarına daha çok önem verilmektedir. Katılımcılara göre kadınların toplum içerisindeki konumları önceki yıllara göre olumlu yönde değişmiştir. Yeterli düzeyde olmasa da şu an kadınların toplumda daha iyi konumda olduklarını düşünmektedirler. Aydıntepe’ deki katılımcıların ifadeleri ise şu şekildedir:

“Erkek daha ön planda kadın ikinci planda kalıyor. Erkeğin çalışmasına daha çok önem verilirken kadının çalışmasına o kadar önem verilmiyor” (Kadın, 27, Lisans, İlçe).

“Sadece Aydıntepe değil, Bayburt çevresini bu kapsama almak istiyorum kadına değer yok, kadının özgüveni olduğu, ayakları üzerinde durduğu zaman çoğu kişi karşı çıkmakta. Çünkü buradaki erkekler kendilerini kadınlardan çok üstün görüyorlar. Kadınları kadın olarak görmüyorlar, işini görsün, yemeğini pişirsin, çok sosyal hayatı olmasın istiyorlar. Kadını gerektiğinde eziyor bu yörenin insanı. Bunu sadece ben söylemiyorum yüzde doksan bunu böyle söyler ama açıkça söyleyen yoktur. Kadınlar bu noktada etkilenmiş bunu dile getirmenin bile kötü olduğuna inandırılmışlar” (Kadın, 41, İlköğretim, İlçe).

“Kadın ikinci planda kalır erkek daha önde. Mesela kız çocuğu doğduğu zaman kadın olsun erkek olsun erkek çocuğu olmasına daha çok önem verir, çünkü erkek çocuğu olduğu zaman nesli süreceğini düşünüyorlar. Şu anki toplumda yeni nesil öyle değil ama bir kuşak öncesi hep öyle düşünüyor oğlu olduğu zaman daha mutlu oluyorlardı” (Kadın, 51, Lise, İlçe).

“Aydıntepe kadınlar için her türlü ortama açık, genellikle kısıtlama yok herkes rahat ama önceden böyle değildi önceden hanımları çok dışarı bırakmazlardı, sen evinin hanımısın otur evinde dışarıda ne işin var söylenirdi, önceden bu kadar imkân da yoktu herkes tarlada, tapanda çoluğu çocuğuyla uğraşırdı” (Kadın, 60, İlköğretim, İlçe).

“Üniversitenin gelmesinden sonra kadının yeri bir tık arttı. İş girme olanaklarının artması sebebi ile kadınlar daha çok ön planda. Daha önce Aydıntepe’de kadınlar ev hanımı idi, ekstra okuma kendini geliştirme çabası kadınlarda yoktu. Geleneklerde göreneklerde olsun kadını kimse çalıştırmak istemezdi. Şimdiki gelen nesilde ise kızım okusun, çalışsın, istediği ile evlensin sıkıntı değil deniliyor. Beş on senede aile yapısı, kadına bakış olumlu yönde değişti” (Erkek, 27, Lisans, İlçe).

“Aydıntepe’de çocukluk dönemlerinde görürdük Cuma pazarı, semt pazarına bile annemiz dahil olmak üzere kadınlarımız gitmezdi. Hep baskı altında idiler sosyal yönleri yoktu. Kadına sosyal olarak fazla önem vermiyorduk, altı yıldır belediyede çalıştığımız için kadınların bayağı yükselişe geçtiğinin farkındayım. Pazar alışverişlerine bugün erkekler gitmiyor yüzde doksan olarak kadınlar pazar alışverişini yapıyor. Bunlar bile bizim için başarı görülüyor halbuki bunlar yıllar öncesinde olması lazımdı” (Erkek, 28, Lisans, İlçe).

“Toplumda istenilen düzeyde değil, kadınlara söz hakkı verme, katılma, aile içerisinde erkek ne diyorsa ona itaat ediliyor kadınların fikri ailede pek alınmıyor. O da geleneksel bir şey atadan dededen görmüş onu devam ettiriyor. Biraz daha yeni nesil okuyanlar gençlerden farklılaşınca bu düzey değişmeye başladı. Kuşaklar arası iyileşme var ama yeterli değil. Biraz daha mesafe alınabilir” (Erkek, 57, Lisans, İlçe).

Kırsalda özellikle köylerde ve kasabalarda kadınların ev dışarısına çıkabilecekleri alan daha çok tarla ve bahçeler, ev dışarında komşuluk ilişkileri eskisine nazaran daha az olduğu düşünülmesine karşın devam etmektedir. Kadınların sosyalleşme imkânı da

komşuluk ilişkileri ile sınırlıdır. Köylerde erkekler için aynı durum geçerli olsa da erkeler şehir merkezine daha çok gidebilmektedirler. Bu da onlara farklı bir sosyalleşme alanı sağlamaktadır. Erkekler aynı zamanda köy kahvehanelerinde vakit geçirmektedir. Buralar onlar için sosyalleşme alanıdır. Kasabada bir tane, ilçesinde ise sınırlı sayıda aile bahçesi ve sosyal faaliyet alanları vardır. Fakat bu yerlere kadınlar ya hiç gitmiyor ya da yeni gitmeye başlamışlardır. Buralarda toplu taşıma imkânları daha yaygın olduğu için, kadının tek başına seyahatine bakış açısı da farklılaştığı için buradaki kadınlar şehir merkezine daha rahat şekilde gidebilmektedirler. Özellikle Aydıntepe ilçesinde sosyal faaliyetler az olsa da Halk eğitim merkezinde, kadınların belli bir miktar ücret kazanabileceği, iş imkânı sağlayan kurslar mevcuttur. Bazı ev hanımları bu kurslara giderek hem eğitim almaktalar hem az da olsa bir ücret kazanmaktadırlar. Aydıntepe de aynı zamanda kadınların kuran kursuna devam etmesi yaygındır. Belli bir yaştan sonra kadınlar birkaç yıl kuran kursuna giderek, dini eğitim almaktadırlar. Bu kurslar kadınların için birer sosyalleşme ortamı olmaktadır. Ama bunları gerçekleştirebilen kadınlar yüzde yirmi- otuz civarındadır. Yüzde düşük olmasına rağmen bu kurslar bir noktada kadına karşı tutumun daha ılımlı olması sağlamaktadır. Toplumsal değişimin dinamikleri arasındadır.

Şehrin merkezinde ise erkekler ön planda ama kadına karşı tutum daha olumlu bir yöndedir. Şehrin merkezinde kadınlarda, otuz beş yaş altı kadınlar ileri düzey eğitim alma, çalışma, seyahat noktasında bir nesil önceki kadınlara göre daha avantajlı ve daha rahat bir konumdadırlar. Katılımcılar kadınların halen ikinci bir planda kaldıkları zamanların olduğunu düşünsele dahi eskiye göre çok daha iyi konumda olduklarını düşünmektedirler. Eskiden sosyal imkanlarında daha az olmasından dolayı kadınların daha çok ev içerisinde, daha baskılı bir yaşamı olduklarını ifade etmişlerdir. Son yıllarda kadınlara verilen değerin arttığı ve kadınların birçok noktada rahat konumda olduğu belirtilmiştir. Fakat şehir merkezi uç noktaları yaşamaktadır. Çok değer gören, aile içerisinde fikri alınan kadınlar olduğu gibi, hiç değer göremeyen, aile içi şiddete maruz kalan kadınlarda vardır.

“Erkeği daha üstün görüyorlar zamanla geçer gibi tabi genellemede yapmak istemiyorum belki yüzde altmış mı yetmiş erkek daha üstündür. Yeni yeni kadınların kıymetini daha çok biliniyor. On on beş senedir kadınlar çok rahat istedikleri gibi gezmek tozmak, maddi manevi. Önceden bir kadının eşiyle dışarıya gidip yemek yemesi çok abesti pek nadir

olurdu. Son 15-20 senedir herkes istediği gibi dışarıda çıkabiliyor, gezebiliyor, bir parkta da oturabiliyor, kafeye pek nadirdir. Yavaş yavaş oluyor. Ama genellikle aile içerisinde kadınların fikri alınır pek nadir kadınların fikri alınmıyordur. Ben kendimden örnek verirsem hep böyleydi biz bir şey yapacağımız zaman ailece oturup karar veren bir aileyiz. Eşimin tarafı da böyle başka yerleri de bilemiyorum. Bir komşumun eşi çarşıda adım attığını karısına haber verirdi. Ama komşularda öyle olmasına rağmen çok da uç noktalarda yaşayanlar vardı. Kadının sözünün değeri olmadığı, evde bile değeri olmadığı şiddet gören komşularında vardı. İki uç örneği de var” (Kadın, 45, Lise, Şehir Merkezi).

Merkezdeki kadınların büyük bir çoğunluğu ev hanımıdır. Ama ev içerisinde söz hakkı sahibi herhangi bir şey olacağı zaman kendisinin fikri alınmaktadır. Erkek çalışan ve evin reisi konumunda olduğu için son kararı verse dahi, çoğu zaman kadının fikrinden bağımsız değildir. Kadınlar evin eşyası, evin boyası gibi ev içerisi konularında daha baskınlar genellikle kararları kendileri vermektedirler. Kadın katılımcının ifadesinde belirttiği gibi kadın eşinin yanında değer görmekte ve fikri alınmaktadır.

“Benim öyle çok Bayburt dışında kadın erkek tecrübem olmadı ama televizyonda sosyal medyada çevremde analiz ettiğime göre bence Bayburt'ta kadının yeri her yerden daha açık. Özellikle eşinin yanında daha çok değer görüyor, daha çok önemseniyor. Benim çevremde öyle ben öyle görüyorum. Her şeyde kadının fikri soruluyor, benim küçüklüğümde babamla annemin ilişkisi de böyle idi, büyüdüm çevremde çok yakınlarının evlilikleri de böyle idi, benim evliliğimde böyle. Çok daha farklı ilişkiler var ama geneli böyle. Kadın dışarıda çalışmasa bile evde kıymet görüyor ve bütün söz haklarına sahip” (Kadın, 32, Lise, Şehir Merkezi).

Bayburt'taki kadınların çoğu çalışmıyor olsalar dahi tüketim noktasında çok rahatlardır. Çünkü erkekler elinden geldiğince ailesini her imkânı sağlamaktadır. Bir katılımcı bu durumu şöyle açıklamıştır:

“Kadının toplumdaki yeri gayet iyi. Şöyle söyleyeyim Bayburt'ta baskılı derler ama kadınlar çok rahat bence. Kadınlar çok rahat para harcayabiliyorlar. Ben çalıştığım halde çalışmayan kadınlar kadar rahat harcama yapamıyorum, onlar da ev hanımı eşlerinin eline bakıyorlar ama gayet de rahatlar” (Kadın, 38, Lise, Şehir Merkezi).

Katılımcılardan birisi ise kadınların çalışmaması ve bu kadar rahat olması hakkında şöyle bir söz söylemiştir; “Gümüşhane'de eşek, Trabzon'da kadın, Bayburt'ta erkek olmayacaksınız”. Kadınların çalışmamasına rağmen rahat bir hayat sürdüklerini erkeklerin ise Bayburt'ta çok çalışmak zorunda kaldıklarını dile getirmiştir. Merkezde kadınlar ev içerisi rolleri benimsemekte, eşine sadık, çalışmamaktadır. Erkekler ise

çocuklarını bakmak, ihtiyaçlarını karşılamak zorunda olduğunu bildikleri için dışarıda çok çalışmaktadırlar. Ekonomik özgürlük erkeğin elinde olduğu için onu daha baskın ve özgür konuma getirmektedir. Son yıllarda kadınların çalışmaya başlaması ile esnafların eşleri kendilerinin yanında kısmı zamanlı çalışmaya başlamışlardır, fakat büyük bir çoğunluk değildir. Kadınlar çalışmak isterse dahi önceki yıllarda erkekler eşine hiç izin vermeyip çocuklarını bakmasını istediklerini belirtmişlerdir. Üniversitenin gelmesinden sonra artık kadınlar çalışmak istediğin zaman erkekler çoğu zaman eşlerine destek vermektedirler. Kadınlar da çocukları var ise eşi tüketim noktasında imkânları sağlıyor, aile içerisinde fikri alınıyorsa çalışmak istememektedirler. Kadın aile içerisinde fikri önemsenmiyor veya maddi imkânları yetersiz ise çalışmak istemektedir. Otuz yaş altındaki kadınların çoğu maddi imkânı yeterli olsun veya olmasın üniversite eğitimi almış iseler kendi alanında veya başka alanda çalışmak istemektedirler. Genellikle otuz yaş altı kadınlar daha fazla iş hayatına katılmakta ve aileleri tarafından da desteklenmektedir.

Özellikle son yıllarda eşi çalışsın veya çalışmasın hafta sonu mevcut imkanlar dahilinde kahvaltıya, eğlence mekanlarına veya çok yakın olan Erzurum ve Trabzon şehirlerine ailecek gidilerek vakit geçirilmektedir. Bu da daha çok kadının istediği yer doğrultusunda olmaktadır. Bayburt'un şehir merkezinde büyümüş yaş kesimi fark etmeksizin kadınlar arasında haftada bir hamama gitme kültürü vardır. Kadınlar kendi arasında düzenli gün yapmaktalar, sürekli komşular bir araya gelip oturmaktadırlar. Bu toplanmalarda genellikle pasta börek vs. eşliğinde olmaktadır bu çok yaygın durumdadır. Kadınlar dışarıda örtülü olmalarına rağmen kendi aralarında oldukları zaman çok bakımlılar, gün toplanmalardan önce kuaföre gitme kültürü çok fazla ki normal hayatta da kadınların kuaför alışkanlığı çok yaygındır. Çalışmada da kuaförde başka yerden gelen kadınlar ile konuşulduğunda onlarda bu durumu fark etiklerini, kadınlar çalışmadığı halde çok rahat bir yaşam sürdüklerini, çoğu yaşadıkları şehre orantılı kadınlara aşırı değer verilen bir yer olduğunu ifade etmişlerdir.

“Ben Erzurum İspirliyim eşimin sürekli tayin istemesinden dolayı çok farklı şehirlere gittik, diğer şehirlere baktığım zaman Bayburt'taki kadınların çalışmamasına rağmen gerçekten çok rahat bir yaşayışları var ve aile içerisinde değer görüyorlar. Mesela İspir'de kadın hiç bu kadar değerli değil.” (Kuaförde görüştüğümüz kadın, Erzurumlu)

Kadınların geneli Bayburt'ta ev içerisinde olmasına, çalışmamasına sıcak bakılmamasına rağmen, şehrin kırsalına göre daha rahat konumdadırlar. Erkeğin ekonomik özgürlüğünden dolayı bir baskısı ve ön planda olması, üstün olması devam etmektedir. Ama son yıllarda erkeği üstün görmek ve erkek baskısı eskiye nazaran azalmış durumdadır. Son on beş yıldır birçok noktada kadına karşı tutum değişmiştir. İfadelerimizde belirttiğimiz üzere geneli rahat konumda, kadın cinayetleri bazı istisna örnekler haricinde yoktur. Bu belirttiğimiz noktalar kadınların yüzde yetmişini kapsamaktadır. Şehrin özellikle belirli mahallerinde kadınlar aile içerisinde değer görmemekte, fikri alınmamakta, şiddet görmekte ve birçok kişisel hakkı elinden alınmaktadır. Erkek egemenliği çok fazladır.

Kadınlar toplum içerisinde ne kadar rahat olsalar dahi kadın olmaktan kaynaklanan, Türkiye'nin birçok yerinde karşılaşılan problemle karşılaşmaktadırlar.

2.6. KADININ EĞİTİM ALMASI HAKKINDAKİ BULGULAR

16.08.1997 tarihinde 4306 sayılı kanun kapsamında Türkiye'de sekiz yıllık zorunlu eğitime geçilme kararı alınmıştır. 1997-1998 eğitim öğretim yılından itibaren bütün ülkede sekiz yıllık zorunlu ilköğretimi baz alan eğitim sistemine geçilmiştir. 11 Nisan 2012 tarihinde ise 6287 sayılı kanun Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. 4+4+4 olarak nitelendirilen eğitim sistemi ile zorunlu eğitim süresi 12 yıl olmuştur. 2012-2013 yılından itibaren bütün ülkede uygulanmaya başlanmıştır. Kadın erkek fark etmeksizin 12 yıl eğitim almak herkes için zorunlu olmuştur. Bu yüzden çalışma yapılırken kadının eğitimi hakkındaki tutumu değerlendirmek adına katılımcılara “üniversite dahil eğitim alınmalı mı?” şeklinde katılımcılara soru yöneltilmiştir, verilen cevaplar zorunlu eğitim dışında üniversite eğitimi veya herhangi bir alanda kadının eğitime yönelik olan cevaplardır. Bu bölümde aynı zamanda kadının eğitim serüveninde, zorunlu eğitim öncesindeki kadının eğitime karşı algının nasıl olduğu, kadının eğitime karşı tutumun zaman içerisindeki değişimi değerlendirilmiştir. Değişimin değerlendirildiği zaman aralığı ise, katılımcılar en fazla 60 yaşında olduğu için onların ilköğretime başladığı 1970 yıllarından bu zamana kadar olan süredir.

Katılımcıların büyük çoğunluğu gerekçeleri farklı olsa dahi kadının üniversite eğitimi almasını istemektedirler. Veya kadının kendini geliştireceği, bir meslek sahibi

olabileceği bir alanda eğitim almasını istemektedirler. Katılımcılar kadınların örgün eğitim almaya maddi imkânı yoksa dahi açık öğretimden bir bölüm okumasını istemektedirler. Açık öğretimden dahi imkânı olmasa bile bir şekilde kendilerini geliştirmelerini kendi ayaklarını üzerinde duran, kendi kararlarını verebilen özgür bireyler olmalarını istemektedirler. Eğitimin kadının hayatının her noktasında olması gerektiğini düşünmektedirler. Kadının eğitim almasını isteyen kişilerin bazı gerekçeleri şunlardır:

Kadının bilgili olup kendini daha iyi ifade edebilmesi, aile ve toplum içerisinde söz hakkı sahibi olabilmesi, kadının toplum içerisindeki konumunun daha iyi olması için kadınların eğitim almasının gerekli olduğunu düşünen katılımcılar bulunmaktadır. Böyle düşünen katılımcıların bazılarının ifadeleri şu şekildedir:

“Kadın eğitim almalı, çünkü kendini daha iyi ifade edebilmesi, daha güzel konumda olması, bilgili olması için eğitim almalı” (Kadın, 21, Lisans Öğrencisi, Şehir Merkezi).

“Kadınlar kesinlikle eğitim almalı, kendini geliştirmeli, söz hakkı olmalı” (Kadın, 28, Ortaokul, Kasaba).

“Kadınlar eğitim almalı, öğrenmesi lazım. Aile ve toplum içerisinde her yerde ezilmemesi için kadınların eğitim almasını öneriyorum” (Kadın, 31, Ortaokul, Kasaba).

Kadının eğitim almasının istenmesinde gerekçe gösterilen nedenlerden birisi ise kadının meslek sahibi olup maddi kazanç elde etmesidir. Boşanma durumu yaşansa dahi kadınların kendi ayakları üzerinde durabilen, maddi kazancı olan bireyler olması istenmektedir.

“Bence bütün kadınların eğitim alması gerekiyor. Ben gördüğüm kız çocuklarına hep eğitim alın diyorum. Benim için kadının ayakları üzerinde durması, kendi ekmeğini alması, kendi parasını kazanması, boşanamaya gitse elinde maddi imkânın olması lazım. Şu anki kadın boşanıyor ne oluyor kadının maddi durumu yok babasına diyor ki al çocuğa bak. Ama parası olsa, elinde ekmeği olsa, ayakları üzerinde dursa verir mi? O kadın çocuğunu vermez” (Kadın, 36, İlköğretim, İlçe).

Kadının evlilik hayatında ekonomik olarak özgür olup, eşine bağımlı olmaması için de eğitim almasını isteyen katılımcılar vardır. Böyle düşünen katılımcılardan birisi görüşünü şu şekilde açıklamıştır:

“Kızım da okusun oğlum da okusun ama kızımın okumasını daha çok isterim el oğlunun eline bakmasın, bu çok önemli bir şey” (Kadın, 50, İlköğretim, Köy).

Kadının eğitim almasının istenmesindeki diğer bir neden ise eğitim alan annenin daha kültürlü ve bilgili olacağının düşünülmesidir, annelik sorumluluğunu daha iyi yerine getireceği ve çocuğuna daha iyi eğitim vereceği görüşüdür. Bununda topluma yansıtacağı kabul edilmektedir. Böyle düşünen katılımcılar görüşlerini şu şekilde dile getirmişlerdir:

“Bir ailede eğitimli bir annenin çocuğunun eğitimli olacağını düşünüyorum çünkü birinci öğretmen anne olmalı. Anne çocuğu iyi eğitirse ondan topluma faydalı, dinimize İslam’a yetişmiş bir nesil olur. Ama anne eğitimsiz olursa eğitimli annenin çocuğu kadar eğitimli olmaz. Çocuğun doğduğu günden okula gidene kadar aldığı eğitim temel eğitim oluyor, anneden aldığı eğitim ön eğitim oluyor anneden eğitim almamışsa o çocuk okula gittiği zaman dahi bocalar” (Kadın, 51, Lise, İlçe).

“Bir kadın ömrünün sonuna kadar eğitim almalı, bir çocuğu doğurup, belli bir yaşa kadar getirip eğiten anne, anne ne kadar eğitimli olursa onun yetiştireceği çocuk da eğitimli, bilinçli olur diye düşünüyorum” (Kadın, 23, Ön Lisans, Şehir Merkezi).

“Kadın kesinlikle eğitim almalı. Hatta toplumumuzda kadınlar daha fazla eğitim almalı çünkü kadın anne olacak, eş olacak kendini geliştirmesinin sonucunda bu etrafa da yansiyacaktır. O yüzden eğitim şart” (Kadın, 29, Lisans, Kasaba).

Kadının eğitim aldığı zaman daha iyi anne olacağı düşüncesine benzer bir kadın ve aile söylemini Müslüman toplumlarda milliyetçi/feminist ittifak da üretmiştir. Kadının eğitim almamasından dolayı cahil annenin; sığ ve düzenbaz eşler, üretken olmayan bireyler yarattığı düşünülmüş, kadının eğitim almaması eleştirilmiştir.¹³³ Kadının eğitimli olmaması daha iyi bir anne olmayacağı düşüncesi ile eleştirilmiştir.

Alak suresi Kur’an-ı Kerim’in ilk inen suresi kabul edilmektedir. “İkra” yani “oku” ayeti ile başlamaktadır.¹³⁴ Yine Kur’an-ı Kerim’de “Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?”¹³⁵ ayeti ile eğitimin önemini vurgulamıştır. Hz. Peygamberin eğitime çok önem verdiği bilinmektedir. Hz. Peygamber döneminde kadınlar, eğitim faaliyetlerinde erkekler ile aynı safta yer almışlardır. Hz. Peygamber kadın erkek fark etmeksizin toplu

¹³³ Deniz Kandiyoti, *Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler*, çev. Aksu Bora vd. (İstanbul: Metis, 2019), 106.

¹³⁴ El- Alak 96/1.

¹³⁵ El- Zümer 39/9.

eğitim yapmıştır.¹³⁶ İslam dininde kadın erkek fark etmeksizin eğitimin önemi üzerinde durulmuştur ve tavsiye edilmiştir. Tarih boyunca ilim ve sanat alanında birçok İslam kadının yetiştiği bir gerçektir.¹³⁷ Katılımcılar arasında da dini gereklilik olduğu düşündüğü için kadınların eğitim almasını gerektiğini düşünenler bulunmaktadır. Nitekim böyle düşünen katılımcılardan birisinin ifadesi şu şekildedir:

“Kadınlar eğitim almalı, Allah’ın emri de o noktada. Kadın erkek ayırmamış bütün herkese ilim öğrenmesini tavsiye etmiş, farz kılmış. Günümüz toplumunda kadının da üniversitede okumasında hiçbir sakınca yok, normal” (Erkek, 57, Lisans, İlçe).

Kadın neden eğitim almalı sorusuna ilk neden olarak farklı gerekçeler gösterebilir dahi, İslam dininde kadın erkek herkesin eğitim almasını farz olduğu söyleyerek kadının dini olarak da eğitim alması gerektiğini düşünen katılımcılar bulunmaktadır. Katılımcılardan birisi şöyle açıklamıştır:

“Kadınlar mutlaka eğitim almalılar kendim küçük evlendiğim için kendimden pay biçeyim eğer ben üniversiteyi bitirmiş olsaydım bir tane işim olsaydı benim durumum şu an farklı olurdu. Çünkü eğitim alan kadının her şeyi farklı olur. Benim düşüncem okumayan anneler temizlik yapsınlar, merdiven silsinler ama çocuklarını okutsunlar özellikle kız çocuklarını okutsunlar. Bu çok önemli çünkü. Zaten İslam dininde kadın erkek herkes eğitim alması gerekiyor diye biliyorum. Dini olarak kadının eğitim alması gerekir” (Kadın, 41, Lise, Şehir Merkezi).

Erkek katılımcılar arasında kadınların eğitim alması gerektiğini vurgulayıp eşlerinin de kendilerinden daha eğitilmiş olmasını isteyen katılımcı vardır. Bu katılımcı düşünleri şöyle ifade etmiştir:

“Şöyle söyleyeyim eşimin okumuş kadın olması taraftarıyım hatta benden üst seviyede eğitim almasını isterim ki bana da katkısı olsun, yarın sürekli eşimin eğitime katkı sağlamamdan eşimle karşılıklı içli dışlı olarak birbirimize katkı sağlamak daha iyi. Bence her kadın eğitim almalı dünyanın bin bir türlü hali var. Bu devirde üniversite eğitimi de pek anlam ifade etmiyor ya daha ilerisine gitmeli ya da okumak için okunmuş bölümleri değil de daha çok meslek elde edebileceği bölümlerde eğitim almalı” (Erkek, 26, Lisans, Şehir Merkezi).

¹³⁶ Ali Osman Ateş, “Kur’an ve Sünnet’in Kadına Bakışı”, *Dini ve Toplumsal Boyutlarıyla Cinsiyet*, ed. M.Faruk Bayraktar (İstanbul: Vesta Ofset, 2012), 118.

¹³⁷ Muhammed Tayyip Okiç, *İslamiyette Kadın Öğretimi* (Ankara: Atlas Kitap, 2021), 49.

Toplumsal büyük bir çoğunluğu kadının daha bilinçli ve daha özgüvenli olması, daha iyi bir anne olması gibi birçok gerekçe göstererek kadının eğitim alması gerektiğini düşünmektedir.

Kadınların eğitim alması isteseler dahi bazı katılımcılar kültürel ve güvenlik gerekçeleri gibi nedenler göstererek kadınların farklı şehirde eğitim almasını istememektedirler. Böyle düşünen katılımlardan birisinin ifadesi şu şekildedir:

“Okuması önemli ama ortamın bozukluğundan dolayı tereddütlerim var nasıl dışarıdan farklı kültür geldi bizim Bayburt’un kültürünü değiştirdi ise benim çocuğumun da dışarıda o kültürden etkilenip değişme imkânı var. Benim için asıl olan kız çocuğu erkek bir şekilde kendisini toparlar. Ben çocuğumu okuturum ama ilk tercihim dışarıdan okuması bunu tercih etme sebebim de gördüğüm çelişkilerden kaynaklı. Ben dışarı yollamam ama Bayburt’ta yollarım Bayburt’ta açılan üniversitenin önemi büyük. Eskiden şunu göz önüne alın çocukları gönderiyorsunuz fetö evlerinde güvenli sanılarak kaldılar ama şimdi çoğu işe giremiyor çocuğumun riske girmesini istemem o yüzden de yanımda okuması daha iyi” (Erkek, 50, Lisans, Şehir Merkezi).

Kadınların üniversite eğitimi almasını istese dahi, kadınların örgün eğitim olarak değil de evde kalarak açık öğretimden eğitim almasının daha iyi olacağını düşünen katılımcı da bulunmaktadır.

“Üniversite okuması iyi ama açık öğretimden evde kalarak eğitim alması daha iyi olur ama ev dışına gidip başka yerde üniversite eğitimi alırsa o sıkıntı. Üniversite inşaatı yapımı sırasında orada idim ortamı gördükten sonra biraz mesafeliyim. Erkek için neyse de kız için daha sıkıntılı” (Erkek, 31, Lise, Kasaba).

Katılımcıların birçoğu kadının üniversite eğitimi alması gerektiğini düşünse dahi yüzde beşlik kısım kadının üniversite eğitimi almaması gerektiğini düşünmektedir. Üniversite eğitimi almaması gerektiğini düşünen katılımcıların bazıları ahlaki olarak toplumun bozulduğu, kadınlar için ortamın iyi olmadığını gerekçesi ile kadının eğitim almaması gerektiğini düşünmektedirler. Böyle düşünen katılımcılar görüşlerini şu şekilde belirtmişlerdir:

“Bu dönemde almamalı. Toplum bozuk olduğu için kadının önü açık, toplumda erkekler ile daha çok iletişime geçiyor, bu sefer nefis devreye giriyor ve nefis ortaya girince toplum bozuluyor. (Toplumsal bozulmaması için mi kadının eğitim almaması lazım) Toplumsal bozulmasını istemiyorum o yüzden kadınların eğitim almasını istemiyorum. Lise eğitimi

olduktan sonra olmasın, lise dönemimde bile kız çocukları kocaya kaçıyor, liseye de biraz karşıyım” (Kadın, 30, Ortaokul, Kasaba).

“Hayır, şu an ki üniversiteler tamamen kadına eğitime yönelik değil her önüne gelen üniversite okuyor ve üniversite ortamları da genellikle kadınları bozuyor. Bu sebeple de genellikle üniversiteye giden kadınların çoğu eğitim amaçlı gitmiyor taban puanları düşük olduğu için herkes gidebiliyor. Gittiği yerde ahlaki olarak bozuluyor, aynı zamanda gittiği şehrin ahlakını da bozuyor. Eğer ilahiyat tarzı eğitim alırsa sıkıntı yok, erkeklere kapalı kurslarda okursa güzel bir şey ama onun dışında sıkıntı” (Erkek, 24, Lisans, Kasaba).

Farklı İslam ülkesinde yazılan kadın konulu eserler incelendiği zaman yüksek öğretim ortamının bozuk olduğunu düşünüldüğü için kız çocuklarının yükseköğretimde eğitim almasını istemeyen ailelerin var olduğu ama bunun İslam dini ile alakalı olmadığı ifade edilmektedir.¹³⁸ Araştırma esnasında gözlemediğimiz kadar kadının eğitim almasının istenmemesi dini bir temele dayandırılmaya çalışılsa dahi dini bir temele dayanmamaktadır. Daha çok toplumun ahlaki olarak bozulmasının sadece kadın üzerinden okunmasına dayanmaktadır.

Bir katılımcı ise üniversite eğitiminin şart olmadığını, meslek sahibi olmayacaksa da kadının üniversite eğitimi almasının zorunlu olmadığını dile getirmiştir.

“Almasına gerek yok, kadın okuduğu zaman daha bilgili, daha yetenekli olmuyor. İsterse ilkokul, ortaokul okur ondan sonra da bir meslek sahibi olmayacaksa öyle bir hedefi yoksa gerek yok, varsa gider. Mesela ben kızımın kuran kursu hocası olmasını istiyorum o yüzden üniversiteye gerek yok. Dışarıdan da üniversiteyi okuyabilir gitmesine gerek yok. Kız çocuğunun o ortama gidip okumasına gerek yok dışarıdan da okuyabilir. Ev hanımı olacaksa gerek yok, çevresinden bilgisinden, ailesinden okuyarak yine bilgili olabilir, illa üniversite eğitime gerek yok” (Kadın, 35, İlköğretim, Kasaba).

Kadınlar arasında kadınların kendi ekonomik özgürlükleri olması, eşine bağımlı olmaması, kendi ayakları üzerinde durması için eğitim alması gerektiğini düşünenler olduğu gibi, eşine ekonomik olarak bağlı olursa daha iyi evliliği olacağını düşündüğü için kadının eğitim almamasını isteyen katılımcı vardı.

“Neden okumamalı kendini bilmeyen benim param var diyor. Erkeğe bıyık burmuyor. Neden boşanmalar var, çünkü kadının erkeğe ihtiyacı yok parası var, erkek ne derse tersini yapıyor çoğu boşanmalar bu yüzden oluyor. Ben şu an eşime muhtacım on lirası olsa beşini bana verir, huzurlu huzurlu yaşıyoruz, mutlu yaşıyoruz belki de param olsa huzursuzluk yaparım, huzurun eksileceğini düşünüyorum. Ben bu konudan dolayı kızların okumasını istemiyorum. İki kızım okumadı şu an gayet huzurlu evlilikleri var, inşallah okuyan kızım

¹³⁸ Raşid el- Gannuşi, *Kur'an ve Yaşam Arasında Kadın*, çev. Muhammet Coşkun (İstanbul: Mana Yayınları, 2017), 88.

da huzurlu olur, eşine kafa tutmaz benim param var sana ihtiyacım yok diye ” (Kadın, 60, Okur yazar, İlçe).

Katılımcılardan birisi üniversite eğitimi aldığı zaman bu eğitimin herhangi bir sonuca ulaşmadığı, eğitim alan kızların yine evlerinde olduğu, bölgesel şartlardan dolayı iş imkânı olmadığı için eğitim almasının bir önemi olmadığını düşündüğünü belirtmiştir.

“Çok güzel bir soru maalesef diyeceğim, şu anki durumda eğitim alması çok büyük bir fonksiyon ama bizim bu bölgelerde okuyup da bir yere gelen pek nadir gördüm. Örneğin bizim beldede yüz kişi üniversite eğitimi aldı. Fakat kız olarak iki veya üç kişi bir yere geldi. Belki bu bölgede olduğu için gelemiyor, belki dışarıda olsa çalışma şartları daha farklı olacak. Birçok kız üniversite eğitimi alıyor fakat evdeler belki dışarıda olsalar daha farklı işlere girebilecekler ama burada işe giremiyorlar. Okumasında sakınca yok ama sonuç yok sonuç olmadığı için maalesef diyorum. Eğitim alıyorsun ama çalışmıyorsun evde oturuyorsun bir anlamı kalmıyor. Eğitim almak şart ama sonuç yok” (Erkek, 43, Lise, Kasaba).

Mülakat dışında görüşme yaptığımız özellikle yeni mezun üniversite gençlerinde de bu düşünce hâkimdir. Eğitim alsalar dahi kendi mesleklerinde iş bulmadıkları için üniversite eğitimi almanın önemini yitirdiğini belirtmişlerdir. Mavi yakalı olarak asgari ücretli işlerde çalışmak zorunda olduklarını bunu da zaten üniversite eğitimi almadan da yapabileceklerini düşünmektedirler.

Toplum içerisinde özellikle kırsal kesimde nadir de olsa kadının eğitim almamasını gerektiğini düşünen kişiler vardır. Az sayıda olsa dahi azımsanacak ölçüde değildir. Özudoğru’nun kadınlar üzerinde yaptığı araştırmada, kadınların %81,9 kız çocukları “okuyabildiği kadar okumalı” demiştir. Yüzde 9.2 ise kız çocukları için ilköğretimi yeterli görmüştür.¹³⁹ Bizim örneklemimizde kız çocuklarının ileri seviye eğitim almasını isteyen kişiler daha fazladır. Bu farkında zorunlu eğitim ile değişen toplumsal koşullardan dolayı olduğunu düşünmekteyiz. Toplumsal algı değişmeye başlamıştır. Katılımcıların ifade ettiği gibi önceden kadın eğitim almamalı diyen kişiler toplum tarafından takdir görmekte iken şimdi kadın eğitim almamalı diyenler toplum tarafından eleştirilmekte ve dışlanmaktadır. Görüşmeler esnasında dahi birisi kadının eğitim almaması gerektiğini dile getirdiği zaman orada başka birisi var ise her kadının

¹³⁹ Özdoğru Erdoğan, *Kırsal Yaşamda Kadın ve Din (Konya Örneği)*, 146.

eğitimi alması gerektiği kendi ayakları üzerinde durması gerektiğini dile getirerek o kişiyi eleştirmektedir.

Kadının eğitim almasına kırsal bölgelerde kültürel bir ortamdan kaynaklı halen olumsuz bakılsa dahi eğitim alması veya almaması gerektiğini düşünenleri, cinsiyet, yaş, dini inanç, eğitim durumunu baz alarak bir sınırlandırma yapmak mümkün gözükmemektedir. Okuma yazması olmayan, ilköğretim, ortaokul veya lisans mezunu eğitim düzeyi fark etmeksizin kişi kadının eğitim almasını isteyebildiği gibi eğitim almamasını da isteyebilmektedir. İbadetlerini düzenli yerine getiren, hatta bazen tasavvufi bir öğreti benimsediği dile getiren kişiler, kadın veya erkek fark etmeksizin kadının eğitim almasını istemektedirler. Bunu da dini temellerle gerekçelendirmektedirler. Aynı şekilde dini ibadetlerini düzenli yerine getirip, dini yaşayışı benimseyen kimseler kadının eğitim almasını istememektedirler. Bunu dini temeller ile de desteklemektedirler. Bu noktada kadının toplumdaki yerini, eğitimini temellendirirken zaman içerisinde kişilerin fikrinde değişme olsa, dini anlama biçimleri kişilerin farklı olsa dahi, din referans alınmakta ve dinin meşrulaştırma gücüne başvurulmaktadır. Çünkü din toplumdaki değişimi meşrulaştırma gücüne sahiptir. Kadın ve erkeğin toplum içerisindeki konumunu, statüsünü meşrulaştırıp ve daha rasyonel hale getirmektedir.¹⁴⁰

Kadının eğitim serüvenindeki değişime gelecek olursak;

Toplumda kadının eğitim alması geçmiş yıllarda son derece olumsuz iken, son yıllarda, toplumun büyük çoğunluğu tarafından kadının eğitim alması gerektiği düşünülmektedir. Bu yönde kadına karşı bakışta değişme yaşanmıştır. Eğitim serüvenindeki bu değişimin temel nedenlerinden birisi eğitim düzeyin artmasıdır. 1970 yıllara kadar toplumda eğitim düzeyi kadın erkek fark etmeksizin düşük seviyede seyretmiş, yetmişli yıllardan önce erkekler eğitim almaya başlasalar dahi kadınların birçoğu eğitim alamamışlar ve okuryazar olmayan birçok kadın toplumda mevcuttur. Yetmişli yıllardan sonra doksanlı yılların başında kırsal bölgelerde kadınlar eğitim alma

¹⁴⁰ Ejder Okumuş, *Dinin Meşrulaştırma Gücü* (İstanbul: Ark, 2015), 59- 60.

imkânı elde etmişler fakat bu ilkokul ile sınırlı olmuştur.¹⁴¹ İlkokulu bitiremeyen kadınlar dahi toplum içerisinde mevcuttur. Kırsal bölgelerde özellikle küçük köylerin yakın çevresinde yatılı bir okul yok ise erkeğin eğitim almasının da çok zor ve sınırlı olduğunu belirtmişlerdir.

“Bizim zamanımızda bırakın kadını, erkeğin eğitim alması bile çok zordu imkanlar yoktu. Şu an servisler öğrenciyi gelip kapının önünden alıyor, bizim okuyabilmemiz için beşinci sınıftan sonra dışarı gitmemiz gerekli idi. Yatılı yerler yoktu imkansızlıktan okuyamadık”
(Erkek, 48, İlköğretim, Köy).

İmkânı kısıtlı köylerde kırk, kırk beş yaş üzerinde hem erkek hem kadınlar, yatılı bölge okullarının olmaması, servis imkânlarının olmaması, maddi imkânların kısıtlı olmasından dolayı ileri düzey eğitim imkânı elde edememişlerdir. İlköğretim sonrasında eğitim alabilen kişi sayısı bu yüzden sınırlı olmuş, imkânlar olsa dahi yatılıya gönderilen kız çocukları değil, erkek çocukları olmuştur. Kadınların eğitimine karşı bakış açısı okuma yazma öğrensün yeter, kız çocuğu okumaz olduğu için çoğu zamanda ilköğretim eğitimi tamamen alamamıştır. Köylerde ailelerin biraz imkânı varsa onu da erkeklerin eğitim alması için kullanmışlardır. Kız çocuklarının büyük çoğunluğu ortaokula gönderilmemiştir. Dönemsel şartlar gereği Özbay’ında belirttiği gibi köyde ortaokul yoksa kızların aileden ayrılarak kentte okumaya gitmemeleri gerekmektedir. Kız çocuğun ilerde aileye maddi yararı olmayacağı için eğitim masrafları israf olarak görülmüştür. Kız çocuğunun evdeki işlere katkı sağlaması daha önemli kabul edilmiştir.¹⁴²

Erkekler ortaokul veya lise düzeyinde eğitim alsalar dahi ilerleyen yıllarda kendi kız çocuklarının eğitim almasına daha olumlu bakmışlardır. Erkeğin eğitim seviyesinin artması bir sonraki nesilde kadınların eğitim düzeyinin artmasına neden olmuştur.

İlköğretim eğitimi zorunlu oluncaya kadar da kız çocuklarının eğitimine özellikle kırsal kesiminde olumlu bakılmamıştır. İlköğretim zorunlu olmadan önce özellikle kırsal kesimde konuştuğumuz çoğu kadının birbirine benzer deneyimleri vardır. Eğitim hayatında ne kadar başarılı olursa olsunlar, öğretmenleri ne kadar destek verirse versin,

¹⁴¹ Bayburt’ta 1990 yıllara kadar kadınların eğitime katılması ve en az bir eğitim seviyesini tamamlaması Türkiye İstatistikleri ile benzerdir. Ayrıntılı bilgi için bkz: TÜİK, İstatistiklerle Kadın 2015. <https://data.tuik.gov.tr/>.

¹⁴² Ferhunde Özbay, “Kadınların Ev İçi ve Ev Dışı Uğraşlarındaki Değişme”. haz. Şirin Tekeli. *1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar* (İstanbul: İletişim, 2020), 130.

benzer gerekçeler ile eğitim hayatına devam ettirilmemişlerdir. Bu kadınların bazıları yaşadıkları deneyimleri şöyle ifade etmişlerdir:

“Bizim zamanımızda derlerdi yalandan okuma yazmayı öğrenin yeter dahasını ne yapacaksınız okuyup da başımıza kâtip mi olacaksınız. Şimdi diyoruz ki kızlar bir şey yapmasalar bile okusunlar, bilsinler” (Kadın, 56, Okur yazar, Kasaba).

“Okula giderken çok başarı idim. Beşinci sınıfta Ayten Akkoyunlu öğretmenim vardı. Babama okula çağırdı. Babam gelmeyince sonunda öğretmen babama not yazdı verdi. Babam okula geldi. Babama lütfen kızınızı okutun çok zeki dedi. Ben de o kadar sevindim ki babam beni okutacak diye. Baba beni okutacak mısın dedim? Babam: He okutayım da boynuzları bacaya dik dedi. Öyle bir algı, kızın okuması mümkün değildi” (Kadın,40, İlköğretim, Kasaba).

“Ben ortaokula gidecektim o kadar erkeğin içine kız olmaz gerekçesi ile abim izin vermedi” (Kadın, 46, İlköğretim, Kasaba).

“Bizim zamanımızda kızların okumasını hiç iyi görmüyorlardı kız kısmı okumaz evde oturur deniliyordu. Kendimden örnek vereyim hemşirelik okulunu arkadaşım ile beraber kazanmıştık babam beni göndermedi kız kısmı nedir ki gidip okuyacak, ayıp bizi kınarlar dedi” (Kadın, 41, İlköğretim, İlçe).

İlköğretim eğitimi zorunlu olmadan özellikle kırsal bölgelerde, aileler kızlarının eğitim almasını isteseler dahi, çoğu toplumsal baskıyı aşp kız çocuklarına zorunlu eğitim dışında eğitim aldırıpamamışlardır. Toplumda mevcut algı kızlar okumaz, eğer kız çocuğu okursa kötü yollara düşeceği inancı olduğu için o kıza kötü gözle bakıldığından okutamamışlardır. Toplumsal baskıyı aşan çok nadir kişiler kız çocuklarına eğitim imkânı sağlayabilmişlerdir. Toplum içerisinde ise eğitim alan kızlara olumsuz bakış açısı ile bakmışlardır.

“Oğlum imam hatipte okuduğu zaman kızlar liseye başladı. (Oğlu 1984 doğumlu) Ama üç kız vardı onları da kahvelerde hep söz ediyorlardı. Dersen okuyup da muallim olacaklar, hayat kadını olacaklar deniliyordu. Buranın lisesine giden üç beş kişi vardı vardı. Onlar da erkekler ile gidiyor geliyor diye söz edildi bir zaman cereyan etti, ondan sonra millet yavaş yavaş alıştı” (Kadın, 60, İlköğretim, İlçe).

Delenay’ın 1980 sonrasında Anadolu’da bir köyde yaptığı araştırmada o dönem ortaokula gönderilen bir kız çocuğu içinde toplumda “açık olması başına iş çıkaracak”

gibi ifadeler söylendiği belirtmiştir.¹⁴³ Delenay bunu başörtüsüne bağlasa da aslında dönemsel algı kızın başına kötü bir şey geleceğidir. Bu kabulü dönemsel şartlar gereği toplumlarda gözlemlemek mümkündür.

Kırsal kesimde kız çocuklarının okutulmadığı zaman dini inançta, dini gerekçeler de çoğu zaman kültürel yapının önüne geçememiştir. Kültürel yapı kadın erkek herkesin eğitim alması yönündeki dini inancı kadınlar aleyhine çoğu zaman baskılamıştır.

“Ablam okul hayatında başarılı imiş kendi dönemimde Anadolu Lisesini kazanmış göndermemişler. Kız çocuğu liseye gerek yok diye. Ablam anlatır üç kişi Anadolu lisesini kazanmışlar. O dönemde ablam yaz kurslarında Hüseyin hocadan okuyormuş. Altıncı sınıfta Kuran-i kerim ezberlerini Hüseyin hocadan yapmış demek ki onun başarısını biliyor. Hüseyin hoca büyükbabamı tutuyor diyor ki etme sen bunun günahından kurtulamazsın sen bu çocuğu okula gönder diyor. Babamı ikna ediyor. Ama büyük babamı ikna edemiyor. Ablam der Hüseyin hocada o kadar üzerine düştü ama yok büyükbabam kız çocuğu okumaz ne derler deyip göndermedi” (Erkek, 28, Lisans, İlçe).

İlköğretim zorunlu olmadan Aydıntepe ilçesinde, kısmen bazı köylerde kız çocuklarının eğitim almasını sağlayan sınırlı sayıda kişiler olmuştur. Genellikle bu üç dört kişiyi geçmemektedir. Özellikle Aydıntepe ilçesinden edindiğimiz bilgilere göre kızlarına eğitim aldırان kişiler öğretmenler, imamlar ve İslam dinine bağlı olup ibadetlerini düzenli yerine getirseler dahi geçmiş yıllarda dedelerinin siyasi olarak yaşadığı olumsuz durumları yaşamamak için kendilerini siyasi açıdan sol kesim olarak tanıtan kimselerdir. Onlarda toplumsal tutumun dışında olduklarını gösterebilecekleri nokta, kadın ve erkeğin eğitim almasına verdikleri destek olduğunu belirtmişlerdir. Şehrin her yerinde öğretmenlerin kendi çocuklarının eğitimine destek verdiklerini ifade etmişlerdir.

Şehrin merkezinde ilköğretim zorunlu olmadan önce sadece kız öğrencilerin gittiği meslek liseleri olduğu için kırsal bölgelere göre kız çocukları eğitim alma imkanını daha çok elde etmişlerdir. Gök’ün belirttiği gibi kadınlar bu meslek liselerinde toplumsal cinsiyet rollerini devam ettiren, emek yoğun, prestiji düşük mesleklere eğitim

¹⁴³ Celaney Delaney, *Tohum ve Toprak*, çev. Selda Somuncuoğlu- Aksu Bora (İstanbul: İletişim, 2018), 115.

almaktadırlar.¹⁴⁴ Fakat o dönemde toplum içerisinde birçok kız çocuğunun farklı bölümlerde eğitim alma imkânı olmadığı için eğitim alabilmek içinde bu meslek liseleri kadınların tek çıkış kapısıdır. Çünkü toplumun büyük bir çoğunluğu kadınların eğitim almasına olumlu yönde bakmamıştır. Eğitim alma imkânı elde edenler de aile bireyleri ve çevresinden baskı görmüşlerdir.

“Benim zamanımda herkes okuyamıyordu. Bundan yirmi beş yıl önce bizim mahallede bana farklı gözle bakıyorlardı, okuyor o farklı, kötü yola düşecek, kocaya kaçacak denildi. Ama benim çoğu arkadaşım ben liseyi okurken on beş, on altı yaşında evlendiler. O zamanlar çok çok zordu okumak. Benim de zaten babam ve abilerim okumamı istemiyordu. Ama annem sürekli bir meslek edinsin çalışmasa da olur diyordu. Annemin zoru ile teyzemin zoru ile bir şekilde okudum ama çok zorluk çektim. Babam bana kitap almıyordu küçük erkek kardeşime alınacağı zaman ona yazdırıyordum, iki defter de bana aldır diyordum. Bir abim benimle konuşmadı, aynı sofraya dahi üç yıl oturmadı sırf okuyorum diye” (Kadın, 38, Lise, Şehir Merkezi).

İlköğretim eğitimi zorunlu olduktan sonra kız çocuklarının eğitim almaya başlamasında bir artış olmasına rağmen katılımcıların ifadelerinden de anlaşılabileceği üzere ilk yıllarda hemen algı değişmemiş bu zaman içerisinde olmuştur.

“Bizim zamanımızda en fazla beşinci sınıfa kadar kadınlar eğitim alabiliyordu. Ortaokul zorunlu oldu ama aileler bir gün git on gün gitme, yirmi gün gitme diyorlardı. Sadece ceza gelmesin yeter. Bizim zamanımız öyleydi. Ortaokulu bitiren çok azdı” (Kadın, 34, Ortaokul, Kasaba).

İlköğretim zorunlu olduktan sonra birkaç yıl içerisinde köylerde aksamalar olsa dahi kasabalarda, ilçelerde, şehir merkezinde kadınlar zorunlu öğretime katılabildiklerini belirtmişlerdir. Kadınlar ilköğretim eğitimi aldıktan sonra ileri düzey eğitim alma imkânı elde etmeye başlamışlardır. Toplum içerisinde kadının eğitim alması gerektiği algısı oluşmaya başlamıştır. Toplum içerisinde kadın eğitim almalı mı almamalı mı tartışmaları hâkim olduğu zamanlar, aynı zamanda dönemin siyasal ortamından kaynaklı kadınların başörtüsü ile okullarda eğitim almasının yasak olduğu zamanlara denk gelmiştir.¹⁴⁵ Kadının eğitimin alırken başörtüsü takabilmesi toplumda bir zamanlar ciddi problem

¹⁴⁴ Fatma Gök, “Türkiye’de Eğitim ve Kadınlar”, haz. Şirin Tekeli. 1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar (İstanbul: İletişim,2020), 167.

¹⁴⁵ 1980 askeri darbesinden sonra çıkarılan ve yaklaşık 31 yıl yürürlükte kalan “kamuda kılık kıyafeti yönetmeliği” nedeniyle kadınlar kamu kuruluşlarında başörtüsü ile çalışmamıştır. 28 Şubat 1997’den sonra ise başörtüsü yasağı zirve yaşamıştır. Üniversitelerde başörtüsü yasağı başlamıştır.

olmuştur.¹⁴⁶ Aslında toplumda tam da kadının okuyup, okumaması gerektiği zamandaki tartışmalara denk geldiği için, kadının okumaması gerektiği algısını daha çok desteklemiş, toplumda örtünün kültürel bir yanı olsun veya olmasın başörtüsü dini inanış için önemli olduğundan, kız çocuklarının başörtüsünü açıp okuması çoğu kişi tarafından uygun görülmemiştir. Bu düşünceye dini liderler de destek verdiği için bu noktada, siyasi bir karar dini inanç ile desteklemiş ve dini inanış da kültürel yapıyı desteklemiştir. Bu noktada din ve kültürel yapı birbirlerini desteklemişlerdir. Başörtüsü problemi olmasa Bayburt toplumunda merkez ilçe ve Aydıntepe ilçesinde imkanlar daha fazla olduğu için kadının eğitim serüveni değişikliğinin dönüm noktasının daha erken olabileceği düşünülmektedir.

Sekiz yıllık zorunlu eğitim olmadan önce ve sonra kız çocuklarını maddi imkanlar yetersizliği öne sürülerek okutulmamış, ailenin gerçekten maddi durumu yetersiz ise kız çocuğu okulda başarılı olsa dahi erkek kardeşi varsa o okutulmaya çalışılmıştır. Çünkü kızlar okumaz algısı toplumda mevcuttur. Daha önce de belirttiğimiz gibi kızın aileye katkısı olmadığı düşünüldüğü için kız için yapılan masraf gereksiz görülmüştür. Aynı zamanda belli yaşa geldiğinde kız çocuğunun evleneceği, evine bakma sorumluluğu olmadığı ama erkek belirli yaşa gelince evine bakmak zorunda olduğu düşüncesinden dolayı erkeğin eğitime daha çok önem verilmiştir. Kırsal kesimde özellikle köylerde kız çocuklarının eğitim düzeyinin artma sebeplerinden birisi de ücretsiz servislerdir.

“Bizim köyde kaç yaş büyük benden bilmiyorum otuz yaşlarında okumuş tek kız, öğretmen kendisi o dönemde servis imkânı olmadığı için kimse kızını okutmamış, ta ki ücretsiz servisler çıkıncaya kadar ücretsiz servisler çıkınca kızlar rahat okula gitmeye başladı. O döneme kadar erkekler rahat okuyabilmektelerdi. Devletin vermiş olduğu bedava servisler vardı. Onlar olmasa eminim bizim köyde hiçbir kız okula gidip gelemezdi aileler masraf olarak görürlerdi, servisler olduğu için okumak biraz daha rahattı” (Kadın, 23, Ön Lisans, Şehir Merkezi).

Özellikle kırsal bölgelerde aileler aile büyükleri ile yaşıyorsa evin reisi yaşça en büyük olan erkek kabul edildiği için, baba kızını okutmak istese dahi, kendi babasını aşamadığı için kız çocukları zorunlu eğitimi tamamladıktan sonra eğitim alma şansını elde edememişlerdir.

¹⁴⁶ Dönemi anlatan bir çalışma için bkz: Zekiye Oğuzhan, *Bir Başörtüsü Günlüğü* (İstanbul: İz Yayıncılık, 1998).

“Ben istedim ki bütün kızlarım okusun ama imkanlar kısıtlı idi. Zaman öyle değildi olmadı. Kızlarımın okumasını dedeleri istemedi biz de karşı çıkamadık. Dedeleri olmasa eşimle biz kız çocuklarımızı okutmak istiyorduk ama olmadı. Şu an küçük kızım özgür o bir yerlere ulaşırsa okutmayı istiyoruz” (Kadın, 49, İlköğretim, Kasaba).

Bayburt toplumu içerisinde kırsal kesimde üniversite dahil bu eğitim hakkını elde edenler genellikle otuz yaş altı kadınlardır. Aydıntepe ilçesinde dönüşüm birkaç yıl önce yaşanmış otuz beş yaş altı eğitim alan kadınlar toplum içerisinde mevcut ama tamamına yansımamıştır. Katılımcıların ifadeleri doğrultusunda kadınların hepsinin eğitim almaya başlaması 2007 yılından sonra olmuştur. Eğitim noktasındaki dönüşüm şu an 26- 27 yaşında olan 1994-95 doğumlu kuşaktan sonra tamamen değişmiştir. Önceden eğitim alabilen kız çocukları toplumda istisnai örnekler iken, artık eğitim alamayan kız çocukları istisnai örnekler olmaya başlamışlardır. Demirözü ilçesinde görüşme yaptığımız bir kişi orada şu an 25-30 yaş arasındaki kadınları, altın dönem olarak nitelendirdiklerini ifade etmiştir. Çünkü kendilerinden önce eğitim almış örnek teşkil edecek yakınlarında bir kadın yokken, aileler tarafından dahi yeterince desteklenmezken, lise eğitimi aldıktan sonra üniversite kazanarak iyi yerlere gelip kendinden sonra gelen kız çocuklarına öncülük ettikleri için altın dönem olarak ifade ettiklerini belirtmiştir. Kırsal kesimde kasaba ve köylerde de çok iyi örnekler vardır. Katılımcıların ifadelerinden yola çıkarsak bu dönüşüm toplumun büyük çoğunluğuna yansımış olsa dahi tam anlamıyla olmamıştır. Zorunlu on iki yıllık eğitim gelinceye kadar eğitim hakkı elde edemeyen kız çocuklarının toplum içerisinde mevcut olduğu belirtilmiştir. Bu oran kasabalarda daha düşük olmasına rağmen köylerde yüzde ellilere kadar ulaşmaktadır.

“İlköğretilimi biz burada okuduk, kuzenimle ben liseye gittik ama arkadaşlarım gidemedi. Nüfus az zaten bizim dışımızda iki arkadaşım daha vardı gitmediler, okulu bıraktılar. Bırakmasında ailelerinin çok fazla etkisi var. Bir arkadaşım evlendi, bir arkadaşım da burada ailesinin işlerini yapıyor. Bizde ablam örnekti. Onu örnek alarak eğitimimizi devam ettirdik” (Kadın,24, Lisans, Köy).

Kırsal kesimde özellikle geçiş döneminde eğitim hakkı elde edenlerin bazıları ailesi ile çatışarak ailesine rağmen eğitim hakkı elde etmiş, ailesinden destek görenler ise çevresinden olumsuz tepkiler almışlardır. Bazı kadın katılımcılar karşılaştıkları zorlukları ve tepkileri şöyle açıklamışlardır:

“Ben liseye giderken sorun yaşamıştım ailem göndermek istemiyordu. Liseye kaydolurken çok zor bir şekilde kaydoldum. İşte kız çocuğusun gideceksin ne olacak, başına ne gelecek

denildi. Zor oldu babamı ikna etmek ben gizli yazıldım okula. Sorun benle alakalı değil tamamen dış çevreden kaynaklı güvensizlik. O zaman aileler sosyal çevreyi tanımıyorlar, zaten bilinçsizler, dışarıdan aydınlatmaya ihtiyaçları vardı. Şu an gerek sosyal medyadan gerek farklı şeyleri görmekten kaynaklı insanlar Bayburt dışını gidip görüyor. O aydınlanmayı toplum yaşadı. Arkadaş çevrem de yüzde yetmişi kadar lise eğitimi alabildi yüzde otuzu alamadı” (Kadın, 25, Lisans, Kasaba).

“Liseye başladığımda ailemden tepkilerle ile karşılaşmadım birinci derece yakınlarımdan da almadım ama çevremden tepkiler vardı. Kız okuyacak da ne olacak, kocana araba mı alacaksın, kocan sana alsın, kocana ekmek mi götüreceksin falan böyle tepkilerle karşılaştım” (Kadın, 24, Lisans, Kasaba).

Kırsal kesimde özellikle köy ve kasabalarda son on yıldaki değişimin en büyük nedenlerinden birisi eğitim alan kadınların toplumda daha iyi konumda olup örnek teşkil etmeleridir.

Bazı aileler toplumsal şartlardan ötürü bir kız çocuğuna ileri düzey eğitim imkânı sağlayamamış olsalar dahi diğer kız çocuklarının zorunlu eğitim dışında daha ileri seviyede eğitim almaları için ellerinden geleni yapmışlardır. Hem kendi aileleri içerisinde çatışma yaşamışlar hem de toplumdaki kız çocuklarının eğitim almasını istemeyen kişiler ile çatışma yaşamışlardır. Bunlara rağmen imkanları ölçüsünde kız çocuklarının zorunlu eğitim dışında da eğitim almasını sağlamışlardır.

“Ben ilk kızımı imkân ve bilgisizlikten okutmadım. Toplumsal şartlar, insanların bakış açısı o dönem erkek çocuklarını okuttuk ama kızıma gelince kız çocuğu okuyup da ne olacak dendi. Daha sonraki kızıma da karıştılar ama onu onlara rağmen okuttum. Çünkü kadınla erkeğin ilim açısından hiçbir farkı yok. Bana göre kadının daha fazla eğitim alması lazım. Eğitim alan kadın kendi ayakları üzerinde durur” (Erkek, 60, Ortaokul, Kasaba).

Aynı aile, eğitim alan kız çocukları ile eğitim almayan kız çocuklarının evlendikleri zaman aileleri ve toplum içerisindeki konumlarını kıyasladıkları zaman; eğitim alan kız evlatlarının aile içinde daha çok söz hakkı sahibi olduğu, daha çok değer gördüğü, seyahat etmede daha özgür olduğu, kendi ayakları üzerinde durabildiğini gördükleri için kız çocuklarının ileri düzeyde eğitim almasını istemektedirler.

Benzer şekilde kendi kız çocuklarına eğitim imkânı sağlamayan aileler daha sonrasında eğitim alan, çalışan, daha özgür, kendine güvenen, tek başlarına birçok şeyin üstesinden gelebilen, herhangi birisi olmadan kendi işlerini halledebilen, kendi ayakları

üzerinde durabilen kız çocuklarını gördükleri zamanda kendi yapmış oldukları davranışın yanlış olduğunu kabul edip, özellikle kız torunlarının eğitimi için ellerinden gelen çabayı göstermektedirler.

“Ben lise eğitimi almayı çok istedim ama babam beni okutmadı. Kız çocuğu okumaz dedi. Ama şu an bize eğitim aldırmadığı için pişman ve torunlarını okutuyor” (Kadın, 31, Ortaokul, Kasaba).

Kız çocuklarının lise eğitimi dahi eğitim almasına izin vermemiş kişiler kız çocukları evlendikleri zaman aile içerisinde herhangi bir problem ile karşılaşp, boşanma aşamasına geldiğinde, toplum içerisinde yaşadığı sorunları görüp, boşandıktan sonra yaşadığı zorluklar karşındaki konumunu, iş bulmak istese dahi çalışabileceği iş bulamakta zorluk çekmesine şahit olmuşlardır. Kendileri kız çocuklarının eğitim almasına engel oldukları için yanlış yaptıklarını, kadınların eğitim alması gerektiği, icra edebilecekleri bir mesleğinin olması, bir meslek üzerinde eğitimin alması gerektiğini belirtmişlerdir.

Şehrin merkezinde ise üniversite dahil kadınların eğitim alması Aydıntepe ilçesine benzer bir şekilde, benzer tarihlerde olmuştur. Fakat merkezde daha fazla lise, daha fazla eğitim alma imkânı varken, toplum içerisinde eğitim alamayan kişiler Aydıntepe ilçesinden daha fazladır. Aydıntepe’de 1995 doğumlu kuşak sonrasında eğitim hakkı elde edemeyen kişiler toplumda neredeyse hiç yokken katılımcıların ifadelerini dikkate aldığımızda şehir merkezinde örnekler vardır. Zorunlu eğitim on iki yıl olmadan önce köy ve kasabadakiler kadar olmasa yüzde üç civarında farklı gerekçeler ile lise ve sonrasında eğitim alamayan kişiler mevcuttur. Bu kişiler lise eğitimine başlasalar dahi eğitimlerini tamamlayamadan aileleri tarafından eğitim hayatlarına son verilmiştir.

“Merkezde yaşayıp 17 yaşında evlenen arkadaşlarım var, evleneme nedeni de sağda solda gezmesin başına kötü bir şey gelmesin, arkadaşım evlendi iki çocuğu var. Erken evlendirildi. Okuldan alınan arkadaşlarım da oldu, onlar da merkezde yaşıyordu, babası servis şoförü idi, bir erkekle görüşüyor diye onu okuldan aldı. Çünkü bir kız Bayburt’ta erkekle yan yana yürüdüğü zaman kötü ahlaksız olarak algılanıyor. Baba da söz gelmesin laf gelmesin diye okuldan alıyor” (Kadın, 23, Ön lisans, Şehir Merkezi).

Bayburt merkezde lisede okuldan alınan kızlar, evlendirilen kızlar, evini yuvasını kursun evinin hanımı olsun algısı zorunlu on iki yıllık eğitime kadar devam etmiştir. Bayburt’ un yerli ve büyük ailelerinde olduğu için dikkate alınması gereken bir durumdur. Kadınların eğitim hayatına tamamen katılmasındaki dönüşüm bu yüzden Aydıntepe’de

birkaç yıl daha önce olmuştur. Aydıntepe’ nin daha erken dönüşüm sağlamasının nedeni daha küçük bir yer olduğu için insanlar birbirlerinden daha hızlı etkilenmiştir. Bayburt merkezde nüfus daha fazla için olduğu etkileşim hızı daha yavaş olmuştur. Kendi tecrübenden yola çıkarsam, Aydıntepe’de yaşayan kız arkadaşlarımdan üniversiteyi kazanıp da gönderilmeyen arkadaşım yoktu. Farklı şehirde olsa dahi aileleri göndermiştir. Fakat Bayburt merkezde yaşayan üniversiteyi Bayburt’ ta kazanmasına rağmen, aile fertleri uygun görmediği için üniversiteye gidemeyen nadir de olsa arkadaşım oldu, daha sonrasında evlendikten sonra üniversite eğitimini tamamlayabilmişlerdir. Ya da başka şehir için puanları yetse dahi Bayburt’ ta okutulan arkadaşlarım oldu.

Kadının eğitim almaması veya alması noktasında tartışmalar devam ederken eğitim hakkı elde eden kadınlar bizzat tartışmaların eşiğinde eğitim almışlardır. Bu yüzden de eğitim almanın ne denli önemli ve ne denli zor olabileceğini bilerek eğitim almışlardır. Geçiş dönemdeki kişiler bu toplumsal kargaşada eğitim almalarına rağmen, iyi yerlere gelerek kendilerinden birkaç yaş küçük kız çocuklarının eğitim alırken bu sorunlardan ve algılardan uzak bir şekilde eğitim almalarına öncülük etmişlerdir. Geçiş döneminde eğitim hakkı elde eden kız çocukları toplumsal algının düşünceleri bertaraf edecek şekilde eğitimlerini devam ettirdikleri için de toplumda öncülük yapmışlardır. Kız çocuğu okumaz diyen kişiler de eğitim alıp iyi yerlere gelen kız çocuklarını gördükçe kendi çocuklarının eğitim almasına destek vermişlerdir.

“Kızlar okudu, kızlardan da Allah razı olsun okudular, açılıp seçilmediler, düşünüldüğü gibi hamile kalmadılar, öyle olsa sonradan gelen kızları okutmazlardı. Bir kız okudu yine kapalı, bir yerlere gelmiş. Onu gören diyor ki benim kızımda okusun” (Kadın, 40, İlköğretim, Kasaba).

Son yıllarda kız çocukları eğitim hakkını toplumda içerisinde elde etmiştir. Kız çocuklarının eğitime özen gösterilmektedir.

“Bayburt’ta kızların okutulması için artık velilerin gerekli ilgi alakayı gösterdiğini düşünüyorum bunu bilinçli mi yapıyorlar bilmiyorum ama imkanları doğrultusunda kız çocukların okutulmasına özen gösteriyorlar” (Kadın, 27, Lisans, Şehir Merkezi).

Kız çocuklarının eğitime özen gösterilse dahi kısmen de olsa şu var istediği yer, istediği şehir, istediği bölüm değildir. Belli başlı bölümlerde aileler kızlarının eğitim

almasını istemektedirler. Toplumda bu baskı erkeğe uygulanıyor mu? Evet ama toplumda bu baskı kadınlara daha fazladır.

Kadınların eğitim alması noktasında algının değişmesi, öncelikle ailelerin özellikle erkeklerin daha bilinçli olması toplumsal baskıya rağmen kız çocuklarını okutmak istemeleridir. Çünkü on beş yirmi yıl öncesine kadar özellikle kırsalda kadınlar ne kadar kız çocuklarının eğitim alıp kendileri ile aynı kaderi paylaşmasını istemeseler dahi toplumsal baskıyı, ailelerdeki erkeklerin baskısını aşabilecek güçleri çoğunlukla olmamıştır. Bugün de olduğu gibi çok az kadın yazın tarlada çalışarak, kazandığı ücret ile kız çocuklarını okutabilmişlerdir. Değişimin bir diğer nedeni eğitimin imkanlarının artması, kasabalarda liselerin açılması, köylerde ücretsiz servis imkanlarının artması, yatılı okula göndermeye daha çok başlanılmasıdır. Değişimin en büyük nedenlerden birisi ise eğitim alan kadınların toplum içinde iyi yerlere gelerek örnek teşkil etmeleridir. Kadının eğitim seviyesinin artmasında toplumsal baskının önüne geçilmesinde en büyük nedenlerden birisi zorunlu eğitim sürelerinin artması, artık kadınlar eğitim aldırılmak istenmeseler dahi lise eğitimini zorunlu bir şekilde tamamladıkları için üniversiteyi kazandıkları zaman bir şekilde eğitim hakkını elde etmektedirler.

Son olarak Aydıntepe ilçesinin şehrin diğer bölgelerinden farklı olarak kadınlar belirli bir yaşa geldikten sonra açık öğretimden eğitimlerini tamamlayarak, halk eğitim kursları gibi merkezlerde iş hayatına katılmaktadırlar. Bu kişilerin sayısı çok fazla olmasa dahi toplumsal bir düzeyde olumlu bir değişime katkı sağlamaktadırlar. Kendilerinden etkilenen birçok kadın da eğitim hayatına belli bir yaştan sonra başlamaktadır.

“Ben açık öğretimde kaydolduğumda, dışarıdan gidip mesleki eğitim destekleri almam, meslek edinmem sonrasında kadınların çoğundan duydum. O yapabiliyorsa biz de yapabiliriz diye. Okullara kaydolup bunu yapanlar oldu. Hatta ben öğrencilerime yetiştirerek, kendimi örnek vererek bu süreci yaptırды” (Kadın, 51, Lise, İlçe).

2.7. KADININ ÇALIŞMASI HAKKINDAKİ BULGULAR

Bu bölümde kadının ev dışında ücretli bir iş karşılığında çalışması veya çalışmamasına yönelik katılımcıların görüşleri değerlendirilmiştir. Kadınlar kamusal alanda çalışmasalar dahi ev içerisinde, tarımsal alanda sürekli çalışıp aile bütçesine katkı sağlamaktadırlar. Kadınları hiç çalışmıyor olarak düşünmek kadınların yıllardır ev

içerisinde sağladıkları görünmeyen emeklerini yok saymak olacaktır. Katılımcılara soru sorarken ilk başta ücretli bir iş olup olmadığını belirtmedik çünkü kadınların ev içi işlerde, tarımsal alanlarda çalışmalarının toplum tarafından iş olarak görülüp değerlendirilip değerlendirilmediği anlaşılmak istenilmiştir. Katılımcıların cevapları kadının ev dışında ücretli bir işte çalışıp çalışmayacağına yönelik cevaplardır.

Toplum içerisinde uzun süredir var olan gelen algı kadının asıl görevinin ev içi işler olup evini idame ettirmesi, çocuklarına bakması, erkeğin ise ev dışında ücretli bir işte çalışıp evin ihtiyaçlarını karşılamasıdır. Son yıllarda toplumda kadınların eğitim hakkını elde etmesi ile toplum içerisinde kadınlar daha görünür olmaya başlamışlardır. Eğitim alan kadınlar, eğitim aldıkları alanlarda mesleklerini icra etmeye başlamışlardır. Gelişen sosyal şartlar neticesinde de kadın istihdamının önemi artmış olmuş, kadınlar ev dışında ücretli işlerde çalışmaya başlamışlardır. Özellikle Bayburt toplumunda son yıllarda kadınların eğitim alması, değişen sosyal şartlardan sonra kadınlar, ücretli ev dışında çalışabileceği işlerde çalışmaya başlamışlardır. Kadınların ücret karşılığında, kamusal alan dışında çalışması önceden kabul gören bir davranış değilken, artık kabul görmeye ve toplumun sosyolojisi olmaya başlamıştır. Katılımcılara kadınların asıl görevleri ev içi işler ve çocuklarına bakmak mı olduğunu, kadınlarında ücretli bir işte çalışıp çalışmaması, kariyer yapıp yapmaması gerektiğini sorduğumuzda elde ettiğimiz bulgular şu şekildedir.

Kadınların çalışmasını, meslek sahibi olmasını, kariyer yapmasını, kendi ayakları üzerinde duran, bireysel hayatını idame ettirebilen, çocukluktan itibaren de o şekilde eğitilmesi gerektiğini düşünen katılımcılar bulunmaktadır. Böyle düşünen bazı katılımcıların görüşleri şöyledir:

“Kadın kesinlikle çalışmalı bir erkek kadar kendisine öz güveni olmalı, ben kendi hayatımı idame ettirebilirim demeli, bunların hepsi bizim toplumda kadının erkeğe karşı asiliği gibi görünüyor ama böyle olması şart. Kadının kendi hayatını kendi istediği gibi yaşaması bunun için gerekli olan maddi manevi şeylere ulaşabilmesi lazım bunun için de çocukluğundan beri o şekilde eğitilmesi lazım” (Erkek, 43, Ön lisans, Şehir Merkezi).

“Tabii ki kariyer yapması gerekiyor şu an benim de en büyük amacım o hatta tek amacım gibi. Kadınlar kariyer yapmalı” (Kadın, 24, Lisans, Köy).

“Bugünlerde ayakta durmak için hem kadın hem erkek için meslek gereklidir. O yüzden kadının eğitim alması, bir mesleği olması gerekir” (Erkek, 24, Lisans, Köy).

Böyle düşünen katılımcılar kadının tek sorumluluğun ev içi işler ve çocuk bakımı olmadığını düşünmektedirler. Kadının meslek sahibi olup çalışmasının da önemli olduğunu vurgulamışlardır. Kadının özgüvenli olmasının çocuklarına da yansıtacağını ifade etmişlerdir.

“Çalışmalı meslekte idare etmeli, kendi ayakları üzerinde durmalı her şey evlenmek, ev ve çocuk sorumluluğu almak değil” (Kadın, 31, Ortaokul, Kasaba).

“Kadınların çalışmaları gerekir sadece çocuk yetiştirmek değil kadının çalışması da önemli” (Kadın, 47, İlköğretim, Kasaba).

“Bence kadın kariyer yapmalı, ayakları üzerinde durabilmelidir, çocukları eğitecek ilk kişi annedir anne eğitimsiz ya da kendi ayakları üzerinde duramayan öz güvensiz birisi olursa çocuklar da o seviyede etkilenir. Kadının ev işlerinden başka işler de yapması lazım” (Erkek, 30, Lisans, İlçe).

Türkiye’de ilk ulusal düzeyde derlenen zaman kullanımı anket verilerine göre, karşılıksız emeğin çalışan kadınlar için dahi toplam çalışma süresinin yarısından fazla olduğunu ortaya koymaktadır. İş gücü piyasasına katılım, kadınlar için, eşlerine ve ekonomik olarak aktif olmayan kadınlara kıyasla daha büyük bir çalışma yükü getirmektedir.¹⁴⁷ Çünkü ev içi işler ve çocuk bakımı kadının asıl sorumluluğu olduğu düşüncesi devam etmektedir. Kadınlar ev dışında çalışsa dahi çoğu zaman ev içi işler ve çocuk bakımı kadına kalmaktadır. Katılımcılar arasında özellikle evli kadın katılımcılar, kadınların çalışması gerektiği görüşüne sahip olsalar bile evin ve çocukların sorumluluğunun da kadında olduğu belirterek hem evini hem de işini idare edebilen kadınların olmasının daha iyi olacağını belirtmişlerdir.

“Çalışması bir kadının elbette lazım ama dönelim bu tarafa evini, ailesini, çoluğunu çocuğunu da bakmak yükümlülüğündedir. Bir kadın hem annedir hem çalışandır hem de çocuklarının dert ortağıdır. Kadın dediğin zaman bunun açılımı çok ben bunu size kelimler ile ifade edemem ama şunu söyleyeyim kadın çok değerli bir varlıktır” (Kadın, 41, İlköğretim, İlçe).

¹⁴⁷ Emel Memiş- Umut Öneş- Burça Kızıllırmak, “Kadınların Ev- Kadınlaştırılması: Ücretli ve Karşılıksız Emeğin Toplumsal Cinsiyet Temelli Bir Analizi”. der. Saniye Dedeoğlu- Adem Yavuz Elveren. *Türkiye’de Refah Devleti ve Kadın* (İstanbul: İletişim, 2007), 160.

“Mesleği de olsa o annelik görevini yapacak, eş olma görevini yerine getirecek çünkü evin annesi. Ama kadın evde oturup da eşinin eline bakmamalı, çalışmalı” (Kadın, 51, Ortaokul, İlçe).

“Benim düşünceme göre kadının evde olması gerektiği o yanlış bir düşünce. Kadının sadece ev işleri ve çocukla ilgilenmesi yanlış, tabii ki çocuğu ile ilgilenecek evinin işlerini de yapacak ama diğer alanlarda da olması gerekiyor” (Erkek, 54, Lise, İlçe).

“Kadın kariyer yapsın mesleği de olsun ama evi ile ilgilensin, çocukları ile de ilgilensin eşi ile de ilgilensin her ikisini de idare edebiliyorsa çok güzel ikisini de yapsın gayet güzel. Öyle kişi daha bilgili, daha girişken, daha atılgan olur. Ben okuyorum, çalışıyorum diye çocuğunu terki diyar etmesin, evini de eşini de geçindirmesini bilen kadın çok güzel olur” (Kadın, 60, İlköğretim, İlçe).

Bazı İlahiyatçılar İslami esaslara aykırı olmadan kadınların çalışabileceklerini belirtmişlerdir.¹⁴⁸ Kadın katılımcılar arasında da böyle düşünenler bulunmaktadır. İslami kurallara riayet edip bunların dışına çıkmadığı müddetçe çalışmasında bir engel olmadığı belirtmişlerdir. Böyle düşünenlerden birisi düşüncelerini şöyle ifade etmiştir.

“Dini kuralları aşmaması şartı ile kadının kendi ayakları üzerinde durması gerekiyor. İslami çerçeve içerisinde olmalı” (Kadın, 51, Lise, İlçe).

Yapılan bir araştırmada ilahiyat fakültesi öğrencileri arasında benzer düşüncelerin var olduğunu anlamaktayız. Kadınların evde olmalarından ziyade İslami kurallara riayet ederek çalışması gerektiği düşünülmektedir¹⁴⁹.

Kadının çalışması noktasında özellikle genç kadın katılımcı görüşleri; kadının çalışıp veya çalışmaması konusunda herhangi bir baskının yapılmaması gerektiği yönündedir. Eğer kadın evli ise ortak bir karar verilebileceğini fakat en sonunda yine kadının tercihinin bırakılmasının daha doğru olacağını belirtmişlerdir.

“Bazı insanlar meslek sahibi olmak istemezler. Bunu kadına direktip her kadın okumalı meslek sahibi olmalı ayakları üzerinde olmalı direktmesi de yanlış, kadın evinde oturmalı durumuna da yanlış. O insanın özgür iradesine bırakılmalı kimse kimseye akıl vermemeli”

¹⁴⁸ Mustafa Baktır “İslam’da Kadının Çalışma Şartları” *Sosyal Hayatta Kadın* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 1996), 124.

¹⁴⁹ Ejder Okumuş, “Kadın Dindarlığının Din Sosyolojisi- Bir Giriş Denemesi”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 20/1 (Mart 2020), 143.

insan istediği hayatı yaşamalı en azından kendi düştüğünde ağlamaz” (Kadın, 22, Lisans, Şehir Merkezi).

“Kadın özgür olmalı git çalış da denmemeli, çalışmama da denmemeli kadın istiyorsa çalışır, istemiyorsa çalışmaz, istişare edilmelidir. Aile müsait değildir, çocuk fazladır, kazandığı parayı bakıcı tuttuğunda ona verecekse çalışmayabilir. Ama bu en nihayetinde kendi tercihinine bağlı” (Kadın, 24, Lisans, Kasaba).

Acar 1985- 1988 yılları arasında yayımlanan İslam ve Kadın konulu dergileri incelediği araştırmasında, dergilerdeki yazılarda kadının çalışmasına sıcak bakılmadığı belirtilmiştir. Kadın erkek ilim herkese farz olduğu anlayışından kadının eğitime karşı çıkılmasa dahi kadının çalışmasına daha az hoş görü ile bakıldığını ifade etmiştir. Kadının ev dışında çalışmasına maddi zorluklar karşısında çaresiz kaldığında kabul edildiğini bunda temel koşulunda erkeklerle temas edilmemesi olduğunu belirtmiştir.¹⁵⁰ Benzer şekilde araştırmaya katılanlar arasında günlük yaşamda kadının çalışmasına sıcak bakmasa dahi eğer erkeğin maddi olanakları yetersiz ve ev geçindirmede ekonomik problemler varsa; kadının, kadınların ağırlıklı olduğu mesleklerde çalışıp eve maddi destek sağlamasını isteyen katılımcılar bulunmaktadır. Bunun dışındaki bir konuda kadının çalışmasına sıcak bakılmamaktadır. Böyle düşünen katılımcıların ifadeleri şöyledir:

“Ekonomi ile ilgili bir sorun yoksa eğer ekonomik şartlar iyi ise kocası gerçekten çoluk çocuğunun rızkını kazanıp getiriyorsa kadın çalışmamalı. Eğer getiremiyorsa, kocası engelli ise çoluk çocuğuna bakamıyorsa, nafakasını kazanamıyorsa ona göre erkek olmadan sadece kadınların çalıştığı bir yerde, o kadının çalışıp çoluk çoğuna ailesine bakmasını isterim” (Erkek, 47, Lise, İlçe).

“Kadın yerine göre ve eşine göre çalışmalı, eğer kocası çalışmıyorsa, çocuklarına bakmak zorundaysa çalışması lazım. Eşinin maddi durumu iyi olduğunda çalışmasına gerek yok zaten dinimiz gereğince de kadının çalışmasına gerek yok, eşin görevi ev hanımı olmak ama duruma göre değişir” (Kadın, 23, Lise, Kasaba).

“Kadının eşinin eğer maddi durumu yoksa çalışması gerekir var ise oturup çocuğuna bakması gerekir” (Erkek, 53, İlköğretim, Şehir Merkezi).

¹⁵⁰ Feride Acar, “Türkiye’de İslamcı Hareket ve Kadın/ Kadın Dergileri ve Bir Grup Üniversite Öğrencisi Üzerinde Bir İnceleme”, haz. Şirin Tekeli. 1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar (İstanbul: İletişim, 2020), 77.

Özellikle erkek katılımcılar, eğer kadının kariyer yapabileceği, toplumsal statüsü yüksek bir mesleği varsa çalışmasında herhangi bir problem görmediklerini ve çalışmasını istediklerini belirtmişlerdir. Fakat asgari bir ücret karşılığı bir işse ve erkeğin maddi kazancı varsa kadının sürekli bu pozisyonda çalışması istenilmemektedir. Sürekli asgari ücretle çalışmasından ziyade evinde olmasının daha doğru olacağını belirtmişlerdir. Böyle düşünen erkek katılımcılardan birisinin ifadesi şu şekildedir:

“Topluma faydalı olacaksa o alanda ilerleyebilecekse kadının kariyer yapması gerekir. Mesela doktordur, öğretmenlikte bu genişletebilir. Ama çok da kariyer yapamayacağı bir yerde mesela bir iş yerinde sürekli işçi olacaksa çok da çalışmasına gerek yok diye düşünüyorum. Evinde olması daha iyi gibi” (Erkek, 32, Lise, Şehir Merkezi).

Yapılan araştırmalar 1980 öncesinde uzman meslekler dışında kadınların işgücüne katılmalarındaki temel nedenin geçim sıkıntısı olduğu; paraya ihtiyaçları olmadığında “ev kadını” statüsünde bulunmayı tercih ettiklerini göstermiştir. Bunun nedeni de ev ve çalışma hayatındaki iş yükünü bir arada götürmenin zorluğudur. Bu düşünce daha sonrasında kısmen değişmeye başlamıştır.¹⁵¹ Fakat Bayburt toplumu tarafından çoğunlukla kabul gören düşünce ise kadının uzman olduğu meslek yoksa kadının bekârken, çocuğu yokken ya da aile maddi olarak sıkıntı yaşadığı zaman çalışması gerektiği yönündedir. Eğer ailenin çocuğu varsa ve erkek ekonomik olarak evi geçindirebiliyorsa, kadının önceliğinin çocuğu ve evi olması gerektiği kabul görmektedir. Ev kadınlığı statüsü daha çok benimsenmektedir. Böyle düşünen kadınların bazıları düşüncelerini şöyle dile getirmişlerdir:

“Belki size ilkel gelebilir, ama okuyup da maddi durumu da iyi ise, eşinin maddi durumu buna el veriyorsa, ben kadının okuyup bunu çocuklarına aktarması taraftarıyım. Mesela kız çocuğum olsa okumasını, kendini geliştirmesini, donanımlı olmasını çok isterim ama çocuğu olduktan sonra maddi imkânı da el veriyorsa evinde olmasını isterim evinden faydalı olmasını isterim” (Kadın, 32, Lise, Şehir Merkezi).

“İkisi bir arada çok zor oluyor, öncelik çocuk olmalı, yetiştirilen çocukları görünce bunun önemini anlıyorum, kadının önceliği evladı olması lazım” (Kadın, 29, Lisans, Şehir Merkezi).

¹⁵¹ Ferhunde Özbay, *Kadın Emeği Seçme Yazılar* (İstanbul: İletişim, 2019), 40.

“Kariyer yapması güzel ama bir kadının evde eşine, çocuklarına değer vermesi büyütmesi, imkânı oldukça her şeyi öğretmesi yetiştirmesi daha güzel. İmkânı olsa da çocuğu yetiştirip onları birer meslek sahibi yapan anne daha güzel” (Kadın, 49, İlköğretim, Kasaba).

Kadının mesleği varsa çalışması gerektiği düşünülse dahi kadının çocuğu küçükse o süre içerisinde kadının çalışmaması gerektiğini düşünülmektedir.

“Bence ev işleri ve çocuk yetiştirmesi bunu şey olarak söylemiyorum kadın evde otursun, çocuk yetiştirsin, çalışmasın diye demiyorum ama asli görevi bu önceliğinin bu olması gerektiğini düşünüyorum. Herkesin bir önceliği var, nasıl ki erkeğin asli önceliği evi geçindirmek, çocuklarına bakmak ise, kadının da böyle görevleri olduğunu düşünüyorum. Kadın çalışabilir onda sıkıntı yok, ama çocuk evde anne hasreti çekiyorsa o evde sıkıntı olur, bir defa çocuğun geleceğine etki yapar, dolayısıyla toplumun değişimi de farklı yönde etkilenir, anne en azında çocukluk dönemimde bir şekilde evde olması gerekir” (Erkek, 33, Lisans, Şehir Merkezi).

“Bana göre önceliğinin çocuk olması lazım ama mesleğini de yapması lazım, çocuk bakılacak seviyede ise çocuğuna bakması lazım. Değilse mesleğini yapması lazım” (Erkek, 34, Lise, Şehir Merkezi).

Tarımda ücretsiz aile işçisi olarak çalışan kadın kırdan kente göç ettiği zamanda eğitim düzeyinin düşüklüğünden dolayı iş gücü piyasası dışında kalmaktadır.¹⁵² Çalışan kadınlar da düşük ücretli işlerde çalışmaktadır. Yapılan araştırmalarda göstermektedir ki kadınlar çalışmak zorunda olduklarında çoğu zaman kayıt dışı olarak çalışıp asgari sağlık düzeyini dahi barındırmayan ortamlarda çok zor koşullarda çalışmaktadırlar.¹⁵³ Katılımcılar da bulundukları bölge olarak şehirde ve özellikle kırsal bölgelerde iş imkanlarının kısıtlı olması nedeniyle kadının çalışacağı düzgün bir iş olmadığını belirtmişlerdir. Bu yüzden özellikle kırsal bölgelerde kadınların ücretli bir işte çalışmasına sıcak bakılmamaktadır. Erkekler çoğunlukla inşaat sektöründe ya da gurbete giderek iş imkânı bulmaktadırlar. Kadınlar ise bu işleri yapamadıkları için sürekli evde bulunmaktadırlar.

¹⁵² Gülay Aslantepe, “Kadın İstihdamının Artırılması ve ILO Sözleşmeleri”. ed. Ahmet Makal -Gülay Toksöz. *Geçmişten Günümüze Türkiye’de Kadın Emeği*. (Ankara: İmge Kitabevi, 2015) 135- 136.

¹⁵³ Belkıs Kümbetoğlu vd. “Gıda, Tekstil ve Hizmet Sektörlerinde Kayıtdışı Çalışan Kadın İşçiler”, ed. Ahmet Makal – Gülay Toksöz. *Geçmişten Günümüze Türkiye’de Kadın Emeği* (Ankara: İmge Kitabevi, 2015) 264.

“Bizim Bayburt civarında genellikle kadının çalışmasına pozitif bakmıyoruz. İmkân da yok, kadın nerede çalışacak. Buralarda kadının çalışacağı işi de yok ancak kadın okuyup memur olursa işi olur. Yoksa bizim bu bölgede nerede çalışıp nereye gidecek. Yapacağı iş de yok erkek için de öyle. Bayburt’ta erkeğin yapacağı iş inşaat, inşaat sektörü oluyorsa çalışıyoruz olmazsa başka illere gurbete gidiyoruz. Kadının başka illere gidip çalışma şansı da yok. Otomatikman kadın ev hanımı oluyor. Kendi düşüncemi söyleyeyim kadının çalışmasına razı değilim” (Erkek, 47, Ortaokul, Kasaba).

Özellikle kırsal bölgelerde kadınların sadece İŞKUR üzerinden kısa dönemli çalışma imkanları olabilmektedir. Erkekler maddi durumları iyi ise eşlerinin İŞKUR üzerinden yabancı erkekler ile aynı ortamda çalışmasına sıcak bakmamaktadırlar. Bir erkek katılımcı bu durumu şöyle açıklamıştır:

“Kadınlar iş kuruda girdi, yirmi otuz erkeğin içerisine de girdi evli kadın, iki üç çocuğu olan kadın da çalıştı, bana gelince böyle şeyler ağır geliyor. Ben eşimin bu koşullarda çalışmasını istemem. Okumuş olsa da asli görevi olsa diyelim öğretmen olmuş, hemşire olmuş, doktor olmuş, çalışmasına bir şey demem. Ama ihtiyacı yok ben evi geçindiriyorsam eşim ben İŞKUR’a gireceğim de okulda memurların içerisinde çalışacağım veya belediye çalışacağım derse buna karşıyım” (Erkek, 50, Lise, Kasaba).

TRA1 bölgesinde yapılan araştırma göstermektedir ki bu bölgede kadınların %89 tarımsal faaliyetlere katılmaktadır. Bayburt şehrinde ise kadınların %85 tarımsal faaliyetlere katılmaktadır.¹⁵⁴ Kadınlar ahırda hayvanlarla ilgilense, tarlaya da gitse emek sarf etse de kendini tarımsal faaliyetlere katkı sağlayan, üretime destek veren bir meslek sahibi olarak görmemektedirler. Bunun sebeplerinden birisi kadın emeği görmezden gelinmiş, değersizleşmiş ve zaman içerisinde kadın da bu konumu kabul etmiş, kadınlar kendi emeğine yabancılaşmıştır. Yaptıkları işi bir meslek olarak görmemelerinin diğer sebebi ise, işe katılmış, üretime destek vermiş, eşi ile aynı şekilde çalışmasına rağmen; kazanılan ücretten bireysel bir kazanç elde edememiş olmalarıdır. Kazanılan ücret hep erkeklerde olmuş, erkeğin kazandığı, erkeğe ait ücret olarak görülmüştür. Ev ihtiyaçlarında olan harcamaları da hep erkekler yapmış ve kalan ücret erkeklere ait olmuştur. Kadınlar ise emeği karşılığında kazanç elde etmediği için yaptığını, emek harcadığını bir iş bir meslek olarak görmemektedirler. Toplumda da kadının emeği ve işi

¹⁵⁴ Fahri Yavuz vd. “Kadınların Tarımsal Üretim Faaliyetlerine Katılımı Üzerine Bir Analiz: Kuzeydoğu Anadolu TRA1 Bölgesi Örneği”, *Tarım Ekonomisi Dergisi* 24/ 2 (Aralık 2018), 187.

görülmemektedir. Sadece Aydıntepe ilçesinde bir katılımcı hayvancılığında bir meslek olduğunu eşinin farkında olmasa dahi o mesleği idame ettirdiğini dile getirmiştir.

“Mesela eşim hem çocukları yetiştiriyor hem de farkında değil ama meslek sahibi. Çiftçilik yapıyor, hayvan bakıyor hayvanı kimse besleyemez bu da bir meslektir. Hayvanlara ben bakmıyorum o bakıyor” (Erkek, 47, Ortaokul, İlçe).

Aynı kasabadaki iki kadın katılımcı ev içerisinde çok çalıştıklarını, zamanında tarlada aşırı çalıştıklarını belirtmişlerdir. Çok az kişi ev içerisinde ve tarlada kadının emeğini görmektedir. Katılımcılarından bir tanesi de kadınların tarla ve hayvanlar ile ilgilense dahi bunun hor görüldüğü ama bunun eğitim ile düzelmesi gerektiğini düşünmektedir.

“Köy yerinde iş olarak görülmesi de hayvancılık yapan da tarlaya giden de kadın ama hor görülen de kadın artık eğitimle birlikte yükselmesi lazım” (Erkek, 30, Lisans, İlçe).

Kadınlar asgari ücretle bir işte çalıştıkları zaman kazandıkları gelir hayvancılık yaptıkları zaman elde ettikleri gelirden az olmasına rağmen, asgari ücretle çalıştıkları zaman kendilerini çalışıyor kabul etmektedirler. Çünkü asgari ücretle çalıştıkları zaman ellerinde kendilerine ait bir para kalmaktadır. Kendilerine ait bir gelirleri olduğu için çalıştıklarını, bir emek harcadıklarını kabul etmektedirler. Kırsal bölgelerde her ailede değil ama bazı ailelerde kadınlar ineklerden elde ettikleri, sütü, peyniri, yağı vs. satmışlar ve kazandıkları paraya eşleri müdahale etmemiş ve ücret kadına kalmıştır. Kadınlar bu parayı kendi inisiyatifi çerçevesinde kullanmışlardır. Harcamaları bireysel olmamış ev ekonomisine katkı sağlamışlardır. Aynı şekilde şehir merkezinde ev içerisinde sorumluluğu üstlenen kadın da kendi emeğine yabancı ve değersiz görmektedir. Çünkü ev içerisindeki karşılık emeği değer görememektedir. Karl Marx'ın ifade ettiği işçinin kendi emeğine yabancılaşması¹⁵⁵, kadınlar nezdinde çok fazladır. Kadınlar ev içi işlerde, tarım ve hayvancılık işlerinde kendi emeklerine yabancıdırlar. Bu noktada çalışma kavramı yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir. Gannuşî'nin belirttiği gibi özellikle kadının ev içerisindeki emeğinin değerlendirilmesi gerekir.¹⁵⁶ Kendi ailesi içerisinde

¹⁵⁵ Martin Slattey, *Sosyolojide Temel Fikirler*, çev. Ümit Tatlıcan- Gülhan Demiriz (İstanbul: Sentez, 2014), 126.

¹⁵⁶ Gannuşî, *Kur'an ve Yaşam Arasında Kadın*, 85.

ücret beklemeden tarımsal faaliyete destek verip aile ekonomisine katkı sağlayan kadının çalışıyor olduğunun kabul edilmesi gerekir.

Toplum içerisinde genelleme yapacak olursak köylerde katılımcıların ifade ettiği gibi kadının ev, tarım ve hayvancılık dışında çalışabilecekleri iş yoktur. Kadınlar tarlalarda günlük ücretle çalışabilmektedirler. Otuz yaş altında eğitim alan kadın varsa o mesleğini icra edebilmektedir. Köylerinde okul varsa okullarda İŞKUR elemanı olarak çalışabilmektedirler. Onda da kısa vadede çalışabilmektedirler. Köy öğretmeni erkek ise tepkilerle karşılaşmaktadırlar. Bunlar dışında çoğu kadının eşi şehir merkezine veya yakın bir ilçeye gidip eşinin ücretli bir işte çalışmasını istememektedir.

Kasabada da katılımcıların ifade ettiği gibi iş imkânı pek yok, kadınlar İŞKUR üzerinden açılan işlerde kısa vadede çalışmaya başlamışlardır. Bu toplumun genelini değil yüzde beşlik kısmını kapsamaktadır. Yüzde beşlik kısım dahi olsa kadınları kamusal alanda daha görünür kılmıştır. Kadınlar ilk işe başladıkları zamanda tepki alsa dahi zamanla bu tepkileri kırarak, kadın evin dışında olamaz algısını kırmışlardır.

“Toplumda artık tepkiler güzel ama dört yıl önce camide çalıştığım zaman komşumun kaynanası çok fena bir tepki verdi. Ayıptır ayıptır sen bir kadınsın bizim ailede kimse çalışmaz git otur da çocuklarına bak dedi. Ondan çok tepki aldım halen unutmuyorum. Ama şu an tepki verecek olan olursa cevap veririm. Çünkü çalışmak kadında farkındalık yaratıyor hele ki ihtiyacın olduğu zaman” (Kadın, 41, İlköğretim, Kasaba).

Kasabalardaki ücretli işlere çalışan kadınlar farkında olsun veya olmasın diğer kadınların çalışmaya karşı bakış açısını aynı zamanda toplumun bakış açısını etkilemektedirler. Çünkü kadınlar ile görüştüğümüzde başta kadınların çalışmasını istemeseler dahi artık kadının çalışmasının daha doğru olduğunu kendilerinin de ücretli işler olsa çalışmak istediklerini dile getirdiler. Kasabadaki bu dönüşüm ise son beş altı yıl içerisinde olmuştur.

Aydıntepe ilçesinde kadınlar kamusal alanda çalışmaya başladıkları zaman tepkiler almıştır. Fakat son yıllarda o tepkilerin kırıldığını, tepki veren kişilerin dahi eşlerini çalıştırmaya başladıkları belirtilmiştir.

“Ben ilk çalışmaya başlayan kadınlardanım ilk çalıştığım zaman çok tepki aldım ben sekiz senedir çalışıyorum bu zaman kadar çok tepki aldım kadın çalışır mı? Kadın oraya gider mi? Kadın orada imiş, burada imiş gibi ama ben gerçekten kimsenin söylediğine meyil vermedim, sekiz yıl önceye kadar böyleydi. Ama şu an Aydıntepe’de kadınlar çalışıyor ve sekiz yıl önceki tepkiler insanlarda yok. Tepkiler altı yedi senedir yok. Ama onun öncesinde

çok dedikodu vardı ama şu an dedikodu edenlerin dahi eşleri çalışıyor bir şekilde o durumu açtılar burada bir değişme oldu. Altı yedi senedir bir değişme oldu” (Kadın, 41, İlköğretim, İlçe).

Aydıntepe ilçesinde gözlenmediğimiz kadar son yıllarda terzilik, esnaflık, kurslarda çalışmak, İŞKUR üzerinden çalışmak yaygın hale gelmiştir. Üniversite eğitimi alıp kendi memleketine dönenler eğitim aldıkları alanda mesleklerini icra etmeye başlamıştır. Meslek yüksek okulunun açılması ile kız öğrenciler garsonluk vs. yapmaya başlamıştır. Bütün bunlar kadınları toplum içerisinde daha görünür kılmıştır. Katılımcıların ifade ettiği kadın ev dışında bir işte çalışıyor ise kötü kadın imajı kırılmıştır. Yerli halktan kadınlar istedikleri zaman daha rahat çalışabilmekteler. Fakat iş imkânı da kısıtlı olduğu için çoğu kadın ev hanımıdır.

Şehir merkezinde ise gözlemler ve katılımcıların ifadeleri doğrultusunda 2008 yılından sonra şehre üniversitenin gelmesi ile kadınlar sosyal hayatta daha görünür olmaya başlayıp iş hayatına atılmışlardır. Onun öncesinde başka şehirden gelen memur kadınlar çalışsa dahi yerli halkın kadınları kamusal alanda çalışmamaktadırlar. Çok nadir istisnai örnekler olsa da algının kadının çalışmaması yönünde olduğu belirtilmiştir.

“Ben ilk geldiğim yıllarda çalışanı geçtim merkez de kadın görmüyordum, cadde de kadın olarak kimse yoktu birkaç tane vardı, pazarlarda bile köyden gelen kadınlar vardı, yoğunluk olarak erkekti. Mağazalara gittiğimiz de çalışan kadın yoktu, sonralardan arttı. Üniversitenin buraya gelmesi kırılma noktası oldu. Önceden de örnekler vardı ama her anlamda kırılma üniversitenin gelmesinden sonra oldu. Kırılma vardı ama zihniyet aynıydı, birkaç kişide değişse bile herkeste değişme yoktu. Ama halen de yeni anlamda zihniyeti değişmeyen kişiler var” (Kadın, 43, Lisans, Şehir Merkezi).

Şehrin merkezinde üniversite gelmeden önce çok az kadın kuaförlük, halk eğitim kursları gibi sadece kadınların olduğu mesleklerde çalışmaya başlamışlardır. Bazı esnaf esnaflar kadın çalışan çalıştırmaya başlamışlar ama çevreden tepkiler almışlardır.

“Babam Bayburt’ta ilk kadın elamanı çalıştırdığı zaman tepki aldı. Hem kadın erkek bir arada çalışır mı diye. Hem de kadının çalışması doğru mu diye. Ama artık çoğu yerde kadın eleman çalışmakta” (Görüşme yaptığımız kişi, 23, Şehir Merkezi).

Türkiye genelinde 1990 yıllardan sonra kadın emeğine ilişkin kadın girişimciliğe teşvik başlamıştır.¹⁵⁷ 2000 yıllarda AB'ye uyum sürecinde kadın istihdamının önemi vurgulanıp kadın girişimcilik teşvik edilip ve desteklenmiştir.¹⁵⁸ Bu teşvikler ile Bayburt şehrinde de belli alanlarda kadınların istihdamı artmış ve kadınlar çalışmaya başlamışlardır. Fakat katılımcılarında ifade ettiği gibi kadınlar her alanda çalışmamakta, daha çok belli alanlarda çalışmaktadırlar.

“Bayburt'ta kadının iş hayatına katılması belirli iş alanları ile sınırlı benim yan tarafımda çalışanların hepsi kadın buralarda rahat çalışabiliyor. Diğer tarafımda kadın girişimci var, onun da yanında çalışanlar kadın bir taraf çeyiz üzerine bir taraf unlu mamuller üzerine ikisi de başarılı kadın ama erkeğin olmadığı alanda rahat olduklarını görüyorum, tekstilde de kadınlar çalışıyor.” (Erkek, 43, Ön lisans, Şehir Merkezi).

Üniversitenin açılması, kadın istihdamının desteklenmesi, İŞKUR kadın alımlarının artması, eğitim alan kız çocuklarının eczacılık, diş hekimliği, avukatlık, öğretmenlik gibi mesleklerini kendi memleketlerinde icra etmeye başlaması, şehrin merkezinde kadınların çalışmasını yönünde olumlu değişmelerin başlamasında etkili olmuştur. Kadınlar artık iş hayatında daha görünürler ama eğitim almamışlar ise mavi yakalı işlerde çalışmaktadırlar. Eğitim seviyesi düşük kadınların eşi esnaf ise eşinin yanında kısmi olarak çalışmaktadırlar. Ama çoğu kadın çocuğu da var ise genellikle çalışmayı tercih etmemektedir. Belirli alanda eğitim alan kadınlar daha çok çalışmaya başlamışlar, eğitim imkânı elde eden kadınlar daha genç kadınlar olduğu için genellikle otuz beş yaş altı kadınlar eğitim aldıkları meslekleri icra edebilmektedirler. Bütün bunlarda kadının ev dışında çalışması görüşünün son on, on beş yıl içerisinde değişmesine neden olmuştur. Özellikle kadınlar, kadınların birçok yerde çalışmasından memnun olduklarını, kadın çalışan olduğu zaman kendilerini daha rahat ifade edebildiklerini dile getirmişlerdir. Kadınlardan birisinin ifadesi durumu anlatmaktadır:

¹⁵⁷ Şemsa Özar. “Türkiye’de 1980 Sonrası Dönemde Kadın Emeği ve İstihdamı Politikaları Kadın Hareketi, Sendikalar, Devlet ve İşveren Kuruluşları”. ed. Ahmet Makal – Gülay Toksöz. *Geçmişten Günümüze Türkiye’de Kadın Emeği*. (Ankara: İmge Kitabevi, 2015), 233.

¹⁵⁸ Gülay Toksöz, “Kalkınmada Farklı Yörüngeler Kadın İstihdamında Farklı Örüntüler Işığında Türkiye’de Kadın İstihdamı”, ed. Ahmet Makal – Gülay Toksöz. *Geçmişten Günümüze Türkiye’de Kadın Emeği* (Ankara: İmge Kitabevi, 2015) 165.

“Gittiğimiz çoğu ortamda artık çalışan kadın oluyor bu da iyi yönde bazen gittiğimiz yerlerde erkekler ile iletişim kurarken daha çok zorlanıyoruz, yaşadığımız ortamdan da dolayı biraz daha çekingen insanlarız, sosyal insanlar değiliz Bayburtlu olarak söylüyorum. Bir kadın gördüğümüzde daha iyi muhatap olup daha iyi sorunumuzu söyleyebiliyoruz, dile getirebiliyoruz bu yönden Bayburt'ta kadınların çalışması iyi oldu”
(Kadın, 22, Lisans, Şehir Merkezi).

Kadının çalışmamasını veya sadece kadınların olduğu ortamlarda çalışmasını isteyen dini mahremiyet açısından değerlendiren kişiler, erkekler için de aynı kuralları gözetmektedir. Erkeğin de erkeklerin ağırlıklı olduğu ortamlarda çalışması gerektiği ve evinin bakımını üstlenip, eşini ve çocuklarını kimseye muhtaç etmemesi gerektiğini düşünmektedirler. Erkeklerin kadınların ağırlıklı olduğu meslek gruplarında çalışmasına mecburiyet olmadığı sürece sıcak bakmamaktadırlar. Erkeklerin çalışmak zorunda olması evi geçindirme zorunluğunun erkekte olduğu düşünülmesinden kaynaklanmaktadır. Dini referans alan kişiler kadının eşi engelli durumdaysa, evin ihtiyaçlarını karşılayamayacak durumdaysa, kadın evi geçindirmek zorunda kalmışsa kadının, kadın erkek aynı ortamda çalışmasını uygun görmektedirler. Ama kadının çalışmasına kültürel gerekçelerle yaklaşan öyle olduğunu düşünen kimseler kadının çalışmasına veya çalışmamasına kesin olarak evet ya da hayır demektedirler. Kadınların erkekler ile çalışmasını uygun görmese dahi, erkelerin çalışma koşullarını, kadınlar arasında çalışıp çalışmamasını pek önemsemektedirler.

Kadının çalışmasında hem kültürü hem dini referans alan kişiler her iki cinsinde dini kurallara riayet ettiği sürece aynı ortamda çalışmasında bir problem olmadığını düşünmektedirler. Çünkü toplum yapısı gereği kadın ve erkeğin bir arada yaşamak zorunda olduğunu belirtmişlerdir. Toplumsal şartlar değiştiği için kadınında kendi ayakları üzerinde durmasının, maddi kazancının olmasının daha doğru olduğunu düşünmektedirler.

Şehrin genelinde artık kadının kamusal alanda ev dışında çalışmasına önceki yıllardaki gibi olumsuz bakılmamaktadır. Toplumda daha çok benimsenen görüş ise kadının bir mesleği yoksa erkek çalışıyor ve evi geçindiriyorsa, erkeğin ekonomik düzeyi iyi ise, ailenin çocukları varsa kadının çalışmaması çocuğu ile ilgilenmesidir. Yani önceliğin çocuk olması gerektiğini belirtmişlerdir.

Kadınların çalışmasına olumsuz bakanlar daha çok kendi eşleri üzerinde istememekteler, kız çocuklarında daha farklı bir tutum içerisindeler kız çocukları belli bir alanda eğitim almış iseler eğitim aldığı alanda çalışmasını istemektedirler.

2.7.1. Kadının Çalıştığı Zaman Annelik Sorumluluklarını Aksatıp Aksatmadığına Dair Bulgular

Bir çocuğun yetiştirilmesinde sorumluluk aslında hem anneye hem de babaya aittir. Bu sorumluluğu tek başına kadına yüklemek yanlış olur. Bir çocuk dünyaya geldikten sonra iki yıl ağırlıklı olarak anneye bağımlıdır, çünkü emzirme imkânı biyolojik olarak kadında vardır. Emzirme dönemi esnasında ve emzirme dönemi sonrasında da çocuk yetiştirme görevleri aslında hem anneye hem de babaya aittir. Türkiye'nin toplum yapısında erkekler ev dışında çalışıp evin geçimini üstlenmekle sorumlu kabul edilmektedir. Kadınlar ise ev içi işleri yapmak ve çocukla ilgilenmek zorunda kabul edilmektedir. Ev dışı işler erkeğe, ev içi işler ve çocuk bakımı ise kadına ait sorumluluklar olarak yıllarca toplumda süregelmiştir. Toplumda var olan bu düzen iş bölümü şeklinde de devam etmiştir. 1980'lerden sonra kadın istihdamı artmaya başlayıp kadının ev dışında ücretli olarak çalışmaya başlamasının ardından kadına annelik sorumluluğu olarak yüklenen, çocuğun bakımı, çocuğun yemeği, çocuğun temizliği, çocukla ilgilenmek vs. sadece kadına ait olarak kabul edilen bu görevleri kadının aksatmaya başladığı, kadının aynı anda iki işi bir arada götüremediği kabul edilmiştir. Kadının ev dışında çalışması ile aile düzenin bozulduğu ve çocukların zihinsel, psikik ve sosyal gelişimlerine zarar verdiği düşünülmeye başlanmıştır.¹⁵⁹

Bir önceki başlıkta da belirttiğimiz gibi Bayburt toplumunda 2000 yılların başına kadar kadınlar tarımsal faaliyetlerde ve ev içerisinde çalışmasına rağmen, dışarıda ücretli iş gücüne katılımı pek yaygın değildir. Ama 2000 yıllardan sonra zamanla az da olsa toplumda kadın çalışanların sayısı artmış, 2008 yılında şehre üniversitenin gelmesinden sonra toplumda kadın çalışmaz, kadın erkek aynı ortamda kadının çalışması uygun değildir düşüncesi kırılmış kadınlar iş hayatında çalışmaya başlamıştır. Kadın çalışması

¹⁵⁹ Yıldız Ecevit, "Feminist Sosyal Politika Bağlamında Türkiye'de Çocuk Bakımı ve Eğitime İki Paradigmadan Doğru Bakmak", ed. Ahmet Makal – Gülay Toksöz. *Geçmişten Günümüze Türkiye'de Kadın Emegi* (Ankara: İmge Kitabevi, 2015), 214.

ile kadınına yüklenen annelik sorumluluklarını aksatıp, aksatmadığına dair tartışmalar Bayburt toplumunda da tartışılmaya başlandığı ifade edilmiştir. Bizde katılımcılara kadınlar çalıştığı zaman annelik sorumluluklarını aksatıp aksatmayacağı sorduk. Katılımcıların cevaplarından yola çıkarak elde edilen bulgular şöyledir.

Kadınların çalışması gerektiğini düşünen çoğu katılımcı ile çalışan kadın katılımcıların birçoğu, kadınlar çalıştığı zaman çocukları üzerinde olan sorumluluklarını aksatmayacağı düşüncesindedirler. Kadınların içgüdüsel olarak çocukları ile ilgilendiği ve çocuklarının sorumluluğunu her şekilde yerine getirecekleri düşüncesi hakimdir. Kadınlarda annelik duygusu ve annelik bilinci düşüncesi öne çıkmaktadır. Kadının çok yönlü bir varlık olması vurgulanmaktadır. Kadının annelik sorumluluklarını aksatmayacağını düşünenlerin ifadeleri şöyledir.

“Bence kadın sorumluluklarını aksatmaz bu insanın içgüdüsi ile alakalı olan bir şey. Hem çalışabilir hem de çocukları ile ilgilenebilir” (Kadın, 24, Lisans, Köy).

“Anne hiçbir şekilde sorumluluğunu aksatmaz, aksine iste çalıştığı zaman hep çocuklarını düşünür, çocuklarını ne yiyecek, işleri nasıl görülecek. Çünkü anne öyledir” (Kadın, 34, Ortaokul, Kasaba).

“Bence aksatmaz kariyer yapacaksın ama annelik de her şeyin üzerinde, kadın bunun bilincinde olur çünkü çocukları yetiştirmede kadınların çok büyük rolü var” (Kadın, 36, İlköğretim, İlçe).

“Kesinlikle kadının çalıştığı zaman ev işlerini çocuklarını vs. aksattığını düşünmüyorum. Kadın çok yönlü bence ona fırsat tanındığı zaman yapamayacağı bir şey yok. Hem okuyup hem kariyer yapıp hem de çocuklarına çok iyi bir eğitim verebilir” (Kadın, 27, Lisans, Şehir Merkezi).

“Bilinçli bir anne bunu yapmıyor, evini de idare ediyor, çocuğunu da işini de. Bugün 0-3 yaş kreşleri var. Kendi dahi bakıyor veya annesini getiriyor bir şekilde mücadelesini veriyor. Tabii söylentiler var çalışan annenin çocuğa sevgisi vs. kalmıyor ama ben buna inanmıyorum isteyen bilinçli bir anne evinin işini de yapıyor, kendi işini de yapıyor, çocuğunu da mağdur etmiyor” (Erkek,28, Lisans, İlçe).

Kadınlar çalışsa dahi ilk öncelik ve sorumluluklarının çocukları olduğunu vurgulamaktadırlar.¹⁶⁰ Benzer şekilde çalışan ve çocuk sahibi olan katılımcılar çalışsalar dahi çocuklarını öncelediklerini belirtmiş ve sorumluluklarını aksatmadıklarını ifade

¹⁶⁰ Aylin Akyol, *Anneliğin Kadın Çalışmalar Üzerinde Etkileri: Yorumsamacı Bir Alan Araştırması* (Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018). 44.

etmişlerdir. Çalışan kadınlardan birisi annelik ve iş sorumluluğunu nasıl idare ettirdiğini şöyle açıklamıştır:

“Hayır kesinlikle aksatmıyor, benim iki çocuğumun arasında bir yaş var onları dükkânda büyüttüm, dükkânda bir yer yaptım onlara beşik koydum, altı aydan sonra birisini anneme birisini gelinime bırakıyordum, o şekilde çalıştım, yeri geldi dükkanımı açmadım onlar hastalanınca hiçbir şekilde onları ihmal etmedim, müşteriyi aksattım ama çocuklarımı aksatmadım” (Kadın, 38, Lise, Şehir Merkezi).

Katılımcılar arasında yaygın olarak kabul gören düşünce ise anne çalıştığı zaman, aile bireylerine dahi bırakılan çocukların anne ilgisinden uzak büyüdüğü, bağlanma ve güven duygusu yaşadığı ve bunların çocuk için ileride problemlere neden olduğudur.

“Çocuk doğduktan sonra bir süre kadının izni var bu süreden sonra bakıcı ayarlanıyor, ya da her iki tarafın annesi geliyor onlar bakıyor. Anneden alması gereken o güven duygusu, bağlanma duygusu bu gibi duyguları anneden alamıyor, anneden alamayınca başkalarından alıyor, başkalarından alamadığı içinde sorunlu bir nesil ortaya çıkıyor” (Kadın, 29, Lisans, Köy).

Ama bir katılımcı annearne ve babaanne gibi aile bireylerine bırakılan çocukların daha sağlıklı büyüdüklerini düşünmektedir.

“Genellikle toplum olarak anne babalarımız bir evin içerisinde oluyor, zaten okuyan bir kadının kayınvalidesine veya annesine çocuğunu teslim edebiliyor, bu şekilde büyüyen bir çocuk da daha sağlıklı oluyor. Dedeye, annearneye, babaanneye düşkün oluyor, ben bir eksikliğin olduğunu düşünmüyorum” (Erkek, 35, Lisans, Şehir Merkezi).

Katılımcılara bazılarına göre çalışan kadınların bazıları çocuklarının sorumluluğunu aksatsalar dahi, bazıları aksatmamaktadır. Bunun çalışan kişi ve iş süresi ile alakalı bir durum olduğunu belirtmişlerdir. Böyle düşünen katılımcılardan bazılarının ifadeleri şöyledir:

“Kişiden kişiye göre değişir. Mesela ben öğretmenim çok yorularak gelebilirim belki çocuğumla fazla ilgilenemem ama ben mesela yine öğretmemin ama okulda yorulmadım çocuğumla fazla ilgilendim bu da olabilir o da kişiye göre değişir” (Kadın, 22, Lise, İlçe).

“İşi ve ailesinin yapısı ile alakalı gibi bu biraz göreceli, Hatice çalışır aksatmaz, Ayşe çalışır aksatır. Vakitle alakalı, işi ile alakalı. Günde dört saat, partime çalışan bir anne her türlü çocuğu ile ilgilenir. Ama günde sekiz saat on saat yorucu ağır işte bir anne tabii ki ihmal eder, verimli annelik yapamaz çocukta önemli” (Erkek, 43, Ön Lisans, Şehir Merkezi).

Kadınlar çalıştığı zaman özellikle çocuklar küçük ise annelik kimliği ile çalışması bağdaştırılmamaktadır. Annelik görevini ihmal edeceği düşünülmektedir. İşini bırakan kadınlar toplum nezdinde fedakâr anne olarak görülmektedir.¹⁶¹ Çoğu katılımcılar özellikle kadınların çalışmaması gerektiğini düşünen katılımcılar, kadınların çalıştığı zaman annelik sorumluluklarını aksattığını ifade etmişlerdir. Kadın çalıştığı zaman çalışma saatlerinden de kaynaklı yeterince çocuğuna vakit ayıramadığını, yeterince çocuğu ile ilgilenemediğini, yeterince çocuğuna eğitim vermediğini düşünmektedirler. Kadının annelik sorumluluğunu aksattığını düşünen katılımcıların bazıları görüşlerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

“Aksattıyor hem de çok fazlası ile aksattıyor, çocuğunun yanında sürekli değil, çocuğun her anında yanında değilsin, onun büyürken her hareketini kaçırıyorsun, onun sana ihtiyacı var, kendi çocuğumdan biliyorum çocuk her an ilgi istiyor” (Kadın, 30, Ortaokul, Kasaba).

“Evet çok çok aksattığını düşünüyorum, çalışan kuzenim var, evde olan ablam var ikisinin çocuklarını eğitmesi arasında çok çok fark var. Çünkü 7/24 onunla beraber olduğu için gelişimi bile hızlı oluyor. Çalışan çocuğuna ilgiyi her zaman göstermiyor belirli saatler gösteremiyor gelişimi bile olmuyor bence” (Kadın, 21, Lise, Kasaba).

“İster istemez çocuğu ile çok vakit geçiremediğini düşünüyorum. Hem iş hem de çocuk bakımı ikisini bir arada götürebiliyorsa çok iyi, ikisini de aksatmıyorsa iyi. Ama bence aksatır çocuğuna çok vakit ayıramıyor. Eve yorgun argın geliyor. Çocuğuna zaman kalmıyor gün boyu çalışanlar için diyorum” (Kadın, 27, Lisans, İlçe).

“Elinde olmadan aksatır, iki işin bir arada yürüyeceğini ben düşünmüyorum. Ama kadının çocuğunun başında durduğunda tam anlamıyla onu yetiştirecek donamına sahip mi bilmiyorum ama varsa eğer çalıştığı zaman onu tam aktaramaz diye düşünüyorum” (Erkek, 32, Lise, Şehir Merkezi).

“İllaki aksatacak, sabah sekizde gidiyor akşam beste geliyor iş yerine gittiğinde çocuğunu yanına götüremeyecek, arada on saat zaman dilimi bu on saat zaman içerisinde çocuğu ile ilgilenmeyecek. Bu on saat içerisinde çocuğuna eğitim verecek farklı etkinlikler yapacak ama o saat arasında evde olmadığı için illaki etkisi olacak” (Erkek, 25, Ön Lisans, Kasaba).

Çalışan kadının sorumluluklarını aksattığını düşünen katılımcıların olsa dahi, çalışmayan kadınlar arasında da sorumluluklarını aksatan yerine getirmeyenlerin

¹⁶¹ Esra Dudu Karaman, Neva Doğan, “Annelik Rolü Üzerine: Kadının Annelik Kimliği Üzerinden Tahakküm Altına Alınması”, *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi* 6/2 (Eylül 2018), 1494.

olduklarını belirtmişlerdir. Çevrelerinde çalışıp ama sorumluluklarını yerine getiren kadınların olduğunu dile getirmişlerdir. Nitekim bu kişilerden birisi şöyle düşünmektedir:

“Ben aksattığını düşünüyorum. Çevremde çalışıp, sorumluluklarına dört dörtlük yerine getiren de çok. Hatta ev hanımlarından daha güzel bakabilen kadınlar var. Ama aksatanda çok. Ev hanımlarında da aksatan var ben çok rastladım balkona dolup sigara içip de çocuğu soru sorduğunda dur sana sonra cevap vereceğim diyen de çok var. Kendini sadece temizliğe adanmış çocuğuna karşı yetemiyor, o zaman çocuğunu sürekli erteliyor, git böyle yap, git babanla yap, git arkadaşınla yap, git dışarıda yap, bu işimi halledeyim sana sonra döneğim var. Sadece makarna ile büyüyen çocuklar var. Bu şekilde çocuklar çok aksatılıyor temelden birçok şeyi alamıyorlar. Ev hanımı olup çocuğunu aksatan kadın olduğu gibi çalışıp çocuğuna yeten anne de var” (Kadın, 32, Lise, Şehir Merkezi).

Sadece iki erkek katılımcı çocuk bakma sorumluluğunun hem anneye hem de babaya ait olduğunu düşünmektedir. Erkek katılımcılardan bir kişi de çalışıldığı zaman hem annenin hem de babanın sorumluluklarını aksattıklarını ifade etmiştir. Çocuk sorumluluğunu sadece kadına yüklemenin kolaya kaçmak olduğunu belirtmiştir.

“Çocukların sorumluluğunu sadece kadın aksatmıyor erkek de aksatıyor erkek çalıştığı zaman iş yoğunluğuna bağlı olarak bir hafta sonu bir yere gidemiyor çocuğu ile vakit geçiremiyor. Bunu sadece kadın değil erkek de yapıyor. Tek sorumluluğu kadına yükleyip aradan sıyrılmak biraz kolaya kaçmak oluyor” (Erkek, 32, Lisans, İlçe).

Toplum tarafından kadına yüklenen bu görevleri şu an çalışmaya başlayan kadınlarda halen kendi görevi olarak devam ettirmeye çalışmaktadırlar. Bizim gözlemlediğimiz toplumsal olarak kabul edilen annelik görevlerini çalışan kadınlar elinden geldiği kadar yapmaya çalışmaktadırlar. Bunu daha iyi yapan kadınlar olduğu gibi, nadir de olsa çalıştığı için artık çocuğu ile pek ilgilenmeyen, çocuğunu daha çok bilgisayar oyunlarına yönlendirerek bu oyunlar ile oyalamaya, vakit öldürmelerini sağlamaya çalışan kadınlarda var. Babalar çoğu zaman her iki durumda da çocuğu ile pek ilgilenmemekteler. Çünkü onlara göre de çocuklar ile annenin ilgilenmesi daha doğrudur. Toplumdaki algının dışına çıkan, çocuğu ile ilgilenen babalar yok değil özellikle otuz beş yaş altı babalar toplumsal algının daha çok dışına çıkmış durumdalar. Ama kadın çalışmadığı zaman iddia edildiği gibi sürekli çocuğu ile ilgilenmemektedir. Çoğu gittiğimiz evde kadınlar ev dışına alışverişte vs. idi çocuklar ile anneanne, babaanne gibi bir aile büyüğü ilgilenmektedir. Ev içinde var olan kadınlar da sürekli ev içi işlerle meşgul ve çocuklarına yine telefon, tablet vererek onların ilgisini başka yöne çekmeye

çalışmaktadırlar. Televizyon izleyen çoğu çocuğun annesi çizgi filimin içeriğini dahi bilmemektedir. Bu açıdan çalışmayan anne ile çalışan anne arasındaki tek fark çocuğu ile aynı ortamda olması veya olamamasıdır. Hem evde olup hem de düşünüldüğü gibi çocuğu ile sürekli ilgilenen, çocuğuna sürekli vakit ayıran anneler yüzde otuz civarındadır. Kadın ev dışında ücretli çalışsın veya çalışmasın kadına çocuk bakımı üzerinde yüklenen sorumluluklar erkekten fazladır. Kadınlar çalıştığı veya çalışmadığı zaman bu sorumlulukları yerine getirebilen kadınlar olduğu gibi çok aksatan kadınlarda vardır. Bu da bize gösteriyor ki bu çalışıp çalışmamakla alakalı değil ilgili bir ebeveyn olup olmamakla alakalı bir durum, bu da sadece kadın için değil erkek içinde geçerli bir durumdur. Araştırmalarda göstermektedir ki çocuğun gelişimi üzerinde annenin çalışıp çalışmaması değil çocuk yetiştirme tutumlarının etkisi vardır.¹⁶² Gözlemlerimiz arasında şu oldu çalışan anne çocuğu doğduktan kısa bir süre sonra iş hayatına dönmüş ise çocuklar bir iki yaşına geldikleri zaman yaşitlarına oranla anne ve çevre ile daha farklı güven ilişkisi kurmaktadırlar. Bu noktada kadın çocuk üzerinde erkekten daha baskındır. Kadının istihdam oranının artması yönündeki çalışmalar artırılırken devlet ve özel sektörde bu durumun gözetilip bunun çerçevesinde düzenlemeler yapılması çocuğun daha özgüvenli ve dışa dönük büyümesi açısından daha uygun ve sağlıklı olacaktır. Katılımcılar devlet tarafından verilen süt izni gibi izinlere olumlu bakmaktadırlar.

2.7.2. Kadının Eşi izin Vermediği Sürece Çalışıp Çalışmamasına Dair Bulgular

Günümüzde yürürlükte olan Medeni Kanun'dan önceki Medeni Kanun'da erkeği aile reisi olarak tanımlayıp kadının iş sahibi olması için eşlerinden izin alması şartı konulmuştur. Türkiye'nin Avrupa birliğine aday ülke olarak kabul edilmesinden sonra da cinsiyet eşitliği için ciddi adımlar atılmış ve 2001-2004 yılları arasında yasal düzenlemeler yapılmıştır. Erkeğin aile reisi kavramı kaldırılarak kadınlar lehine düzenlemeler getirilmiştir.¹⁶³ Toplumda erkeğin aile reise olduğu çoğu kişi tarafından kabul edilmektedir. Ve çalışma konusunda fikrinin alınmasının kabulü toplumda vardır.

¹⁶² Zekiye Demir, "Kendini 'Dindar' Olarak Tanımlayan Erkeklerin Kadının Çalışmasına Karşı Bakışı" *Eski Yeni* 39 (Eylül 2019), 342.

¹⁶³ Saniye Dedeoğlu, "Türkiye'de Refah Devleti, Toplumsal Cinsiyet ve Kadın İstihdamı", der. Saniye Dedeoğlu- Adem Yavuz Elveren. *Türkiye'de Refah Devleti ve Kadın* (İstanbul: İletişim, 2017), 219- 221.

Türkiye’de bazı ilahiyatçılarda erkeğin aile reisi olduğu ve izin vermediği sürece de kadının çalışmayacağını düşünmektedirler.¹⁶⁴ Buradan hareketle katılımcılara kadına eşinden çalışmaması yönünde bir talep geldiği zaman, kadının yine de çalışıp çalışamayacağına dair görüşleri sorulmuştur. Toplumsal gerekçelere veya dini gerekçelere dayandırılarak mı konuyu temellendirdiği anlaşılmaya çalışılmıştır.

Kadının çalışma talebi karşısında erkeğin kadının çalışmasını istemediğinde, katılımcıların çoğu farklı gerekçelerle kadının çalışmaması gerektiğini düşünmektedirler.

Genel olarak vurgulanan nokta aile içi huzursuzluk olacağı yönündedir. Kadın çalışmak istediğinde eşi istemezse aile içi huzursuzluk olacağı, bu huzursuzluğunun çocuklara dahi yansıtacağı, bunun sonunda boşanma olacağı için kadının çalışmaması gerektiği düşünülmektedir. Kadının kendini bir adım geri çekmek zorunda olduğu ve geri çekmesi gerektiğini fikri katılımcılar arasında öne çıkmaktadır. İşine karşı eşini tercih etmeleri gerektiğini vurgulamışlardır. Kadın eşini çalışması gerektiği yönünde ikna edebilirse çalışabileceği, edemezse de çalışmayacağı söylenmiştir. Kadınlar çok çalışmak isterlerse evin içerisinde yapabilecek bir meslekte çalışmaları gerektiği onun dışında çalışmayacağı kabul edilmektedir. Böyle düşünen katılımcıların bazılarının ifadeleri şu şekildedir:

“Eşin istemezse inatlaşmaya gidecek, ben çalışacağım eşim izin vermeyecek, bu sefer her şey kötüye gidecek. Huzurdan, çocuktan her şeyden dolayı mecbur kadın kendini geriye çekecek. Eşinin oluru olduğu sürece inadını kırabilecekse çalışabilir. Ama olmadığı sürece kadın bir adım geri atmak zorunda kalıyor” (Kadın, 28, Ortaokul, Kasaba).

“Dışarıda çalışamaz evin huzuru bozulur. Ama evin içerisinde çalışabilir” (Kadın, 26, Ortaokul, Kasaba).

“Eşi izin vermiyorsa çalışmaz, eşi izin veriyorsa çalışır sonuçta aynı evdeler, aynı ortamı paylaşıyorlar her gün iç içeler evde huzursuzluk olmasını istemiyorsa çalışmamalı. Ama eşine başka şeyler gösterip çalışmaya ikna ederse olabilir” (Kadın, 32, Ortaokul, İlçe).

“Kadın çalışamaz, boşanmaya giderler. O şekilde çevremde birileri var, kadın çalışmak istedi eşi çalışmasını istemedi boşandılar. Erkeğin maddi geliri çok çok yüksek, kadına diyor ki çalışma evde otur çocukları bak, o da dedi ki hayır çalışacağım ve ayrıldılar.

¹⁶⁴ Hayrettin Karaman, “Günümüzde Çalışan Müslüman Kadın Problemi” *Sosyal Hayatta Kadın* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 1996), 203; Baktır, “İslam’da Kadının Çalışma Şartları”, 124.

Bayburt'ta eş izin vermediği sürece çalışma olacağını sanmıyorum” (Kadın,38, Lise, Şehir Merkezi).

“Çalışması problem olur ya eşi ile huzursuz olacak ya ayrılıp çalışacak. Eğer huzurlu yaşamak istiyorsan eşini güzel yönlendirip yola yatıracaksın rızasını kazanacaksın çalışacaksın böyle güzel olur. Ama eşi kesin izin vermiyorsa sorun olur bu durumda eşi ile de mutlu ise çalışmaması çoluk çoğunun başında kalması lazım” (Kadın, 60, İlköğretim, İlçe).

“Bence çalışmamalı, ailenin huzuru bozulur, çocukları, toplumu etkiler. Sorunlar ortaya çıkar” (Erkek, 46, Lisans, İlçe).

“Kadın illa da çalışmak isterse bu sefer ailede problemler çıkmaya başlayacak, çalışırsa problem olacak bu noktada aile mi iş mi diye tercih etmesi lazım. Bence de çalışmaması lazım, hele de çocuk varsa ailesi ile ilgilenmesi lazım” (Erkek, 35, Lisans, İlçe).

Bazı kadın katılımcılar arasında dini gerekçeler de ön plana çıkmaktadır. Sıhhat açısından zayıf olsa dahi İslami kaynaklarda yer alan ve Hz. Peygamber’e isnad edilen kadının kocasından izinsiz yakınlarına dahi gidemeyeceğine dair hadisler bulunmaktadır. Bu kaynaklara giren hadisler daha sonraki dönemlerde geniş halk kitleleri tarafından benimsenmiştir.¹⁶⁵ Kadının eşinden izinsiz hiçbir yere gidemeyeceği eşinin izin vermediği hiçbir işi yapamayacağı halk nezdinde dini emir olarak kabul görmektedir. Bunu toplumda gözlemlemek mümkündür. Katılımcılar arasında kadının eşine karşı gelmemesi gerektiği, eşler istemediği sürece kadının hiçbir yere gidemeyeceği ve çalışamayacağını düşünenler bulunmaktadır.

“Kadın eşi izin vermiyorsa çalışmaz. Dediğim gibi dinimin gerektirdiklerini yaşadığım için böyle düşünüyorum. Bu konuda din ne diyor, eşine karşı gelmeyeceksin o yüzden eşim izin vermiyorsa çalışmam aksini yapmam” (Kadın, 29, Lisans, Kasaba).

“Kadın eşi izin vermediği sürece çalışamaz dini açıdan günaha girer, bir kadın eşinden izinsiz hiçbir yere gidemez” (Kadın, 31, Ortaokul, Kasaba).

“Eşi izin vermiyorsa kesinlikle çalışmamalı. Dinimizde eşinden izinsiz kadın iş yapamaz. Er kişi o işi yapıyorsa evi döndürüyorsa çalışmasına gerek yoktur. Kadın okul müdürü ise eşi istemezse çalışmaz. Ama emekliği gelmiş kariyeri varsa eşini ikna etmek zorunda ikna etmeden olmaz” (Kadın,53, İlköğretim, Kasaba).

¹⁶⁵ Ali Osman Ateş, *Hadis Temelli Kalıp Yargılarda Kadın* (İstanbul: Beyan, 2015), 289.

Genel olarak kabul edilen düşünce eşi izin vermediği sürece kadının çalışamayacağı olsa da katılımcılar arasında çok az kişi eşi izin vermese kadınların çalışabileceklerini düşünmektedirler. Kadınların isterlerse her şeyi yapabileceklerine inanmaktadırlar. Kadınların çalışma noktasında sürekli taviz veren taraf olmasından rahatsızlık duyduklarını, artık taviz vermemeleri gerektiğini belirtmişlerdir.

Üniversite eğitimi alıp, belli bir dönem çalışıp ekonomik gelir elden bazı kadın katılımcılar, eşlerin bu konu hakkında baskı yapmaya hakları olmadığını, çalışıp ya da çalışmayacağını kendi istekleri doğrultusunda olduğunu ve çalışmak isterlerse her türlü çalışabileceklerini çünkü kendilerinin emek verdiklerini belirtmişlerdir. Öğretmen olan bir kadın katılımcı durumu şöyle açıklamıştır:

“Kendi açımdan söyleyeyim ben bu işe emek vermişim, uğraşmışım, KPSS’de dirsek çürütmüşüm. Ben istiyorsam derim ki çalışmak istemiyorum, ama sen istemiyorsan ben çalışmayacağım diye bir şey yok. Bu illaki para kazanmak için değil birisine bir şeyler öğrettiğim için mutlu olduğum bir şey buna da kimse engel olamaz” (Kadın,29, Lisans, Köy).

Kadının izin vermeme hakkı toplum tarafından çok kabul edilip ve ifade edilen bir düşünce değildir. Aileyi eşit iki insanın birlikteliği olarak tanımlayan bir erkek katılımcı izin konusunun yanlış olduğunu o zaman kadının da eşine izin vermeme hakkı olduğunu belirtmiştir.

“O zaman şöyle soru soralım ya kadın eşine izin vermezse erkek çalışabilir mi? Aile iki eşit insanın birlikteliği, ben aileyi öyle tanımlıyorum. Bence kadın çalışabilir erkeğe de kadın izin vermeyebilir o zaman” (Erkek,30, Lisans, Şehir Merkezi).

Katılımcılar arasında bir erkek katılımcı ise aile birliği içerisinde sadece erkeğin karar verip müdahale etmesinin yanlış olduğunu ve buna karşı olduğunu dile getirmiştir.

“Çalışmamalı dersek yanlış olur o zaman erkeğin dediği hep olur. Bir krallık gibi ben ne dersem o olur gibisinden. Ben buna karşıyım. Öyle kadınlar var ki erkekten hem bilgili hem kültürlü de. Ona nasıl dersin çalışma. Kocasını kendini yetiştirmemiş ama kadın kendini el sanatlarında da diğer şeylerde de tarım işlerinde de unlu mamul gibi işlerde bir numara gayet güzel yetiştirmiş. Kocasını bir şey bilmiyorsa sen git çalışma derse olmaz ona karşıyım eşin müdahale etmesini istemem.” (Erkek, 47, Lise, İlçe).

Toplumda yaygın olarak kabul edilen erkeğin maddi durumu iyi ise eşi izin vermiyorsa kadının çalışmamasıdır. Çok az kişi bunun tersini düşünmektedir.

Katılımcılar arasında da bir kişi e in maddi durumu iyi olsa dahi, kadın çalışmak istiyorsa eşine karşı bu noktada bir duruşunun olması gerektiğini düşünmektedir.

“E inin ona sağladığı imkanlara ba lı e i çalışmasını istemiyor ama onun yaşam şartlarını çok kısıtlıyor ise kadın eşine rağmen çalışmalı. Yaşam standartlarını iyi bir şekilde sağlıyorsa bile kadının kendi duruşu, kendi fikri, baskısı olmalı kendi çok istiyor e i istemiyorsa bile çalışmalı. Kendi fikrini, kendi isteğini direktmeli” (Kadın, 32, Lise,  ehir Merkezi).

H . Peygamber devrinde kadınların zanaatkarlık, tıp, ticaret gibi birçok alanda çalışma hayatının içerisinde olduğu bilinmektedir.¹⁶⁶ Bir katılımcı da H . Peygamber döneminde de kadınlar çalıştığı için e i izin vermese dahi kadının çalışması gerektiğini düşünmektedir. Kadının  alı ması yanlış bir şey olsa H . Peygamberin buna izin vermeyeceğini izah etmiştir.

“Eğer ailesinin ge ini sa layacaksa, erkek o ihtiya ı kar ılamıyorsa bence çalışabilir. Dışarıda çalışmak anlamına gelmez evde de çalışabilir. İhtiyaç yoksa da çalışabilir, peygamber efendimiz zamanında kervan sahibi olan kadınlar  u anki transit flo sahipleri idi. Evinde ama ticaretini de yapıyordu her şeyi yapıyordu, öyle olmasa peygamber efendimiz buna izin vermezdi diye düşünüyorum, o yüzden çalışabilir” (Kadın, 43, Lisans,  ehir Merkezi).

Kadının e i izin vermediği sürece  alı mamasını dini temellere dayandıranlar olduğu gibi, e i izin vermese dahi çalışmasını dine temellere dayandıranlar vardır. Bu noktada iki farklı dini tutum gözlenmektedir. Genel olarak kültürel bir öğrenme ile erkek aile reisi kabul edilip, izin vermediği sürece kadının çalışmaması düşüncesi hakimdir. Katılımcıların çoğundan edindiğimiz bilgiler doğrultusunda farklı gerekçeler ile olsa da kadın, aile ve i  hayatının arasında kaldığı zaman aile huzurunu sağlamak açısından aileyi seçmek zorunda kalmaktadır. Mahmut Tezcan belirttiği gibi Türk kadını aile yaşamı ve çalışma arasında bir tercih etme zorunlulu unda kaldığı zaman aileyi tercih edecektir.

“Ekonomik yetersizlik içinde olan ailelerde kadınların bir kısmı ekonomik gereksinimler nedeniyle aile bütçesine katkıda bulunmak, aileye ikinci bir gelir kaynağı sağlamak amacıyla çalışmak isterler ya da çalışırlar, i  ve aile yaşamı arasında çatışma söz konusu

¹⁶⁶ Savaş, Rıza Savaş, *İslam'ın İlk Asrında Kadın* (İstanbul: Siyer Yayınları, 2019).

olduğunda, yerleşik kurallar ve yönlendirmeler gereği kadın ailesini mesleğine çalışmaya tercih eder”¹⁶⁷

Yapılan çalışmada bu ifadeleri doğrular niteliktedir. Kadın eşi izin vermediği sürece kendi mesleğinde çalışabilir diyen katılımcılardan, atandığı zaman eşi izin vermediği için çalışamayan vardır. “Belli bir kültürün içinde yetiştik bazen bazı şeyler yanlış gelse de onu aşamıyoruz” ifadesi dile getirilmiştir. Fakat otuz beş yaş altı kadın katılımcılar arasında eğer kişi meslek sahibi, düzenli bir işte çalışıyorsa, para kazanmaya başlamış kendi mesleğini idame ettiriyorsa, eşi ve mesleği arasında bir tercih yapmak zorunda kaldığında artık boşanmayı seçmekte oldukları görülmektedir. Bu düşünce toplumun tamamında değil daha yeni yeni olmaya başlamış bir düşüncedir.

Dinimiz bu noktada şöyle dediğini biliyorum iki noktada eşlerinize danışmayın birisi ibadet, diğeri dini sohbetlere gitme konusunda idi sanırım. Bu bakış açısı ile bakarsak kadın erkeğin sözünü tutması gerekiyor. Bunu neye dayandırarak diyorlar neye dayanarak temellendiriyorlar bilmiyorum ama ben bu noktada eşim izin vermiyorsa çalışmam gerekiyor düşüncede değilim. Böyle olursa ciddi anlamda sorunlar da yaşayabiliriz. Ben gerçek anlamda mesleğimi yapmak istiyorum, eşim bunu istemezse ciddi çatışmalara sebep olabilir belki de bu boşanmaya kadar diye düşünüyorum. Mesleğin için eşini karşına alırsın diye düşünüyorum, evet alırsın” (Kadın, 27, Lisans, Şehir Merkezi).

2.7.3. Meslek Grupları Arasında Bir Ayrım Olup Olmayacağı Yönündeki Bulgular

İslami kaynaklarda toplum ve ailede, erkek ve kadının hangi işlerde çalışması gerektiği, aralarındaki iş bölümü kesin çizgilerle belirlenmemiştir. Kadın erkek arasındaki iş bölümünü örf, adete, faydaya ve özel şartlara göre topluma bırakılmıştır.¹⁶⁸ Türkiye’de eğitim seviyesinin yükselmesi ile kadınlar giderek öğretmenlik, avukatlık, doktorluk gibi alanlarda gün geçtikçe artan oranlar ile yerini almaya başlamışlardır. 1980’lerden sonra da erkeğe özgü olarak nitelendirilen, girişimcilik, yöneticilik, turizmcilik, bankacılık gibi alanlarında yer almışlardır.¹⁶⁹ Günümüzde de finans, medya,

¹⁶⁷ Mahmut Tezcan, “Cumhuriyetten Günümüze Türk Ailesinin Dünyası, Bugünü, Geleceği”, Erişim (05. 12. 2007). Nakleden; Orçan, Kır ve Kent Hayatında Kadın Profili, 39.

¹⁶⁸ Karaman, “Günümüzde Çalışan Müslüman Kadın Problemi”, 290.

¹⁶⁹ Nurcan Önder, “Türkiye’de Kadının İşgücünün Görünümü”, *Çalışma Dünyası Dergisi* 1/1 (Eylül 2013), 41.

turizm, inşaat, enerji, ulaşım, danışmanlık gibi birçok alanda kadınlar çalışmaktadır.¹⁷⁰ Fakat toplumda halen öğretmenlik, sekreterlik, hemşirelik gibi meslekler kadına atfedilirken inşaat, finans, yöneticilik, askeri işlerde erkeklere atfedilmektedir. Katılımcılara bu bölümde meslek grupları arasında bir ayrım olmalı mı diye sorulmuştur. Verilen cevapların büyük çoğunluğu kadın üzerindendir. Kadının her meslekte çalışabileceğini düşünenler meslekler arasında ayrım olmaması gerektiğini ifade ederken, kadının her meslekte çalışamayacağını düşünenler meslekler arasında ayrım olması gerektiğini ifade etmiştir. Çok az katılımcı erkekleri de dikkate alarak cevap vermiştir. Bu yüzden elde edilen bulguların çoğunluğu daha çok kadının her mesleği yapip yapmayacağına yönelik olan bulgulardır. Bulgulara gelinecek olunursa;

Kadın katılımcıların birçoğu ve bazı erkek katılımcılar meslek grupları arasında herhangi bir ayrımın olmaması gerektiği belirtmişlerdir. Erkeğe atfedilen birçok işi kadınların en iyi şekilde yapabileceğini ifade etmişlerdir. Özellikle kırk yaş üzerindeki kadın katılımcılar geçmişte mecbur kaldıkları zaman her işi yaptıklarını ifade edip kadınların ayrımcılığa uğramadığı sürece her şeyi en iyi şekilde yapabileceklerini belirtmişlerdir.

“Bir kadın her işi yapar her işin hakkından gelir. Kadın anne, kadın yetiştirici, kadın örnek, kadın öğretmen. Kadın her şeyi yapabilir, neden ayrımcılık olsun ki. Ben zamanında sıva da yaptım, duvar da yaptım, temel de eştim benim zamanımda bu işler vardı yaptım. Okusam meslek sahibi de olsam mühendislik de yaparım çizim de yaparım her şey de yaparım. Şimdi benim tank yapma isteğim var bu yaşta bile tank çizerim yapmayı istiyorum” (Kadın, 60, İlköğretim, İlçe).

“Kadın her işi yapabilir hayvan da kesebilir, inşaat sıvası da yapabilir, inşaatta çivi de çakabilir, boya da yapabilir, temizlik de yapabilir, her şeyi yapabilir” (Erkek, 60, Ortaokul, Kasaba).

“Kadın aslında her mesleği yapabilir neden yapamasın ki. Bence kadın şoförlük de yapabilir, inşaatta çalışabilir, farklı bir işte de çalışabilir. Kadın her işte ayrımcılık olmadan çalışabilir erkekten hiçbir farkı yoktur bu hususta. Ayaklarının üzerinde durabilen kadın her işi yapabilir ben bir kadın olarak buna inanıyorum” (Kadın, 41, İlköğretim, İlçe).

¹⁷⁰ Seyida Erkek- Hakan Karagöz, *Kadının İş hayatındaki Yeri ve Karşılaştığı Sorunlar* (Konya: Konya Ticaret Odası Etüt-Araştırma Servisi, 2009), 9.

Meslek grupları arasında ayrım olmaması gerektiğini düşünen kadın katılımcılar toplumda mesleklerin kadın ve erkek mesleği olarak ayrıldığını ama bu ayrımın olmaması gerektiğini vurgulamışlardır. Toplumun her alanında kadınların var olduğunu her meslek grubunda kadınların yetiştirilmesi gerektiğini, her meslek grubunda kadınların olması gerektiğini belirtmişlerdir. Kadınların estetiği ön plana çıkaran farklı bir bakış açısı olduğu için artık erkeklerin ağırlıklı olduğu mesleklerde de çalışmaları gerektiğini açıklamışlardır. Kadınlara fırsat verildiği zaman kadınların her işi yapabildiği, çoğu meslek gruplarında da erkeklerden daha başarılı olduklarını ifade etmişlerdir.

“Toplumda erkek mesleği ve kadın mesleği ayrımı var, yapamaz mı kadınlar almasını yaparlar. Mesela mobilyacılar, kadınlar olsa daha güzel yaparlar. Erkekler kendi kafalarında düz model yapıyorlar, kullanım açısından düşünmüyorlar. Şu an üretme anlamında kadın mobilyacı yok ama olması lazım, kadın estetik anlamda birçok yerde olması lazım. Erkeklerde estetik var ama kadınlarda daha fazla. Her alanda kadın çalışabilir. Örneklerini görüyoruz araba tamircisi kadınlar var. Her meslek yapılır yapılmaz diye bir şey yok” (Kadın, 43, Lisans, Şehir Merkezi).

“Meslek ayrımı olmamalı kadın her meslek grubunda olmalı diye düşünüyorum. Toplumun her kesiminde varız o yüzden de her meslek grubunda ben kadın olmasını isterim. Mesela kadın otomobilinin tekerleğini değiştirmeye gittiğinde orada bir kadın personel olması çok güzel olur neden olmasın” (Kadın, 27, Lisans, Şehir Merkezi).

Görüşmeler esnasında kadının her meslek grubunda çalışması gerektiğini düşünenler, böyle düşündükleri zaman “biraz feminist mi düşünüyorum?” diyerek kendilerini sorgulamaktadırlar. Meslek grupları arasında ayrım yapamamak feministlik olarak düşünülmektedir. Oysaki bu kişinin düşüncesi, toplumda feminizme aşırı kötü bir anlam yüklendiği için düşüncelerinde olumsuz bir şey olduğunu düşünmektedirler.

Demir’in yaptığı araştırmada meslek grupları arasında kadın işi ve erkek işi olarak bir ayrımın olmasına, kendini dindar olarak tanımlayan erkeklerin %60,7’si, kendini dine ne yakın ne uzak olarak nitelendiren erkeklerin %47,7’si, dindar olmayan erkeklerin ise %30’u olumlu bakmaktadır.¹⁷¹ Bu da göstermektedir ki erkekler arasında meslek ayrımı fikri her grupta az ya da çok vardır. Araştırmamıza katılan erkeklerin cevapları bu sonuçları desteklemektedir. Dine yaşayışa mesafeli olsun veya olmasın erkek katılımcıların büyük çoğunluğu meslek grupları arasında bir ayrım olması gerektiğini

¹⁷¹ Demir, “Kendini ‘Dindar’ Olarak Tanımlayan Erkeklerin Kadının Çalışmasına Karşı Bakışı”, 337.

düşünmektedirler. Çok az kadın katılımcı da bu fikre destek vermektedir. Meslek grupları arasında ayrım olması gerektiğini düşünen katılımcılar avukatlık, doktorluk, mühendislik gibi mesleklerde değil de daha çok güç gerektiren, inşaat işçiliği, sanayi işçiliği, askeri alanlarda riskli bölgelerde, kadınların bulunmasını uygun görememektedirler. Meslek grupları arasında ayrım olmasını gerektiği düşünenler mental anlamda yapılabilecek her işi kadının da ve erkeğin de yapabileceğini ama fiziksel güç gerektiren işlerinin çoğunu kadınların yapmayacağını kabul etmektedirler. O yüzden fiziksel güç gerektiren işleri daha çok erkeklerin yapmalarını uygun görmektedirler. Bir erkek katılımcının görüşleri genel kabulü açıklamaktadır:

“Meslek ayrımı olmalı, kadın her mesleği yapamaz, kadın öğretmenlik yapar hemşirelik yapar, dikiş kursunda hoca olur. Kadınların fiziki güç olarak yapabileceği bütün işlerde bulunabilir. Ama diyelim erkeler inşaatta çalışıyor kadınlar bu işi yapamaz. Erkekler fabrika da güce dayalı işler yapıyorlar kadınlar bunları da yapamazlar” (Erkek, 23, Lisans, Kasaba).

Meslek grupları arasında ayrım olmasını gerektiğini düşünen katılımcıların bazıları kadınların güç gerektiren işlerde çalışmayacağı gibi, bazı meslek gruplarında da erkeklerin çalışamayacağını belirtmişlerdir. Nitekim böyle düşünen kişilerden birisinin ifadesi şu şekildedir:

“Meslek ayrımı olmalı. Kadın her işi yapamaz. Tır şoförlüğü yapamaz, inşaatta çalışamaz. Asker olsa dahi dağa çıkamaz bünyeleri zayıf olduğu için dağda kalamaz. Asker olur ama bulunduğu şubede bilgisayar başında veya çevre şeylerde trafik kontrolü yapabilir. Özel hareketçi olsa dahi şehir merkezinde olur ama riskli yerlerde gidip savaşıması zor. Erkekler de kadınların yaptığı bazı mesleklerini yapamaz, kadınlar yumuşak huylu olduğu için, erkek daha çabuk sinirleniyor ana sınıfı öğretmenliğini kadın daha iyi yapar çocukla daha iyi ilgilenir ama bir erkek onu yapamaz. Kadın da o kadar inşaatta tuğla çek çimento çek yapamaz başka birisi derse yapar yanlış konuşmuş olur bir kadını alın inşaata götürün iki gün sonra işi bırakır” (Erkek, 25, Ön Lisans, Kasaba).

Özellikle erkek katılımcıların meslekleri, askeri, inşaat, arazi işlerine yönelik ise kadınların bu işleri yapabileceğini düşünseler dahi, bu meslek gruplarına mesafeli olmaları gerektiğini vurgulamışlardır. Daha çok masa başı, ofis içerisinde olacak şekilde bu meslek gruplarına dâhil olması gerektiğini ifade etmişlerdir.

Kırsal kesimde meslek gruplarında ayrım olmasını gerektiğini kabul edenler kadınların çiftçilik vs. yapamayacaklarını düşünmemektedirler. Kadınlarında tarlada

çalışabileceğini kabul etseler dahi, tarlada güç gerektiren işleri erkeklerin yapması gerektiğini belirtmişlerdir. Kırsal kesimde bir erkek katılımcı durumu şöyle yorumlamıştır:

“Ben köyde çalışan bir insanım masa başında illaki ayırım olmaz. Ama tarlada git kadına de ki balyaları taşı, taşıyabilir mi güç itibari ile taşıyamaz. O yüzden tarlada onun işi ayrı benim işim ayrı” (Erkek, 48, İlköğretim, Köy).

Toplumda gelenek, görenek örf ve din sosyal yaşamı belirleyen normlardır.¹⁷² Verilen cevaplar dikkate alındığında yaşanan yerin örfü ve geleneksel meslek anlayışının öne çıktığını ve toplumda da kültürel kabullere göre hareket edildiğini anlaşılmaktadır. Özellikle kuaförlük mesleği ve tarımsal işlerde bu ayırım daha nettir. Katılımcıların bazıları bütün meslekleri herkesin yapabileceğini kabul etseler dahi yaşanan yerin örfünün dikkate alınması gerektiğini ve örfüne göre hareket edilmesi gerektiği düşünmektedirler.

“Örfümüzde herkesin yapabileceği kendine yakışan işler var. Mesela erkek kadın kuaförlüğü yapamaz, kadın da erkek kuaförlüğü yapamaz” (Erkek, 50, Lisans, Şehir Merkezi).

“Meslek ayrımı olmalı, kadın normalde tarla sürebilir ama örf ve adetlerimize aykırı olduğu için burada tarla süremezler. Burada kadına gülünür. Köyde tarla işlerinin yarısını erkek, yarısını kadın yapar” (Erkek, 49, Ortaokul, Kasaba).

Ümmü Varaka'nın Kuran bilgisi evinde bulunan erkeklere kıyasla daha iyi olduğundan peygamberimizin onayıyla evinde kılınan namazlara imamlık yapmıştır.¹⁷³ Hz. Peygamber dönemine baktığımızda bir kadının mescitte kadınlara ve erkeklere imamlık yaptığını gösteren herhangi bir rivayete rastlamamaktayız.¹⁷⁴ Kadın ve erkek cemaatlara imamlık görevini İslam toplumlarında erkekler yapmıştır. Meslek grubu ayrımı sorusuna sadece bir katılımcı kadının erkek cemaatine imamlık yapıp yapamayacağına dair dini bilgisi olmadığını onun dışında kadınların birçok meslekte bulunabileceğini söylemiştir. Diğer katılımcılar meslek ayrımı yaparken imamlık mesleğini dikkate almamışlardır. Sorulduğu zamanda çoğu katılımcı imamlığı erkeklerin

¹⁷² Erol Eroğlu, “Geçmişten Günümüze Sosyal Normlar”, *Akademik Bakış Dergisi*, 50 (Ağustos 2015), 300.

¹⁷³ Caner Taslaman, Feryal Taslaman, *İslam ve Kadın* (İstanbul: İstanbul Yayınevi, 2020), 39.

¹⁷⁴ Tevhit Bakan, “Sünnete Göre Kadınların Toplu İbadeti Ya Da Cemaat Namazı”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 30 (2008), 77.

yaptığını ve öyle olmasına daha alışık olduklarını, dini olarak bu konuda pek bilgili olmadıklarını belirtmişlerdir.

Yapılan araştırmalar göstermektedir ki tüm sektörlerde, işlerde ve mesleklerde kadına yönelik şiddet ve taciz olabilmektedir. Çalıştıkları sektörden, meslekten veya istihdam durumundan bağımsız olarak tüm kadınlar çalışma yaşamında şiddete ve tacize maruz kalabilmektedir. Bazı meslek gruplarında ise kadınların şiddet görme ve taciz edilme riskleri daha yüksektir.¹⁷⁵ Toplumsal şartları da göz önüne alarak kadın katılımcıların bazıları kadının güvenliği açısından meslek gruplarında ayrım olması gerektiğini ifade etmişlerdir. Böyle düşünen bir kadın katılımcının ifadesi şöyledir:

“Tabii ki meslek gruplarında ayrım olmalı. Bir kadın şoför olamaz çünkü günümüzde erkeklerin tacizi, tecavüzü her şeyi var. Erkeklerle baş başa kalmak zorunda bu sefer güvenliği tehlikede oluyor. Kadının olması gereken iş grupları ayrı olması lazım, kadının güvenliğinin olması lazım” (Kadın,35, İlköğretim, Kasaba).

Kırsal kesimde özellikle belli yaş grubu üzerinde kadınlar, genç kadınlara göre kadınların her işi yapabileceklerini kabul etmektedir. Bunun nedeni; zamanında kendilerinin mecbur kaldıkları zaman güç gerektiren her işi yapmış olmalarıdır. Ama daha genç kadınlar teknolojik ve modern imkanlar ile çoğu iş yapıldığı için kendileri daha önce güç gerektiren işlerde çalışmamışlar ise kadınların da bunları yapamayacaklarını düşünmektedirler.

Toplumsal anlamda kadınların her meslekte olmasına alışık olunmadığı gibi erkeklerinde bazı mesleklerde olması alışılmış bir durum değildir. Örneğin hemşirelik, erkek hemşireler hastanelerde toplumsal tepkilerle karşılaştıklarını sıklıkla ifade etmektedirler.

2.7.4. Kadının Maaş Kartının Kimde Olacağına Yönelik Bulgular

İslam kaynaklarında genel kabul gören düşünce erkeğin örfe uygun olarak eşinin giyim ve yiyecek ihtiyaçlarını karşılamak zorunda olduğudur. Evli kadın az ya da çok kendi malından masrafları karşılamakla yükümlü değildir. Kadın kendi malı üzerinde istediği gibi tasarruf hakkına sahiptir, erkeğin kadının malını yönetmesine izin

¹⁷⁵ Çalışma Yaşamında Kadınlara Yönelik Şiddet ve Tacizle Mücadele El Kitabı (Ankara: ILO Ankara, 2019), 7. 44.

verilmemektedir.¹⁷⁶ Bayburt toplumu içerisinde son yıllara kadar genel olarak toplum tarafından kabul gören düşünce de erkeğin çalışıp evi geçindirmek zorunda olduğu maddi olarak evin ihtiyaçlarını karşılaması gerektiğidir. Kadının ise ev içerisindeki işler ile ilgilenip çocuğuna bakmak zorunda olduğudur. Çalışmanın kadın için bir sorumluk değil isteğe bağlı olduğu, maddi açıdan isterse evine para harcayabileceğidir. Bu kabulde hem dinin hem de kültürel yapının etkisi vardır. Fakat son yıllarda kadınların iş hayatına başlaması ile kazandıkları paranın kimde durması gerektiği, erkeğe vermek zorunda olup olmadığı sorusu ortaya çıkmıştır. Yayınlanan dini içerikli programlara baktığımızda bu sorunun yöneltildiğini gözlemlemekteyiz.¹⁷⁷ Yine 2015 yılında Din İşleri Yüksek Kurulu'na sorulan sorular arasında kadının kazandığı ücretin tasarruf hakkının kimde olması gerektiği sorusunun öne çıktığını anlamaktayız.¹⁷⁸ Bu sorunun cevabı dini olarak temellendirilmek istenmektedir. Toplumda daha çok evin masrafları ile ilgilenen, evin ihtiyaçlarını karşılayan kişinin erkekler olduğu kabul edildiği için yine sorumluluğun erkekte olup, kadının kazandığı paranın ya da maaşının yattığı kartın erkekte olmasına gerektiği düşüncesi olmuştur. Ama bu düşünce toplum tarafından tam kabul görmemiştir. Bunda hem dini inancın hem de kültürün etkisi vardır. Fakat toplum içerisinde eşinin maaş kartını alıp, eşine kendi istediği doğrultuda ücret veren kişiler vardır. Çalışmada, çalışan kadının maaş kartının kimde olması gerektiği katılımcılara sorulmuştur.

Genel olarak kabul gören düşünce kazanılan paranın, emeği kim veriyorsa, kim çaba sarf ediyorsa, kimin alın teri ise onda olması gerektiğini yönündedir. Maaş kartının özellikle erkekte olması eleştirilmektedir. Böyle düşünen bazı katılımcıların ifadesi şu şekildedir:

“Kesinlikle kadının kendinde olmalı. Mesela benim teyzemin maaş kartı eniştemde parası yatmış, nereye harcanmış, bilgisi olmaz. Bu nedir kazanıyorum ama kazandığım paranın ne kadar olduğunu bile bilmiyorum, maaş kartım bende olmalı o evde ortak para verilecekse verilir onun dışında kart bende olmalı” (Kadın, 23, Lisans, Şehir Merkezi).

“Şu an çalışan birisi olarak benim maaş kartım bende ailemde değil. İstedğim yere istediğim şekilde de harcıyorum. Geçen hafta okulda böyle bir konuşma oldu. Bir hocamız

¹⁷⁶ Behiy Hulyi, *Müslüman Kadının Aile ve Toplumdaki Yeri* çev. Mustafa Özcan (İstanbul: Özgü Yayınları, 2017) 48-49, 95.

¹⁷⁷ <https://www.youtube.com/watch?v=APWWN8liWFA>.

¹⁷⁸ Zekiye Demir, “Kadının Ücret Karşılığı Çalışması Konusunda Din İşleri Yüksek Kurulu'na Gelen Sorular”, *Dini Araştırmalar Dergisi* 51/24 (Aralık 2018), 101-102.

benim kartım eşimde dedi, öbürü de dedi benim kartım eşimde değil ama parayı ona atıyorum, diğer hoca da dedi bende değil. Birisi dedi ben de hatta bana da sordular sen ne yapıyorsun diye. Ben de dedim ben neden vereyim ki. Her şey ortak bir şekilde ise bu da ortak olmalı ben kazandım, ben harcayacağım, buna girmek lazım. Ama illa da erkekte de olmamalı” (Kadın,29, Lisans, Köy).

Katılımcılar arasında özellikle evli katılımcılar arasında maaş kartı kadında olsa dahi, aile birliği, muhabbeti, huzuru açısından kazanılan ücretin ortak olması gerektiği, nasıl erkeğin kazandığı ücret ortak evin ihtiyaçlarına harcanıyorsa, kadının kazandığı ücretinde ortak olması yönündedir. Kadının çalışıp aile sorumluluğundan uzak olmasının da yanlış bir düşünce olduğunu, erkeğin bütün ücreti alıp kadını kazandığı ücretten mahrum etmesinin de yanlış bir düşünce olduğu kabul edilmektedir. Evli bir erkek katılımcı durumu şöyle açıklamıştır:

“Aslında iki uç nokta bu, nasıl ki sadece çocuk bakmak annenin görevi değil, sadece ev bakmak da babanın görevi değil, kadın ben beş bin lira maaş aldım sen evi geçindir ben beş bini istediğim gibi harcarım meselesi değil. Ortak bir havuz gibi düşünüyorum o havuzda ev ihtiyaçları olur, eşine yardım etme olur, kendi yatırımları olabilir, onlar için kullanılabilir. Kadın çalışıyor maaş kartını bana ver uç nokta ya da kadın çalışıyor maaş kartı benimdir istediğimi yaparım ikisi de uç nokta. Ortanın bulunması lazım” (Erkek, 32, Lisans, İlçe).

Evli katılımcılar arasında çoğu katılımcı kendi kazandıkları ücretin ortak olduğu, ay sonunda evin ihtiyaçlarını ortak olarak harcadıkları ve kalan ücretle de ortak bir yatırım yaptıklarını dile getirmişlerdir. Kırsalda yaşayan kadın katılımcıların bazıları hayvanlardan elde ettikleri süt, peynir, yağ vs. satsalar dahi çoğunlukla paranın kendilerine kaldıklarını ama bunu evinin ve çocuklarının ihtiyaçları doğrultusunda harcadıklarını belirtmişlerdir.

Çalışan kadınlar maaş kartının kendilerinde olmasını isteseler dahi ailenin ve evin ihtiyaçlarından sorumlu olduklarını ve bu noktada harcama yapmak gerektiğini ortak bir hesapta buluşulması gerektiğini kabul etmektedirler. Çalışan bir kadın katılımcı şöyle söylemiştir:

“Çalışan bir kadın olarak kart kişinin kendisinde olması gerekir. Şöyle bir şey var aileyi de düşünmesi lazım, şu an babamın emekliliği var diye düşünüp babama vermemezlik yapamam. O paranın eve girmesi lazım kendime belirli miktar alırım ama ailemi de

düşünmem lazım. Aileye de vermesi lazım ama kart kendisinde olacak” (Kadın, 21, Lise, Kasaba).

Kırk yaş ve üzerinde olan erkek katılımcıların bazıları kazanılan paranın tasarrufun kadında olması gerektiğini düşünmekte. Çünkü kadınların maddi konularda daha tutumlu olduklarını, parayı daha iyi yönettiğini belirtmişlerdir. Kazandıkları ücretin eşlerinde olsa daha iyi olacağı ama eşlerine vermediklerini de dile getirmişlerdir.

“Hayat müşterek olmalı ama bence kadında olsun. Şu anki aklım olsa maaşımı eşime verirdim, kendime harçlık alırdım, hiçbir şeye karışmazdım. Çünkü dişi kuş yuvayı kurar, bizde yok vermiyoruz orası başka” (Erkek, 53, ilköğretim, Şehir Merkezi).

“Parayı kim daha iyi yönetiyorsa onda olmalı fark etmez. Benim evliliğimde bugüne kadar ben parayı yönettim ama keşke eşim yönetse para onda olsa ben şu an daha farklı yerde olurum. Şu an eşimin yapma dediği her şeyde zarar ettim on tane şey söylemiş onu da doğru olmuş. Bu en nihayetinde eşler arasında karar verilmesi gerekir ama ikisi çalışır ayrı gayrı olursa paranın bini bereketi olmaz” (Erkek, 46, Lise, Merkez).

Katılımcıların çok azı ise kadınların maaş kartının erkekte olmasının daha doğru olduğunu düşünmektedirler. Kadının daha tutumlu olduğunu düşünenlerin aksine, erkeğin daha tutumlu kadının ise daha savurgan olduğu düşünenler bulunmaktadır. Kadın daha savurgan olduğu için maaş kartının erkekte olmasını gerektiğini belirtmişlerdir. Böyle düşünen katılımcılardan birinin ifadesi şöyledir:

“Şimdi benim kayınvalidem maaş kartını eşini veriyor, kadınlar daha savurgan, daha masraf kâr ne oluyor burada kadın maaşını alıyor yüzde seksenini gratise yatırıyor öyle kadılar da var. Erkekler daha tutumlu olduğu için erkeklerde olmalı ama benim eşim vermez” (Erkek, 25, Lisans, Şehir Merkezi).

Toplumda erkeğin aile reisi olarak kabul edilmesi halen yaygındır. Erkeğin aile reisi olmasının tek nedenin ekonomik neden olduğu bu ortadan kalkarsa aile yapısı ile oynanacağı düşünüldüğü için maaş kartının erkekte olması gerektiğini düşünen katılımcı da vardır.

“Ekonomik özgürlüğünü kazanmış bir kadın şu anki toplumda erkeğe karşı üstün olduğunu düşünmüş oluyor, bu da ailenin temelleri ile oynamak gibi bir şey oluyor. Mesela erkeğin kadın üzerindeki şeyi ne oluyor ekmeği ben getiriyorum, aile reisi diyebileceği tek nedeni dahi ortadan kaldırmış oluyor. Bence kartların kadında değil de erkekte olması mantıklı bir etken olabilir. Düzenin devam etmesi için doğru olan erkekte olsun, iki tarafta kendini

bildikten sonra kartın kadında olması erkekte olması çok da önemli değil” (Erkek, 35, Lisans, Şehir Merkezi).

Bir katılımcı ise erkek evi idare edip, kadının ihtiyaçlarını görüyorsa kadının parasını suiistimal etmiyorsa, erkek evi idare ettiği için kadının kazandığı ücretin erkekte olması gerektiğini düşünmektedir.

“Ailedeki anlaşma ile alakalı ama daha çok erkeğin sorumluluğu ev geçindirmek, kadının bütün ihtiyaçlarını gördükten sonra, kadının çalıştığı parayı harcamayıp, suiistimal etmiyorsa erkekte olmalı. Bizim Ayşe Hoca var, çay parası istedim maaş kartı eşimde arayıp vereyim dedi. Senin maaş kartın eşinde mi? Evet dedi, iyi aferin dedim” (Erkek, 46, Lisans, İlçe).

Katılımcıların ifadelerinden yola çıkılarak kadının ve erkeğin kazandığı ücretin aile birliği için genellikle ortak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Katılımcıların ifadeleri dikkate alındığında kişi çalışsa dahi kendi kazandığı ücreti kendi inisiyatifi çerçevesinde kullanamayan kadınlar vardır. Farklı gerekçeler ile olsa da kadının kazandığı ücret kendisinde değildir. Meslek sahibi olan kadınların gerekçesi kesin olarak bilinmese de düzenli bir iş sahibi olmayan bir kadın katılımcı maaş kartının eşinde olmasının nedenini sürekli bir mesleği olmadığı için eşine direnememesi olarak açıklanmıştır.

“Benim kartım bende durmuyor, eğer kendi mesleğimi kendim yapmış olsaydım sosyal bir güvencem olsaydı bunların hepsinin karşısında durur ve haklarımı arardım. Ama şimdi haklarımı arayamıyorum bir sosyal güvencem yok, eşimle kart için kavga etsem bana olmayan işleri yapacak yapacağı için de ne yapıyorsunuz susup oturuyorsunuz. O yüzden diyorum kadın meslek edinsin kendi ayakları üzerinde dursun” (Kadın, 41, İlköğretim, İlçe).

Kadının kazandığı ücret erkekte olan katılımcılar olsa dahi, katılımcıların ifadesinden yola çıktığımızda çoğu katılımcı kadın çalışmadığı zaman kadının ihtiyaçlarının erkek tarafından karşılanmak zorunda olduğunu düşünmektedirler. Çünkü kadının geliri olmadığı için ihtiyaçlarının temin edilmesi gerektiğini yoksa aile içerisinde huzurun olmayacağını ifade etmişlerdir. Şehir merkezinde özellikle genç evli çiftlerde kadınlar çalışmasa dahi, kadınların kendilerine ait bir banka kartları bulunmakta ve eşleri her ay bu kartlara belirli miktar ücret yatırmaktalar, kadınlar bu paradan kişisel ihtiyaçlarını ve almak istedikleri şeyleri almaktadırlar. Çok nadir de olsa kırsal bölgelerde eşlerine bir banka kartı çıkartıp aylık belirli ücret veren kişiler bulunmaktadır. Eşlerine belirli miktar ücret veren kişiler ev ihtiyaçlarını genellikle kendileri karşılamaktalar,

eşlerine verdikleri ücret çoğunlukla kadının kendi inisiyatifi çerçevesinde kullandığı ücret olmaktadır.

2.7.5. Kadınların İş Hayatında Yönetici Olması Yönündeki Bulgular

Ekonomi ve sosyolojide, iş hayatında olan toplumsal cinsiyet eşitsizliği büyük bir inceleme alanı, “Cam Tavanlar” kavramı etrafında şekillenmiştir. Cam tavan kavramı ilk olarak 1986 yılında “Örgütsel hiyerarşilerde, yüksek yöneticilik düzeyinin hemen altında yer alan ve kadınların bu seviyeye yükselmelerini engelleyen ya da kısıtlayan bir engeli” ifade etmek üzere Hymowitz ve Schell tarafından kullanılmıştır.¹⁷⁹ Kavram kadınların dikey hareketliliği yönündeki engeller olarak ifade edilebilir. Marrison Cam tavanı, kurumlarda kadınların belirli bir düzeyin üstüne çıkmasını engelleyen görünmez bariyerler olarak tanımlamakta, bu bariyerlerin kadınlara kadın oldukları için uygulandığını vurgulamaktadır.¹⁸⁰ Kadınlar iş hayatına başlasalar dahi bir üst düzeye terfi etme söz konusu olduğunda genellikle erkeklere orantılı ikinci planda kalmaktadırlar. Kadınlara, ev içi sorumlulukları, çocuk bakımı, erkeğe orantılı daha güçsüz yapıda olduğu, daha duygusal kararlar aldığı gibi birçok gerekçe gösterilerek iş hayatında yönetici olması yönünde birtakım engeller ortaya konulmaktadır. Türkiye toplumu içerisinde kadın yöneticilerde artış olsa dahi bu halen erkeklere orantılı alt seviyededir.¹⁸¹ Toplumsal olarak Türkiye’nin çoğu yerinde kadınlar iş hayatına aktif bir şekilde son yıllarda katılmaya başlamıştır. Yönetici olması yönündeki bakış açısı birçok yerde olumlu değildir. Kadınların son yıllarda aktif iş hayatına başladığı yerlerden birisi olan Bayburt’ta katılımcılara kadının iş hayatında yönetici olup olmaması gerektiğini, eğer yönetici olursa erkeklere kıyasla nasıl yönetici olacağı sorulmuştur. Aynı zamanda toplumdaki kişilerin kadınları iş hayatında yönetici olarak görmeyi isteyip istemedikleri sorulmuştur. Katılımcıların kadınların yönetici olmasına karşı bakış açısını

¹⁷⁹ Suna Başak, “Toplumsal Cinsiyet”. ed. İhsan Çapcıoğlu-Hayati Beşirli. *Sosyoloji’ye Giriş* (Ankara: Grafiker, 2013), 237.

¹⁸⁰ Seçil Utma, “Kadına Yönelik Cinsiyet Ayrımcılığı ve Cam Tavan Sendromu” *Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi* 11/1(Ocak 2019), 49.

¹⁸¹ Şirketlerde üst ve orta kademede yönetici pozisyonunda kadın oranı 2012 yılında %14, 4 iken 2017 yılında 17, 3 olmuştur. Kaynak: TÜİK, Türkiye İstatistik Kurumu, İstatistikler Kadın 2018. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=İstatistiklerle-Kadin-2018-30707>.

değerlendirirken kadın katılımcıları ve erkek katılımcıları ayrı değerlendirmek daha doğru olacaktır.

Kadın katılımcıların büyük bir çoğunluğu iş hayatında kadın yönetici olmasına olumlu bakmaktadırlar. Kadınların daha zeki, daha esnek, daha düzenli, daha disiplinli, daha merhametli, daha kuralcı, ince ayrıntılara daha çok önem vermeleri gibi özelliklerden dolayı kadınların daha iyi yönetici olacaklarını düşünmektedirler. Böyle düşünen bazı kadınlar düşüncelerini şöyle dile getirmişlerdir:

“Kadının erkeğe kıyasla daha iyi yönetici olacağını düşünüyorum. Çünkü kadın aklı ile ön planda olur. Duygusal kararlar daha mı baskın olur bilmiyorum ama hem duygu hem akıl ikisi birden olunca daha iyi yönetim olur” (Kadın, 24, Lisans, Köy).

“Kadınlar daha düzenli yönetir, kadındaki düzen disiplin işe yansır. Ama bu cinse göre değişmiyor bence yapıya göre değişiyor işini güzel yapan her şekilde yapıyor. Bunu kadın yapar erkek yapar diye düşünmüyorum ama kadının bir tık daha düzeni, disiplini vardır” (Kadın, 32, Lise, Şehir Merkezi).

“Kadınlardan çok mükemmel yönetici olur. Çünkü kadınlar çok merhametli annelik duygusunu kullanarak çok güzel yönetici olur. Kadınlar merhametli, otoriter, adil olurlar bence” (Kadın, 51, Ortaokul, İlçe).

Bayburt şehrinde ev içi sorumluluklar, evin yönetimi ve evin idaresi genellikle kadınlar tarafından yapılmaktadır. Kadınlar zaten ev içerisinde yönetici olduklarını ve evlerini idare edebildikleri için yöneticilik yetenekleri olduğunu bu yüzden her alanda kadınların daha iyi yönetici olacaklarını belirtmişlerdir. Bir kadın katılımcı bu düşüncayı şöyle açıklamıştır:

“Kadın her alanda yönetici olmalı evde de olduğumuz gibi. Mesela evimde yönetici benim bir okulda müdür olsam daha iyi yöneteceğimi, bir hastanede başhekim olsam daha iyi yöneteceğimi düşünüyorum. O yüzden kadınlar her alanda yönetici olmalılar gerçekten kadınlığımızın vermiş olduğu hisle her şeyi daha iyi yönetebiliriz diye düşünüyorum” (Kadın, 29, Lisans, Kasaba).

Kadınların yönetici olması gerektiğini düşünen katılımcılar kadınların kendilerini güvenerek toplumsal ön yargıları aşıp artık kendilerini geliştirip yöneticilik konusunda da bilgili olmaları gerektiğini ifade etmişlerdir.

Kadınların üst düzey yönetici olmalarının önünde başta toplumsal ön yargılar olmak üzere, aile içi sorumluluklar, algı, cinsiyet kalıp yargıları gibi birçok engel

vardır.¹⁸² Kadınlar arasında çok az katılımcı kadının yönetici olmasını kabul etse dahi, kadının fiziksel özelliklerinin uygun olmadığı, kadının önceliğinin ev sorumluluğu olduğu, kadınların fazla sorumluluk sahibi olduğunu için kadınların iyi yöneticilik yapabileceklerini düşünmemektedirler. Kadınlardan ziyade erkeklerin yönetici olmasının daha uygun olacağını belirtmişlerdir.

“Eğitimde bile ben çocuğumu verirken erkek öğretmene vermek istedim, neden kadının sorumluluğu çok fazla evde işi var, yemeği var, ütüsü var bir sürü sorumluluğu var. Kadınların sorumluluğu çok olduğu için yönetici olmalarını istemem, çünkü erkeklerin kafası daha rahat ama kadınlar daha güzel detaylı düşünürler ama genelde erkek olmalı o da sorumluluklardan dolayı kadın çok yıpranıyor, çok kafasını vereceğini düşünmüyorum” (Kadın, 38, Lise, Şehir Merkezi).

“Erkeklerde farklı bir güç unsuru var, ortamda kendini gösteren uzun boylu birisi ile başka bir erkeğin bile çok farklı oluyor. Kadın ve erkekte de böyle. Erkek bir toplumda daha buradayım diyen birisi bana göre erkekler daha iyi yönetici ama kadınlarda yapabilir” (Kadın, 25, Lisans, Kasaba, K1).

“Kadın da erkek de yönetebilir. Erkekten daha iyi yönetebilen kadınlar vardır. Ama benim açımdan da erkek olması daha iyi ben kadının yönetimde olmasını çok iyi görmüyorum çünkü kadının önceliğinin yöneticilik olduğunu düşünmüyorum. Kadının yapacağı şeyler erkeğe oranla daha farklı. Bence kadının en önemlisi görevi evi idare etmesi” (Kadın, 27, Lisans, İlçe).

Bir kadın katılımcı ise kadınların kavgaya etmeye meyilli oldukları için kadınların yönetici olmayacağını evini yönetse dahi üst seviyeyi yönetemeyeceğini açıklamıştır.

“Kadından bence yönetici olmaz kadınlar çok kavga etmeye meyilli. Kadınlar kavga ettiğin zaman sınırı aşmakta ama erkekler daha seviyeli kavga ediyor. Erkekler kadınlar kadar kavga etmezler. Kadınlar evini yönetir ama üst seviyeyi yönetemez. Bence kadınlar iyi yönetici olmaz. Bence müdürün erkek olması daha iyi saygı açısından bir kere. Kadın olsa daha farklı olurdu erkek olunca daha seviyeli olunuyor” (Kadın, 36, İlköğretim, İlçe).

Erkek katılımcıların kadınların yönetici pozisyonunda olmasına karşı fikirlerine bakılırsa,

Erkekler eğer bir kadın ile yönetici ile çalışma fırsatı elde etmişseler genellikle kadının yönetici olmasına sıcak bakmaktadırlar. Kadın yöneticilerinde erkekler kadar düzenli ve otoriter olduklarını hatta çoğu zaman da erkekten daha iyi yönettiğini, daha

¹⁸² İsa İpçioğlu, Özüm Eğilmez, Hilal Şen, “Cam Tavan Sendromu: İnsan Kaynakları Yöneticiler Bağlamında Bir Araştırma”, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 10/25 (Eylül 2018), 690.

disiplinli olduklarını düşünmektedirler. Erkek yöneticilerle çalıştıkları zamana sıkıntılar görseler dahi kadın yöneticilerde çalıştıkları zaman sıkıntı göremediklerini belirtmişlerdir.

“Benim yaptığım alanda yöneticilik yapan kadınlara bakıyorum daha kuralcı, daha gaddar ama daha başarılı. Biz hemcinsimize hem de kadın çalışanlara bazı konularda göz yumabiliyorduk ama kadınlar ne kendi cinsine ne de karşı cinsten bir açığa göz yumuyor. Gözlemlerimde kadınlar daha disiplinli iş yönetiyor. İyi bir iş yerim, büyük bir iş yerim olsa yönetici olarak kadını tercih ederim, yeğenim var ona ısrarla kadın yönetici al diyorum çünkü kadınlar daha iyi” (Erkek, 46, Lise, Şehir Merkezi).

“Kendi memuriyetim boyunca bir kadın memure hanımla çalıştım, hiçbir sıkıntı görmedim. Erkek müdürlerle çok çalıştım onlardan gördümse bile kadından görmedim” (Erkek, 50, Lisans, Şehir Merkezi).

“Kadınlar daha sağduyulu yönetiyor. Örneğin tarihimize baktığımızda kadın yöneticileri görüyoruz İskitler döneminde Tomris hatun vardı yüz yıllar geçmesine rağmen eşi benzeri olmayan başarılarla imza atmıştır. Devlet okullarında kadın yöneticiler ile çalıştım kadın yöneticiler daha çok işin ehemmiyetindeler, daha ince detayları sorguluyorlar. Erkekler daha çok kabataslak düşünen bir yapıya sahipler” (Erkek, 26, Lisans, Kasaba).

Erkek katılımcıların birçoğu kadınların daha disiplinli, daha düzenli, daha merhametli, daha sağduyulu oldukları için çok iyi yönetici olabileceklerini kabul etmektedirler. Kadınların son yıllarda yönetici olmak için çok çaba harcadıklarını ve başarılı olduklarını belirtmişlerdir.

“Kadınlar daha iyi yönetir çünkü erkekler biraz daha baştan savma iş yapar. Kadınlar erkeklere göre daha titiz davrandıkları, işlerine daha çok önem verdiği için daha iyi yöneticilik yaparlar” (Erkek, 24, Lisans, Kasaba).

“Kadınlardan çok da güzel yönetici olur. Kadınlar erkeklere göre biraz daha disiplinli, biraz daha sağduyulu ve sevgileri güçlü insanlardır. Erkeklere kıyasen kadınların yönetici olması daha üst düzeydedir” (Erkek, 32, Lise, Kasaba).

Kadınların yönetici olabileceğini kabul eden çoğu erkek katılımcı kadının yönetici olmasından mutluluk duyacaklarını dile getirseler dahi kadından emir almak istemediklerini bu yüzden de kadın yönetici ile çalışmak istemeyeceklerini ifade etmişlerdir. Erkeklerin de kadınlardan emir almak istemeyeceklerini söylemişlerdir. Kadınlardan yönetici olmayacağını düşünen erkek katılımcılar da bu ifadeleri doğrulamışlardır. Kadınların yönetici olsalar dahi kendilerinde üst seviyede yönetici

kadın istememektedirler. Böyle düşünen erkek katılımcılardan birisi durumu şöyle izah etmiştir:

“Bence kadın yönetici olmaz, benim üzerimde üst yönetici bir kadın olursa ben kabullenemem. Kendimi nasıl görürüm bilmiyorum, şu ana kadar olamadı şu saatten sonra da olmasını istemem, yönetimde bulunabilir ama benim üzerimde bir mevkide bulunmasını istemem” (Erkek, 53, İlköğretim, Şehir Merkezi).

Erkek katılımcılardan birisi kadının yönetici olabileceğini kabul etmektedir. Fakat kadınların daha duygusal olduğunu düşündüğü için belirli bir yerden sonra yönetici olmamaları gerektiğini açıklamıştır.

“Kadınlar hissiyatlı olarak biraz daha duygusal oldukları için bir yere kadar yönetici olabilir ama belli bir yerden sonra olmaz. Uygun görmüyorum görme sebebimde duygusal olmaları. Türk silahlı kuvvetlerinde genel kurmay başkanını kadın olarak düşünemem neden kadınlar duygusal olduğu için daha çok hataya yer verebilir, o yüzden belli bir yere kadar yönetici olması taraftarıyım belli bir yerden sonra yöneticilik kadınlara göre değil” (Erkek, 26, Lisans, Şehir Merkezi).

Erkekler yöneticilik pozisyonunda ise veya yöneticilik yapmışsa çoğu zaman kadınların yönetici olmasını istememektedirler. Kadınlar özellikle kadınların ağırlıklı olduğu yerlerde yöneticilik yaptığı zaman dedikodu vs. şeylerden kaynaklı daha çok problem yaşadıklarını dile getirmişlerdir.

Toplumsal olarak kadınların yönetici olmasına karşı şehrin tutumu katılımcıların ifadeleri ve kendi gözlemlerimiz neticesinde olumlu değildir. Kadınlar iş hayatında katılmasını dahi şehrin tamamı desteklemezken yönetici pozisyonunda olmasına çok olumlu bakılmamaktadır.

Köylerde siyasi katılım dışında kadınların yönetici olabilecekleri pozisyonlarda işler mevcut değildir. Tarımsal işlerde de dışarı ile bağlantıyı kuran ve yönetimi idame ettiren erkeklerdir. Bu geleneksel yapı devam etmektedir. Köylerde kadınlar hem toplumda hem de iş hayatında fazla görünür olmadıkları için yönetici olmasına da olumlu bakılmamaktadır.

Kasabada ise okullar, sağlık ocaklar vs. olsalar dahi katılımcıların hepsinin ifade ettiği üzere erkeklerin kadınlardan üstün görülmesi, kadınların dahi çoğu işlerde erkekleri görmek istemelerinden dolayı kadını yönetici olarak istemeyecekleri yönündedir.

“Kasabadakiler istemez, erkekler kadını aşağı görüyorlar, kadının saçı uzun aklı kıt diyorlar, istemezler” (Kadın, 40, İlköğretim, Kasaba).

İlçesinde ise kadınların iş hayatında kısmen, devlet kurumlarında ise memur olarak çalışmaktadırlar. Kadın kaymakamlar ile çalışma deneyimi olan bir ilçe olduğu için halkın kadın yöneticiye aşırı olumsuz bir tepkisi yoktur. Kadınlarında yönetici olabilecekleri kabul edilmektedir. Zamanında kadın kaymakam tarafından yönetildiklerini ve memnun olduklarını dile getiren birçok katılımcı olmuştur. İş hayatına atılan kadınların ifadelerini de dikkate aldığımız zaman, halk özellikle yerli halkın bir kadın ise erkek ile kıyasladığı zaman kadınları yönetici olarak istememektedirler. Sonradan çalışmaya başlayan bir katılımcı durumu şöyle açıklamıştır:

“Kendimden yola çıkayım kadın haliyle bir şeyler yapmaya başarmaya çalışıyor denildi. Benim yaptıklarımı on erkekten biri takdir etti dokuzu etmedi. Elinin hamuru ile erkek işine karışıyor, git evinde otur, çocuğunu büyüt yemeğini pişir, temizliğini yap, kocana hizmet et bakış açısı buydu. Çalışmaya karşı idiler üst kademeyi istemezler” (Kadın, 51, Lise, İlçe).

Şehir merkezinde ise ilçe merkezine benzer bir tutum vardır. Devlet dairelerinde kadın yönetici olsa dahi özel sektörde neredeyse kadın yönetici yok, kadınlar iş hayatında aktif olmaları daha yeni başladığı için yönetici pozisyonunda olsalar dahi çoğu zaman otorite kabul edilmemektedirler. Katılımcılar genellikle halkın kadını yönetici olarak istemediğini kabul etmektedirler. Zamanla bu algının değişeceğini ön görülmektedir. Türkiye’de büyük şirketlerin yönetiminde kadınlar var olduğu için bunun örnek teşkil edeceğini Bayburt’ta da olumsuz algının zamanla kırılacağını düşünmektedirler.

“Genellikle Bayburt toplumu kadını yüksek yerlerde görmek istemiyor. Geleneklerimizin öyle olduğunu düşünüyorlar ama bundan bir on yıl sonra, daha farklı olacağını düşünüyorum” (Erkek, 33, Lisans, Şehir Merkezi).

“Bütün büyük firmaların müdürü ve müdür yardımcısı kadın. Bayburt’ta bu algı eskiye göre kırılmaya başladı büyük firmalar bir örnek teşkil ediyor, kadınlar daha fazla yönetimde. Bu büyük değişimler zamanla topluma yansıyor ama bizim yöremize biraz daha genç gelir” (Erkek, 32, Lisans, Şehir Merkezi).

Bayburt çoğu konuda yenilikte öncü bir şehir değil, mevcut yenilik ve değişen kültürel yapılardan etkilen şehir konumdadır. Bu yüzden kadın yönetici konusunda katılımcıların ifade ettiği gibi zamanla ülke genelindeki yönetici kadınların artması ile şehirde de yönetici pozisyonunda daha aktif kadınlar olacaktır.

2.8. KADINLARIN BİREYSEL VE TOPLUMSAL SİYASETE KATILIMINA DAİR BULGULAR

Siyasal katılım türleri “bireysel siyasi katılım” ve “toplumsal siyasi katılım” olarak iki grupta toplanmaktadır. Bireysel siyasi katılım vatandaşlık görevleri arasında sayılan yalnız olarak yapılabilen siyasi katılım türüdür. En belirgin örneği oy verme davranışdır. Toplumsal siyasi katılım ise bireysel katılımın aksine insan ilişkisi, grup davranışı ve sosyal faaliyet içerisinde olmayı gerektirir. Örneğin bir siyasi partiye üye olmak, bir pozisyonda aday olmak gibi.¹⁸³ Bu bölümde katılımcılara kadınların bireysel ve toplumsal siyasi yaşama katılması hakkındaki görüşleri sorulmuştur. Çıkan bulgular şu şekildedir.

Kadınların kendi özgür iradesi ile mi yoksa eşinin veya ailesinin istediği doğrultusunda mı oy kullanmalı diye sorulduğunda, katılımcılar oy kullanmanın gizli ve bireysel bir tercih olduğunu herkesin istediği yere oy kullanmakta özgür olduğunu belirtmişlerdir. Fakat bu kişilerin bireysel görüşüdür. Oy verme tercihini kadınlar çoğu zaman kendi özgür iradeleri doğrultusunda yapmakta güçlük çekmektedirler. Oy kullanırken kadınlar ailevi ve toplumsal baskılara maruz kalmaktadırlar.

Özellikle kırsal kesimde köylerde ve kasabada otuz yaş üzeri çoğu kadın oy vereceği zaman eşi ile farklı görüşte olsa dahi eşinin istediği doğrultusunda oy kullanmaktadır. Eşleri ile bu noktada çatışmak istememektedirler. Aile birliği açısından da eşlerin ortak kararı olması gerektiğini düşünmektedirler. Verilen karar genellikle erkeklerin istediği doğrultusunda olmaktadır. Kadınlar eşlerinden gizli oy vermişseler bile genellikle seçim sonrasında eşlerinden helallik istemektedirler.

“Eşin ya da aile büyükleri kime diyorsa oraya veriyorsun. Kadının ben buna vereceğim diye bir şeyi yok. Ben de eşimle farklı düşünsem eşimin istediği yere oy veririm” (Kadın, 30, Ortaokul, Kasaba).

¹⁸³ Ayşe Güneş Ayata, “Türkiye’de Kadının Siyasete Katılımı”, haz. Şirin Tekeli, *1980’ler Türkiye’si’nde Kadın Bakış Açısından Kadınlar* (İstanbul: İletişim, 2020), 261.

“Genellikle burada kadınlar ailesi ve eşi nereye diyorsa oraya oy veriyorlar. Ben de eşimin dediği yere veririm eşimle bu konuda ters düşmek istemem” (Kadın, 36, İlköğretim, Kasaba).

“Burada herkes eşi ve ailesi nereye oy veriyorsa oraya oy veriyor. Eşim nereye derse ben de oraya veririm. Ben tek sefer eşimin dediği yere oy vermedim. Köyde verdiğim kişiye üç oy çıktı, oy veren üçüncü kişinin kim olduğunu aradılar, eşime hakkını helal et ben verdim dedim” (Kadın, 51, İlköğretim, Köy).

Kırsalda köyler ve kasabada otuz yaş üzeri çoğu erkek katılımcı kadınların istedikleri yere oy vereceklerini kabul etmektedir. Fakat kendileri ile eşleri farklı görüşte olduğu zaman çoğu erkek eşlerine baskı uygulamaktadır. Erkekler benim ekmeğim yeniliyorsa benim istediğim yere oy verilir düşüncesindedirler. Kadın katılımcılar oy konusunda eşlerinin seçimden önce nereye oy kullanması gerektiğini söyleyip bir baskı yapıldığını dile getirmişlerdir. Bir kadın katılımcı durumu şöyle açıklamıştır:

“Kadınlar kendi istekleri doğrultusunda oy vermeli. Ama oy zamanı geldiğinde illaki bir baskı oluyor, kocan baskı yapıyor. Akraban hangi partiden girerse bir baskı yapılıyor illaki ona vereceksin diye” (Kadın, 48, Okuryazar değil, Kasaba).

Kadınlar kendi istedikleri yere oy kullandıklarında tepki aldıkları görülmektedir. O yüzden kırsal bölgelerde kadınlar farklı bir yere oy kullansalar dahi bunu çoğunlukla açık bir şekilde dile getirmemektedirler.

Kırsal bölgelerde köylerde ve kasabalarda otuz yaş altı özellikle de ileri düzey eğitim almış kişiler oy kullanmanın özgür irade doğrultusunda olduğunu herkesin istediği yere oy vermesi gerektiğini düşünmektedirler. Oy kullanırken ailelerin veya eşlerinin görüşünden bağımsız hareket etmektedirler. Bireysel tercihleri ailelerden farklı olsa dahi bunu açık veya gizli bir şekilde desteklemektedirler.

“Ben şu ana kadar ailemin dediği hiçbir yere oy vermedim öyle hareket ettim. Ama babam anneme hangi partiye oy ver diyorsa şu ana kadar verdi. Birlikte hareket ettiler köyde de genel olarak herkes eşinin dediği yere verir. Ben ailemin dediği yere vermedim, bunu aileme de söyledim ama kızdılar bu benim düşüncem hangisinin doğru olduğuna inanıyorsa ona veririm” (Kadın, 24, Lisans, Kasaba).

Erkek katılımcılar ise kadınların özür olduklarını eşlerinin istedikleri yere oy kullanabileceklerini hatta eşlerin bu konuda birbirinden bağımsız ve habersiz olmaları gerektiğini düşünmektedirler. Bir erkek katılımcı şöyle söylemiştir:

“Ben kadın ve erkeğin birbirinden bağımsız ve habersiz şekilde oy vermelerini istiyorum. Bunun örneğin yaşadım Bayburt'ta kadın ve kocası hangi partiye oy verdiğini bilmiyorlar

ve bunun muhabbeti açılmıyor. Çünkü farklı partiye oy vermiş olsalar ve bilinirse o evde tartışma ve küslük çıkar” (Erkek, 26, Lisans, Kasaba).

Bir erkek katılımcı partinin ülke için kötü rolde olduğunu düşünüyorsa eşi o partiye oy vermek istese dahi izin vermeyeceğini söylemiştir.

“X partisi ülke için kötü rollerde oynuyorsa ona oy verecekse ona oy vermesine izin vermem. Oy kağıdını bile getirip ona vermem” (Erkek, 23, Lisans, Kasaba).

Oy kullanma konusunda Aydıntepe ilçesinde ise kadınların birçoğu aile ve eşleri nereye istiyorsa oraya oy vermektedirler. Genellikle eşleri ile aynı doğrultuda düşünmektedirler. Kadınların oy kullanmasında ailenin ve eşin baskısı vardır. Kırsal kesimin diğer yerlerinden farklı olarak Aydıntepe’de otuz beş yaş üzeri kadınlar eşi ile farklı görüşte oldukları zaman dahi oy gizli kullanıldığı için nereye isterse oraya oy verdiklerini belirtmişlerdir. Kadınlar kendi istemedikleri kişi olursa oy vermeyeceklerini belirtmişlerdir. Bir kadın katılımcının ifadesi şu şekildedir:

“Oy hürdür kimse karışamaz bunda eşin dahi karışamaz. Eşim bana desin ki şu kişiye oy vereceksin, biz buraya vereceğiz derse bile ben sevdiğim kişiye oy veririm. Bunu eşime söylerim sen bana karışamazsın ben hürüm” (Kadın, 60, Okur Yazar, İlçe).

Aydıntepe’de erkek katılımcılar kadınların kendi iradeleri oy vermeleri gerektiğini düşünmektedirler. Son yıllarda kadınların daha bağımsız ailesinin fikri dışında oy kullanmaya başladığını ama bunun yüzde otuz civarında olduğunu belirtmişlerdir. Bazı erkeklerin ise artık eşlerinin bu konuda kendilerini dinlemiyor olmasından şikâyetçi olduklarını ifade etmişlerdir. Erkekler kadının özgür iradesi olduğunu kabul etseler dahi kadınlar sosyal hayata katılmadığından dolayı eşlerinin kendi istedikleri yere oy verdiklerini belirtmişlerdir. Bir erkek katılımcı bu durumu şöyle açıklamıştır:

“Ben yengene derim, falanca yere oy vereceğiz oraya verimiz kendi isteği ile değil de benim dediği yere verimiz. Neden dışarıda olmadığı için kimin ne yaptığını bilmediği için evde ev hanımı olduğu için. Dışarıda sosyal faaliyette bulunmuş olsa kimin ne olduğunu bilmiş olsa bu sefer ne yapar kendi iradesi ile verir” (Erkek, 47, Ortaokul, İlçe).

Kadınların kendi istedikleri yere değil de daha çok eşinin istediği yere oy vermesine sosyal hayatta etkin olmayışı bir gerekçe olmuştur. Erkek ne derse o olur düşüncesi bunu desteklenmiştir. Son yıllarda kadınlar daha aktif sosyal hayat içerisinde olduğu için kadınlardan oy istenmeye başlanmıştır. Ondan önce erkek adaylar birebir evlere gittiğinde kadınlardan oy istememişler, evin reisi kimse direkt onunla muhatap olmuşlardır. Aydıntepe’de seçim çalışmalarına katılan bir katılımcı 2019 yerel seçiminde

ilk kez kadın seçmenden bire bir oy istediklerini söylemiştir. Kadınlardan oy istenmesinin sandığa yansıdığını, kadınların eşlerinden bağımsız oy kullandığını belirtmiştir. Bu da kadının bireysel kendi isteği ile oy kullanmaya başlamasının göstergesidir. Partilerin kadın kolların aktifleşmesi, seçim çalışmalarına bu kadınların katılması ile köylere dahi gidilerek kadınlardan oy istenilmeye başlanmıştır. Kadınların toplumsal siyaset hayatına katılmaya başlaması diğer kadınların da bireysel siyasi katılımında kısmen daha bağımsız olmalarını sağlamıştır. Evde aile reisi olan bireyin dediği yere oy vermek halen daha yaygındır. Kırsal bölgelerdeki genç erkek katılımcılar yaşadıkları yerlerin küçük yerler olduğu için adayların bireysel değil de aileden oy istediklerini aslında genç erkelerinde ailenin oy verdiği yer doğrultusunda oy kullandıklarını dile getirmişlerdir.

“Burada aday olan kişiler şahıs olarak oy istemezler. Ev eve gezip ev olarak oy isterler.

Burada aile nereye veriyorsa biz de oraya oy veriyoruz” (Erkek, 25, Ön Lisans, Kasaba).

Kırsal bölgelerde kadınlara ve aile fertlerine uygulanan baskı yerel seçinde daha fazladır. Çünkü siyasi bir karardan daha çok akrabalık ve tanıdık ilişkileri ön planda tutulmaktadır. Kişiler daha çok tanıdığını ve akrabasını desteklemektedir. Ayata’nın da belirttiği gibi kadınların eşleri ve ailedeki diğer erkeklere ile aynı doğrultuda oy kullanmasının önemli bir nedeni de hepsinin ortak bir yaşam paydasından etkilenmesidir.¹⁸⁴

Oy kullanma noktasında Bayburt şehir merkezi ile Aydıntepe ilçesi benzer durumda, kadınlarda erkeklerde kadınların özgür olduklarını istedikleri yere oy vereceklerini kabul etmektedirler. Fakat genellikle erkekler hangi partiyi destekliyorsa eşlerinin de o yönde olmalarını istemekteler ve kadınlarda genellikle eşlerinin fikri doğrultusunda oy kullanmaktadırlar. Fakat son yıllarda eşlerinde oy kullanma yerine alınmamasından dolayı kadınlar eşlerine evet deseler bile perde arkasında kendi istedikleri yere oy vermektedirler. Bir kadın katılımcının sözleri genel durumu açıklamaktadır:

“Bazı evlerde gerçekten kadına müdahale edilme var yine ben kendimden örnek vereyim bizde yok. Ama bildiğim çevrede eşi illa da buraya vereceksin diyen kişiler var ve dediğini de yaptırıyor. Bazıları eşinin sözünü dinleyip yapıyorlar, bazıları dinlemeyip boşu boşuna

¹⁸⁴ Ayşe Güneş Ayata, “Türkiye’de Kadının Siyasete Katılımı”, 263.

yemin ediyorlar o kesimde var. Çünkü oy vermesini isteyen kadınlar yemin ettiriliyorlar”
(Kadın, 45, Lise, Şehir Merkezi).

Oy verme noktasında Aydıntepe ve şehir merkezinde otuz beş yaş altı katılımcılar herkesin istedikleri yere oy verme hakkı olduğunu düşünüp genellikle bu noktada eşlerine baskı yapmamaktadırlar. Zaten baskı olsa dahi bu yaş kesimde eğitim seviyesi daha yüksek olduğu için açıkça ifade etmese dahi kadınlar kendi görüşleri doğrultusunda oy kullanmaktadırlar. Katılımcılar bekâr ise aile tarafından baskı olsa dahi istemiyorlarsa oy verirken çoğu zaman kendi istediği doğrultusunda oy kullanmaktadırlar.

Şehir merkezinde de adaylar oy isteyecekleri zaman genellikle erkeklerden oy istemektedirler. Bu noktada erkek katılımcıların bazıları bundan rahatsızlık duyduklarını söylemişlerdir. Eşi oy kullanmak istemezse de eşi ve aday olan kişiye verdikleri söz arasında kalıp sıkıntı yaşadıklarını belirtmişlerdir. Şehir merkezinde partilerin kadın kollarının daha aktif olmasından dolayı kadınların siyasi yaşama katılmaları daha fazla, kadın kolları üyeleri farklı evlere ve iş yerlerine giderek direk kadınlardan oy istemektedirler.

Şehrin genelinde kadınların eğitim düzeyi daha yüksekse, kendi ücretini alabildiği işte çalışıyorsa ve yahut ailesi baskılı bir aile değilse genellikle kendi siyasi görüşleri var ve bunu desteklemektedirler. Kadınların çoğunluğu oylar gizli kullandığı için istediği kişiye oy verebileceklerini kabul etmesine rağmen geleneksel bir öğretinin de etkisi ile eşinin istediği adaya veya partiye oy vermektedirler. Eğer ki çekirdek aile değil geniş bir aile ise evdeki en büyük erkeğin söylediği yere oy verilmektedir. Evdeki diğer erkeklerin fikri alınsa dahi daha çok evin reisi olarak kabul edilen kişinin istediği doğrultusunda oy kullanılmaktadır. Bu noktada erkeklere bir baskı olsa da kısmi bir baskı var. Fakat kadınlar daha çok baskı ile kendi isteği dışında oy kullanmaktadır. Ama son yıllarda seçimler yapılırken de gizliliğe önem veren ortamda yapıldığı için, eşlerinden gizli olarak istediği partiye oy verebilen kadınlar mevcut. Fakat çoğu zaman bunu eşlerine karşı açık bir şekilde dile getirememektedirler. Aile içerisinde eğitim almış kız çocukları varsa babasından farklı düşünüyorsa istediği yere oy kullanmaktadır. Fakat çoğu zaman görüşünü açık bir şekilde dile getirememektedir. Ailesinin tepkisine karşılaşacağını bilseler dahi oy verdikleri kişiyi veya partiyi rahat bir şekilde dile getirenler vardır. Fakat dile getirebilenlerin oranı şu an oldukça azdır. Oy vermede kullanılan baskı sadece kadın

ve kız çocuklarına değil evli olmayan ailesi ile birlikte yaşayan erkeklere de vardır. Kültürel bir baskı mevcut fakat erkekler farklı düşünseler bunu dile getiremeseler dahi, istedikleri yere kadınlara orantılı çok daha rahat oy kullanabilmektedirler. Genel olarak anlamaktayız ki kadınların eğitim seviyesinin artması, ekonomik özgürlükleri kazanmaları, sosyal hayatta daha görünür olmaları bireysel siyasi katılımlarını daha bağımsız ve baskı altında olmadan yapabilmelerini sağlamaktadır. Son yıllarda kadınlar üzerinde eşlerin baskısı olsa dahi bireysel tercihlerini ön plana çıkarabilmektedirler. Cinsiyet ve yaşanılan yer fark etmeksizin genç bireyler aile içerisindeki farklı siyasi tercihlere daha ılımlı bir tutum sergilemektedirler.

Türkiye Cumhuriyeti'nde 1930 yılında çıkarılan yasalar ile kadınlara belediye seçimlerine katılma ve köylerde muhtar olma hakkı tanınmıştır. 5 Aralık 1934'te Anayasa ve seçim kanunda yapılan değişik ile kadınlara milletvekili seçme ve seçilme hakkı tanınmıştır. Kadınların siyasi oy kullanabilmesi ve siyasi yaşama katılması yaklaşık doksan yıl öncesinde olmasına rağmen bugün mecliste bulunan kadın milletvekili oranı erkeklere oranla çok düşük düzeydedir. 2018 genel seçimlerinden sonra mecliste bulunan kadın milletvekili sayısı 101, erkek milletvekili sayısı ise 482' dir. Yani kadınların oranı %17,32 iken erkeklerin oranı ise %82, 68' dir.¹⁸⁵ Kadın temsilcilerin oranı çok düşük düzeydedir. Benzer şekilde yerel seçimlerde kadın temsilciler düşük düzeydedir. Araştırmaya katılanların kadının muhtar, belediye başkanı, milletvekili bakan gibi siyasi konumlarda olup toplumsal siyasi yaşama katılmasındaki tutumlara bakılırsa;

Kadınların çoğu kadınların toplumsal siyasete katılmasını desteklemekte ve siyasi konumlarda kadınları görmek istemektedirler. Kadınların seçilme haklarını kullanmaların güzel olacağını, bir yeri kadın yönettiği zaman nasıl yöneteceğinin gösterilmesi gerektiğini, kadınların da bu konumlara geldiklerinde gayet başarılı olacaklarını düşünmektedirler. Kadınlar bir sıkıntıları oldukları zaman o konumda bulunan kadınlar ile daha rahat iletişime geçebileceklerini belirtmişlerdir. Kadın katılımcılar arasında toplumsal siyasi yaşama katılan bir kadın katılımcı kendisinin kadınların problemlerini daha iyi dinlediği, kadınların kendilerini kadınlara daha iyi ifade ettiğini o yüzden kadın siyasetçilerin olması gerektiğini ifade etmiştir.

“Tabii ki kadınlar siyasette olmalı. Ben yaşadığım yerde buranın kadını olarak buranın sıkıntılarını dertlerini daha çok gidip dinliyorum. Bir erkek o evde gidip kadının derdini

¹⁸⁵ TBMM, Erişim (2021). https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.dagilim

dinleyemez. Ben ev ev köy köy gezdim rahatlıkla kadınların derdini dinledim, erkeğe söyleyemeyeceği sözleri bana rahatlıkla söylediler. O yüzden her ilçede ilde bir kadın yönetici olması, o kadınların derdini kadın yöneticiye anlatması daha güzel, o kadın erkeğe derdini anlattığı zaman aynı desteği alamaz hepsini de konuşup anlatamaz” (Kadın, 51, Lise, İlçe).

Geçmişten günümüze siyaset daima “erkek işi” olarak algılanmıştır. Hemen hemen bütün toplumlarda kadına “iyi eş, iyi anne ve iyi ev kadını” rollerini yüklemektedir. Özel alandaki bu sorumluluk kamusal alanda kadınları var olmak için zorlanmaktadır.¹⁸⁶ Siyasetle ilgilenen kadının da evine yeterince zaman ayırmadığına dair bir algı vardır.¹⁸⁷ Ev alanındaki sorumluk kadına ait kabul edildiği için kadının yeri evi olarak kabul edilmektedir. Kadının bireysel sorumlukları fazla olduğu için yoğun siyasi mesaiye zaman ayıramayacağı düşünülmektedir. Kadınların siyasi hayata katılımının uygun olmadığını, bu işi erkeklerin yapmasını gerektiğini düşünen kadınlar bulunmaktadır.

“Kadınlar siyasi görevlerde olmamalı bence kadının sorumluluğu çok çok fazla kadın kendi işini yapmalı, zaten siyaset yoğun mesai istiyor” (Kadın,38, Lise, Şehir Merkezi).

“Kadınlar olmamalı, kadının yeri evidir, bırakın muhtar da vekil de erkek olsun. Şu an bir kadın parti başkanı çıkıp konuşuyor yakışmıyor bile ama erkekler konuşunca ne güzel konuşuyor” (Kadın, 60, Okuryazar, İlçe).

Otuz beş yaş altı yaş grubundaki erkekler genellikle kadınların siyasi konumlarda olmasına mesafeli değillerdir. Kadınları bu konumlarda görmek istemektedirler. Kadınlar açısından kadın siyasetçilerin daha iyi olacağını, kadın siyasetçilerin kadınların sesini duyuracağına inanmaktadırlar. Genç bir erkek katılımcı düşüncelerini şöyle belirtmiştir:

“Kadınları o noktada görmek isterim, bir kadının başarısı azmi diğer kadınlara azim başarı getirir ve diğer kadınların seslerini duyurabilir” (Erkek, 26, Lisans, Şehir Merkezi).

Genç erkek katılımcılar kadınlar farklı bir bakış açısına sahip olduğu için belediye başkanı oldukları zaman farklı yatırımlar için mücadele vereceğini düşünmektedirler. Nitekim bu tür kişilerden birisi şöyle düşünmektedir:

¹⁸⁶ Yonca Altındal, “Erkeksi Siyasetin “Erk”siz Dublörleri”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 12/21 (2019), 354-355.

¹⁸⁷ Zekiye Demir, “Kadınların Siyasete Katılımı ve Katılımı Artırmaya Yönelik Stratejiler”, *Kadem Kadın Araştırmaları Dergisi* 1/ 2 (2015), 40.

“Kadınlar tabii ki siyasete atılmalı. Bir kadın belediye başkanı olsa kadının daha ince bakış açısı olur. Ben inanıyorum ki daha güzel yatırımlar için mücadele verir. Kadınlar her zaman ince dokunuşlar içindeler ve daha zarif düşünürler” (Erkek,28, Lisans, İlçe).

Erkek katılımcılar arasında özellikle kırk yaş üzeri çoğu katılımcı farklı gerekçeler ile kadınların toplumsal siyasete katılmasını istememektedirler. Kadının yerini dolduracak erkeklerin var olduğunu, kadının aslının dışına çıkmaması gerektiğini düşünmektedirler. Böyle düşünen erkek katılımcılardan birisi düşüncelerini şöyle belirtmiştir:

“Bence kadınlar siyasette aktif olmamalı, neden aktif olmamalı onun yerini dolduracak erkekler var. Aslının dışına çıkmamalı” (Erkek,46, Lisans, İlçe).

Erkek katılımcılarda özellikle kırk ve yaş üzerindeki çoğu katılımcının kadın siyasi lider istememe nedenleri kendi problemlerini erkeğe daha rahat anlatabileceklerini düşünmelerinden kaynaklıdır. Kadın belediye başkanı, milletvekili olursa kendilerini ifade edemeyeceklerini düşünmektedirler. Toplumda ev dışında erkekler ağırlıklı olduğu içinde kadın idareci olduğu zaman sıkıntı olacağını, erkeklerinde isteklerini dile getiremeyeceklerini ifade etmişlerdir. Bu durumu katılımcıların birisinin açıklaması özetlemektedir:

“Ben şahsım olarak kadın siyasetçi istemem. Kadın olduğu için insan derdini de anlatamıyor. Erkeğin bazı sıkıntıları oluyor gurur meselesi ediyor gidip benim kadından yardım istemem zoruma gidiyor diyor ve istemiyor. Belki de beşerî yola gidip hırsızlık yapıyor. Erkek erkeğe olduğu zaman derdini daha güzel anlatıyor. Size sorayım derdinizi kadınlara mı daha iyi anlatırsınız erkeklere mi? Kadın kadına anlatır, erkek erkeğe anlatır. O yüzden idarecilerimiz kadın olduğu zaman sıkıntı çıkar” (Erkek, 47, Lise, İlçe).

Bayburt gibi modern sanayi topluma geçmekte olan, geçmiş yıllarda da daha çok tarım toplumu ve kapalı toplumlarda, özellikle belli bir yaş üzerinde kadın ve erkek arasında keskin bir çizgi vardır. İlköğretim eğitiminden sonra kadınlar daha çok ev içi rollerde kadınlar arasında yetiştirilirken, erkekler de ev dışı rollerde erkeklerin ağırlıklı olduğu mekanlarda yetiştirilmektedir. Durum böyle olunca her iki cinsin de kendi ailesi dışındaki başka kadınlar ve erkekler ile iletişimi sınırlıdır. Eğitim seviyesi arttıkça, kadınlar toplum içerisinde farklı meslek gruplarında bulunmaya başladıkça belli bir yaş aralığında kadın erkek arasında iletişimin sınırları daha geçişken olsa da belli yaş üzerindeki kadın ve erkeğe yönelik sınırlar daha keskin bir şekilde devam etmektedir.

Belirli yaş üzerinde kadın ve erkek arasında iletişim keskin bir çizgi ile ayrı olduğundan belirli yaş üzerindeki kadınlar ev dışında kadın erkek karışık kamusal alanlardaki topluma girmeye başladığı zaman her iki cins içinde iletişimde sınırlar, problemler olmaya başlamaktadır. O yüzden çoğu erkek alışverişte olsun, yönetimde olsun derdini daha iyi anlatabilmek için erkek personel ve erkek yönetici istemektedirler. Kadınlarda aynı şekilde alışverişte olsun, yönetimde olsun kadın personel ve kadın yönetici istemektedirler. Derdini daha iyi anlatabilmek için. Bu özellikle yönetici noktasında daha keskin bir ayrım olarak ortaya çıkmaktadır. Belirli yaş üzerindeki kadınlar kadın yönetici, erkekler ise erkek yönetici istemektedirler.

Yaşadığınız yerde kadın muhtar, belediye başkanı, milletvekili ister misiniz? Yaşadığınız yerdeki kişiler kadınları bu konumda görmek ister mi? diye sorulduğunda ise çıkan bulgular şu şekildedir;

Kırsal bölgede köyde yaşayan otuz yaş altı kişiler kadınlardan muhtar adayı olduğu zaman, kadın aday ve erkek aday kriter olarak birbirine yakın seviyede ise kadın adayı destekleyeceklerini belirtmişlerdir. Kadının yönetiminin de nasıl olacağını görmek istemektedirler. Yaşadıkları yerde çoğu kişinin kadın adaya oy vermeyeceklerini bunun örneklerinin var olduğu ifade edilmiştir.

“Şu an köyde kadın muhtar adayının karşında erkek aday varsa kadına oy vermezler gibi geliyor. Bunun örneği vardı. Bizim bir köyden kadın muhtarlığa aday olacaktı. Fakat karşısına birkaç erkek çıkınca kendisini geri çekti ama keşke çekmeseydi olmasını isterdim kadın da nasıl yönetecek görülmüş olurdu” (Kadın, 24, Lisans, Köy).

Köyde yaşayan otuz yaş altı kişiler milletvekili, cumhurbaşkanlığı seçimlerinde kadın adayların yeterlilikleri iyi olduğu zaman desteklemek istemektedirler.

Köylerde otuz yaş ve üzeri kadınlar kadın muhtar adayını görmek istediklerini destekleyeceklerini dile getirmişlerdir. Fakat otuz yaş ve üzeri çoğu erkek kadın muhtar adayı olabilir demelerine rağmen kriter olarak erkekten çok çok iyi olması gerektiğini belirtmişlerdir. Genellikle de daha iyi iletişim kuracaklarını düşündükleri için erkek muhtar istemektedirler. Bazı katılımcılar ülke yönetimde ise geçmiş yıllarda Tansu Çiller’i desteklediklerini o yüzden üst düzey kadın yönetici olmasına mesafeli olmadıklarını belirtmişlerdir. Otuz yaş üzerindeki kadınlarda erkeklerde köyde çoğu kişinin kadın muhtar istemeyeceğini düşünmektedirler.

“Burada bir sonraki seçimde kadının muhtar olması mümkün değil, sadece bu köyde değil çoğu köyde olmaz. Bayburt’ta kadın muhtar bir tane imiş ona göre hesap edin zor” (Erkek, 48, İlköğretim, Köy).

Kırsalda kasabada özellikle kırk yaş altı kadınlar kadın adayların olmasını daha çok istemektedirler. Muhtar, belediye başkanı kadın olursa daha iyi iletişim kurabileceklerini kendilerini daha iyi ifade edeceklerini, erkek ile aynı kriterde bir kadın aday olursa kadın olduğu için kadın adayı destekleyeceklerini belirtmişlerdir. Farklığın renk katacağına inanmaktalar. Kasabada otuz yaş altı kadınlar, kadınların dahi kadın muhtar veya belediye başkanı istemeyeceklerini düşündükleri için kadın muhtar aday olsa dahi seçilmeyeceğini düşünmektedirler. Çünkü kasabadaki kadının kendisini aşağı gördüğü ve kendisinin kendisine koyduğu kesin çizgilerin var olduğunu belirtmişlerdir. Bir kadın katılımcı durumu şöyle açıklamıştır:

“Ben sırf kadın aday diye oy veririm. Ama Pulur’da ki kadınlar dahi vermez. Kasadaki kadın, kendini aşağılıyor. Kadın dediğin şöyle olmalı, kadın dediğin bunu yapmalı bunu yapmamalı, kadının kendisi kendisine sınırlarını, çizgilerini çiziyor. Doğal olarak kadın kendini erkekten aşağı gördüğü zaman, ben kendimi aşağı gördüğüm zaman karşımdaki insan haliyle daha aşağıda görüyor. Kadının tutumunun değişmesi gerekiyor erkekten ziyade” (Kadın, 24, Lisans, Kasaba).

Kırk yaş ve üzeri kadınların hepsi olmasa da yüzde sekseni kadın muhtar belediye başkanı olmasını istemektedirler. Aday olsa desteklemek istediklerini ifade etmişlerdir. Fakat bizim gözlemlediğimiz kadar çoğu kadın eşinin baskısında kaldığı için desteklemek istese dahi açık bir şekilde destekleyemediğidir. Eşinin bakış açısına destek vermek zorunda kalmaktadır.

Kasaba da otuz yaş altı erkeklerin yüzde sekseni farklı gerekçelerle de olsa yerel yönetimde kadınların olması istediklerini, bir farklılık olacağını düşünmektedirler. Bir erkek katılımcı kasabada muhtarların, belediye başkanın erkek olduğunu o yüzdende toplumdaki her şeyin erkeklere yönelik olduğunu belirtmiştir. Eğer kadın birisi olursa toplum içerisindeki yerlerin daha çok kadınlara yönelik olacağını ifade etmiştir.

“Kadınlardan muhtar, belediye başkanı olması gerekir. Çünkü kadının dilinden kadın anlar. Muhtar ise kadınlar için projeler düzenler ona göre davranır, belediye başkanı ise ona göre olur. Mesela şu an beldenin belediye başkanı erkek her şey erkekler üzerine kurulu kahvehanesi idi, gezilecek görülecek yerler olsun hep erkeklerin gidebileceği seviyede. Kadınların gezip görebileceği oturup bir araya gelebilecekleri hiçbir yer yok.

Kadın olunca kadınları da dikkate alan yerler daha çok çoğalır” (Erkek, 23, Lisans, Kasaba).

Kasabada yaşayan otuz yaş altı erkeklerin çoğu yerel yönetimde kadın adayları destekleseler dahi, cumhurbaşkanlığı gibi genel seçimlerde kadın aday desteklemeyeceklerini kadınların ülke yönetirken duygusal davranıp daha çok hata yapacağını düşünmektedirler. Nitekim böyle düşünen bir erkek katılımcı düşüncelerini şöyle dile getirmiştir:

“Kadın devlet yönetiminde olamaz, kadın siyasette duygusal olarak karar verir. Erkek gibi cesaretle veya ani şekilde karar veremez. Yerel yönetimde kadınlara oy veririm ama dış siyasette büyük şeylerde kadına oy vermem yapamaz” (Erkek, 24, Lisans, Kasaba).

Kasabada otuz yaş altı kişiler kadın muhtar ve belediye başkanı olduğu zaman toplumdakilerin kadın mı bize yönetecek düşüncesi ile kadınlara oy vermeyeceklerini, zaten yaşanan yerde bazı kalıpları erkek adayların dahi aşamadığını kadınların ise hiç aşamayacağını belirtmişlerdir.

Kasabadaki otuz yaş ve üzeri çoğu erkek katılımcı kadın aday olsa dahi muhtemelen desteklemeyeceğini belirtmişlerdir. Kadınlar her şeyi yaptılar da belediye başkanlığı mı kaldı denilmiştir. Çünkü kırsal kesim olduğu için kimsenin kadını dinlemeyeceğini otorite dahi sağlamayacağını düşünmektedirler. Yaşadıkları yerde kadın adaylara tercih edenler olsa dahi şansının çok olmadığını belirtmişlerdir. Kadın adayın olmasının farklılık katacağını düşünen, kadın yönetiminin nasıl olduğunu da görmek isteyen katılımcı çok azdır.

İlçe merkezinde ise otuz beş yaş altı kadın katılımcıların çoğu, kadın adayın olmasının iyi olacağını kabul etmektedirler. Kadın muhtar aday olduğu zaman ailevi baskıdan dolayı kadın adaya oy vermediklerini dile getirmişlerdir. Lisans mezunu kadın katılımcı ise aslında kadın adaya sıcak bakmadığını fakat kadın belediye başkanı olursa erkekle aynı kriterde olursa destekleyebileceğini belirtmiştir. Otuz beş yaş altı kadın katılımcılar yaşanan yerin kadın adaylara aşırı mesafeli olduğunu son kadın muhtar adayında bunu bizzat deneyimlediklerini ifade etmişlerdir. Kadınlardan birisi durumu şöyle anlatmaktadır:

“Aydıntepe’de kadınlar bile kadın belediye başkanı adayına oy vermezler. Bunu bizzat son 2019 seçimlerinde kadın muhtar aday olduğunda deneyimledim. Bazı kadınlardan şunu

duydum kadın başına ne işi var bu işlerde, ayıp değil mi, nasıl becerecek, uu rezillik böyle tepkileri kadınlardan duydum” (Kadın, 22, Lise, İlçe).

Otuz beş yaş altında erkek katılımcılar ise kadın aday olduğu zaman yeterli kriterleri varsa cinsiyet üzerinden ayırım yapmayacaklarını ve destekleyeceklerini belirtmişlerdir. Fakat yaşadıkları yerin henüz buna hazır olmadığını bir sonraki seçimlerde kadın belediye meclis üyeleri olursa kadınların siyasi katılımına dair olumsuz algının kırılacağını yavaş yavaş kadınların daha aktif siyasette olacaklarını düşünmektedirler. Bir erkek katılımcı şöyle söylemiştir:

“Aydıntepe şu an buna hazır duruma gelemedi. Kadınlarımızda şu an siyasete atılan kadınlar var. Ama Aydıntepe şu an basamak belediye başkanlığından ziyade belediye meclis üyeliği. Şu ana kadar hiç belediye meclis üyesi kadın olmamış bir dahaki dönem belediye meclis üyesi olması lazım. Halk bir kadın yöneticiye alınsak ki yarın belki bir belediye başkanlığına kadar yükselecek. Ama şu an halk tam hazır değil” (Erkek,28, Lisans, İlçe).

Aydıntepe’ de kırk yaş ve üzerinde siyasi yaşama atılan kadınlar vardır. Bu da kadınların siyasete atılması noktasında düşünce olarak bir iyileşme olduğunu kanıtlayabilir. Kadınların da belediye başkanı, muhtar olursa iyi olacağını düşünen ve bunu destekleyen kişiler mevcuttur. 2019 seçimlerde bir kadın muhtar adayının muhtar olmasını çok istediklerini kadın aday desteklediklerini fakat kazanamadığını dile getirmişlerdir. Kadın siyasetçiler istense dahi çoğu kişinin kadın aday istemeyeceklerini belirtmişlerdir. Kırk yaş üzerinde kadın muhtar vs. istemeyen kadınlar da toplum içerisinde mevcuttur. Kadın aday olduğu zaman kadına oy dahi vermeyeceklerini belirtmişlerdir. Kırsal kesimde genellikle erkeklerin fikirleri doğrultusunda oy kullanıldığı için erkekler de kadın adaylara mesafelidirler. O yüzden de kadınlar isteseler dahi çoğunlukla aile baskısı altında oy kullandıkları için kadın adaya oy vermemektedirler.

Aydıntepe ilçesinde otuz beş yaş üzeri erkeklerde kadın muhtar, belediye başkanı olmasını isteyenler olsa dahi çoğunluk istememektedir. Çünkü onlarda erkekler ile daha iyi iletişim kurup kendilerini daha iyi ifade edeceklerini, sorunlarını daha kolay çözeceklerini düşünmektedirler. Halkın aynı gerekçe ile kadın aday desteklemeyeceklerini belirtmişlerdir.

Ebu Hureyre’den rivayet edilen “... İşleriniz kadına kalırsa yerin altı üstünden daha hayırlıdır” şeklinde isnadı zayıf olan hadis bulunmaktadır.¹⁸⁸ Bu hadise benzer

¹⁸⁸ Ateş, *Hadis Temelli Kalıp Yargılarda Kadın*, 423-424.

hadislerde mevcuttur. Bu hadisler Hz. Peygamberin eşlerine danıştığı ve onların bazı tavsiyeleri doğrultusunda hareket ettiği anlatan hadisler ile çelişmektedir.¹⁸⁹ Hadislerin isnadı zayıf hadis olmasına rağmen İslam toplumlarında kültürel yapının etkisi ile toplumda yer etmiştir. Katılımcılar bir tanesi ise bu hadisi örnek vererek dini temellere dayandığı düşündüğü hem de kişinin evliliğinde sorunlar olacağını düşündüğü için kadın aday istememektedir.

“Ben beldeye başkan adayı kadın olsa oy vermem ben bir kadının beni daha iyi yöneteceğine inanmıyorum. Aydıntepe ‘dekiler de vermez. Sonuçta hadisi şerifler var kadın yönetici olursa yerin altı sizin için yerin üzerinden daha hayırlıdır. Onu yıkmadık bir defa. Farz et ki kadın belediye başkanı oldu kadın belediye başkanın kadın personellerinin ağırlıklı olması gerekir. Farz et ki belediye başkan yardımcısı erkek o kadın da evli olsa. Gece saat bire kadar yardımcısı ile çalışmak zorunda kalsa eşinin bakış açısı ne olur. Ya gelir kapıda dikilir ya da sık sık görüşmeler bu da bir kriz” (Erkek, 48, Lisans, İlçe).

Katılımcılar arasında dini temellere dayandırılarak kadınların toplumsal siyasi katılımına, üst yönetiminde olmasına olumsuz bakan başka kişi olmamıştır. İslam ülkelerinde yazılan bazı kitaplara baktığımız zaman kadınların üst yönetimde olmasına daha mesafeliler ve bunu dini temellere dayandırmaktadırlar.¹⁹⁰ Bizim sosyal gerçekliklerimiz daha farklı olduğu için kadınların siyasi yaşama katılmasına bu ülkelere göre daha az mesafeliyiz. Türkiye gibi Müslümanların çoğunlukta olduğu ülkelere kadınların siyasete girmesini engelleyen dinden daha çok geleneksel kültürden kaynaklanan bu siyasi kültürün değiştirmesi yerine daha siyasi eşitlikçi kültürün yerleştirilmesi gerekmedir.¹⁹¹

Şehir merkezinde ise otuz beş yaş altı kadınların büyük çoğunluğu cinsiyeti kriter olarak görememekteler. Ama kadın aday erkek aday aynı kriterlerde ise siyasi noktalarda kadınları görmek istemekteler. Kadın eliyle şehrin yönetilmesinin daha iyi olacağını düşünmektedirler. Ama Bayburt’un henüz bir kadın belediye başkanına hazır olmadığını bunun için birkaç yıl daha geçmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Zaten kadın aday çok iyi olsa dahi çoğu erkeğin kadın adaya oy vermeyeceğine ifade etmişlerdir. Bir kadın katılımcı mevcut durumu şöyle açıklamıştır:

¹⁸⁹ Taslaman, *İslam ve Kadın*, 65.

¹⁹⁰ Hulyi, *Müslüman Kadının Aile ve Toplumdaki Yeri*, 216-240.

¹⁹¹ Demir, “Kadınların Siyasete Katılımı ve Katılımı Artırmaya Yönelik Stratejiler”, 45.

“Bayburt’taki erkekler iki yöneticisi olsun, birisi erkek diğeri kadın, o kadın yönetici çok iyi olsun işini en mükemmel şekilde yapıyor olsun, erkek işini kötü yapıyor olsun ikisi arasındaki tercihte de sırf erkek diye erkeği tercih ederler. Onu desteklerler kadını desteklemek onların güvenlerini zedeler, kendilerini kötü hissettirir, bir kadını desteklemek onlara aşâğılık gelir. Kahvehanede gidin sorun erkeğe oy verirler, kadın ne kadar iyi yaparsa yapsın kadını söyleyemezler gururlarına yediremezler” (Kadın, 23, Ön Lisans, Şehir Merkezi).

Şehir merkezinde otuz beş yaş altı erkeklerin bazıları kadın adayların renklilik katacağını düşünmekte. Kadınların siyasi yaşama katılmasına olumlu bakmaktadırlar. Bazıları daha mesafeli ve belirli şartlar aramaktadır. Toplumlarda da erkekler için siyasete katılımın herhangi bir şartı yokken, bir kadının siyasete katılıp temsilci olması birçok koşula bağlanmış. Kadının siyaset yapabilmesi için erkeklerden daha iyi eğitim görmüş, daha yetenekli ve özel becerilere sahip olması beklenmektedir.¹⁹²

“Kadın karşısındaki rakibinden en az iki üç özellik olarak daha iyi konumda ise kadına oy veririm, ama özellik olarak kadın erkek eşit seviyede olursa vermem” (Erkek, 32, Lise, Şehir Merkezi).

Şehir merkezinde otuz beş yaş altı erkelerin çoğu henüz Bayburt’ta siyasi yaşamda kadınların desteklenmeyeceğini düşünmektedirler. Parti kollarında, toplumda kadınlar var olsa dahi onun dışında toplumun zamana ihtiyacının olduğunu belirtmişlerdir.

“Kadın kollarında vs. şu an toplumumuzda kadınlar var. Belediye başkanı vekil için burada biraz daha zamana ihtiyacı var toplumun. Şu an bir mevcut parti başkanı kadın ondan sonra toplumda yavaş yavaş yayılır diye düşünüyorum” (Erkek, 32, Lisans, Şehir Merkezi).

Şehir merkezinde otuz beş yaş ve üzeri katılımcılarda kadınların muhtar olması dışında siyasette olmasını istemeyen katılımcılar vardır. Katılımcıların bazıları ise kadın adaylar kriter olarak iyi ise destekleyeceklerini ifade etmişlerdir. Bayburt’ta kadın adayın seçilebileceği Bayburt toplumunun o eşikte olduğunu düşünmektedirler.

Özet olarak belirtirsek yerel yönetimde kadınların toplumsal siyasete katılmasına genç katılımcılar daha olumlu bakmaktadır. Genç katılımcılara göre yerel yönetimde cinsiyet aday desteklemek için bir kriter değildir. Kadın ve erkeğe eşit mesafededirler. Ama aday yeterlilikleri eşit ise kadınlar kadın adaya daha sıcak bakmaktadırlar. Kırsal

¹⁹² Nihal Şirin Pınarcıoğlu, “Eril Siyasette Kadın Temsili (Mi?)” *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi* 7/1 (2017), 19.

bölgelerde özellikle erkekler devlet yönetiminde kadın adaya daha mesafelilerdir. Şehrin genelinde kadınların çoğu kadınların toplumsal siyasette olmasına daha sıcak bakmaktadır. Fakat bazı kadınlar, kadınların ev içi sorumlulukları olduğunu düşündüğü için kadınların toplumsal siyasete atılmasına uygun görmemektedir. Yaş arttıkça erkeklerin çoğu özellikle kırsal bölgelerdeki erkekler kadınların toplumsal siyasete katılmasını desteklememekteler. Bunu toplumsal gerekçeler ile temellendirmekteler. Dini gerekçeler ile temellendiren oldukça azdır. Ülke genelinde de kadınların toplumsal siyasete katılımı düşüktür ve pek desteklenmemektir. Kadınlar toplumsal siyasete katılsa dahi belirli alanlarda katılmaktadırlar. Bu alanlar kadına yüklenen toplumsal cinsiyet rolleri ile örtüşmektedir. Kadınlar genellikle aile ve sosyal politikalar bakanı olmaktadır. Sancar'ın belirttiği gibi dönem boyunca kadın milli eğitim bakanı, sağlık bakanı veya müsteşarı görememekteyiz.¹⁹³

2.9. KADINA YÖNELİK AİLE İÇİ ŞİDDET HAKKINDAKİ BULGULAR

Kadına karşı uygulanan şiddet bugün sadece Türkiye'nin değil, dünyanın birçok ülkesinin problemidir. Bugün bile hava alanlarında yabancı ülkelere gelen kişilerin, uçak beklerken dahi eşine şiddet uyguladığına şahit olabiliyoruz.¹⁹⁴ Kadına karşı şiddeti önlemek için ülkeler birçok kanuni düzenlemeler, programlar yapmaktadırlar. Medya ve sosyal medya aracılığı ile kampanyalar düzenlenmektedirler.¹⁹⁵ Biz de katılımcılara aile içi özellikle kadına yönelik şiddet hakkında görüşlerini sorduk, çoğu kişinin şiddete karşı olduğunu dile getirebileceğini varsaydığımızdan, kadın kocasına itaat etmezse bir şiddet uygulayabilir mi diyerek asıl fikirlerini öğrenmeyi amaçladık. Şiddet hakkındaki görüşlerini temellendirilirken dini temellerle mi temellendiriliyor yoksa kültürel nedenleri mi var tespit edilmeye çalışılmıştır.

¹⁹³ Serpil Sancar, *Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti Erkekler Devlet, Kadınlar Aile Kurar* (İstanbul: İletişim, 2017), 308.

¹⁹⁴ 15 Nisan Alanya (Gazipaşa) Havaalanında, Alanya- İstanbul uçuşu için sıra beklerken önümüzdeki yabancı uyruklu kişi birden eşine tekme atarak şiddet uyguladı. Yabancı bir dilde konuşma yaptıkları için birbirlerine söylediklerini kimse anlayamadı.

¹⁹⁵ Kadına yönelik şiddeti önlemek için bazı ülkelerin yasal düzenlemeleri için bkz: Anıl Özge Üstünel vd. *Kadına Yönelik Şiddetle Mücadelede "İyi" Uygulamalar* (İstanbul: Mor Çatı Kadın Sığınma Vakfı, 2017).

Katılımcılara kadın erkeğe itaat etmediğinde erkeğin herhangi bir şiddet uygulamaya hakkı var mı diye sordüğümüzda; katılımcıların yüzde doksanı erkeğin kadına hiçbir şekilde şiddet uygulama hakkı olmadığını belirtmişlerdir. Türkiye Aile araştırmasında Türk toplumunda, kadın itaat etmediği zaman eşi tarafından dövülebileceğini düşünenlerin, kadına karşı şiddete destek verenlerin oranı %16,4 dür.¹⁹⁶ Araştırmamızda kadına karşı şiddete destek verenlerin oranı Türkiye geneli orana benzerdir.

Katılımcıların büyük çoğunluğu kadın kocasına itaat etmiyorsa, bunun kadının problemi olduğunu, itaat etmemenin şiddet için bir gerekçe olmadığını belirtmişlerdir. Zaten evlilik o noktaya gelmişse aralarında bir sevgisizlik olduğunu öncelikle bunun oturup konuşulması gerektiğini, devam ediyorsa da ayrılımlarının en doğru olduğunu düşünmektedirler. Şiddete başvurmak kesinlikle bir çözüm olarak görülmemektedir. Böyle düşünen bazı katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“İtaat etmiyorsa o evlilik sıkıntılıdır, yürümüyordur, itaat etmeyen sana değer vermeyen birisi ile güzel yürüyen bir evliliğin olmaz o kişinin kahrını çekmek zorunda değilsin, evlenmek nasıl haksız boşanmak da hak şiddete başvurmak yerine yollarınızı ayırmak daha mantıklı oluyor. Şiddete aşırı karşıyım, şiddet deyince bana bir şeyler oluyor. Eşim bana bir tokat atmasın, tokat attığı anda büyük konuşmak istemiyorum. Elini kaldırdığında sen o kadını sevmiyorsundur, onunla beraber olmak istemiyorsundur o zaman git yollarını ayır ama elini kaldırma” (Kadın, 29, Lisans, Kasaba).

“Kesinlikle erkeğin şiddete hakkı yoktur. Bu hakkı ona vermez hiçbir şekilde, boşanabilirsin eşinden çok rahatsız oluyorsan sana uymuyorsa, sana itaat etmiyorsa boşanabilirsin, şiddete yönelmede hiçbir sebep yok” (Kadın, 24, Lisans, Köy).

“Şiddete hakkı yoktur itaat sevgiden gelir, muhabbetten gelir, itaat ederse sever zorunlukla sevgi olmaz şiddet yanlış bir şey” (Kadın, 60, İlköğretim, İlçe).

Özellikle uzun yıllar evlilik sürdüren kişiler itaatin kadın erkek arasında karşılıklı olduğu hem kadının hem de erkeğin birbirlerine itaat etmeleri gerektiğini düşünmektedirler. Ve aile içi şiddete karşı olduklarını belirtmektedirler. Gözlemlediğimiz kadar yirmi yıl üzeri evliliklerde karşılıklı bir uyum vardır. Eşler karşılıklı birbirinin

¹⁹⁶İbrahim Uslu (ed), *Türkiye Aile Değerleri Araştırması* (T.C Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 2011), 120.

sınırlarına saygı göstermektedirler. Ama daha çok kadınlar bu sınırlara riayet ediyor. Şiddete de karşı iseler aile içerisinde bir şiddet yaşanmamaktadır.

“Erkeğin şiddet uygulamaya hakkı yok. Kadının da kocasına itaat etmesi lazım. İkisi de itaat etmeli şiddet olmamalı. Kocanın vurmaması lazım, onunla yuva kuruyorsun sen onun bir hatasını görmeyeceksin o senin bir hatanı görmeyecek. Ben ailemden şiddet görmedim, anne babada göremedim bizde kadın baş üstünde tutulur. Eşimden de şiddet görmedim, çocuklarımızın evliliğinde de görmedim” (Kadın, 51, İlköğretim, Köy).

“Şiddete karşıyım şiddet iyi bir şey değil. Kadının kocasına itaat etmesi lazım, erkeğin de kadına itaat etmesi lazım. Karşılıklı itaat olması lazım” (Erkek, 60, İlköğretim, Kasaba).

Şiddete karşı olan katılımcılar kadın erkek arasında bir üstünlük olmadığı, kadın nasıl eşi itaat etmediğinde erkeği dövmüyorsa, kadın eşine itaat etmediğinde erkeğin kadını dövme hakkının olmadığını düşünmektedirler.

“Şiddet uygulama hakkı kesinlikle yok, çoğu erkek eşine itaat etmiyor kadın eşine şiddet uygulaması olur mu? Benim için fark eden bir şey yok” (Erkek, 30, Lisans, İlçe).

“Erkeğin kadından kadının erkekten bir üstünlüğü yok, nasıl erkek yanlış bir şey yaptığında kadın onu dövemiyorsa, herhangi bir şiddet uygulayamıyorsa, aynı şekilde erkek de uygulayamaz” (Kadın, 23, Ön Lisans, Şehir Merkezi).

Şiddete karşı olan kişiler erkeğinde kadınında karşılıklı birbirilerine karşı herhangi bir şiddet uygulamaması gerektiğini, şiddetin kişilik zayıflığı olduğunu belirtmişlerdir.

“Şiddete karşıyız, çift taraflı kadın da erkeğe yapmamalı erkek de kadına yapmamalı. Şiddet kişilik zayıflığıdır” (Erkek,32, Lisans, Şehir Merkezi).

Katılımcıların bazıları sadece fiziksel şiddete değil psikolojik şiddete de karşıdırlar.

“Kadına erkeğin şiddet uygulaması yanlış şiddet şu da değil illaki fiziksel şiddet, tokat atma sadece bu şiddet değildir, psikolojik şiddet de var. Psikolojik şiddeti kadınlar erkeklere daha fazla yapıyor olabilir, küsme de bir psikolojik şiddettir mesela. Ama güçlü erkek diye asla şiddete başvurmaması lazım” (Kadın,43, Lisans, Şehir Merkezi).

“Ben aile içi şiddete çok karşıyım, ben nasıl bir başkasının bacasını kızını almış isem benim de bacımı bir başkası alıyor. Ben nasıl isteyebilirim başkası benim kız kardeşimi dövsün şiddet uygulayabilsin. Bu sadece fiziksel şiddet değil, psikolojik şiddete de karşıyım kesinlikle” (Erkek, 32, Lise, Kasaba).

Otuz yaş altı erkeklerin çoğunluğu şiddete aşırı karşı, eşlerine şiddet uygulamaktansa boşanmanın daha doğru olduğunu düşünmektedirler. Bir erkek katılımcı ise şöyle söylemiştir:

“Şiddete karşıyım boşanmaya kadar giderim ama eşime şiddet uygulamam” (Erkek, 26, Lise, Kasaba).

Otuz yaş altı erkeklerde özellikle kırsal bölgelerde şiddet ile alakalı soru sorduğu zaman soruyu bitirmeden şiddete aşırı karşı olduklarını ifade etmişlerdir. Özellikle kadın erkek ilişkilerine dini açıdan bakılıyorsa kadının erkeğe emanet olma düşüncesi öne çıkmaktadır. Kadının erkeğe bir emanet olduğunu onu koruyup kollaması gerektiğini, kesinlikle şiddet uygulayamayacağını düşünmektedirler. Şiddet uygulamamayı dini bir sorumluluk olarak görmektedirler. Genç katılımcılardan birinin ifadesi şöyledir:

“Ben şiddete çok karşıyım onu bir belirteyim. Mesela bizim evde muhabbet olduğunda, arkadaşlar arasında muhabbet olduğunda da ben her zaman söylerim Allah sana öyle bir emanet vermiş, bir kuş vermiş sana ve sen bunu besle, narin demiş. Bütün kadınlarımız için hele bir de anne olursa, bambaşka narin bir yapıya sahip oluyor, şimdi sen o çiçeği sevip büyütüp Allah'ın karşına çıkmak var, bir de onu koparıp Allah'ın karşına çıkmak var sen hangisini tercih edersin. Eşime şiddete çok karşıyım Allah sana güç vermiş ama kadın üzerinde dene diye vermemiş. Sen bunu çalış evini geçindir diye bu fiziksel üstünlüğü sana vermiş. Kadınların üzerinde dene diye değil. Sadece ocak ayında 14 tane kadını öldü. Ben her bir haberi aldığımda içim parçalanıyor. Çok kötü şiddete çok karşıyım” (Erkek, 26, Lisans, Kasaba).

Aile içi şiddet kültürel olarak öğrenilen ve diğer sosyal ortam ve ilişkilerde kullanılan bir sosyalizasyon aracıdır.¹⁹⁷ Aile içi kadına ve çocuğa karşı şiddet bir kültür içerisinde öğrenilir. Taraflar bunu devam ettirdiği gibi devam ettirmeyebilir. Şiddete karşı olan katılımcılar şiddetin geçmişten gelen kötü bir kültür olduğunu kabul etmektedirler. Ve aile içerisinde şiddete başvurmayıp, şiddet kültürünü devam ettirmediklerini anlaşılmaktadır.

“Şiddet uygulamaya hakkı yok bence. Ben çocuklarımı dahi hiç dövmedim, şiddet geçmişten gelen kötü bir adet iyi bir şey değil, insan sevgi üzerine yaratılmış” (Erkek, 46, Lisans, İlçe).

¹⁹⁷ Altay Eren, “Korku Kültürü, Değerler Kültür ve Şiddet”, *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 8/8 (Mart 2005).

Kur'an-ı Kerim'de Nisa Suresindeki 34. ayet kadına şiddet çerçevesinde tartışılmaktadır. Ayette geçen "Nüşuz" ve "Darebe" kelimelerinin anlamı tartışılmıştır. Nüşuz başkaldırmak, başına buyruk olmak, gözü ve ilgisi dışarıda olmak, serkeşlik anlamlarına gelmektedir. "Darebe" ise yolculuğa çıkmak, yerine getirmek, mühür basmak, vurmak, çarpmak, sefere çıkmak gibi birçok lügat anlamı bulunmaktadır. Kur'an-ı Kerim'de örnek vermek, isnad etmek, vurmak, dokunmak, yolculuğa çıkmak gibi anlamlarda kullanılmıştır.¹⁹⁸ Bazı kişiler bu ayette geçen "nüşuz" kelimesinin anlamını geçimsizlik kabul etmektedirler.¹⁹⁹ Bazı kişiler ise kadının başka erkeklere göz dikmesi, ilişkisi olmak şeklinde kabul etmektedirler.²⁰⁰ Her iki kabulde de kadının nüşuzu olduğu zaman ayette belirtildiği gibi önce nasihat verilmesi gerektiği, daha sonra yatakların ayrılması gerektiği, son olarak bedende herhangi bir iz bırakmayacak şekilde kadınlara hafice vurulabileceğini düşünmektedirler. Bazı kişiler ise "darebe" fiilinin vurmak anlamına gelmediğini düşünmektedirler. Kur'an-ı Kerimde zina yapan kadın için dahi eşinin şiddet uygulama hakkı olmadığını belirtip, geçimsizlik veya zina etmesi şüphesi ile kadına karşı şiddet uygulanamayacağını düşünmektedirler.²⁰¹ Eğer kadına karşı şiddet uygulanabilecekse Hz. Aişe'ye karşı atılan iftirada Hz. Peygamberin bu prosedüre uygulayacağını belirtmişlerdir.²⁰² Bu yüzden darebe kelimesinin anlamını yatakları ayırmayı devam ettirmek veya mekanların ayrılması olarak anlamının daha doğru olduğunu düşünmektedirler. Katılımcılar arasında bazı kişiler Kur'an-ı Kerimde olan bu ayeti bilmektedirler. Kur'an-ı Kerim'de nüşuz edene hafif şekilde şiddetin var olduğunu düşünmektedir. Böyle düşünenlerin bazıları şiddet hafif manada olduğu için kadına şiddet uygulanamayacağını belirtmişlerdir. Bazıları ise son aşama olarak çok hafif bir şekilde şiddet uygulanabileceğini düşünmektedir. İleri derece fiziksel şiddete karşı olduklarını belirtmişlerdir.

"Kur'an-ı Kerim de uyarın diye geçer eğer nüşuz denir itaatsizlik yapıyorsa yatakları ayırın, üçüncü aşamada hafifçe dövün der. Başlı başına şiddet uygulama yok. Kuran dövün

¹⁹⁸ Mehmet Okuyan, "Kadına Yönelik Şiddete Kur'an'ın Bakışı", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 23/23 (Haziran 2017), 118-121.

¹⁹⁹ Hulya, *Müslüman Kadının Aile ve Toplumdaki Yeri*, 126.

²⁰⁰ Abdulaziz Bayındır, "İslami Açıdan Toplumsal Cinsiyet", *Dini ve Toplumsal Boyutlarıyla Cinsiyet*, ed. M. Faruk Bayraktar (İstanbul: Vesta Ofset, 2012) 68.

²⁰¹ Taslaman, *İslam ve Kadın*, 107.

²⁰² Okuyan, "Kadına Yönelik Şiddete Kur'an'ın Bakışı", 125.

demiş ama biz bunu hafif manada dövin dediğimiz için uygulayamaz” (Kadın, 27, Lisans, İlçe).

“Dinimizde şöyle bir şey var, ayeti kerimede yanlış hatırlamıyorsam bakara suresi, eşinizi ikaz edin, ikaz edildikten sonra tekrar uyarın, en son çok aşırı olmamak kaydı ile var diye biliyorum. Ama şiddete karşıyız” (Erkek,25, Lisans, Şehir Merkezi).

“Hiçbir şekilde şiddet uygulamaması lazım, bizim dinimizde şu var kadını uyarmak için eşi ona ceza olarak avucunun içine hafif bir şekilde vurabilir ama aşırı derece ise hayır” (Kadın,21, Lise, Kasaba).

Katılımcıların bazıları ise kısmı şiddeti kabul etmekte, şiddeti onaylamadıklarını söyleseler dahi belirli şartlar olduğu zaman kadına karşı hafif bir şekilde şiddetin olabileceğini düşünmektedirler.

“Kadına şiddeti onaylamıyorum ama şiddetle onu düzeltebileceğine inanıyorsa çok ileri gitmeden vücudunun herhangi bir yerine çok hafif yapabilir ama şiddet uygulamaya hakkı yok” (Kadın, 23, Lise, Kasaba).

“Kadının kocasını üzecek hareki varsa, erkek önce uyarır. Kadın dikkate almazsa erkek bir iki küçük şiddet uygulayabilir hakkı var. Büyük değil ama hafif olabilir. Onun üzerinde aşırı şiddet uygulama hakkı yok” (Erkek, 50, Lise, Kasaba).

Bazı erkek katılımcılar ise kadının kocasına itaat etmesi gerektiğini itaat etmediği zamanlarda huzursuzluk olduğunu bu yüzden de erkeğin kadına şiddet uygulama hakkı olduğunu düşünmektedirler. İtaat olmadığı zaman ister istemez şiddetin var olduğunu belirtmişlerdir. Eğer erkek kadını kıskanıyorsa şiddet uygulama hakkı olduğunu ifade etmişlerdir.

“Eşine itaat edecek, eşini dinlemeyecekse neden evlendin onunla bazen en ufak bir şeyden de eşine kıızıyorsun, bazen büyük bir şeyden haklı olduğun zaman da oluyor haksız olduğun zamanda ama ister istemez şiddet oluyor” (Erkek, 31, Lise, Kasaba).

“İtaat etmemesi sıkıntı itaat edildiği zaman şiddet uygulanabilir. İtaat olursa şiddet olmaz. Erkek kıskandığı için de eşine şiddet uyguluyor. Kıskandığı zaman da olabilir” (Erkek,33, Ortaokul, Kasaba).

“Eşim sözümü dinlemezse gerekeni yaparım dinlemezse şiddet kötülük bundan oluyor. Erkek de kadına karşı sürekli kötü davranırsa o da insan o da sana aynısını yapacak evinde huzursuzluk olur. Eşine itaat etmezse uygulayabilir” (Erkek, 49, Ortaokul, Kasaba).

Kişiler itaat gerekçesi ile şiddeti savunuyorsa, itaat yüklenen nedenler çok basit nedenlerdir. Kadının evin dışına çıkmasını istenmiyorsa evin önünü süpürmesi, istediği zaman yemek hazır olmaması gibi çok basit gerekçeler itaatsizlik kabul edilmekte ve kadın şiddete maruz kalmaktadır. Erkekler kadına şiddete karşı değilse çoğu zaman itaati gerekçe göstererek veya eşimdir yapabilirim düşüncesi ile çok küçük gerekçeler göstererek eşine şiddet uygulamaktadır. Bazen de kadınla alakalı olmayan durumlarda bile kadınlar şiddet görebilmektedirler. Eşinin siniri çıkardığı kişi olmaktadır.

Özellikle bazı kadın katılımcılara göre kadın evde yemek vs. yapmazsa, erkek bir iki göz yumsa dahi ondan sonra kadına şiddet uygulayabilir görüşü mevcuttur. Bu görüşte olan kadın katılımcılar ifadelerini şu şekilde açıklamışlardır:

“Erkeğin hakkı var dövebilir, yapabilir. Kadın görevini bilecek, eşine hizmet edecek, eğer kadın görevini yapmıyorsa dövebilir. Mesela evde oturuyorsun akşama kadar o kanal senin bu kanal benim, evinde hiçbir iş yapmıyorsun akşam adam işten geliyor, tozun toprağın içinde yemek yok şu yok bu yok adam ne yapsın. Ben çalışıyorum eşim eve gidince işimi yapar, çayımı demler getirir, bir de tam tersini düşünün adam akşam eve gidiyor yorgun, kadın yemek yapmadım, iş yapmadım, çocuklar ser sefil o adam onu dövmesin de ne yapsın, ama durup dururken de dövsün demiyorum yani. O da dediğim gibi ev de iş yapmamak bir olur, iki olur üçüncü de kalksın dövsün bir zahmet. Yani dilden anlamıyorsa dövebilir bir sakınca yok” (Kadın,38, Lise, Şehir Merkezi).

“Şiddeti gören neden gördü bilemiyorsun, yalan varsa kumar varsa dışarıda hıncını çıkaramadı geldi kadını dövdü buna dayanamam o kadını korurum. Ama kadın erkeği dinlemez, erkek gelecek evinde yemek yok, erkek gelecek evde iş görülmemiş, bir gün olur iki gün olur bu her zaman olmaz. Her zaman olursa şiddet olabilir işten gelir sinirli bunları bir görmez iki görmez ama her zaman olursa yapabilir” (Kadın, 53, İlköğretim, Kasaba).

Kadına karşı şiddeti meşru görenler şehrin her bölgesinde vardır. Ama kırsalda biraz daha öne çıkmaktadır.

Katılımcılara toplum içerisinde şiddet var mı diye sorulduğumuzda katılımcılar halen şiddet gören kadınların var olduğunu belirtmişlerdir. Ama çoğu zaman kadına karşı şiddetin üstü kapalı kaldığını ifade etmişlerdir. Özellikle kırsal bölgelerde kadına yönelik aile içi şiddetin daha çok olduğunu düşünmektedirler.

Kadına yönelik şiddet çok fazla üstü kapalı kalıyor. Benim çalıştığım merkezde bir kadın gelmişti, şiddet görüyorum diye. Ama bunu çok sonradan söylemeye başlamış, artık dayanamayacağı noktaya gelince söylemeye başlamış, yıllarca şiddet görmüş ve yeni

dillendirmeye başlamış. Bunu kocası bir yere gidince dile getirmiş eşim gelmeden hemen boşanma davasını açayım şeklinde olmuştu. Yine de kadınlar bunu söylerken hiçbir şekilde rahat edemiyor. Dile getirirken korku ile dile getiriyorlar, rahat bir şekilde hareket edemiyorlar. Şu an şiddet gören kadın çok fazla, kırsalda şiddet gören kadın fazladır ama görülen resmi olarak bilinen şiddet şehir merkezinde daha fazladır. Çünkü kırsal daha sessiz kalıyor bu duruma ama kentte şiddet var” (Kadın, 24, Lisans, Köy).

“Toplumda duyduğum gözlemlediğim şiddet var. Sınıfta öğrencilerime şiddetten bahsediyorum, sosyal destek hattının numarasını ezberletiyorum yüz seksen üç, ailede şiddet varsa yaşlı bakımında vs. varsa örnekleri çoğaltıyorum, oradan birisi diyor ki öğretmenim babam annemi her gün dövüyor. Gözünün önünde olan bir şey ve çoğunlukla var, söylemese de çocukların davranışlarından bunu çözümleyebiliyorsun, çünkü öğrenmiş, öğrenilmiş bir şey var sınıfta uyguluyor, bunu bir yerden görmüş ki sınıfta uygulusun. Yarı yarıya var diyebiliriz özellikle köy kesimlerinde daha çok” (Kadın, 29, Lisans, Köy).

Şehir merkezindeki katılımcılar şiddet gören kadınların halen var olduğu, bazı kadınlarında aile içi şiddeti sakladığını belirtmişlerdir. Özellikle alkol kullanımı aşırı fazla olan komşularının eşlerine şiddet uyguladığını dile getirmişlerdir. Ama alkol almayan komşularında da şiddetin var olduğunu anlaşılmaktadır.

“Önceden bayağı vardı ama şimdi bilmiyorum önceden şiddet gören çok komşum vardı.²⁰³ Gerçekten vardı. Bir komşum var ki severek evlenmiş eşi vefat edene kadar her gün şiddet görürdü. Kadından hariç çocuklarına özellikle kız çocuklarına şiddet uygulardı, erkek çocuklarına yapmıyordu. Ben çok kötü mahallede idim Veysel Mahallesi hep içki içen kesim. İçki içenin komşusuna da zararı var dersek iftira olur ama ailesine çok büyük zararı var her gün onların bağırıltılarını şiddetini duyuyorsunuz. Ses duyuyoruz bakıyoruz adam sinirden televizyonu fırlatmış, halen şiddet olan aileler var. Genç kesimde çok şiddet görüp saklayan vardı. Bir komşumun oğlunu duymuştum onun içkisi yok, onlara oturmaya gittiğimizde gelin fondöten sürmüş gözüne birine az sürmüş yüzünde morartı var. Ben sormadım sonradan birisine sordum sonradan duyduk ki o çocuk da şiddet görüyormuş ama hiç kimseye duyurmuyor. Evin içerisinde böyle hiç duyurmeyen bir kesim de var” (Kadın,45, Lise, Şehir Merkezi).

Katılımcılara göre şu an şiddet gören kadın sayısı kırsal bölgelerde daha fazladır. Şehir merkezinde şiddet gören kadının oranının daha az olmasına rağmen resmi kayıtlarda daha fazla gözükmektedir. Çünkü kırsalda şiddet gören kadın bu duruma sessiz kalmaktadır. Şehir merkezinde kadınlar bunu daha çok dile getirip hak talep

²⁰³ Katılımcı iki yıl önce oturduğu mahalleden taşınmıştır. Taşınmadan önce oturduğu mahallede çok şiddet olduğu ama şu an taşındığı mahallede hiç şiddete denk gelmediğini dile getirmiştir.

edebilmektedirler. Şehir merkezinde onları destekleyecek yardımcı olabilecek kuruluşlar daha fazla olduğu için aile destek olmasa dahi kadın sığınma evlerine gidebileceklerini bilmektedirler. Bu yüzden şehir merkezinde şiddet daha çok görülen bir durummuş gibi kabul edilse dahi kırsal bölgelerde bu oranın fazla olduğu düşünülmektedir. Kırsal bölgelerde köy ve kasabada belli yaş üzerinde şiddet kabul gören bir olgu olduğu için kadınlar bu durumu çoğunlukla kabullenmiş durumdadır. Katılımcıların ifadeleri dikkate aldığımız zaman kırsal bölgelerde aile içi şiddet daha fazla olabilir. Çünkü kadınlar arasında kocamdır döver mantığı vardır.²⁰⁴ Aynı zamanda eğitim seviyesi düşük, iş imkânı olmadığı için, gidebileceği yeri de olmadığı için kadınlar şiddete sessiz kalmaktadırlar. Araştırmalar göstermektedir ki kadına yönelik aile içi şiddet her sosyal, ekonomik, kültürel grupta olabilmektedir. Şiddetin ortaya çıkışı, sürüş biçimi ve gerekçeleri değişmektedir. Şiddet farklı kesimlerde gizli ve yaygın olarak vardır. Şiddet gören kadınlar homojen bir grup değildir.²⁰⁵ Fakat bazı yaş ve eğitim gruplarındaki kadınlar daha fazla şiddete maruz kalabilmektedirler. Gazetecilik yapan bir katılımcı özellikle kırk yaş ve üzeri kişilerin daha çok aile içi şiddete maruz kaldığını belirtmiştir. Şehirde kırk yaş ve üzeri kadınların çoğu ilköğretim veya ortaokul mezunudur. Hacette Üniversitesi “Türkiye’de Kadına Yönelik Aile Araştırması”nda ilköğretim ve ortaokul mezunu kadınların, üniversite mezunu kadınlara göre daha çok aile içi şiddete maruz kaldıkları sonucuna ulaşılmıştır.²⁰⁶ Bayburt’ta aile içi şiddet maruz kalan kadınların eğitim düzeyi Hacettepe Üniversitesinin “Türkiye’de Kadına Yönelik Aile Şiddet Araştırması”nın verilerin de ile paralellik göstermektedir.

Kadın şiddet gördüğü zaman şiddet genellikle aile içi mesele kabul edildiği için toplumdaki kişiler pek karışmamaktadır. Müdahale eden kişiye de tepki verildiği için kişi müdahale etmek istese dahi karışmadığı belirtilmiştir.

“Bir keresinde şiddet bayağı uç oldu dışarıya taşı elinde bıçakla idi, ayırmaya çalıştığınız zaman dönüp size de ters bir tepki veriyor. O yüzden de aman yapmayalım onlar karı koca

²⁰⁴ Bir katılımcı köyde şiddet gören kadınların “kocamdır gündüz döver gece sever” dediğini söyledi.

²⁰⁵ Yüksek, Şahika Yüksel, “Eş Dayağı ve Dayağa Karşı Dayanışma Kampanyası”, haz. Şirin Tekeli. *1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar*, (İstanbul: İletişim, 2020), 307-308.

²⁰⁶ İlknur Yüksel Kaptanoğlu- Alanur Çalvin, *Türkiye’de Kadına Yönelik Şiddet Araştırması* (Hacettepe Üniversitesi, Nüfus Etütleri Enstitüsü, 2015), 91.

onlar iyi olacak sen kötü olacaksın diye kimse kafasını çıkarmıyor kapısını örtüp içeri giriyor. İstese de tepki veremiyor. Benim kayınvalidem bir iki defa araya girdi, adam sarhoştu küfrettiği gibi kayınvalidem kendini geri çekti. Ertesi gün ayık kafa ile sen böyle böyle yaptın denildiği zaman adam çok üzülüyor özür diliyor ama akşama geliyor yine aynı” (Kadın, 45, Lise, Şehir Merkezi).

Bir katılımcı, sokakta kadının dövdüğünü duyuyorsunuz müdahale ettiniz, kadın eşim beni döver de sever de derse ne diyeceksiniz dedi. Kadınların vereceği tepkiden de çekindikleri içinde kişilerin müdahale etmedikleri anlaşılmaktadır.

Katılımcılar şiddet gören kadına çoğunlukla müdahale edilmese dahi, şiddet uygulayan kişinin toplumda sevilmediğini, eleştirildiğini belirtmişlerdir.

“Bizim mahallede bir tanesi var eşini döverdi kimse ona iyi gözle bakmazdı. Biz de çocukluğumuzdan beri yanlış olduğunu söyledik eşini dövüyor adam değil derdik” (Erkek, 33, Lisans, Şehir Merkezi).

Toplumda şiddet gören kadınların geçmiş yıllarda mı daha fazla yoksa şu an mı daha fazla olduğunu sordüğümüz zaman katılımcılar geçmişte şiddetin daha fazla olduğunu belirtmişlerdir. Geçmiş yıllarda aile içi şiddet daha fazla olsa dahi şu an toplumda bayağı azaldığını ifade etmişlerdir. Şiddetin azaldığını belirten bazı ifadeler şu şekildedir:

“Önceden bir 10 -15 sene önce erkeğin kadını durdurmak istediği zaman başvurduğu yol şiddetti. Ama şu an çok şükür öyle bir şeye denk gelmiyorum. Şu an kimsede sözümü dinlemiyor hadi dayak atalım, rencide edeyim diye pek görmüyorum” (Kadın,25, Lisans, Kasaba, K1).

“Eskiden aile içi şiddet çok vardı bildiğimiz kişiler vardı. Ama şu an bildiğim yok aile içi şiddet gören bildiğim yok, demek ki ya yok ya da azdır ama önceden çok vardı” (Kadın, 51, Ortaokul, İlçe).

“Önceden duyduklarım var birebir şahit olduğum yok. Velilerden duyuyorum, önceden daha fazla duyuyordum, şu an o kadar yok duymadım” (Kadın, 43, Lisans, Şehir Merkezi).

“Öncelerden daha çokmuş ben kendi annemden düşünüyorum önceden daha çoktu şimdi o kadar yok. Annem zamanında daha çoktu. Şu an ben eşimden görmüyorum ya her evde öyle biliyorum ama önceden çokmuş. Benim annem çok şiddet görmüş” (Kadın, 31, Lisans, Kasaba).

“Toplumda aile içi şiddet azaldı bence. Biz de şu an üç eltiyiz önceden yaşananları dinliyoruz ama bizim yaşantımızda hiç öyle şeyler yok. Kadın hakkı biraz öne çıktığı gibi,

televizyonlarda şiddet falan bilgilendirmesi var. Şiddet eskiye nazaran azaldı bence” (Kadın, 34, Ortaokul, Kasaba).

“Yakın çevremizden de biliyordum sudan sebeplerle erkeğin karısını dövdüğünü belki başkasına sinirleniyor ama huncunu karısından çıkarıyor ama ben son zamanlarda hiç öyle şeyler duymuyorum” (Erkek, 32, Lise, Kasaba).

Katılımcılar geçmiş yıllarda erkek kardeşlerin kız kardeşine şiddet uygulama hakkını ailenin vermiş olduğunu ve şiddet uyguladığını dile getirirken şu an erkek kardeşlerinde kız kardeşlere karşı bir şiddet uygulamadıklarını belirtmişlerdir.

“Şu an yirmili yaşlardaki erkekler sanmıyorum kız kardeşlerini şiddet uygulasınlar ama on yirmi yıl önceki erkeklere bakınca kız kardeşlerini dövüyorlardı. Öyle bir hakları vardı anne baba o hakları ona vermişti. Ama gün geçtikçe cezalar, toplumsal düşüncenin değişmesinden vurdulu kırdılı şiddet yok ama halen sözlü şiddet var” (Kadın, 23, Ön Lisans, Şehir Merkezi).

Resmi kayıtlardan elde edilen veriler göstermektedir ki kadına yönelik aile içi şiddet zaman içerisinde artmaktadır.²⁰⁷ Araştırmaya katılan kişilerin anlattıklarından yola çıktığımızda şiddetin geçmiş yıllara oranlı azaldığını anlamaktayız. Aslında kadına yönelik aile içi şiddet her zaman var olmuştur. Geleneksel ataerkil toplumda da modern toplumda da kadının aile içi şiddete maruz kaldığı bir gerçektir. Artık kadın eskiden olduğu gibi kocasının dayaağını normal görmemektedir.²⁰⁸ Kadına yönelik aile içi şiddete karşı toplumun tutumu da değişmiştir. Kasına yönelik aile içi şiddeti önlemek için resmi düzenlemeler artmış, kadınlara destek veren kurumlar çoğalmıştır. Kadınlar resmî kurumlardan hak talep edebilmektedir. Şiddet gören kadınların çoğu artık sessiz kalmamakta, resmî kurumlara başvuru yapabilmekte ve hakkını arayabilmektedir. Resmi yerlere başvuru yaptığı içinde resmi istatistiklerde artış olmaktadır.

Aile içi şiddet, gençlerin artık daha bilgili olması, eğitim seviyelerin arttığı için kadınların hak talep edebilmesi, medya ve sosyal medyada bilgilendirme yapılması, şiddet ile alakalı seminerlerin verilmesi, özellikle aile içi şiddeti yönelik kanunların

²⁰⁷ Serpil Aytaç-Fatma Sert Etman- Gülşen Çetin Aydın-Bircan Reçber- Hayrettin Kemal Sezen, “Kadına Yönelik Şiddetin Dünü, Bugünü, Yarını: Kestirim Tabanlı Bir Araştırma” *Istanbul Journal Of Sociological Studies* 54 (Aralık 2016), 286.

²⁰⁸ Aliye Çınar Köysüren, *Kültürel ve Dini Algıda Toplumsal Cinsiyet* (İstanbul: Sentez, 2016), 158.

olmasından dolayı erkeklerin şiddet uygulamaktan çekinmesi, evdeki erkek çocukların annelerini babalarına karşı koruması gibi gelişmelerden dolayı azaldığı anlaşılmaktadır.

“Şiddetin azalmasının sebebi sosyalleşmek, daha ileri görüşlü olmak, daha eğitilmiş olmak, insanların seminerlere daha fazla katılması, insanlar daha fazla dinliyor. Seminerle de eğitiyorlar aile içi şiddet varsa bize bildirin bunlar da duyula duyula ister istemez insanlarda çekinme oluyor” (Kadın, 51, Ortaokul, İlçe).

“Yavaş yavaş bizim buradaki şeyde kalkıyor. Hukuk karşısında artık kadınların bayağı hakkı olduğu için artık erkelerin gözü yemiyor kadına şiddet uygulamaya. Olmasa belki de şiddet uygulamaya devam ederlerdi” (Erkek, 32, Lise, Kasaba).

Aile içi şiddetin azalma nedenlerinden birisi de kadınların şiddete karşı tutumunun değişmesi kırk yaş üzeri kişilerden bir önceki kuşak genellikle şiddet mağduru olduğu için erkek çocuklarına gelinlerine şiddet uygulaması konusunda baskı uygulamaktadır. Aynı şekilde kayınpederler de erkeklere şiddet uygulaması için baskı yapmaktadır. Kırk yaş üzeri kuşak ise çocuklarına bunun yanlış olduğunu söyleyip eşine karşı iyi davranması güzel sözler söylemesi için baskı yapmaktadır. Kendileri bir kez dahi olsun şiddete maruz kalmış olsalar bile, şiddet döngüsünü kendi kuşaklarında kalmasını sağlayıp şiddet algısının değişmesine öncülük etmişlerdir.

“Eskiden şiddet vardı. Bizde vardı kaynanamız yüzünden kaynanamız eşimizin bize şiddet uygulamasını isterdi ve onu yönlendirirdi. Ama ben şu an bir şey olsun gelinimin tarafındayım” (Kadın, 56, İlköğretim, Kasaba).

“Geçmişte şiddet vardı, benim kaynatam eşime derdi kalkmıyor mu eşin al değneği eline, bakalım yapıyor mu? Ama ben şu an oğluma şimdiden diyorum eşine güzel davranacaksın, işine yardım edeceksin, o yapamazsa sen yapacaksın diyorum. Ama bizim kaynanamız karılar oturuyor herifler iş görüyor derdi” (Kadın, 49, İlköğretim, Kasaba).

“Ben oğluma derim karına güzel sözler söyle o sana söylesin güzel güzel geçim edin, hüd hüd yapmayın” (Kadın, Okur Yazar Değil, 48, Kasaba).

Kadınlar aile içi şiddette maruz kaldığı zaman eşleri tarafından psikolojik baskıya maruz kalmaktadırlar. Özür diledikleri zamanlar dahi olmaktadır. Eşlerini uyaran kişiler olsa dahi kadınlar şiddet görmeye devam etmektedirler.

“Eşim hiçbir zaman suçunu kabul etmedi ben şiddet gördüm ama ardından özür diledim çünkü eşimi sinirlendirdiğim için. Onda pişmanlık duygusu yoktu, hatasını kabul etmediği için de sürekli tekrarlanıyordu. Eşim bana şiddet uygulardı ben canım acıdı derdim sen beni zorladın derdi. Ben sana bunu buraya koyma dedim sen bunu buraya koyduğun için

ben sana dayak attım derdi, yine suçlu beni yapıyordu. Her zaman şiddet olurdu ama bir keresinde aşırı şiddet gördüm ahıra soktu sabahtan akşama kadar beni dövdü akşam kapıyı açınca ben yalın ayak kayınımın evine koştum, onlar kapıyı kilitlediler. Ben kapıyı kitlerim buraları yakarım çık gel dedi öyle öyle eve gittim. Kardeşi söylüyordu ama ne kadar etkili oluyordu bir insanın içinde olduktan sonra kim söylerse söylesin ona etki yapmaz bana göre” (Kadın, 41, Lise, Şehir Merkezi).

Kadınlar aile içi şiddete maruz kalsalar dahi aile içi şiddete katlanmalarının nedenlerinden birisi çocuklarıdır. Çocuklarının babasız büyümesini istememektedirler. Velayetleri kendilerinde olmaması ihtimaline karşı çocuklarını bırakmamaktadırlar.

“Şiddet gördüğüm zaman annem devamlı gel diyordu ama ben çocuklarımdan dolayı gitmiyordum ben babasız büyüdüm istemedim ki çocuklarımda babasız büyüsünler. Kimsem de yoktu burada sadece çocuklarım vardı. Ülkenin kanunları onları yanımda götürmeme izin vermezdi çocuklar 18 geçmemiş baba da izin vermese onları yurt dışına çıkaramazdım. Mahkeme olsa velayeti verseler olurdu ama direkt götürmek olmazdı. Mahkeme de bana velayeti vermeyebilirdi. Ben çocuklarım için 21 yıl her şeye katlandım. Çocuklarım olmasa idi ben hiçbir şeye katlanmazdım, o yüzden en küçük çocuğum 18 yaşına geldikten sonra inceldiği yerden koptu ve oğlumla merkeze geldik” (Kadın, 41, Lise, Şehir Merkezi).

Katılımcılarında ifadeleri dikkate alındığında kadınlar kendi ailesi tarafından destekleniyorsa eşleri şiddet uygulamaya cesaret edememektedir. Kadının ekonomik gelir seviyesi düşük, ailesinden de destek alamıyorsa genellikle şiddete katlanmak zorunda kalmaktadır. Bu durum kırsal kesimde daha fazladır, şehir merkezinde kadın sığınma evleri olduğu için kadınlar aileden destek almazsa dahi kadın sığınma evlerine başvurmaktadırlar. Geçmişte kadına yönelik şiddetin fazla olduğu yıllarda da kadının ailesi kadına destek vermişse erkek kadına şiddet uygulayamamıştır.

“Köyde iken iki komşum vardı. Bir tanesi eşinden şiddet gördüğü zaman babasının evine geçti. Tabii annesi babası kardeşleri var, arkasında durdular. Ne oldu eşi geldi özür diledi ve katiyen bir daha kadına vurmadı. Bir tane daha kadın var sadece annesi ve iki tane kardeşleri var abisi eşinden boşanmış pek etkili değil, babası yok annesi pasif kaldı bilmiyorum. Annesi kızını kendisi kocasına geri getirdi ve onun evliliğinde şiddet devam ediyordu” (Kadın, 41, Lise, Şehir Merkezi).

“Burada kişinin arkası sağlamla kocası kadını şiddet uygulayamaz. Ama arkası sağlam değilse erkek eşine çok da güzel şiddet uygular” (Erkek, 26, Lisans, Kasaba).

Kadınların aile içi şiddete katlanma sebepleri içerisinde, devlet imkanlarının yeterli olmaması ve özellikle kırsal kesimde çoğu kadının yasal hakkını bilmemesi yer almaktadır.

Kadına karşı şiddet toplum içerisinde geçmişe nazaran azalsa da halen vardır. Altmış yaş üzerindeki kadınların yüzde doksanı aile içi şiddet maruz kalırken, altmış yaş altı kadınlarda bu yüzde daha azalmıştır. Kırk yaş üzeri kadınlarda özellikle kayınvalideleri ile yaşadıkları zaman aile içi şiddete maruz kalmış olsalar bile artık evlilik içerisinde fiziksel şiddet görmediklerini ama sözlü şiddetin zaman zaman olduğunu dile getirmişlerdir. Şu an toplumsal bakış açısının değişmesi, kadın haklarının artması, gençlerin daha bilinçli olmasından dolayı kadına yönelik aile içi şiddet azalmıştır. Özellikle otuz yaş altı erkekler şiddet karşı aşırı tepkilidirler. Eşlerinin kendilerini aldattığı zaman o anki sinirle şiddet uygulasalar dahi bunun yanlış olduğunu düşünmektedirler.

Kırk yaş üzerinde kadınlar ne kadar şiddete karşı olsalar dahi bir kadın şiddete uğruyor ve bunu duyuyorsa yapan erkeği kınamaktadırlar. Fakat öncesinde şu soruları sormaktaydılar; kadın acaba neden şiddet gördü, hatası neydi ki eşi ona şiddet uyguladı, bir problemi, hatası olmuştur ki eşi ona şiddet uygulamıştır. Ve şiddetin nedenin ne olduğu araştırılmaktaydı. Kadınlar arasında kültürel ön kabul vardır. Kadının yanlış vardır bu yüzden erkek ona şiddet uygulamıştır, görüşü mevcuttur. Kadın ne yaparsa yapsın erkek şiddet uygulayamaz, onun böyle bir hakkı yoktur, denilememektedir. Kırk yaş üzeri kadın çoğu şiddet kültürüne uzak olmadığı için aslında kendileri şiddeti kabul etmiş durumdadırlar. Otuz beş yaş altı kadınlar bir kadın şiddet gördüğü zaman kadını daha çok savunmaktadırlar. Ama erkekler şiddete karşı ise bir kadının şiddete uğradığını duyuyorsa erkeğe aşırı tepki göstermektedirler. Allah'ın emanetine nasıl vurabilir, kadın ne yapmış olabilir kesin erkek suçludur, bir evlilikte şiddet varsa son noktaya gelinmiştir, evlilikte şiddet olmaması gerekir hoş değil diyerek daha keskin bir dille görüşlerini savunmaktadırlar. Kadının tarafını tutup, kesinlikle erkeği suçlu bulmaktadırlar. Ama erkekler şiddete karşı değilse onu itaat, kıskançlık gibi nedenler ile temellendirip kadına karşı şiddeti savunmaktadırlar. Şiddet uygulayan kişiler şiddeti dini olarak temellendirmemektedir. Hz. Peygamberin gerek ahlaki tutumu gerek gündelik yaşamındaki tutumu ile kadına karşı ekonomik şiddet dahil şiddeti reddettiğini

bilmekteyiz.²⁰⁹ Bazı kişiler ayet var deseler dahi Hz. Peygamberin yaşayışında eşlerine karşı şiddet olmadığını bildikleri için dini referans alamamaktadırlar. Kadına yönelik şiddete karşı olan kişiler kadını Allah'ın emaneti olarak kabul edip şiddet uygulamamayı dini bir temele dayandırmaktadırlar. Şiddet uygulayıp dini temellendirme yapan kişiler yok ama muhafazakâr çevrelerde şiddet vardır. Toplumdaki çoğu kişi de şiddetin geçmişten gelen bir kültür olduğunu kabul etmektedir.

2.10. KADININ EVLENMESİ VE BOŞANMASI HAKKINDAKİ BULGULAR

Toplumda özellikle kırsal bölgelerde kadına karşı tutumun değişmesinde en belirgin olan değişimlerden birisi de evlilik noktasında olan değişimdir. Yıllar öncesinde evlilik kararında aile daha fazla etkinken, şimdi daha çok evlenecek kadınlar ve erkekler evlilik kararında etkinlerdir. Araştırma yapılan şehirde aile bireyleri arasındaki ilişkiden de kaynaklı kişi evlenirken ailesinin fikrini de önemsemektedir.

Kadınlar evleniyorken evlenmek istediği kişinin kararını kendisi mi vermeli yoksa ailesinin de bir müdahalesi olabilir mi diye sorduğumuzda çıkan bulgular şu şekildedir.

Otuz yaş altındaki kadın bireyler evlenmemişler ise evlilik kararında en son kararı kadının vermesi gerektiğini belirtmişlerdir. Bu yaş grubunda evlilik kararı alınırken anne babanın rızası ve aile bireylerinin fikri önemsenmektedir. Herhangi bir baskının yapılması eleştirilmektedir. Evlilik kararı aldıkları zaman aile bireylerinin tecrübeleri doğrultusunda o kişinin iyi veya kötü biri olup olmadığını uygun bir dille karşısındaki kişiye söylenmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Çünkü aile bireylerinin özellikle anne ve babanın tecrübesi önemsenmektedir. Böyle düşünen kadın katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Kararı kendi vermeli ama senin göremediğin bazı şeyleri anne baba görebilir, anne baba senin iyiliğini senden daha çok ister, çocuğunun iyiliğini düşündür. O yüzden fikir sahibi olabilir, fikir sahibi olabilir derken de bazı şeylere set vurmamalı kesinlikle olmaz değil

²⁰⁹ H. Şule Albayrak. “İslam’da Kadın Tartışmalarında Geleneğe Özcü Yaklaşımın Eleştiri ve Alternatif Bir Gelenek Okuması”, Ed. H. Şule, Albayrak. *Kadın Olmak İslam, Gelenek Modernlik ve Ötesi* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2019) 402.

neden olmaz. Benim iyiliğimi düşünen bir şey varsa ona göre karar verirsin. Bakarsın saçma sapan şeyler yüzünden karıştıyorsa onlara da bir dur demem gerekir” (Kadın, 29, Lisans, Köy).

“Aile müdahale edebilir. Şöyle birkaç kişinin evliliğinde şahit oldum. Çocuk gerçekten kız için doğru birisi değil. Akıl iradesi onu gerçekten sevdiği için asıl özelliklerini görmeyebilir işin içinde sevgi de var. O yüzden ailenin annenin babanın uyarması gerekir ama sonunda tercihin yine kıza kalması lazım” (Kadın, 25, Lisans, Kasaba, K1).

“Bazen akıl akıldan üstündür, bir kız birisini sever ama aile müdahale ettiğinde yanlış görülüyor, yanlış da görülmemeli. Ailen senin iyiliğini ister senin göremediğini görür, senin aklının yetmediği şeye ailenin aklı yeter aileye sorulmalı fikir alınmalı. Ama fikir alınmalı emir alınmamalı, bir şey sunulur ailesi şunu söyler bunu gördüm şunu gördüm diye bu da bir kız tarafından dikkate alınılmalı. Tabii ki ailenin bununla evleneceksin dediği kişiyle evlenilmesine de karşıyım” (Kadın, 22, Lisans, Şehir Merkezi).

“Bence herkes kendi istediği kişiyle, kendi kararı ile evlenmeli çünkü bir ömür sen onunla yaşayacaksın. Bazen ailelerde bizim göremediğimiz şeyi görüyor orası da var, bir yerde dini olarak düşünersek anne babamızın rızasını almak, Allah’ın rızasını erişme gibi kıymetli bir şey bunu da düşünmek lazım” (Kadın, 26, Lisans, Kasaba).

Yakın geçmişe kadar evlilik kararı verilirken ailelerin baskı yaptığı anlaşılmaktadır. Kadınlar aile baskısına az ya çok maruz kalmışlardır. Baskı kültürünün olumsuzluklarından dolayı bazı kadınlar ailenin hiçbir şekilde müdahale etmemesi gerektiğini düşünmektedirler. Kişinin kendi kararı olması hata yapsa bile kendi hatası olması gerektiğini belirtmişlerdir.

“Kendi hayatı kendisi karar vermeli ilerde sıkıntı da çıkacaksa kendim ettim kendim buldum demeli. Ama çoğu zamanda aile baskısı oluyor. Mesela sen istemezken aile güzel yer, git sen rahat edersin falan kafası da var. Şimdiki zamanda kız ne isterse o oluyor. Bizim zamanımızda aile ne derse o oluyordu” (Kadın, 28, Ortaokul, Kasaba).

“Ben ailenin müdahalesine karşıyım. Evlenmek isteği kişinin kararı, özgürce kendine aittir. Bizim zamanımızda bu yoktu aileler karar verirdi. Ben kendimi de örnek vereyim ailem beni istemediğim yere veriyordu ben kendi istediğim yere kaçarak evlendim” (Kadın, 41, Lisans, İlçe).

Kırk yaş üzeri kız çocukları olan çoğu kadın son kararı kızın kendisinin vermesi gerektiğini belirtmişlerdir. Bu yaş grubunda sadece kadının ailesinin fikri değil erkeğin ailesinin fikride önemsenmektedir. Evliğin iki kişinin kararı ile değil de aile bireylerinin ortak kararı ile daha iyi olacağı kabul edilmektedir. Evliliğin bireysel bir karardan daha çok ailevi bir karar olarak görüldüğü anlaşılmaktadır. Ailenin de kızın evleneceği kişiyi

araştırması gerektiğini ailelerinde bu noktada önemli oldukları düşünülmektedir. Böyle düşünen bir kadın katılımcı düşünceleri şöyle dile getirmiştir:

“Ailenin fikri de alınmalı, karşı tarafın da tek erkeğin değil onun ailesinin de ortak kararı olmalı. Çünkü tek erkekle kadının düşüncesinin evliliğinin o aileler arasında sıcak görülmediğini gördüm. Bir çiçekle bahar gelmez diyorlar, her tarafta çiçek açacak ki baharın geldiği fark edilsin. Sadece bir çiçek olunca bahar gelmez buna benzer. Benim kızımın sevdiğini ben araştırmalıyım kızımın göremediklerini ben daha iyi görürüm, İslami açıdan da toplumda sosyal açıdan da aklı iradesi gittiği zaman onlarla yaşayabilir mi? Kız belki o sevgi ve sevdası yönünden her şeyi göremeyebilir. İyi bir aile o karşıdaki aileyi daha iyi tanır anlar karşılıklı ailelerin anlaşmasından yanayım” (Kadın, 51, Lise, İlçe).

Otuz yaş altı erkekler genellikle evlilik kararını kadının ve erkeğin vermesi gerektiğini düşünmektedirler. Ailelerin fikri alınsa dahi kadınlar kadar ailenin fikrini önemsememektedirler. Aile istemezse bile ailenin ikna edilmesi gerektiği düşünülmekte aile ikna edilemezse dahi evliliğin yapılması uygun görülmektedir. Bu yaş grubunda evlilik kararı daha çok bireyseldir. Kendi kızları olduğu zaman kızlarının da kısa süreli de olsa evleneceği kişiyi tanımalarını istemektedirler.

“Tabii ki öncelikle kendisinin karar vermesi lazım. Ailesi evlenmiyor bir ömür boyu kendisi yaşayacak. Ailelerin de görüşlerini öğrenebilirler ama mantık var olumlu olumsuz kendilerinin karar vermesi lazım ama iki tarafın da ailesi istemiyorsa çok seviyorsa ailelerini ikna ederler. Tamamen ikisinin karar vermesi lazım ailenin değil” (Erkek, 28, Lisans, İlçe).

“Kendisi karar verebilir ama önce tanınması lazım. Herkes kolay kolay kızını vermek istemez. Benim kızım evlenecek olsa önce evleneceği kişiyi tanınmasını isterim. Fazla sevgililik dönemi olmasın ama evleneceği kişiyi iki üç ay tanınmasını isterim. Tanımadan evlenmesini istemem çünkü yarın öbür gün ne olacağını bilemez” (Erkek, 23, Lisans, Kasaba).

Otuz yaş üzeri erkeklerde ise, özellikle kız çocukları varsa kadınların evlilik kararını en son kendilerinin vermeleri gerektiğini düşünmektedirler. Aile bireylerinin ortak kararı olmasını önemsenmektedir. Kadınlara herhangi bir baskının uygulanmasına karşı çıkmaktadırlar. Ailenin bu noktada müdahale etmek değil de kriterler koyması gerektiğini adaylar içerisinde evlenecek kişiye yardımcı olması gerektiğini belirtmişlerdir. Böyle düşünen erkek katılımcılardan birinin ifadesi şu şekildedir:

“Bu konuda uzmanım üç kızım evlendi. Aile bireylerinin ortak kararı ile olursa daha güzel ama karar verilirken ağırlıklı olarak kadının karar vermesi daha iyi olur baba anne yol gösterir, kriter koyar, bak kızım oğlum evleneceğim kişi şöyle olmalı, şu standartlarda

olmalı siz gençsiniz der. Adaylar içerisinde de seçim için ona yardımcı olur baskı unsuru kullanmaz demez ki illa bu olacak. Ben üç tane kız evlendirdim sorun olmadı, onlar da benim görüşüme yakın hareket ettiler” (Erkek, 57, Lisans, İlçe).

Otuz yaş üzeri erkekler evlilik kararında kişinin dindarlık durumu, ailesinin soyu geleneklerin uyumu gibi kriterleri önemsenmektedir. Bu özelliklerin araştırılmasının gerektiği kabul edilmektedir. Kızın evlenmek istediği ailenin durumu, örf ve adetleri kötü ise ailenin bu noktada müdahale hakkı olduğunu düşünmektedirler.

“Ailesi müdahale edebilir nasıl müdahale edebilir, aşkın gözü kördür bir şeyleri göremeyebilir ailesi de müdahale etmek durumundadır. Nasıl bir adam cinsi ne cibilliyeti ne sülalesi nereden geliyor, Allah’ı tanıyor mu, dinimizi tanıyor mu, İslam’ı biliyor mu? Aile bunlara bakmak, araştırmak zorundadır” (Erkek, 47, Ortaokul, İlçe).

“Kızımı istemeye geldiler kızımın gönlü varmış verdik olmasaydı imkânsız. Ailesi nasıl müdahale edebilir, kızının evlenmek istediği ailenin durumu iyi değil, örf ve adetler kötü ise müdahale eder, çünkü kimse kızını kötü bir yere vermez” (Erkek, 49, Ortaokul, Kasaba).

Yapılan araştırmalar göstermektedir ki eş seçimi yapılırken dikkat edilen en önemli kriterlerden birisi dindarlıktır.²¹⁰ Birçok kişi çocukları farklı değer ve inançta birisi ile evleneceği zaman karşı çıkmaktadır.²¹¹ Yapılan çalışmada da benzer sonuçlar elde edilmiştir. Aileler için din ve dini kurallara riayet edilmesi önemli bir kriterdir. Kendilerinden farklı inancı olan ve farklı değerleri benimseyen ve onlara göre yaşayan kişilerle kızlarının evlenmesini istememekteler. Özellikle alkol ve madde kullanan kişiler ile kızlarının evlilik yapmasını uygun görmemekteler. Ama belli kriterleri sağlayan iki aday varsa; kendi tercihlerini değil kızlarının tercihlerini ön planda tutmaktalar. Çünkü böyle yapmadıkları zaman ahirette sorumlu olacaklarını düşünmektedirler.

“Evlenirken kararı birincisi kızın kendisi verecek ikincisi ailesi. Ben göz göre göre eroin içen, içki içen, dinini kitabını bilmeyen adama kız veremem. Neden vermem yarın öbür gün kızımın başında şişeyi kırmayacağı ne malum, çocuğumu yakmayacağı ne malum. Ama elbette bu vasıfları olmasın, örnek ikisi de dediğimiz gibi gerçekten inançlı, ailesine sahip olacağı tip de olsa kızımın görüşünü alırım, kızım dese ki taş a ver taş veririm. Ama ben toprak istiyorum ama taş veririm çünkü ahirette sorumlu olmamak için kimi isterse ona veririm. Ama çocuğumu da göz göre ateşe atmam” (Erkek, 47, Lise, İlçe).

²¹⁰ Muhammet Bener, *Dindarlık ve Eş Seçimi İlişkisi (SDÜ Örneği)* (Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011), 74; Özdoğru Erdoğan, *Kırsal Yaşamda Kadın ve Din (Konya Örneği)*, 159; Bakırcı, *Üç Nesil Üç Hayat Dini ve Kültürel Değişim*, 105.

²¹¹ Orçan, *Kır ve Kent Hayatında Kadın Profili*, 118.

Kızlarını evlendiren kişiler kızlarının evlenmek istedikleri kişi farklı şehirden ise o şehre gidip evlenmek istediği kişiyi ve ailesini araştırdığını belirtmişlerdir.

“Ortanca kızım sevdiği kişiyi söyledi. Ben de onun memleketine gittim onu araştırdım. Nasıl birisi, ailesi nasıl, kızıma iyi bakar mı diye” (Erkek, 60, Ortaokul, Kasaba).

Evlilik kararının verilmesinde kadınlar ailenin fikrini erkeklerden daha çok önemsemektedirler. Eğer aileleri ikna edici açıklamalar yaparlarsa ailelerinin fikirlerini dikkate almaktadırlar. Ailenin fikir beyan edip kadını yönlendirme ve müdahale etme hakkı olduğunu düşünmektedirler. Erkekler ise ailenin fikrini alsalar dahi ailenin fikri olumsuz olsa dahi ailesinin fikrini dikkate almamaktadırlar. Evlilik konusunda daha bireysel kararların olması gerektiğini düşünmektedirler. Kadınlar evlilik noktasında ailenin fikrini önemserken, ailelerde yol gösterici olunması gerektiğini düşünse de dahi çatışma çıkmasının nedeni ise evlilik söz konusu olduğunda aile istemiyorsa oturup konuşulmaması ortak bir noktada buluşulmamasından kaynaklıdır.

Kadının evlilik serüvenindeki değişimlere bakılacak olursak;

Türk toplumda yapılan eş seçimlerinde, görücü usulü, yumuşatılmış görücü usulü ve tanıyarak eş seçme olarak üç tipolojiden bahsedilmektedir.²¹² Araştırma yapılan şehirde yirmi beş-otuz yıl önce yapılan evlilikler genellikle görücü usulü ile olmuştur. Özellikle kırsal kesimde kadına pek söz hakkı tanınmamıştır. Ailesi nereyi uygun görmüşse kadın onunla evlenmek zorunda bırakılmış, kadınlara çoğu zaman fikri dahi sorulmamıştır. Bazı kadın katılımcıların ifadeleri durumu çok net anlatmaktadır.

“Bizim zamanımızda kızların fikri hiç önemli değildi. Bana kimse sormadı babam verdi evlendim. Benim fikrim kimsenin umurunda değildi. Değerli değildik hepimiz öyle olduk. Şimdi kadınlar daha rahat istediği kişi ile evleniyor” (Kadın, 56, Okur yazar, Kasaba),

“Bizim zamanımızda bize sormadılar bile evlenirken beni annem babam vermiş sonradan duydum. Annem babam vermiş ben de evlendim” (Kadın, 46, İlköğretim, Kasaba).

“Ben evlenirken bana hiç sormadan beni verdiler. Akşam sana yüzük takmaya gelecekler denildi. Beni istemeye geliyorlardı amcam dedi ki ben veriyorum istiyorsanız vermeyin akşam yüzük takılacak. Benim zamanımda kıza soran yoktu sevdiğin bile varsa boynunu büküp gideceksin, ya da kaçacaksın” (Kadın, 50, İlköğretim, Köy).

²¹² İhsan Sezal, Toplum ve Aile, *Sosyolojiye Giriş*, mlf. İhsan Sezal, 134-165 (İstanbul: Beta, 2012), 151.

Yirmi beş yıl öncesinde yapılan evliliklerde kadınlar küçük yaşta evlendirilmiş, Kadınlar çoğu zaman evlendiğinde evliliğin ne olduğunu dahi tam idrak ettiği yaşta dahi değillermiş.

“14 yaşında idim kapının önünde oynarken eve misafir geldi anne sana misafir gelmiş dedim. Onlar misafir değil sana dünürcü gelmişler dedi. O zaman diyorum ki acaba dünürcü ne bana bir şey mi verecekler çünkü ne olduğunu bilmiyorum. Ben o zaman evlendirildim” (Kadın, 40, İlköğretim, Kasaba).

Kadınların yaşlarının küçük olması, eğitim düzeylerinin yetersiz olması, ekonomik nedenler, kültürel nedenler gibi birçok neden dolayısıyla aileye itiraz edememişlerdir. Kadının evlenmek istediği bir kişi varsa aile bireylerinden büyük olan birisi cesaret edip aile büyüğüne daha çok babaya durumu bildirirse çok küçük bir ihtimal kadın istediği kişi ile evlendirilmiştir.

“Bizim zamanımızda istediği kişi evlenen oluyordu ama genellikle görücü usulü idi. Geliyordu kız isteniyordu. Belki de hiç görmüyordu evleneceği kişiyi. Eltim eşini tanımamış. Ben eşimi tanıyordum teyzemin oğluydu isteyerek evlendim. Babam vermiyordu, babam kardeşinin oğluna verecekti ama annem ve yengem istemiyor demiş, babam kulağımla duyayım ondan sonra demiş, beni bir odada konuşturdular babam da kapıdan gizliden dinlemiş beni sonradan verdi. Kız kardeşim verildiği kişiyi istemiyordu ama babam zorla verdi” (Kadın,49, İlköğretim, Kasaba).

Genellikle kadınlar evlenmek istemese başka birisini sevse dahi ailesi istemiyorsa ailesinin istediği kişi ile evlendirilmiştir. İstemediği kişi ile evlenmek zorunda kalan kadınların bazıları da kaçarak evlenmiştir. Nişanlı iken dahi sevdiği kişiye kaçarak evlenen kişilerde bulunmaktadır.

“13 yaşında evlendirildim ailem beni istemediğim birisine verdi. Ben de kendi sevdiğim kişiye kaçtım. Ama ailem beni o yaşta istemediğim birisine vermese belki de ben kaçmayacaktım. O hatayı yapmayacaktım. On üç yaşında birisi ne anlar evlilik, ev, kaynana sorumluluğundan. O yaşta bütün o sorumlulukların altına girdik” (Kadın, 47, İlköğretim, Kasaba).

Geçmiş yıllarda aile baskısı fazla olduğu için kaçarak evlenmelerde fazladır. Şehir merkezinde de kırsaldan bir tık daha az da olsa kadınların zorla evlendirilmesi vardır. O yüzden şehir merkezinde de kaçarak evlenme oranının fazla olduğu gözlenmektedir.

Katılımcıların belirttiği üzere istatistiği tutulmamış tutulmuş olsa bu oranın çok daha fazla olduğu anlaşılmaktadır.

“Benim dönemimde 1990’larda bir arşiv tutulsaydı sadece benim arkadaşlarımdan 30-31 tane kişi kız kaçırdı. Biz yedi samimi arkadaşlık yedimiz de birbirimize kaçırdık, o zaman o furya vardı. Biz eşimi ilk istettik verilmedi, sonrasında kaçırdık. O senelerde genellikle kaçarak evleniliyordu” (Erkek, 50, Lisans, Şehir Merkezi).

Kadına evlilik noktasında yapılan baskı erkeğe de yapılmış, erkekte ailenin istediği kişi ile evlenmek zorunda kalmıştır. Erkeklere de zamanında baskı uygulanmış ama kadınıninki kadar bir baskı söz konusu değildir.

“Bizim zamanımızda askerden geldim, sevdiğin var mı yok, annem gitti buldu, ondan sonra birbirimiz gördük aldık. Cenab-ı Allah da yazdı nikahta keramet vardır derler ya işte yazdı. Biz sonradan sevdik. O zaman erkeğe de sorulmuyor kadına da sevdiğin yoksa o zaman hep öyleydi, biz sonradan sevdik. Bizim zamanımızda yüzde beş severek onun dışında görücü usulü istisnalar kaideyi bozmaz” (Erkek, İlköğretim, Köy).

“Bizim zamanımızda abime tercih hakkı verilmedi. Çünkü ailem kendisine köle arıyordu ben o devirde burada olmadığım için kendi tercih hakkım oldu. Ablamın da kendi tercih hakkı olmadı. Bizim zamanımızda erkek de birisini sevse aile istemezse alamıyordu. Eskiden erkeğe de evlilik hakkı pek tanınmıyordu” (Erkek, 46, Lise, Şehir Merkezi).

Hem erkeğin hem de kadının evlenmesinde aile baskısı vardır fakat kadınıninki daha fazladır. Kırsalda “odaya kapatma” diye kan donduracak şekilde kadınların evlendirilme şekilleri olduğu tespit edilmiştir. Bu çok düşük bir oranda kalmıştır. Çünkü yapıldığı zamanda halk tarafından tam anlamıyla kabul görmemiştir.

“Bizim zamanımızda odaya kapatma vardı, mesela sen birisini istiyorsun ama ailen o kişi ile evlenmeni istemiyor. Ailen kendi istediği kişi ile plan kurup seni bir odaya kapatıyordu. Sen o kişi ile evlenmek zorunda kalıyordun. Namus kirlendi kabul ediliyordu” (Kadın, 46, İlköğretim, Kasaba).

Yirmi beş yıl öncesinde yapılan evliliklerde genellikle evlenen kızlar 13-18 yaş aralığındadır. Katılımcıların ifadeleri doğrultusunda 18 yaşından sonra evlenen çok nadir kız bulunmaktadır. Kız 18 yaşını geçerse toplumda o kızın evde kaldığının bir kusurunun var olduğunun düşünüldüğü belirtilmiştir.

Daha sonra yavaş yavaş evlilikte yoğun aile baskısı azalmış yumuşatılmış görücü usulü denilebilecek bir şekilde kadınlar evlendirilmeye başlanmıştır. Kadınların ev dışında sosyal hayatları olmadığı, küçük yaşlardan itibaren evde oldukları için eğitim seviyelerinin de düşük olmasından kaynaklı aile bireylerinin uygun gördüğü kişiler ile

evlenmişlerdir. Bir önceki kuşaktan farkları ise evlenilecek kızların fikirleri sorulmaya başlanmıştır. Birkaç aday arasından kız istediği kişi ile evlendirilmiştir. Sürekli evde olduğu için de adayları belirleyen yine aileler olmuştur. Aile baskısı devam etmiş ama eskiye nazaran bir kırılma var oluşmuştur. Kendi fikri sorulan kadınlar araştırma yapılan otuz beş kırk yaş arası kadınlara denk gelmektedir.

“Bizim zamanımızda kesinlikle kadınların kendisi karar vermiyordu, biz seni falancaya verdik gideceksin bu kadar haberin bile yoktu. Doksan, doksan beşli yıllarda kalktı. Ondan sonra da görme usulü başladı kız görüyordu istiyorsa evleniyordu” (Kadın, 51, Ortaokul, İlçe).

Otuz beş yaş altı kadınlarda ise yumuşatılmış görücü usulü devam etmiştir. Aile baskısı ve yumuşatılmış görücü usulü ile evlenenler olsa da tanışarak istediği kişi ile evlenmek bu kuşaktan sonra artmaya başlamıştır.

“Bizim zamanımızda aile baskısı da vardı sevdiği kişi ile evlenme de ikisi de vardı. Mesela benim ailem istedi, ben de istedim. Kendi rızası ile giden de var aile zoru giden de var. Ama şu an aile zoru ile evlenen çok az neredeyse yok gibi” (Kadın, 34, Ortaokul, Kasaba).

“Bizim zamanımızda kimi seviyorsan gidiyordun. Seni zorla kimseye vermiyorlardı. Benim zamanımda göreceksin, isteyeceksin, beğeneceksin gideceksin vardı” (Kadın, 32, Ortaokul, İlçe).

Otuz beş yaş altı kadınlar zamanında ilköğretimin sekiz yıl zorunlu olmasının da etkisi ile kadınların evlilik yaş ortalamalarında artış olmuştur. Evlilik yaşı on yedinin üzerinde olmaya başlamıştır. Bir önceki kuşak gibi en fazla evlilik yaşı 18 olmamıştır. Bunda eğitim seviyesinin artmasının önemli bir katkısı olmuştur. Otuz yaş altı kadınlar ise ileri düzey eğitim şansı elde etmişler kendi evlilik kararlarını verebilmişlerdir. Ailelerinin baskısı fazla olmamıştır. Fakat özellikle kırsal kesimde kadınlar eğer eğitim şansı elde edememişse, kadın daha çok ailenin uygun gördüğü kişi ile evlenmek zorunda kalmıştır. Yumuşatılmış görücü usulü devam etmiştir. Kendi fikri alınsa dahi ailenin etkisi devam etmiştir.

“Halen görücü usulü devam ediyor, kendi karar veren insan sayısı genellikle eğitim almış insan sayısı ile doğru orantılı. Görüyor, tanıyor kendi ailesine söylüyor oluyor bitiyor. Okumuş insan sayısı az olduğu için bu görücü usulüne dönüyor aile olumlu bakıyorsa kız da olumlu bakıyor, herhangi eksi bir problem olmadığı için evlilikle sonuçlanıyor.” (Kadın, 29, Lisans, Köy).

Öğrenim düzeyinin artması ilk evlenme yaşının üzerinde erteleyici bir etkiye sahiptir.²¹³ Eğitim düzeyinin artması kadınlarda evlilik yaşının artmasında anahtar bir değişkendir.²¹⁴ Eğitim alan kişilerin evlilik yaşı daha yüksektir. Aynı yaş grubunda üniversite eğitimi almayan kişi varsa o evlenip çocuk sahibi olmuşken üniversite eğitimi alan kişi muhtemelen henüz evlenmemiştir.

“Eğitim almamak evlilik yaşını etkiliyor. Buradaki insanlar 25 yaşı geçtiği zaman evde kalmış muamelesi görüyorlar. Okuduğunuz zaman bu yaş artıyor, insanlar daha yeni yeni buna alışmaya başladı, okusun, okul bitsin, mesleğe başlasın, hayatını yaşasın yeni yeni başladı” (Kadın, 29, Lisans, Köy).

Otuz yaş altı kadınlarda üniversite eğitimi alması dahi artık on sekiz yaş altında evlenen kadın sayısı çok azdır. Toplum içerisinde kadının evlenme yaşında olumlu yönde değişme vardır. Bunda özellikle kırsal bölgelerde lise eğitimin zorunlu olmasının da etkisi vardır. TÜİK 2019 verilerine göre de Tunceli’den sonra %0,7 oran ile Bayburt çocuk gelin sayısının en az olduğu ildir.²¹⁵

Kadınların eğitim seviyesinin artması, evlilik yaşının artması kendi kararlarını vererek evlenmelerinde en önemli nedenlerdendir. Kadınların eğitim seviyesi arttıkça aileye istemediğini daha rahata ifade edebilmektedirler.

Bayburt için evlilik serüvenindeki özellikle yaş üzerinden olan dönüşümü en güzel katılımcının şu sözleri ile açıklayabiliriz;

“Bizim zamanımızda 13-18 yaşı arasında evleniliyordu. Bizim zamanımızda 14 yaşında bir kızı istemeye gittiklerinde normal karşılanıyordu ama şimdi yirmi yaşında bir kızı istemeye gitseler tuhaf karşılanıyor. O çocuk deniliyor. Büyük kızıma diyorum senin yaşında üç tane çocuğum vardı. Ama şimdi o bana çocuk geliyor” (Kadın, 46, İlköğretim, Kasaba).

Bayburt’ta kadınların eğitim seviyesinin artması, kendi istedikleri kişi ile evlenmelerinde artış olunca önceden toplumda çok yaygın bir gelenek olan kapı kapı dolanıp kız bakma âdeti bugün neredeyse kalkmış durumdadır. Fakat kırsal kesimde özellikle köylerde kısmen de olsa devam etmektedir. Bu gelenek yerli halk tarafından

²¹³ Sabahat Tezcan- Yadigar Coşkun, “Türkiye’de Yirminci Yüzyılın Son çeyreğinde Kadınlarda İlk Evlenme Yaşı Değişimi ve İlk Günümüz Evlilik Özellikleri”, *Nüfus Bilim Dergisi* 26 (2004), 29-30.

²¹⁴ Anıl Eralp- Şahika Gökmen, “Ortalama Evlilik Yaşının Yükselmesini Etkileyen Faktörler ve Cinsiyete Göre Farklılıklar”, *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 7/2 (2020), 399.

²¹⁵ TÜİK, Türkiye İstatistik Kurumu, İstatistiklerle Çocuk 2019. (Erişim 2021), <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=İstatistiklerle-Cocuk-2019-33733>.

kabul görse dahi en azından alışılmış bir durum, yirmi yıl önce Bayburt'ta yerleşen kişiler tarafından eleştirildiğini anlamaktayız.

“Bayburt’a ilk geldiğim zaman aşırı ters gelen şeylerden birisi şu idi köyün başından geliyor diğer başından çıkıp evlerde kız bakıyorlar. Bu ev olmadı öbürüne, bu olmadı öbürüne birisini beğenirsin belik huyunu, belki görüntüsünü kapısına gidersin ne kadar saçma bir şey bütün kapıları geziyorlar, acaba ne bakılıyor. Halen var ilk geldiğim yıllarda daha fazla idi. Şu an size geliyorsa size geliyorlar şu apartmana girip de dairelere bakıyorsun bu yok. En azından bir yere gidilince bir kişiye gidiliyor. Belki köylerde bu şey halen aynıdır bilmiyorum ama en azından Bayburt’un içerisindeki o şey kalkmış gibi değişim olarak bunu söyleyebilirim. Bana halen de çok saçma geliyor” (Kadın, 43, Lisans, Şehir Merkezi).

Toplumda çok eşle evlilik yok, bundan yetmiş seksen yıl önce dahi kişilerin büyük dedelerinin ikinci eşi varsa bu eleştiri konusu olmaktadır. Eğer birisinin eşi vefat etmiş ve o kişi tekrar evlenmişse dini açıdan ve hukuki açıdan bir sorun teşkil olmadığını, evliliğin olabileceğini kabul etmektedirler. Ama evlenen kişilere de halk nezdinde olumlu bakılmamaktadır. Bu kadınlarda daha fazla, kadınlar genellikle eşi vefat ettikten sonra evlenmemiş, çocuklar varsa onlara bakmış sahip çıkmış fakat erkekler kadınlara nazaran daha çok evlenmişlerdir. Eşleri vefat ettikten bir iki yıl sonra genellikle ikinci evliliklerini yapmışlardır. Toplumdaki kişiler ise kadınlar evlenmiyor onlar da evlenmeyebilirlerdi diyerek içten bir tepki göstermektedirler. Eşi vefat ettikten sonra evlenen ve evlenmeyen erkeği kıyaslama yaparak evlenmeyen erkeğin daha erdemli bir davranış gösterdiğini söylemektedirler. Toplumda eşi vefat eden erkeğin evlenmesinin daha çok kabul görmesinin sebebi ise erkeklerin yemek ve ev içi işlerde yalnız kalınca kendisi idare edememesidir. Çünkü kadınlar nasıl ki maddi açıdan erkeğe bağımlı yetiştirilmişse erkekler de aynı şekilde ev içi işlerde kadına bağımlı yetiştirilmiştir. Ama eşi vefat ettikten sonra ev içerisindeki işlerini de yapıp evlenmeyen erkek toplumda daha çok taktir edilmektedir.

Toplumda tek eşli evlilik kabul edilmektedir. Kadın ve erkek fark etmeksizin aldatmaya aşırı tepki gösterilmektedir. Kadına karşı gösterilen tepki erkekten bir tık daha fazladır. Özellikle eşini aldattığı bilinen, gece hayatı olduğu bilinen kişiler toplumdan dışlanmaktadır. Mevcut ticari ilişkisi varsa sınırlı bir şekilde onunla iletişim kurulmaya çalışılmaktadır. Çok nadir olmakla beraber ikinci eşi olan kişiler var, bu kişiler esnafsa halk mümkün olduğunca o kişilerden alışveriş yapmamaktadır. İş yerlerinde çalıştırıyorsa

kişi o iş yerinden uzaklaştırılmaktadır. Toplumdaki kişiler, ikinci eşi olan kişilere kız isteseler dahi vermemekteler çünkü “babası ne ki oğlu da o olsun” düşüncesi hakimdir.

“Bizim dinimizde de kültürümüzde de ikinci eş yoktur, eğer ben biliyorsam ki kişi eşi hayatta iken, eşini aldatmış veya eşinin üzerine kuma getirmişse ben kızımı o aileye vermem çünkü oğlunun da aynısını benim kızıma yapmayacağını bilemem” (Görüşme yaptığımız katılımcı, Erkek).

Kadının boşanması hakkındaki bulgulara gelecek olursak;

Özellikle ataerkil toplumlarda erkekler boşanmak istedikleri zaman boşansalar dahi kadınlar boşanmak istedikleri zaman erkekler kadar rahat boşanamamaktadırlar. Müslüman toplumlarda boşanma hakkı genellikle erkeğin nezdinde olan bir hak gibi görülmüştür. Kur'an-ı Kerimde kadına boşanma hakkı verilmiş olsa dahi, İslam hukukunda talak hakkı erkeğe ait olduğundan halk nezdinde boşanmayı sadece erkeklerin gerçekleştirebileceklerine dair genel bir kabul olmuştur.

Katılımcılara kadınlar da erkekler de aynı sebeplerden boşanabilir mi diye sorulduğu zaman; katılımcıların yüzde %98 kadının da erkeğin de boşanma hakkı olduğunu belirtmişlerdir. Medeni hukuka göre değerlendirme yapıp her iki cinsinde boşanma hakkı olduğu toplum tarafından kabul edilmektedir. Boşanmaya dair katılımcıların düşünceleri ve tutumları değişmektedir.

Otuz yaş altı evli olmayan kadın ve erkekler boşanma nedenin ne olduğunu sormadan evliliğin nasıl hak ise boşanmanın da hak olduğunu belirtmişlerdir. Kanunların buna müsaade ettiğini kadının da erkeğin de hangi sebepten olursa olsun istediği zaman boşanabilecekleri düşünülmektedir. Ama otuz yaş üzerinde evli kişilerin çoğu, özellikle kırk yaş üzerinde kişilerin büyük bir çoğunluğu boşanma gerekçesinin ne olduğunu, hangi sebeplerden dolayı boşanılmak istenildiği sorulmuştur. Ortada ciddi bir gerekçe yoksa yuvanın yıkılmaması gerektiği, basit şeylerin olabileceği, kadının ve erkeğin bunlara tahammül etmesi gerektiği, fedakâr olunması gerektiği düşünülmektedir. Yuva yapmanın zor ama yuvayı yıkmanın kolay olduğu belirtilmiştir. Geçerli sebepler yoksa kadının da erkeğin de boşanmasına sıcak bakılmamaktadır.

“Her zaman yuva yıkmak kolaydır, ben eşime senden ayrılacağım diyeyim olmaz. Aile olmak çok zordur, yıkmak çok kolay. Bir güne bina yıkılır ama bir aya binayı dikemezsin. Aile olayı da buna benzer. Her sebepten dolayı aile yıkılmaz sebep vardır sebep vardır” (Erkek, 47, Ortaokul, İlçe).

“Boşanılabilir ama önemli bir sebepten yoksa ben boşanmayı uygun görmüyorum boşanmak mecburi ise ona bir şey demem. Genellikle zamana bırakıp düzelmesi daha iyi olur, zaman onların bir araya getirir. Burada mühim olan yuvanın bozulmaması. Ama artık mecburi ise boşanılır” (Erkek, 60, İlköğretim, Kasaba).

Toplumdaki kırk yaş üzeri kişiler için evliliğin devam etmesi önemlidir. Boşanma aşamasındaki kişilere evliliğin devamı için arabuluculuk yapılmaktadır. Arabuluculuk yapan kişilerinde uzun yıllardır süren evlilikleri vardır. Ve boşanmayı uygun görmemektedirler.

“Toplum, birisinin yuvasını bozulmaması için destek olmalı ama şiddet varsa, her gün tartışma varsa ayrılması gerekir. Eften püften sebeplere aile bozulmamalı. Toplumda hiç kimse bir yuvanın yıkılmasını istemez, özellikle çocukları varsa çünkü her aile içerisinde tartışma olur. İlk olarak ara buluculuğa gidilir. Burada biz bir aile dağulsın istemeyiz gider çocuğa, annesine babasına nasihat ederiz, onlar da ayrılmazlar” (Erkek, 56, İlköğretim, Kasaba).

Türkiye aile yapısı araştırmasında kadın ve erkekler için aldatma, içki kumar gibi kötü alışkanlıkların önemli boşanma gerekçeleri olduğu tespit edilmiştir.²¹⁶ Yapılan araştırmada da kırk yaş ve üzeri kişilerde bu gerekçeler öne çıkmaktadır. Hırsızlık, aldatma, aşırı alkol gibi gerekçeler varsa ise boşanmayı kabul etmektedirler. Bu gerekçeler dışındaki nedenleri boşanma gerekçesi olarak görmemektedirler.

“Benim şahsımda hırsızlık, aldatma varsa boşanılır. Bunlar hariç her iki cins için boşanmak olmaz. Kadın göleğimi ütülemedi vs. boşanma olmaz” (Erkek, 46, Lise, Şehir Merkezi).

Özellikle kırk yaş üzeri kişilerde, kadınlar arasında daha fazla olan bir düşünce ise; fiziksel şiddetin boyutu fazla olmadığı sürece boşanmak için şiddet görmek bir gerekçe değildir. Aile kurumunun korunması daha önemlidir.

“Boşanmaya çok karşıyım, içki, kumar, yalan olduğu sürece o evlilik yürümez bunlar yoksa boşanmaya karşıyım. Yalan olmasın her şey yoluna girer şiddet dahi. Sen onun suyuna akacaksın o senin suyuna akacak sadece benim dediğim olmaz” (Kadın, 53, İlköğretim, Kasaba).

“Kadın şiddet görse bile boşanamıyor. Aile ve çevreye bağlı, televizyon izlediğimiz zaman görüyoruz kadın şiddet görüyor boşanmak istiyor, ailemin yanında diyorum eşim bana şiddet uygulayacak ben iki dakika orada kalacağım. Babam ise iki tokat yedin diye hemen

²¹⁶ Uslu (ed), *Türkiye Aile Değerleri Araştırması*, 231.

eve mi geleceksin dedi. Aile onu istemiyor çocukların var yuvayı yıkmazsın düşüncesi ile kadın baskı altında kalıyor, boşanamıyor” (Kadın, 21, Lise, Kasaba).

Şiddet gördüğü için boşanma aşamasında olan kadın ile yapılan görüşmelerde bu durumu çok yakından gözlemlene şansımız olmuştur. Yaşı daha genç olan kişiler kadına boşanması gerektiğini, temizlik yaparak dahi bir şekilde geçimini sağlayacağını, şiddet içeren bir hayatı yaşamaması gerektiğini, ortada zaten bir yuvanın olmadığını söylemektedirler. Kırk yaş üzerindeki kişiler ise şiddetin olmasını yanlış kabul etseler dahi çocuklarının olduğunu, eşine bir şans daha vermesi gerektiğini, yuvasını yıkmaması gerektiğini söylemektedirler. Otuz beş yaş altı kişiler ile otuz beş yaş üzerindeki kişilerin şiddetin boşanma gerekçesi olup olmasında tutumu tamamı ile farklıdır.

Cahiliye devrinde boşanma hakkı erkeğe aittir. Erkek karısını iki defa boşadıktan sonra eşine dönebilir üçüncü boşamadan sonra eşine dönmesi mümkün değildir. Üç talak İslam teşriinde de tasvip edilmiştir. Talak sayısı üçe ulaştığında “bain talak” diye kavramlaştırılmıştır. Boşanma yetkisinin erkeğe ait olması İslami dönemde de muhafaza edilmiştir.²¹⁷ Erkeğin bu hükmü kullanması ve hâkimin hükmüne gerek görülmemesi erkek ve kadının yaratılıştan gelen farklı yapı ve kişilik özelliklerine göre görevler verilmesi ve evlilik hayatında sorumluluklarının birinci dereceden kocaya yüklenmesi ile açıklanmaktadır.²¹⁸ Boşanma hakkının erkekte ait olması da kadının hiç hakkı yokmuş gibi düşünülmektedir. Katılımcılardan bir tanesi de talak hakkının erkeğe ait olduğu için kadının boşanma hakkı olmadığını söylemiştir.

“Kadının boşama hakkı dinen yok” (Erkek, 48, Lisans, İlçe).

İslam hukukunda boşanma yetkisi erkeğe verilmiş olsa dahi boşandıktan sonra kadına mehir verme zorunluluğu erkek için engel olmuştur. Kadın da bedel vermek suretiyle erkekten boşanabilir. Bu sayede mehir hakkından vazgeçerek erkek mehrinden sorumlu olmaz ve kadın kendisi hakkında söz sahibi olur.²¹⁹ Kadın boşanmak istediği zaman mehrinin bir kısmı vermek suretiyle İslam hukukunda boşanabilir. Katılımcılardan bir kişide dini açıdan kriterler olduğunu kadının erkeğe her şartta

²¹⁷ Mustafa Öztürk, *Cahiliyeden İslamiyet’e Kadın* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2013), 45.

²¹⁸ Halil İbrahim Acar, “Talak”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010), 39/ 497.

²¹⁹ Münteza Maşalı, “Fıkhi Düşünde Kadın: Bir Tasvir Denemesi”, Ed. H. Şule, Albayrak, *Kadın Olmak İslam, Gelenek Modernlik ve Ötesi* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2019), 260.

mahkûm olmadığını, kendini rencide edecek bir şey varsa kadının da boşanabileceğini belirtmiştir.

“Dini açıdan kriterler var. Kadın her şartta erkeğe mahkumdur diyemeyiz. Onu da rencide edecek evliliği sarsacak bir şey varsa ben boşanıyorum diyebilir” (Erkek, 57, Lisans, İlçe).

Bazı katılımcılar dini açıdan hem erkeğin hem de kadının boşanabileceğini düşünmektedir. Böyle düşünen katılımcılardan birisinin ifadesi şöyledir:

“Dini açıdan boşanır din açısından baktığınız zaman erkek de kadını boşar, kadın da erkeği boşar. Erkek evlilikte iyi değilse kadının ayrılması doğrudur, kadın iyi değilse erkeğin ayrılması doğrudur. Bu din açısından da böyle benim açımdan da böyle” (Erkek, 60, Ortaokul, Kasaba).

İslam hukukunda kocanın boşama yetkisini karısına devretmesi mümkündür. Buna “tefvizü-t talak” denir.²²⁰ Tefviz yoluyla talakın kendisine devredildiği kadın erkeğin rızası veya mahkemeye başvurmaksızın evliliğini sonlandırabilir.²²¹ Bayburt’ta evlenen çiftler arasında imam nikahı da kıymak yaygındır. Bir erkek katılımcının da imam nikah kıyarken kısmı bir şekilde tefvizü-t talak hakkına başvurduğunu anlamaktayız. Bir talak hakkını eşine verdiğini belirtmiştir. Eşinin dini olarak boşanma hakkı olduğunu düşünmektedir.

“Ben imam nikahında bir talak hakkımı eşime verdim” (Erkek, 25, Lisans, Şehir Merkezi).

Daha önce de belirttiğimiz gibi katılımcıların büyük bir çoğunluğu boşanma konusu değerlendirirken İslam hukukuna göre değil Medeni hukuka göre değerlendirmektedir. Medeni hukukta kadın ve erkeğe eşit boşanma hakları tanınmasına rağmen daha çok erkeğin kullanabileceği bir hak olarak kalmıştır. Kadınlar boşanmak istedikleri durumlarda dahi, erkelerin aile içi ve toplumda egemen olmaları dolayısıyla, aile ve çevreden gelen baskılar ve geleneklerin bunları desteklemesi ile kadın kendisine ön görülen boşanma hakkını kullanamamaktadır.²²² Kadınlar ve erkekler resmi olarak boşanma hakları olsa dahi boşanmak istedikleri zaman boşanabiliyor mu diye sorduğunda

²²⁰ Maşalı, “Fıkhi Düşünde Kadın: Bir Tasvir Denemesi”, 261.

²²¹ Rukiye Karapıcak, *Tefvizi Talak* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006), 41.

²²² Yücel Can- Nazlı Buket Aksu, “Boşanma Sürecinde ve Sonrasında Kadın”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 15/58 (2016), 893.

katılımcıların çoğunun ortak fikri kadının boşanamadığı, toplumsal bir baskı süreci yaşadığını, erkeklerin istedikleri zaman boşanabildiğidir. Toplumun kadınlara boşanma hakkını vermediğini düşünmektedirler. Boşanmamanın kadın için bir travma olduğu, boşansa dahi onun suçu olarak kabul edildiği, yuvayı kurtaramadığını, ne olursa olsun kadının suçlandığı belirtilmiştir. Toplumda ailesi tarafından bile kadına her zaman evini kurtar, yuvanı kurtar, çocuklarını düşün, zamana bırak, zamanla her şey düzelir, boşanmanın kötü olacağı telkinlerinin yapıldığını ifade edilmiştir.

“Kadınlar için boşanmak büyük bir travma. Kadının yanlış bir hareketinde erkek kadının boşayabiliyor ama erkeğin yanlış bir hareketinde kadın erkeği boşayamıyor. Boşayamıyor derken ne kadar şey olsa bile kadına şu yükleniyor, boşandığın zaman sen lekeleneceksin. Oysa kadının suçu yok, herkes bilecek kadının suçsuz olduğunu ama bu aileyi yönetememenin suçlusu her ne kadar erkek bile olsa sanki kadının suçuymuş gibi algılanıyor. Beyaz gelinlikle çıktın, beyaz kefenle girersin sorumluluğunu toplum olarak kadına yüklüyoruz, aile olarak da bunu yapıyoruz, kendi kişinin ailesi tarafından dahi sıkıştığını, yuvanı kurtar, ne olacak, çoluk çocuğun var deniliyor. Toplum kadına bu hakkı vermiyor, boşanma hakkını vermiyor, erkek boşanabiliyor ama. Bunu yapabilmek gerçekten güçlü kadınların yapabildiği bir şey ya da çok darbe yemesi gerekiyor” (Kadın, 43, Lisans, Şehir Merkezi).

Kadınlar boşandıktan sonra aile ve çevre baskısı, ekonomik sıkıntı, erkek tacizi gibi birçok problemle karşılaşmaktadırlar.²²³ Özellikle kadın katılımcılarda benzer problemlere dikkat çekerek, erkeğin boşanmasındaki rahatlığın kadında olmadığı, erkek boşansa dahi kadının ahlaksızlıkla suçlandığını belirtmişlerdir. Kadında erkekte boşansa toplum tarafından kadına olumsuz bir gözle bakıldığı hem maddi hem de manevi olarak ikisinin de eşit koşullarda olmadığı, kadının tek başına bir evde yaşamasının dahi sıkıntılı olduğu belirtilmiştir. Kadın katılımcılardan birisinin ifadesi durumu net bir şekilde açıklamaktadır:

“Erkeğin boşanmasındaki rahatlık kadında yok, kadın ne kadar haklı olursa, komşuları dahi şey derler ne olacak anlaşıp yuvanızı bozmayın derler ama erkek boşanmak istese hemen suçu kadında ararlar kesin kadın ahlaksız bir şey yaptı ki kadın boşanmak istiyor. Bayburt’ta boşanmış bir kadın ve erkeğin ayrı evlerde yaşadığını düşünün ikisinin imkânı hem maddi olarak hem de manevi olarak bir olmuyor. Boşanmış bir kadın sokakta yürüsün hafif gülümsesin ona ahlaksız gözü ile bakarlar ama boşanmış bir erkek sokakta kadınlara

²²³ Çiğdem Arıkan, *Halkın Boşanmaya İlişkin Tutumları Araştırması* (Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu Başkanlığı, 1996), 216.

geziyorsa boşanmış adam tabii ki görüşecek algısı var. Şu an boşanmış bir kadının Bayburt'ta tek başına yaşaması imkânsız gibi bir şey ya ailesinin yanında yaşayacak ya akrabalarında birisi olacak ya da çocukları yanında olacak ki tek başına yaşayabilsin. Ama bir erkek boşandığı zaman tek başına Bayburt'ta yaşayabilir” (Kadın, 23, Ön Lisans, Şehir Merkezi).

Ekonomik geliri olmayan kadının boşanırken özellikle maddi konularda ailesinin desteğini alabilmesi çok önemlidir.²²⁴ Ekonomik geliri olmayan kadın boşanmak istese dahi ailesinden destek göremeyince de boşanamamaktadır. Çünkü çoğu zaman maddi sıkıntılar yaşamakta ve geçim problemi olmaktadır. Kadın şiddet görüyorsa, maddi bir geliri de yoksa, ailesi de destek vermezse, boşanamamaktadır. Boşansa dahi birçok zorlukla karşılaşmaktadır.

“Ağrı’da iken, üst komşum her gün eşinden şiddet görüyordu, biz onu her gün kurtarıyorduk, diyor ki boşan. Gidecek yerim yok diyordu, ailem beni kabul etmiyor ki ailem arkamda dursa ben boşanacağım. Erkek eğitim almış, asker, kadın ev hanımı her gün şiddet görüyor bağırs, çağrış boşan diye biz zorluyoruz çünkü kadın bir gün elinde kalacaktı. Ama boşanmadı boşamam diyor ailem benim arkamda değil annem babam bana bir şey demiyor ki, çocukla biz seni ne yapacağız diyor. Kız evden çıkınca bu algı var çok uzak seneden bahsetmiyorum üç yıl öncesinden bahsediyorum” (Kadın, 29, Lisans, Köy).

Özellikle eğitim seviyesi düşük, maddi imkânı olmayan kadınlarda aileleri destek ise evlilik içerisinde söz sahibidirler. Boşanmak isterlerse boşanabilmektedirler. Ama arkalarında onları destekleyecek kimseleri yoksa istemese dahi evliliklerini sürdürmek zorunda kalmaktadırlar.

“Tanıdığım birkaç kişi var eşlerini sevmemelerine rağmen o evliliği sürdürüyorlar, sürdürmek zorundalar. Bir aile var iki eltiler bir kadının evde baya sözü geçiyor neden onun arkasında annesi, babası, abileri var. Ama diğeri şiddet görüyor her şeye susup katlanıyor. Çünkü onun arkasında kimsesi yok, olmayınca mecbur katlanıyor” (Kadın, 41, Lise, Şehir Merkezi).

Kadınlar boşanma kararı verseler dahi çoğu zaman boşanma kararını çocukları için ertelemektedir.²²⁵ Kadının çocuğu varsa maddi imkanları kısıtlı ise çocuklarının velayetini alamayacaklarını bildikleri için çoğu zaman boşanmayı düşünmemektedirler. Ve çocukları için istemedikleri evliliklere katlanmaktadırlar.

²²⁴ Can, “Boşanma Sürecinde ve Sonrasında Kadın”, 898.

²²⁵ Can, “Boşanma Sürecinde ve Sonrasında Kadın”, 897.

Evlilik içerisinde aldatma olsa, erkeklerin çok rahat eşlerini boşadıklarını, kadınlara çocukları için sabretmesi gerektiğinin telkin edildiği ifade edilmiştir. Kadın boşansa dahi eşini evine bağlı tutamadığı için suçlandığını, suçun kadında olduğu algısını toplum tarafından kadına empoze edildiği belirtilmiştir. Kadın aldattığı zaman muhtemelen cinayetle sonuçlanacağı ya da kötü şeyler olacağı düşünülmektedir. Kadınlar aldatılsa maddi imkanları olsa dahi çoğunlukla çocukları için sabrettiği, kadınların daha fedakâr yapıda olduğu belirtilmiştir.

“En basiti aldatma konusu erkek aldatınca kadın boşanmak istediği zaman, kadına çocuğun var vs. denir. Ama kadın aldattığı zaman kadının namusu gitmiştir, erkeklerde namus yokmuş gibi bütün namusu kadına yüklenir ve erkek kadını boşar. Kadınlara yüklendiği için kadın dul böyle olmuş şöyle olmuş deniliyor” (Kadın, 22, Lise, Kasaba).

“Bir örnek kadın öğretmen, erkek öğretmen. Erkek kadını aldatıyor çocuklar var diye kadın boşanmıyor, kadın erkekten daha üst düzeyde daha fazla para kazanıyor. Buna rağmen neden boşanamıyor çocuklarım var bir şans daha vereyim, çocukları babasız mı büyüteceğim oluyor. Ama bunu kadın yapmış olsaydı büyük ihtimal cinayetle sonuçlanırdı ya da başka bir şey ile sonuçlanmıştı” (Kadın, 29, Lisans, Köy).

Genç katılımcılar toplum tarafından boşanmaya karşı olmanın özellikle kadınının boşanmasına karşı olmanın eğitimle alakalı bir durum olmadığını düşünmektedirler. Genç kadın katılımcılardan birisi bunu şöyle açıklamıştır:

“Toplumda boşanmaya karşılar bu da akıl yetmezliği ile alakalı eğitimle alakası yok. Benim annem der ki göz göre göre birine katlanmak yanlış. Bunun akıl, vicdan, mantıkla, alakalı olduğunu düşünüyorum. Toplumumuzda da her insan bir şeyi oturup düşünmüyor bile, düşünmekten daha çok ileriye hayal ederek bir şeyler istiyorlar bu yüzden de kadınların boşanmamasını istiyorlar” (Kadın, 22, Lisans, Şehir Merkezi).

Günümüzde boşanma gittikçe artan bir sosyal realite haline gelmiştir. Toplumda boşanma geçmişe oranla çok daha yaygındır.²²⁶ Araştırmamızda kırk yaş ve üzeri kişiler kadının boşanmasının geçmiş yıllara göre çok çok daha rahat olduğunu dile getirmişlerdir. Günümüzde kadının boşanma koşullarının daha iyi olduğunu düşünmektedirler.

“Toplumda erkek yaptı mı hoş göreceksin, kadının ise hatası olmayacak algısı var. Ama şu an geçmişe göre kadının boşanabilmesi daha iyi” (Kadın, 40, İlköğretim, Kasaba).

²²⁶ Sezal, Toplum ve Aile, 163.

Toplum boşanmaya karşı olsa da toplum içerisinde görülen olumsuz örneklerden dolayı, kadına evliliğe mahkûm etmektense boşanmasının daha iyi olacağını düşünülmeye başlanmıştır.

“Komşumun gelini üç tane çocukla eşini koyup başka bir erkeğe kaçtı. Şimdi biraz daha iyi boşanmak yoksa böyle olunup kaçılıyor o yüzden en güzeli boşanmak. Komşularımız da dedi keşke boşansaydı ama bu iş başımıza gelmeseydi. Kadın boşanmak istemiş ama izin verilmeyince koyup kaçmış” (Kadın, 38, İlköğretim, Kasaba).

Toplum içerisinde özellikle otuz beş yaş altı erkekler doğu toplumlarında olmasa dahi Bayburt’ ta kadınların artık daha rahat boşanabildiklerini düşünmektedirler. Geçmiş yıllara oranla algının kırıldığı kabul edilmektedir. Böyle düşünen erkek katılımcılardan birinin ifadesi şöyledir:

“Kadınlar artık aileden destek alıyor ama bu baskılı ailelerden eşindir ne olursa olsun duracaksa baskısı var. Özellikle doğu bölgelerinde var. Bugün Aydıntepe’de o da aşıldı istemesek de boşanmaları görüyoruz. Kendi istediği ile boşananlar da var ailesi de destek veriyor. Buna doğuda kesinlikle izin vermezler eşindir yapacaksın edeceksin ama yanlış şeyler Aydıntepe’de Bayburt’ta bunlar aşıldı” (Erkek, 28, Lisans, İlçe)

Otuz beş yaş altı erkeklerde boşanmayı hoş görmeseler dahi, boşanmak isteyen kadına ailesinin destek vermesini doğru bulmaktadırlar. Otuz beş yaş üzeri kişilerin bazıları, kadına karşı eskisi gibi baskının olmaması aile birlikteliğini bozduğu için yanlış görülmektedir. Kadına destek verildiği için de sıkıntıların başladığı düşünülmektedir. Böyle düşünen katılımcıların ifadeleri şöyledir:

“Günümüzde benim gördüğüm kız çocukları tamamen annelerinin sözünü dinliyor, başımdan geçen tecrübeden anlatıyorum. Genelde eski düzende ne vardı karı koca arasında bir problem olduğu zaman, kadının ailesine gittiği zaman kesinlikle kızım evine dön, yuvanı devam ettir burada bir kapın yok, seni gelinlikle gönderdik kefenle geri gelirsin gibi bir algı vardı. Şu anki düzende şöyle bir algı var kızım bir şey olduğu zaman geri gel kapılar sonuna kadar açık bence bu mantalite yanlış. Nedeni de şöyle söyleyeyim eskiden boşanma oranları yüzde otuzlarda ise yüzde seksenlere vurdu bence yanlış aile birlikteliği için yanlış” (Erkek,35, Lisans, Şehir Merkezi).

“Benim en büyük ablamın çocuğu olmuyor, kaynatası enişteme sürekli başka biri ile evlen diyormuş. Benim de haberim yok, sürekli annem sıkıntıda, ablama annem ne dedi biliyor musun? Senin o evden ölün çıkar, ablam da boşanma olmadı şimdi çok mutlular. Eğer annem deseydi kızın ne işin var gel senin kardeşlerin sana her şeyi feda eder ama kardeşinin bir de arkada püsküllü belası var, karısı ne kadar kabul edecek. Ne kadar sığacak kardeşlerinin evine oldu mu aile faciası oldu. Kadına artık destek veriliyor, sıkıntı başlıyor orada” (Erkek, 46, Lisans, İlçe).

Geçmiş yıllara göre kadının eğitimin düzeyinin artması, ekonomik özgürlüğünün olması, ailelerin biraz daha gelinlikle gittin kefeninle çıkarsın kabulünün azalması, ailelerin kadına destek vermesi, toplum içerisinde görülen olumsuz örneklerden alınan dersler ile kadınlar geçmiş yıllara oranla sınırlı sayıda da olsa daha rahat boşanabilmektedirler. Gözlemler doğrultusunda kadına karşı algının en az değiştiği noktalardan birisi boşanma konusunda olduğu yorumu yapılabilir.

Bugün sadece Bayburt toplum içerisinde değil tüm Türkiye’ de kadınlar resmi olarak boşanma hakkına sahiptirler. Fakat toplumsal olarak, insanların zihninde bu hakkı tam anlamıyla elde edebilmiş değillerdir. Boşanma aşamasında şiddet gören veya öldürülen kadınlar, boşandıktan sonra öldürülen kadınlar, toplumsal yaşam içerisinde kadının boşanma hakkını tam olarak elde edemediğinin göstergesidir.²²⁷

2.11. KADIN/ERKEK MÜSLÜMAN OLMAYAN BİRİSİ İLE EVLENEBİLİR Mİ?

Kadın veya erkek Müslüman olmayan birisi ile evlenebilir mi? Katılımcılara bu soruyu sorarken katılımcıların bu noktada kadın, erkek arasında bir fark gözetiyorlar mı? Bu soruya dini gerekçeler ile mi cevap veriyorlar yoksa kültürel gerekçeler mi cevap veriyorlar? Bu konu ile alakalı İslam hukukunda var olan tartışmalardan, verilen yeni fetvalardan haberdar mı? diye anlamaya çalışılmıştır.

Katılımcıların çoğunun cevabı kadın veya erkek fark etmeksizin kişilerin Müslüman olmayan birisi ile evlenemeyeceği yönündedir. Çünkü aralarında var olan dini ve kültürel farklılıklardan dolayı anlaşmazlıkların çıkacağı, evlenen kişilerin evliliklerin uzun süreli olmayacağı kabul edilmektedir. Evlenilecek çiftlerin ideolojik ve dini açıdan uyum göstermesi evlilik kalitesini artırmaktadır. İdeolojik ve dini görüşler bireylerin yaşam tarzı, alışkanlıkları, tutum ve davranışlarını etkilemektedir.²²⁸ Katılımcılarda herkesin kendi dininden, kültüründen olan kişiler ile evliliklerinin daha sağlıklı evlilikler

²²⁷ Boşanmak istediği için öldüren kadınlardan sadece birkaç kişinin haberi. Ayrıntılı bilgi için Bkz: <https://www.youtube.com/watch?v=4z2XNwIzEzo>

²²⁸ Gökhay Keddal, “Üniversite Öğrencilerinin Evliliğe İlişkin Tutumlarının Yordayıcısı Olarak Eş Seçme Stratejileri ve Cinsiyet Rol Algıları” (Malatya: İnönü Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015), 23.

olacağı düşünülmektedir. Çünkü dinin ve kültürün insan yaşamını belirleyen önemli bir etken olduğunu belirtmişlerdir.

“Gerçek fikrim olarak çok büyük sorunlar çıkar. Kültür, din bunlar hayatımız etkileyen şeyler bunlara uygun şartlar olması lazım. Türkiye’nin bir ucundaki insanla diğer ucundaki insanın anlaşması bile çok zorken millet olarak, kültür olarak, din olarak, mezhep olarak farklılıklar olunca sıkıntılar yaşanır” (Kadın, 29, Lisans, Köy).

“Manevi yönünü tam olarak bilmiyorum ama fikir olarak olmaması lazım. Onun inançları farklı, benim inançlarım farklı. Kızım sevmiştir inançsız bir adımı bunlar bir hayat yürütemez benim çocuğum inançlı olarak büyüdü sen ona inançsızlığı teklif edersen olmayan huzursuzluklar çıkar, belki de sonu ölüme kadar gider ya kızım kendini öldürecek ya onu öldürecek o kaostan çıkmak için. Onun için derler ya dengi dengine inançsız insanlar inançlıları, inançlı insanlar da inançsızları almaları lazım” (Erkek, 47, Lise, İlçe).

Farklı dinden evlilikler olduğunda en çok vurgulanan şey yaşantılarında uyum olmayacağıdır. Farklı inançlara sahip kişiler çocuklarının eğitimi konusunda aralarındaki muhtemel anlaşmazlıklar nedeniyle aile içi uyum zedelenebilir.²²⁹ Katılımcılar arasında da farklı dine mensup kişilerin çocukları olduğu zaman dini eğitim verilirken ve dini ritüeller yerine getirilirken sıkıntılar yaşanacağı şeklinde ifadeler mevcuttur.

“Ben sıcak bakmıyorum senin dinine göre onun yaşantısı olmuyor, onun dinine göre senin yaşantın olmuyor. Onlardan doğan çocuklar da sıkıntılı. Mesela Hristiyan birisi ile evlendin yarın sen çocuğunu camiye götürmek istersin ama o kiliseye götürmek ister bu da var. Benim ablamın çocuğu Almanya’da önce Hristiyan’la evlendi. İslamiyet’e dönmedi yarın çocuğu olduğu zaman nereye götürecekti kiliseye. Sen bu sefer ne yapacaksın vicdanen rahatsız olacaksın. O yüzden ben herkesin kendi dininden olan kişi ile evlenmesini daha çok benimsiyorum” (Erkek, 47, Ortaokul, Kasaba).

Yakın çevresinde başka dine ve millette mensup birisi ile evlenmiş kişi varsa, farklı dine mensup kişilerin evlenilmesi istenilmektedir. Evlilik içerisinde kültürel ve dini farklılıktan kaynaklı olan problemler yaşanması ve evliliğin uzun ömürlü olmaması gerekçe gösterilmektedir.

“Evlenmemeli benim kuzenim Yeni Zelandalı birisi ile evlendi. Zaten çok da sürmedi evlilikleri onların çatışmalarına aşırı uyumsuzluklarına çok şahit oldum. Bence evlenmemeli. Evlense bile uzun ömürlü olmuyor” (Kadın,32, Lise, Şehir Merkezi).

Kadın ve erkeğin Müslüman olmayan kişiler ile evlenmeyeceğini, anlaşmazlık çıkacağını düşünen kişiler kendileri de başka dine mensup olsalar dahi Müslüman birisi

²²⁹ Halil İbrahim Acar, “Evlenme Engeli Olarak Din Farkı”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 0/7 (Haziran 2012), 34.

ile evlenmeyeceklerini belirtmişlerdir. Nitekim bu düşüncüyü ifade eden kişilerden birisinin ifadesi şöyledir:

“Ben Müslüman olmayabilirdim. Hristiyan olabilirdim Hristiyan bile olsam Müslüman olan birisi ile evlenmek istemezdim. Şu an Müslümanım asla öyle evlilik yapan birini onaylamam. Çünkü küçük bir şeyden bile insanlar anlaşıyor, mezhep farklılığından bile marazlar doğuyor, onu insanlar kendi aralarında sorun olarak ortaya getirebiliyorlar. Kocaman bir dinden bahsediyoruz her şeyi ona göre yaşıyorsun ben Müslümanım, karşımdaki Hristiyan bütün davranışlarımız dolayısıyla farklı oluyor. Evlilikte sorunlar çıkacağını düşünüyorum başlamadan biteceğini düşünüyorum o yüzden uygun görmüyorum” (Kadın, 29, Lisans, Kasaba).

Evlilik hayatında din ve mezhep uyumu çok önemli kabul edilmektedir. Mezhep farklılıkları olan evliliklere dahi sıcak bakılmamaktadır.

“Bence olmaz din farklılığı olur onun dini başka senin dinin başka o evde anlaşmazlıklar çok çıkabilir. O yüzde herkesin kendi mezhebinden kendi dininden olan kişi ile evlenmesi çok iyi bir şeydir. Din bu yönden hiçbir şeye benzemez sen oruç tutarsın o tutmaz, tut dersin ben senin dininden, mezhebinden değilim diyecek, bu yüzden huzursuzlukta çok çıkacak. Bu iyi olmaz herkes kendi mezhebinden olan kişi ile evlensin” (Kadın, 41, İlköğretim, İlçe).
“Evlenemez ben farklı mezhepte isem o farklı mezhepte ise olmaz zaten. Uyum önemli” (Erkek, 31, Lise, Kasaba).

Medeni hukuka göre Müslüman olmayan kişiler ile evlenile bildiği, herhangi bir problem olmadığı, evliliğin geçerli olduğu kabul edilmektedir. Fakat anlaşmazlıklar olacağı için farklı dine mensup Müslüman olmayan kişiler ile evlenilmemesinin daha uygun olacağı düşünülmektedir.

“Resmi olarak evlenebilir ama önemli olan anlaşma ama din yönünden anlaşmazlık olur ayrışma olur, hareketler yönünden birbirlerini kabul edemezler. Bir Müslümanın görmediği şeyleri görecektir, diğeri Hristiyan'ın görmediği şeyleri görecektir anlaşamazlar. Yapılmaması lazım” (Erkek, 28, Lisans, İlçe).

Kur'an-ı Kerimde Müntehine suresinde Müslümanın kadın ve erkeğin müşrik birisi ile evlenmesi yasaklanmıştır.²³⁰ Maide suresinde ise Müslüman bir erkeğin ehli kitap bir kadınla evlenmesi mümkün kılınmıştır.²³¹ Kur'an-ı Kerim “ıffetli kadın” kaydını koyarak ehli kitap kadınlar ile evliliğe müsaade etmiştir.²³² Maide süresinde Müslüman erkeklerin ehli kitap kadınla evlenmesine müsaade ederken Müslüman kadınların evlilikleri noktasında açıkça beyanda bulunmamıştır. İslam alimleri tarafından Müslüman

²³⁰ El- Müntahine 60/10.

²³¹ El- Maide 5/5

²³² Acar, “Evlenme Engeli Olarak Din Farkı”, 32.

bir kadının ehli kitap ile evlenmesi sünnet ve icma ile batıl sayılmıştır.²³³ İslam toplumlarında bu hüküm uygulanmıştır. Erkekler ehli kitaptan bir kadınla evlenebilirken kadınlar ehli kitaptan bir erkek ile evlenememiştir. Katılımcılardan bazıları da bu dini gerekçeye dayandırarak kadının Müslüman olamayan birisi ile evlenemeyeceğini erkeğin ise Müslüman olamayan birisi ile evlenebileceğini belirtmişlerdir. Çünkü erkeğin kadını kendi dinine çevirebileceğini daha baskın olduğu kabul edilmektedir. Böyle düşünenlerin çoğu erkeğin kadını en kısa zamanda İslam dinine yönlendirmesi gerektiğini düşünmektedirler.

“Kadın Müslüman olmayan birisi ile evlenemez ama erkek Müslüman olmayan birisi ile evlenebilir dinimize göre böyle. Ama evlendikten sonra öyle yaşayamazlar kadını Müslüman yapması lazım” (Erkek, 51, Lise, Kasaba).

“Kadının gitmesi haram, erkeğin evlenmesi helaldir, çünkü potansiyel olarak erkeğin ikna etme kuvveti daha fazladır. Bu helal kılınmıştır fakat kadının gayrimüslim kişi ile evlenmesi harmandır” (Erkek, 26, Lisans, Kasaba).

Müslüman olmayan kitap ehli bir kimse ile erkeğin evlenebileceğini düşünen kimseler yine de farklı dinden kişiler ile evlenilmesine sıcak bakmamaktadırlar. Onlar da kadın Müslüman olmazsa evliliğin uzun ömürlü olmayacağını düşünmektedirler.

Günümüzde Müslüman kadının ehli kitaptan birisi ile evlenebileceğini düşünen ilahiyatçılar bulunmaktadır. Kur’an-ı Kerim’de Müslüman kadının ehli kitaptan birisi ile evlenmesini yasaklayan açık bir hüküm olmadığını evlenmelerinin müçtehitlerin içtihadına ve zamanın şartlarına göre verilmiş bir hüküm olduğuna işaret etmektedirler. Eşlerinin değişen toplumsal rolleri dikkate alınarak sosyal ve psikolojik gerekçelerle konunun yeniden açıklanmasını uygun görmektedirler.²³⁴ Katılımcılardan bazıları da günümüzdeki ilahiyatçıların fikirlerine yakın düşünmektedirler. Dini olarak eğer erkek Müslüman olmayan kadınla evlenebiliyorsa kadının da Müslüman olmayan erkekle ile evlenebileceğini belirtmişlerdir. Evlilik yapılırken sadece kadın için olan kısıtlamayı doğru bulmamaktadırlar. Böyle düşünen kişilerden birisinin ifadesi şu şekildedir:

²³³ Mustafa Şentürk, “Tefsir Literatüründe Müslüman Kadınların Ehli Kitap Erkekleri ile Evlen-me (me)leri Meselesi, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 32 (2015), 74,75.

²³⁴ Nevin Ünal Özkorkut “2014 Tarihli Meryem Yahya İbrahim İshak Davası’ndan Hareketle İslam Hukukunda Bir Evlenme Engelli Olarak Din Farkı ve Osmanlı Uygulamasına Yansımaları”, *Osmanlı Tarih Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi Otam*, 37 (2015), 301; Şentürk, “Tefsir Literatüründe Müslüman Kadınların Ehli Kitap Erkekleri ile Evlen-me (me)leri Meselesi, 79-82.

“Dinimizin izin vermede belli kriterleri var diye biliyorum, Müslüman olmayan kadınla erkek evlenebiliyor, Müslüman olmayan erkekle Müslüman kadın evlenemiyor diye biliyorum. Bu yüzden bu konu hakkında çok bir şey diyemeyeceğim derin bir konu o yüzden evlenebilir mi? Erkek evlenirse neden kadın evlenemiyor. Erkek kadını Müslüman yapar görüşü var. Yanlış gibi erkek evlenebiliyorsa kadın da evlenebilmeli diye düşünüyorum” (Kadın,43, Lisans, Şehir Merkezi).

Bazı katılımcılar evliliğin Müslüman olmayan kişinin Müslüman olmasından sonra olması gerektiğini düşünmektedirler. Eğer kişi dinini değiştirmezse evlenmemeleri gerektiğini belirtmişlerdir.

“Evlenebilir ama eşini de Müslüman yapacaksa öyle olursa olur. Çok büyük sevabı var. Gönüller sevdi zaman İslamiyet’e gelirse evlenmeli” (Erkek, 56, İlköğretim, Kasaba).

“Evlenir ama dinini döndürürse hem bu dünyasını kazanır hem de ahireti, Müslüman edecekse evlensin edemeyecekse hiç bulaşmasın” (Erkek, 50, Lisans, Şehir Merkezi).

Genç kadın katılımcılardan bazıları anlaştıktan sonra kadının ve erkeğin Müslüman olmayan birisi ile evlenebileceğini düşünmektedirler. Fakat farklı din ve farklı mezhepten birisini ile evlenmek istedikleri zaman ailelerinin buna kesinlikle müsaade etmeyeceklerini belirtmişlerdir.

“Fikirleri ile anlaşabiliyorlarsa neden evlenemesin, en önemlisi anlaşabilmek. Her türlü olur. Farklı mezhep ya da dinden birisi ile görüşmedim anlaşıp anlaşamayacağımı bilmiyorum ama ben öyle birisini getirseydim ailem beni reddederdi orası ayrı bir şey. Çok seviyorsam bir şekilde olur” (Kadın, 22, Lise, İlçe).

“Evlenebilir bana göre birisi ile huzurlu, mutlu isen git evlen ama ben bunu kalkıp ailemin yanında söyleyeceğim zaman alacağım tepkiler belli olduğu için evlenemez. Ailem yanlış, günah der. Çünkü Müslüman isen Müslüman ile evelenmelisin, öyle bir yetiştirilme tarzım var ki Şafii birisi ile evlenmem ailem için yanlış, mezhep olarak bile farklı olan birisi ile evlenmek çok yanlış geliyor, kaldı ki din. Ailem başka mezhebe dahi müsaade etmez zaten” (Kadın, 23, Ön Lisans, Şehir Merkezi).

Bizim gözlemlerimiz ve elde ettiğimiz bulgular katılımcıların cevaplarını doğrulamaktadır. Birçok aile farklı din ve mezhepten kişiler ile çocuklarının evlenmesine olumlu bakmamaktadır. Çocuklarının Müslüman olmayan, farklı mezhepten birisi ile evlenmek istedikleri zaman izin vermeyeceklerini vurgulamışlardır.

“Benim kızımı alevi birisi istedi vermedim, benim oğlumu alevi birisini istese almam” (Erkek, 49, Ortaokul, Kasaba).

“Benim kızımı bir Hristiyan gelip istese elimden geldiği kadar vermem, dinime uygun olması lazım ben hangi mezhepten isem o da o mezhepten olması lazım” (Erkek, 53, İlköğretim, Şehir Merkezi)

“Asla, Müslüman olursa olur. Dinini döndürmezse olmaz. Benim kızım veya oğlum öyle biriyle evlense asla izin vermem” (Kadın, 41, İlköğretim, Kasaba).

Aynı aile içerisinde bile çoğu kişi farklı dinden evliliklere olumlu bakmadığı için muhtemelen birçok sorun olmaktadır. Çok az kişi farklı dinden evliliklere olumlu bakmaktadır.

Müslüman birinin farklı dinden başka birisi ile evlenebileceğini düşünen katılımcıların gerekçesi çoğu Müslümanın da dini tam olarak yaşamadığıdır. Kişi ahlaki olarak iyi ise o kişi ile evlenilebileceğini düşünmektedirler. Sadece kişiyi dini üzerinden yargılamanın yanlış olduğunu belirtmişlerdir. Böyle düşünenlerde dindarlıktan daha çok ahlaklı ve iyi insan olmak kriterleri öne çıkmaktadır.

“Dinde sadece kadın Müslüman birisi ile evlenir, erkek kitap ehli bir kadınla evlenebilir biraz dine karşı gibi oluyorum ama bence evlenmelerinde herhangi bir sakınca yok. Çünkü artık Müslümanım diyen kişiler Müslüman olmayan kişilerden daha kötü ahlaka sahip, evlilik sadece dini olarak sınırlandırmamalı, ahlak ile sınırlandırılmalı. Bir söz vardır dininiz var diye ahlaka ihtiyaç duymadığınızı mı zannediyorsunuz. Ben biraz daha ahlak yönündeyim” (Erkek, 32, Lisans, İlçe).

“Gayet normal bir şey kız kardeşim başka dinden birisi ile evlenebilir. Şimdi şöyle bir durum var bir şey olursa yaklaşımın farklı olur. Bakarım evleneceğim kişiye gerçekten insansa olur. İnsanın imanı içerisindeki imandır Hristiyan'ı, Yahudi'si fark etmez. Adam Müslüman ama senin arkadan bütün şeytanlıkları çevirecek tipte hacının hocanın yanından ayrılmıyor arkadan millete atıp tutuyor. Ama insan var Hristiyan yardımsever, insanlara yardım ediyor ben onu dini ile yargılayamam bana karşı bir kötülüğü yok bunun. Sırf dininden dolayı insanı yargılayamam” (Erkek, 25, Ön lisans, Kasaba).

“Kızım Müslüman olmayan birisi ile de evlenebilir, zaten onun kararını verecek yaşa geldiğinde o seçimini kendisi yapabilir, aklının tam oturmuş olması gerekiyor, yanlış yapmaması gerekiyor. Müslüman olan herkes Müslümanlığı yaşamıyor Müslümanım diyen birisi haftanın üç günü ayık değil, başkalarının eşine mesaj atıyor bu da Müslümanım diyor, bir Hristiyan başı önde olabiliyor” (Kadın, 51, Lise, Şehir Merkezi).

Müslüman olmayan birisi ile evliliğin olabileceğini kabul eden kimseler insanları inandıkları din üzerinden kategorize etmemektedirler. Daha çok insanları iyi ve kötü insan olarak kategorize etmektedirler.

“Bence evlenebilir, sonuçta iki tane insan var, insanları sınıflandırırken, Yahudi, Hristiyan, Müslüman diye sınıflandırmamak lazım insanı insan olduğu için sınıflandırmak lazım. İyi insan kötü insan olarak sınıflandırmak lazım” (Erkek,30, Lisans, İlçe).

Farklı dinlere mensup kişilerin evlenmesinde toplumsal baskı olduğu kabul edilmektedir. İslam dininde zorlama olmadığını belirterek kişiler arasında dini olarak herhangi bir tartışma yaşamıyorsa farklı dine mensup kişilerin evlenebileceklerini kabul eden bulunmaktadır.

“Herkes düşüncesinde özgür, ister alevi olsun, Sünni olsun, Hristiyan olsun fark etmez evlenebilir. Toplum baskısı açısından bu hoş karşılanmıyor. Bu da kadının erkeğin düşüncesine bağlı bu da dinler arasında herhangi bir tartışma yaşamıyorsa evlenebilir, dinde zorlama yok zaten. Hiçbir şekilde zorlayamazsın” (Erkek, 27, Lisans, İlçe).

Bazı katılımcılar evlilikte sevgi olduktan sonra karşı tarafının dininin bir önemi olmadığı evlenebileceklerini belirtmişlerdir.

“Evlenebilir, bu sonuçta sevgi karşı tarafın ne olduğunun bir önemi yok. Bence sevgi olduktan sonra her şey olabilir” (Erkek, 35, Lisans, Şehir Merkezi).

“Tabii ki evlenebilir gayet de rahat evlenir. Kişiler birbirini seviyorlarsa evlensinler. Kızım da evlenebilir benim için sıkıntı yok” (Kadın,41, Lise, Şehir Merkezi).

Katılımcılar bu soruyu yanıtlarken daha çok kendi düşünceleri çerçevesinde yanıtlamışlardır. Çoğu katılımcı değerlendirme yaparken kadın ve erkek fark etmeksizin evlenebileceğini veya evlenmeyeceğini değerlendirmişlerdir. Kadın erkek olarak bir cinsiyet ayrım gözetilmemektedir. Farklı dinlerden kişilerin evlenebileceğini düşünenler çok azdır ve genellikle ileri düzey eğitim almış kişilerdir. Genç ve bekar kişiler farklı dinlerden evliliklere daha olumlu bakmaktadır. Evli katılımcıların birçoğu farklı dinlerden kişilerin evlenmesine olumlu bakmamaktadır. Dini çerçeveden soruyu yanıtlayanların dinsel bilgisi çok sınırlıdır. İslam hukuku içerisinde olan tartışmalardan ve güncel tartışmalardan haberdar değildirler. Genel olarak katılımcıların bu noktada dini bilgisi sınırlıdır.

2.12. MİRAS PAYLAŞIMI HAKKINDAKİ BULGULAR

Aile mirasından kadına bırakılan miktar her zaman toplumda tartışılmış bir konudur. Kadına mirastan pay verilmeli, verilirse ne kadar verilmeli, erkekle eşit olmalı mı, olmamalı mı? Araştırmada da katılımcılara miras dağıtımı yapılırken ailelerin tutumunun nasıl olmasını gerektiği sorulmuştur. Kadına mı erkeğe mi daha fazla? İkisine

eşit mi? Yoksa ihtiyacı olana mı daha fazla verilmeli? diye sorulmuştur. Katılımcıların verdikleri cevaplardan elde edilen bulgular şu şekildedir;

Çoğu katılımcı mirasın kadın erkek arasında eşit olarak pay edilmesi gerektiğini düşünmektedir. Kadın ve erkek arasında herhangi bir ayrım gözetmemektedirler. Toplumda erkeğe mirastan daha çok pay verilmesi eleştirilmektedir. Aynı ailenin bireyleri olduğu bu yüzden de mirasın eşit olması gerektiği kabulü katılımcılar arasında öne çıkmaktadır. Mirasın eşit olması gerektiğini düşünen katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Bence eşit olmalı. O senin evladın ise o da senin evladın. Erkekler doğarken altın madalya mı takılıyor ya da para mı veriyorlar doğarken. Ben anlamıyorum mal varlığı hep erkeğe özgü bakılıyor. Ama kadın erkek arasında eşit olmalı” (Kadın, 22, Lise, İlçe).

“Hepsine eşit olmalı, aynı anne babadan doğduysak, aynı şartlarda büyüdüysen eşit olmalı, nasıl senin hayat şartlarının iyi olmasını istiyorsam benim de iyi olmalı. Benim şu an kız kardeşim var ve erkek kardeşim var babamdan bir miras kalmış olsaydı bu üçümüze eşit bölünmeliydi. Çünkü ablamın da bir ailesi var, benim de bir ailem olacak, kardeşimim de üçümüzün de eşit olmalı” (Kadın,23, Ön Lisans, Şehir Merkezi).

“Eşit olmalı, sonuçta ikisi de onun evladı ikisin de hakkı var. Ona ne veriyorsan ona da aynısını vermelisin” (Kadın, 32, Ortaokul, İlçe).

“Mirasta herhangi bir adaletsizlik olmamalı eşit bir şekilde dağıtılmalı. Sebebi beş tane çocuğu varsa beş parmağı da bir, bir tanesi kesildiği zaman hepsine de dokunuyor o yüzden. Hem maddi hem manevi olsun çocuklarını sevip sevmeyebilir bunu kişiselleştirmemesi lazım herkese eşit bir şekilde verilmesi gerekir” (Erkek, 27, Lisans, İlçe).

“Ben şu an kızımı erkeklerden ayrı düşünmüyorum. Nasıl düşüneceksin o da evladın bu da evladın. Eşit olması gerekir” (Erkek, 47, Ortaokul, Kasaba).

“Buralarda kızlara pek fazla verilmez. Ama kendi şahsi görüşüm herkese eşit verilmesi ben çocuklarıma eşit vereceğim” (Erkek, 43, Lise, Kasaba).

“Bence eşit olmalı. Aynı anne babadan oluyorsunuz, aynı karında büyüyörsünüz. Senin çocukların fazla yiyecek de neden kız kardeşinin çocukları az yesin yabancı olmuyor ki. Bu zamana kadar aile sofrasında nasılda bir ekmeğin yarını sen bir ekmeğin yarını kardeşin yiyorsa mal bölümünde de eşit olmalıdır” (Erkek,32, Lise, Kasaba).

Katılımcıların bazılarına göre yaşadığımız ülkede her şey medeni hukuk çerçevesinde olduğundan, mirasında medeni hukuka göre pay edilmesi gerektiği düşünülmektedir.

“Dinimizde şöyle bir şey erkeğe iki kadına bir, ben şunu düşünüyorum biz bir ülkede yaşıyoruz onun bir anayasası ve bir kuralı var onda da eşit. Biz de nasıl şu an resmi nikah kıymadan dini kıyılmıyorsa, nasıl resmi nikahla evleniyor ve boşanıyorsak miras da öyle olmalı, herkesin hakkı herkese verilmeli. Erkektir arazi ona kalsın denilmesi mantıklı gelmiyor, bizim toplumda var ama eşit olmalı gerekir diye düşünüyorum” (Kadın,43, Lisans, Şehir Merkezi).

“Dini açıdan tam bildiğimi iddia edemem ama yine de medeni kanuna göre herkesin hakkı var. Vermek zorundasın ülkemiz medeni kanuna tabi, medeni kanuna göre de o hakları vereceksin doğrusu da o. Dini açıdan baksanız kanunen geçerliliği yok, kadın az alsa bile ona neden deniliyor kadın çeyiz götürdüğü için. Bence medeni kanunun gereği olmalı dört kardeşse de eşit olmalı” (Erkek, 57, Lisans, İlçe).

Toplumda halen devam eden kız evlenip el evine gider, el evinde kalır, el oğluna para mı yedireceksin algısı vardır. Bu yüzden kadınlara ya mirastan pay verilmemesi gerektiğini düşünmekte ya da az verilmesi gerektiğini düşünmektedirler. Mirasın eşit olması gerektiğini düşünen katılımcıların bazısı erkeğinde dışarıdan birisi ile evli olduğunu o yüzden de bu fikrin yanlış olduğunu düşünmektedirler.

“İkisine de eşit olmalı bence. Çünkü sen yabancı bir eş alıyorsun, kız kardeşin de yabancı bir erkek alıyor ikisi de farklı. Sen yiyeceksin o da yesin” (Erkek, 26, Lisans, Kasaba).

“Şöyle düşünelim aynı babanın çocuklarıyız, babadan miras kalmış sen neden bir alacaksın da ben iki alacağım. Ben mi kazandım ki. Bizim ikimizin de babası. Kendi sağlığında kendi kazandı ise kız veya erkek çocuğu diğeri mirası talep etmemesi lazım. Bu kelime yanlış ama ben el kızını alacağım ben ona yedireceğim, benim babamın öz kızı babasının malını neden yemesin. Onun da babası eşit bölünmesi gerekir” (Erkek, 54, Lise, İlçe).

İslam hukukunda Kur'an-ı Kerim'de geçen Nisa süresinin on birinci ayeti dikkate alınarak miras taksiminde prensip olarak ikiye-bir oranı benimsenmiştir. “Erkek çocuğunun mirastaki payının kız çocuğunun payının iki misli olması” şeklindeki düzenleme şekil açısından eşitsizlik olarak görülmekle birlikte İslam'ın öngörmüş olduğu aile düzeni ve toplumsal yapı içerisinde bu düzenleme Müslüman toplumlar tarafından bir haksızlık ve adaletsiz olarak görülmemiştir.²³⁵ Çünkü İslam hukukunda kadının

²³⁵ İbrahim Yılmaz, “İslam Hukukunda Kız Çocuğunun Mirastaki Payının Cinsiyet ile Temellendirilmesine Analitik Bir Bakış”, *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 22/1 (Haziran 2018), 353.

ekonomik olarak geçiminden erkek sorumludur. Kadın evlendiğinde maddi durumu iyi olsa dahi evin harcamalarına iştirak etme sorumluluğu yoktur. Erkek boşanma aşamasında karısına mehir vermek zorundadır.²³⁶ Erkeğin sorumluluğu daha fazla olduğu için ikiye-bir şeklindeki miras taksimi adaletsiz olarak görülmemiştir. Sosyal ve ekonomik şartlar çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bazı katılımcılarda İslam hukukuna göre miras dağıtımı yapılması gerektiğini düşünmektedirler. Erkeğin mirastan daha fazla pay almasının nedenin erkeğin ev bakma sorumluluğundan kaynaklandığını belirtmişlerdir. Erkeğin evi geçindirmek zorunda olduğunu düşündükleri içinde mirastan daha fazla pay almasını uygun görmektedirler. Medeni hukukuna göre eşit olsa dahi kendi çocukları arasında da erkek çocuğuna daha fazla vereceklerini ifade etmişlerdir. İslam hukukuna göre verilmesi gerektiğini belirten bazı katılımcılar ise kültürel gerekçeler ile kadına daha az miras verilmesi gerektiğini düşünmekte ve bunu dini bir temele dayandırmaya çalışmaktadırlar.

“Miras konularını biliyorum, Kur'an'a göre erkek daha fazla alıyor bana göre de Allah'ın hükmünü uygulamaları lazım. Erkek daha fazla almalı ama kadın da almalı. Bunun böyle olmasının sebebi de ev sorumluluğu erkekte olduğu için sorumlulukları daha fazla, ev geçindirmek zorunda olduğu için mirastan da daha fazla pay alıyor” (Kadın, 27, Lisans, İlçe).

“Bence bu Kuran'daki ayet çerçevesinde olmalı ikiye bir. Kadın şu an pek mirastan pay almıyor alınsa bile dini çerçeveden bakmıyorlar. Çocuğuma ikiye bir verirdim şu an medeni hukuk bire bir veriyor böyle de değerlendirilsin istemiyorum dinimiz ne şekilde ise o şekilde olsun isterim” (Kadın, 25, Lisans, Kasaba, K0).

“Ben İslam hukukundan gideceğim, İslam hukukunda ne var erkeğe üçte iki, kıza üçte bir var. Bence de eşit dağıtılmamalı erkek daha fazla almalı. Çünkü kadın evleniyor elin oğluna gidiyor, bütün para elin oğluna kalıyor. Benim üç tane kız kardeşim var mirasın hepsi gitti” (Erkek, 25, Lisans, Şehir Merkezi).

Belirttiğimiz gibi İslam hukukunda mirasın erkeğe daha fazla verilmesinin nedeni sosyal ve ekonomik şartlarda dikkate alınarak temellendirilmiştir. Bazı alimler kadın ve erkeğin sorumluluklarının sosyal yapı ve üretim ilişkilerinden bağımsız olarak, ebedi olduğunu miras paylaşımındaki taksiminde ebedi olduğunu düşünmektedirler. Modernist Müslüman düşünürler ise sorumluluğun antropolojik yapı kadar üretim ilişkilerinden de kaynaklandığını savunmaktalar. Miras paylaşımının da toplumsal şartlara ve değişimlere

²³⁶ Mehmet Hayri Kırbaçoğlu, “Kadın Konusunda Kur'an'a Yöneltilen Başlıca Eleştiriler”, *İslami Araştırmalar* 10/4 (1997), 265-266.

paralel değişebileceğini düşünmektedirler.²³⁷ Katılımcılar arasında modernist Müslüman düşünürlerin görüşlerine benzer düşünenler bulunmaktadır. Onlarda İslam hukukunda olan miras taksiminin toplum yapısı ile alakalı olduğunu, günümüzde ise mirasın eşit verilmesi gerektiğini düşünmektedirler.

“Din üzerinden gidersek üçte iki erkeğe veriliyor, üçte bir kadına veriliyor. Kadın evlendiğinde üçte iki kocası tarafından gelecek orada desteklenmiş olarak düşünülüyor. Dinde bu kural var diye biliyorum ama bence eşit verilmeli, sen erkeksin sana fazla kalsın, bence bunlara gerek yok ama dindeki olay farklı. Eşit verilsin neden verilmesin o çocuğun ondan ne farkı var” (Kadın, 29, Lisans, Köy).

“İslam’da bir kadına erkeğe iki anlayışı var. O biraz da toplumun yapısı ile alakalı bir şey bence kadına da erkeğe de eşit olmalı” (Kadın, 24, Lisans, Kasaba).

Bazı kadın katılımcılar toplum içerisinde kadın mirastan hiç pay alamadığı için İslam hukukuna göre miras dağıtımını olmasını istemektedirler. Çünkü bu şekilde erkekten az da olsa mirastan bir pay alabileceklerini düşünmektedirler. Böyle düşünen kadınlardan birisinin ifadesi şöyledir:

“Dinimin gereği dinim ne diyorsa o şekilde İslam’a göre erkeğe üç kadına bir mi erkeğe iki kadına bir mi tam bilmiyorum. İslam’ın gereği yapılırsa bence yeterli çünkü yaşadığım topluma göre konuşuyorum, yaşadığım topluma göre kadına miras bırakılmıyor. Yaşadığım toplumdaki erkeklerin İslam’a göre davranmasını istiyorum. Yani tamam gönül ister ki eşit verilsin erkeğe kadına da aynı verilsin bizim toplumda biraz zor İslam’a göre gereği yapılırsa yeterli diye düşünüyorum. Çocuklarıma eşit bölmeyi isterim sanmıyorum eşim ve ailem eş konusu kızıma bir şey düşer mi bilmiyorum o yüzden onlar da İslam’ın gereğini yaparlarsa ne ala” (Kadın, 29, Lisans, Kasaba).

Katılımcıların bazıları dini olarak belirlenen miras taksimini bilmektedirler. Dini ölçülerin uygun olduğunu belirtmişlerdir. Kadının mehir hakkı olduğunu kadın eşinden de miras aldığı için adaletin sağlandığını düşünmektedirler. Fakat eğer kadının evlilik yaptığı ailenin maddi durumu kötü ve erkeğin kendini geçindirebilecek maddi imkânı varsa miras taksiminin daha farklı olması gerektiğini belirtmişlerdir. Miras taksiminde gerekirse erkeğe mirastan pay vermeyip bütün mirasın kadına verilmesi gerektiğini düşünmektedirler. Kadınında bir maddi gelirinin, imkânın olması gerektiğini vurgulamışlardır. Böylece adaletin sağlanacağını düşünmektedirler. Dinin asıl amacının da adaleti sağlamak olduğunu belirtmişlerdir.

“Şeriatı göre üç erkek bir kadın diyor ama benim maddi durumum iyi, bacımın eşinin durumu iyi değil bana neden üç olsun. Adil olarak iki ona veririm biri ben alırım o nitekim

²³⁷ İlhami Güler, “Kur’an’da Kadın Erkek Eşitsizliğinin Temelleri”, *İslami Araştırmalar* 10/4 (1997), 302.

benim bir parçamdır, kardeşimdir böyle olduktan sonra neden vermeyeyim ki. Elbette şeriatın ölçüsü farklı ama bu yönü de var. Benim kardeşimin eşi fakir geçinemiyor ben üçte iki toprağı alıp, ona üçte bir toprağı verip geçimini sürdürüyorsa bu iyi bir şey değil. Ona üçte ikisi olsun bana üçte birisi olsun. Ben hayatımı sürdürüyorum çoluk çoğumun rızkını karşılıyorum ona veririm o da çoluk çocuğunun rızkını karşılar” (Erkek, 47, Lise, İlçe).

“Dinimizin belirlediğı ölçüler uygun erkeğıe iki kıza bir deniliyor ya o uygun. Kadın karşı tarafa gidince oradan da kocasından alıyor gibisinden, İslam’ın o konuda belirttikleri gayet net, güzel, temiz. Ona uyulmalı hayatın her alanında ona uyulmalı. Kızın karşı taraftaki tutumuna da bakar insan burada dengeleyici olmak önemli, İslam’ da verilen mesaj da denge, senin kızın başkası ile evlenecek oradan da faydalanacak, senin oğlun başkasını alacak senin verdiğinden faydalanacak denge var burada. Senin kızın eşi başarılı değil, kızın müşkül durumda senin oğlun senin servetinden faydalıyor, bir de çarpı iki alacak, oradaki kız senin birinle kalkınamayacak icap ederse erkeğıe sıfır kıza iki verirsin dengeyi Allah sana soracak, dengeli olmalı. Eşitlik her zaman adalet değil adil olmak istiyorsan muhtaç olana daha fazla verirsin Allah’ın dediğı de bu zaten” (Erkek, 43, Ön Lisans, Şehir Merkezi).

Bazı katılımcılar ihtiyacı olan kişiye daha fazla miras verilmesi gerektiğini düşünmektedirler. Nitekim böyle düşünen birisi şöyle söylemiştir:

“Benim ihtiyacım yoksa mirasta ihtiyacı olana daha fazla verilmesi taraftarıyım. Ama günümüzde bu illerde halen erkeğıe iki kadına bir ibareleri kullanılıyor. Ama yasal olarak günümüzde kadın erkek eşit durumda bir ise ona da bir, iki ise onda iki kadın her türlü hakkını arayabilir. Ama bunun dışında ihtiyacı olana daha fazla verilmeli” (Erkek, 26, Lisans, Şehir Merkezi).

Katılımcılardan birisi ihtiyacı olana verilmesinin daha elzem olduğunu düşünse dahi, karşılıklı rızanın önemli olduğunu anlaşılarak miras dağıtım yapılmaması gerektiğini belirtmiştir.

“Elzem olan ihtiyacı olana daha fazla verilmeli, öyle düşünüyorum. Ama mirasta erkeğıe iki kadına birdi sanırım onun sebebi de kadın yarın öbür gün evlenir kocası ona bakmakla yükümlü, erkek de karısına bakmakla yükümlü olduğu için ailedeki miras ikide bir oluyor, bana mantıklı geliyor hepten de mantıksız bulmuyorum. Ama mesela ben bekarım gerçekten ihtiyacım var bana daha fazla verilebilir diye düşünüyorum. O taksim karşılıklı rızaya dayalı olmalı sonuçta rıza gösterildiğinde ikide bir kuralı mevcut olmuyor sonuçta karşılıklı rıza önemli” (Kadın,27, Lisans, Şehir Merkezi).

Katılımcılardan birisi eşit olması gerektiğini ama bir kardeşin maddi durumu iyi ise onun rızası çerçevesinde ihtiyacı olan kişiye fazla verilebileceğini ifade etmiştir.

“Kesinlikle eşit olunmalı, o da çocuğun o da çocuğun çok ayırım yapılmamalı. İhtiyacı olan çocuğun olduğunu düşünürsün, diğer çocuğun kendini belli ekonomik seviyeye getirmişse onu rızası ile dağıtım farklı bir şekilde olup ihtiyacı olana daha fazla verilebilir” (Kadın,25, Lisans, Kasaba, K1).

Bazı katılımcılara göre ise erkek sokakta dahi yatıp çalışabileceğini, taş taşıyabileceğini ama kadınların iş noktasında daha dezavantajlı olduğu için, ağır işlerde çalışamayacağı için, kadının ekonomik güvencesi olması için, kadının kimseye muhtaç olmaması için kadına daha çok mirastan pay verilmesi gerektiğini düşünmektedirler. Toplumda çoğu şeyin İslami kurallara göre yapılmadığı ama miras paylaşımında İslami kurallar göz önünde tutulup erkeğe daha fazla mirastan pay verilmesi de eleştirilmektedir.

“Kıza daha çok verilmeli kız düştüğü zaman mağdur olduğu zaman ekonomik imkânı yoksa o mirastan çalışıp faydalanmalı veya bir evi olup oturmalı. Erkek her türlü her yerde imkanını bulup çalışabiliyor. Erkek kapıda yatar ama kız çocuğu kapıda yatamaz. Erkekler gidip köprü altında yatıp inşaatlarda da çalışır ama bir kadın sokakta kalamaz o yüzden önce kızı korumalı” (Kadın,51, Lise, İlçe).

“Eşit, erkek ne ise kadın da aynısı, kız çocuğu ile erkek çocuğunu ayırmazsın. Ben kızımı oğlumdan nasıl ayırt edeyim siz olsanız ayırabilir misiniz, ayıramazsın mümkün değil. Hatta kıza daha çok vermek lazım erkek çulunu sudan çıkarır ama kız çulunu sudan çıkartamaz kıza daha fazla vermek lazım, kadın ağır işte çalışmaz ama erkek ağır işte çalışabilir, kadına vereceksin ki kimseye muhtaç olmasın erkek gitsin çalışsın, kazansın” (Erkek, 47, Ortaokul, İlçe).

“Toplumda erkeğe veriyorlar, İslamiyet’te öyle deniliyor. Her yere gelince İslam’ı düşünülüyor oraya gelince İslamiyet akıllarına geliyor. Bence kızlara daha çok verilmeli, erkek gidip çalışır, kadın öyle değil her zaman için mağdur olan kadın. Kadın her isteği yere giremiyor ama erkek giriyor, ben şimdi kızımı mı daha çok düşünüyüm oğlumu mecbur kızımı düşünüyorum” (Kadın, 40, İlköğretim, Kasaba).

Kadınların mirastan eşit pay almama sebeplerinden birisi de kültürel pratiklerle ile inşa edilmiş davranış kalıplarıdır.²³⁸ Özellikle kırsal kesimde kültürel bir yapının ön plana çıktığını anlamaktayız. Kadın evlenerek başka aileye gittiği baba evinde çok kalmadığı, ailesine maddi katkısının az olduğu kabul edilmektedir. Erkeğin ise ailesi ile daha çok vakit geçirdiği, aileye ekonomik olarak daha fazla katkı sağladığı düşünülmektedir. Bu yüzden erkeğin mirastan daha çok pay alması gerektiği kabul

²³⁸ Ayça Demir Gürdal, Zuhale Yonca Odabaş, “Kadın ve Miras Sosyolojik Bir Değerlendirme” *Folklor/Edebiyat* 20/78 (2014), 42.

edilmektedir. Kırsalda tarımsal faaliyetler geçim kaynağı olduğu için ve tarım toplumunun kültürü devam ettiği içinde bu düşünce kabul görmektedir.

“İki erkeğe bir kıza olabilir, çünkü kızın aileden geçirdiği zaman az ama erkeğin ailede geçirdiği zaman fazla. Aileye erkeğin katkısı fazla oluyor, kızın katkısı az oluyor. Mesela kız yirmi yaşına kadar kendi ailesinde daha sonra başka aileye gidiyor ama erkek daha fazla kalıyor. O konuda ikili bir doğru görüyorum ama dinen nasıl olduğunu bilmiyorum. Ama kız tarafı mağdurdur yarı yarıya da verebilirsin ama iki tarafta iyiye ikiye bir olmalı. Ama aileye bağlı yarı yarıya da olabilir” (Erkek, 60, İlköğretim, Kasaba).

“Kadın erkek durumunda erkek gözetilmeli çünkü erkek yükün altındadır, kadınında payı verilmeli ama erkeğin de hakkı gözetilmeli bir tık daha fazla olmalı. Şu an erkek çocuklarım var onlar benimle çalışıyor ama kız çocuklarım evlenip gitti. Şimdi otuz kırk sene daha ömrüm olsa biriktirdiğim mallarda nasıl pay edeceğim. Çocukların da hakkı var onlar da benimle çalıştı bu mirası biriktirdi. Kadına da erkeğe eşit olursa erkeklere haksızlık oluyor bu sefer” (Erkek,50, Lise, Kasaba).

“Olaya doğrudan bakarsak kadına hak veriliyor ama kim eşit derse desin kimse eşit bölüşmez, erkeğe daha çok veriliyor. Erkek babanın mirasını devam ettiriyor, kadın başka yere gidip evleniyor evlendiği eşi de oradaki evin mirasını devam ettiriyor. Verilmeli ama eşit verilmesi saçma.” (Erkek, 25, Ön Lisans).

Katılımcılardan bir tanesi ise babanın kendi malının eşit bir şekilde pay edilmesi gerektiğini ama erkek çocuk gelip çalışır babasının mirasını katlarsa kendi çabası ile artırdığı mirası erkek isterse diğer kardeşlere mirastan pay verilmesi gerektiğini belirtmiştir.

“Babanın kendi malı ise eşit olmalı, baba kendisi yapmış, bir yerden iki tane daire almış üç tane arsa almış bunlar kendi kazançları ile almışsa eğer kız çocuğuna da erkek çocuğuna da eşit miktarda bölüştürebilir. Ama diyelim erkek çocuğu geliyor çalışıyor çabalyor babanın mirasını ikiye üçe katlıyor yani burada babanın ana malı kendi malından kızına kalır, erkeğin kendi çabası ile büyüyen mirastan da erkek isterse verir” (Erkek, 23, Lisans, Kasaba).

Katılımcılardan birisine göre kadının maddi durumu kötü, erkeğin maddi durumu iyi ise miras eşit şekilde bölünmelidir. Kadının maddi durumu iyi, erkeğin maddi durumu kötü ise erkeğe daha fazla verilmeli, ikisinin durumu da iyi ise İslam hukukuna göre bölünmelidir.

“İmkanlar doğrultusunda bölünmeli eğer bir babanın maddi durumu iyi ise kız çocuğunun maddi durumu daha kötü, oğlunun maddi durumu daha iyi ise kızı ile eşit olmalı. Kızının maddi durumu iyi, oğlunun maddi durumu daha kötü ise kızından da daha farklı

davranmalı. Bence bu imkanlar doğrultusunda bölünmeli. Dinimizin de bir emri var bu konuda o da göz ardı edilmemeli. Her ikisinin durumu eşit ise burada dine göre bölünmeli” (Kadın,32, Lise, Şehir Merkezi).

Bir kadın katılımcı ise ailenin maddi durumu iyi ise kadına bir erkeğe iki şeklinde olması gerektiği ama ailenin maddi durumu kötü ise bütün mirası erkek çocuğa verilmesinin daha doğru olduğunu düşünmektedir. Çünkü erkeğin ev geçindirme sorumluluğu olduğu ama kadının böyle bir sorumluluğu olmadığını belirtmiştir.

“Maddi duruma bağlı çok çok maddi durumu iyiye kadına bir erkeğe iki vermesi gerekir. Maddi durumu iyi değilse erkeğe vermesi gerekir. Kadını ile evlenen ona bakacak, erkeğin başka kadına bakma durumu var erkeğin alması daha doğru” (Kadın, 23, Lise, Kasaba).

Katılımcılar arasında kadının mirastan daha az pay alması gerektiğini düşünenler bulunmaktaydı. Kadın evlenip gittiği zaman baba malında hakkı olmadığını düşünmektedirler. Mirasın erkeğin hakkı olduğu kabul edilmekteydi. Böyle düşünen kadın katılımcının ifadesi şöyledir:

“Bence kız evlenip gidiyor başına her iş gelebilir eşi ölebilir, boşanabilir, yalnız kalabilir bunları düşününce eşit olmalı diyorum ama benim düşüncem de evlenip, evden çıkmış kızın baba malı üzerinde hakkı yoktur. Mirası erkek kardeşlere bırakılmalı” (Kadın, 23, Lisans, Şehir Merkezi).

Mirastan pay almaması gerektiğini düşünen kişilerin diğer bir nedeni ise boşanma durumunda kadının baba evine rahat dönebilmesidir. Kadın mirastan pay almadığı zaman boşanma durumu olursa erkek kardeşinin yanına daha rahat bir şekilde döneceği kabul edilmektedir.

“Bence bu çok karışık kadına mirastan pay vermesinler erkeğe versinler neden dersiniz. Yarın kız sıkıştığında başına bir iş geldiğinde kardeşinin kapısını çalabilsin. Mesela kadın babasından para alsın eşi o parayı yesin, daha sonrasında ayrılma konusu olduğunda, kadın kardeşinin yanına geldiği zaman onun eşi kadına lafedebilir o yüzden erkekte olması lazım. Kız kardeşine bırakacak yarın öbür gün başına bir şey geldiği zaman erkek kardeşi kıza sahip olacak. Kız da eve geldiği zaman benim de bu evde hakkım var diyebilmeli, erkeğin eşi karşısında boynunu bükmemesi lazım. Benim nazarımda Türkiye'nin yüzde yetmişi kız kardeşine sahip çıkar. Kızıma miras vermem, her şeyini yaparım, her şeyi alırım ama ben onun hayatını garantiye alırım. İleride kızım eşi ile ayrılırsa, oğlumun eşi diyemesin görünce sen kocanla paraları yedin geldin şimdi sıra bizimkinde demesin, kızım abisinin yanına gelebilsin açık kapısı olsun isterim. Başı önde değil dimdik gelebilir benim burada hakkım var diyebilir. Oğluma derim kardeşine ev açarsın veya seninle yaşasın. Kız babadan miras götürmesin. Evlenen adam zaten eşinin parası için evleniyorsa o evliliklerin çoğu da yürümez” (Erkek, 46, Lise, Şehir Merkezi).

Benzer bir düşünce yapısını da bazı ilahiyatçıların kadının mirastan daha az pay almasının sebeplerini ifade ederken başvurduğunu görmekteyiz. Kadın erkek ikiye bir şeklinde mirastan pay aldığı zaman kadın boşanma aşamasında baba evine daha rahat dönebileceği düşünülmektedir.²³⁹

Miras konusu kadına karşı tutumun en az değiştiği konulardan birisidir diyebiliriz. Çünkü fikir olarak kadına miras verilmesi veya eşit miras verilmesi fikri daha yeni yeni toplumda olmaya başlamıştır. Henüz kadınların çoğu mirastan pay almadığı için realiteye yansımamıştır. Toplumun bu konuda tutumu tam olarak değişmemiştir. Kız çocuk özellikle kırsal bölgelerde erken yaşta evlendirilmiş ve farkı bir ailede yaşamını idame ettirmiştir. Ve o ailenin ekonomisine katkı sağlamıştır. Ama erkek çocuk evlense dahi baba evinde ya da baba evine çok yakın bir yerde kalmış ve babanın mal varlığı katkı sağlamış ve mal varlığını arttırmış, o yüzden kırsal bölgelerde genellikle mal varlığının devamında katkıdan dolayı miras erkek evladın hakkı olarak görülmüş ve erkek evlada mirastan pay verilmiştir. Bu zaman içerisinde anlayışa dönüşmüş erkek baba evinde kalıp babanın mirasına katkı sağlasın ya da sağlamasın miras erkeğin hakkı olarak görülmüştür. Aynı zamanda erkeğin soyu devam ettirdiği düşüncesi olduğu için soyu devam ettiren kişinin de miras hakkının daha fazla olması gerektiği yaygın anlayışa dönüşmüştür. Miras genellikle erkek çocuklarına bırakılmıştır. Zaman içerisinde kız çocuklarına miras veren aileler de olmuş bu da üçte ikisi erkeğe üçte biri kadına olmak üzere bölünmüştür. Çok az aile kadına ve erkeğe eşit bir şekilde miras dağıtımını yapmıştır.

Artık günümüzde eğitim düzeyinin artması, özellikle kırsaldaki evlilik yaşının artması, kırsalda hem kız hem de erkek çocuklarının tarımsal faaliyetlerde aile ekonomisine eşit düzeyde katkı sağlaması, artık anne baba yaşlandığı zaman kız çocuklarında onları yanına alıp bakması, değişen dünya koşulları, özellikle şehir merkezinde kadınında iş hayatına girip aile mirasına katkı sağlaması, kadın ve erkek mirasının eşit olması gerektiği fikrini artırmış, artık aileler kız çocuklarında erkek çocuklarında aynı düzeyde olduklarını kabul edip ikisine de aynı anne babanın evladı denilmeye başlanmış ve mirastan kadınlar da pay almaya başlamışlardır. Katılımcıların

²³⁹ Abdulaziz Bayındır, “Günümüzde Ailede Meydana Gelen İhtilaflar ve Sebepleri” *Sosyal Hayatta Kadın* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 1996), 242.

ifadelerine göre toplumda halen erkek çocuklarına mirastan daha fazla pay verilmektedir. Özellikle kırsal kesimde kadınların çoğu mirastan pay alamamaktadırlar.

“Kız ve erkeği ayırmamaları gerekiyor ama yine üzümlere söylüyorum bu yörede kıza hiçbir şey verilmiyor her şey erkeğin malı olarak görülüyor. El değiştirip malını erkeğin üzerine yapanları bile ben yakinen tanıyorum. Hem öncesi hem sonrası böyle kıza bir şey yok bu yöre böyle” (Kadın, 41, İlköğretim, İlçe).

“Sade bizim kasaba için değil Bayburt’tun tüm yöresi erkeği üstün tutuyor, belki dışarlarda kadını üstün tutuyorlardır. Ama bence ikisi de aynı olsun ne fazla sana ne fazla olsun. Oğlumu ne ise kızım da o ama bizim yörede olmuyor, oğlan daha üst tutuluyor. Bizim toplum oğlana verilir kıza veren yok” (Kadın, 49, İlköğretim, Kasaba).

Değişen bir algı var ama bu algı kısmi bir değişme niteliğindedir. Şehir merkezinde artık sadece erkek çocuklarına değil kız çocuklarına aileleri tarafından iş yeri açılmaya başlanmıştır. Kırsalda da kadına mirastan pay verilmeye başlamış ama toplum tarafından tam anlamıyla kabul görmemekte mirastan kadına pay verenler halen bazı kişiler tarafından eleştirilmektedir.

“Bizim aileden yola çıkayım babam bir tarla aldı ve diğer iki abime ne kadar veriyse bana da o kadar verdi. Onlara ev yaptı bana da yaptı ama toplumda eleştiren bazı kişiler oldu. O evlenecek gidecek o evde dahi oturmayacak diye. Ne gereği var diye” (Kadın, 22, Lise, Köy).

Toplum içerisinde miras konusunda tutumun yavaş değişme sebebi ise kırsal kesimde özellikle erkekler baba malının ve soyun devam ettiricisi kabul edildiği için kadına mirastan pay verilmek istense dahi az verilmesidir. Kadınların büyük çoğunluğu kadın ve erkeğe eşit miras verilmesi gerektiğini düşünseler dahi çocuklarına miras bırakabilecekleri bir malları yoktur. Çünkü kendisi evli olduğu ailede yıllarca çalışsa dahi bir kazanç ve mal elde edememiş para erkeğin hakimiyetinde kalmıştır. Fikir olarak toplumdan farklı düşünseler dahi, mirası eşit dağıtarak toplumdaki tutuma örnek olabilecek bir maddi birikimleri yoktur.

“Şu an kız da aynı erkek de aynı değişen bir şey yok, bence eşit olmalı. Ama babaları derse oğlana olsun kıza olmasın, kıza olsun oğlana olmasın bir şey diyemem. Kendimin malı olsa eşit bölerim” (Kadın, 56, Okur Yazar, Kasaba).

Şehir merkezinde de aynı şekilde kız evlenir gider algısı vardır. Şehir merkezinde kadınların bazısının tutumu da eşit olması yönünde değildir. Şehir merkezinde kadınlar

ekonomik olarak aile içerisinde daha rahat oldukları, son yıllarda çalışma hayatına katıldıkları için baba mirasından gelecek pay az miktar da olsa önemsememektedirler. Tutumları da genellikle o şekildedir. Kırsaldaki kadın kendi ekonomik ezilmişliği karşısında mirastan gelecek payın ne denli önemli olduğunu bilmekte ama şehir merkezinde kadınların ekonomik refahı biraz daha iyi olduğu için mirastan gelecek payı önemsememektedirler. O yüzden toplumsal olarak yavaş değişen bir algı vardır.

Miras konusunda diğer ilgimizi çeken şey ise kırk yaş üzerindeki erkeklerin bazıları baba mirasını, kız kardeşi ile pay edilirken erkeğe iki kadına bir şekilde olmasını gerektiğini düşünmektedirler. Ama kendileri kız çocuklarını çok sevdiği için miraslarını çocukları arasında eşit olarak pay edeceklerini belirtmişlerdir.

2.13. İSLAM DİNİNDE KADININ YERİ VE STATÜSÜ HAKKINDAKİ BULGULAR

Bütün katılımcılar İslam dinine mensup olduğu için katılımcılara İslam dininin de kadının yeri ve statüsü sorulmuştur. Sadece üç katılımcı İslam dininin kadını kısıtladığını düşünmektedir. Bir katılımcı İslam dininde kadının konumunu bilmediğini söylemiştir. Dört katılımcı dışında diğer bütün katılımcılar İslam dininin kadına değer verdiğini, erkek ile kadını eşit seviyede tuttuğunu belirtmişlerdir.

Katılımcıların çoğu İslam dininde kadının yeri ve statüsünün çok önemli ve çok değerli olduğunu düşünmektedirler. İslam dininin kadına çok değer verdiği, kadının ikinci planda olmadığı erkekle eşit seviyede olduğu, kadını kısıtlayan şeylerinde İslam dini ile alakalı olmadığı kabul edilmektedir.

“İslam dini kadının yeri ve statüsünü ikinci plana atan bir din değil, kadın ikinci plana atılmamış, aslında bizim ilk Türk toplumlarında da kadın ikinci plana atılmamış, kadın söz hakkı sahibi idi, fikri sorulurdu bunların eğitimi aldık. Ama bu zamanla değişmiş, İslam da şey yok sen sus, sen bilemsin, sen eksik eteksin gibi şeylerin dinde olduğunu düşünmüyorum” (Kadın, 29, Lisans, Köy).

İslam’da kadının konumu değerlendirilirken farklı, mezhep, ideoloji ve dinlerle kıyaslama yapılmıştır. İslam dininin diğer dinlerden daha çok kadına değer verdiği ifade edilmiştir. İslam dininde kadının yerinin çok yüksek olduğunu hiçbir din, mezhep ve

ideolojinin İslam dini kadar kadına değer vermediği düşünülmektedir. İslam dini geldikten sonra kadının toplumdaki değerinin arttığı vurgulanmıştır.

“Bence İslam’da kadının yeri çok yüksek, hatta hiçbir din hiçbir görüş, hiçbir mezhep, feminizm bile İslam’ın verdiği kadar kadına değer vermediğini düşünüyorum. İslam’da kadının çok büyük bir yeri olduğunu düşünüyorum” (Kadın, 24, Lisans, Kasaba).

“İslamiyet’te kadına değer veriliyor ama önceki dinlere baktığımızda kadın bir mal gibi görülmüş, adetli iken yanına yaklaşılmaz pişirdiği yemek yenilmezmiş, kocası ölen kadın onunla beraber yakılmış tamamen insan dışı bir varlık olarak gözükiyordu kadın ama İslamiyet geldikten sonra kadına verilen değer arttı. Mirastan pay alması olsun, özel bir suremiz olsun” (Kadın, 27, Lisans, İlçe).

İslam dininde kadının konumu hakkında açıklama yapılırken cahiliye dönemi ile de kıyaslama yapılmıştır. Cahiliye dönemindeki kadının değersiz olduğu, kız çocuklarının canlı canlı gömüldüğünü, Hz. Peygamberden sonra bunun değiştiği ve İslamiyet’in kadınlara değer verdiğini ifade edilmiştir. Kadının cahiliye dönemimdeki değersiz statüsünden İslam ile kurtulduğu düşünülmektedir.

“Bence İslam da kadın daha üstün gösterilmiştir. Peygamberimizden önce kız çocuklarını canlı canlı gömüyorlarmış ama peygamberimiz, peygamber olduktan sonra kadına çok değer vermiş. Bence İslam da kadının yeri çok önemli” (Kadın, 36, İlköğretim, İlçe).

Yapıcı, yaptığı araştırmada İslam dininde kadının erkeklerle eşit statüde ve değerli olduğunu düşünenlerin en çok vurguladığı hususun annelik olduğunu belirtmiştir. Annelik vurgulanırken bazen anneliğin ön plana çıktığını bazen de “annelik- cennet” ilişkisinin ön plan çıkarıldığını belirtmiştir.²⁴⁰ Bizim araştırmamızda benzer şekilde İslam dininde kadının değerli olduğunu düşünen katılımcılar en çok kadının annelik özelliğini öne çıkarmışlardır. İslam dininde kadının konumu anlatırken en çok “Cennet annelerin ayakları altındadır” ifadesini vurgulamışlardır. İslam dininde cennetin dahi kadının ayakları altında olduğu bu yüzden kadının çok değerli ve en yüksek konumda olduğu düşünülmektedir.

“Cenneti anne ile müjdelemişler cennet annenin ayağı altında erkeğin dememiş. Burada İslam kadının erkekten daha üstün olduğunu gösteriyor, dinimiz o açıdan kadını örnek gösterir. Peygamber efendimize sormuşlar üç kere annem demiş, bir kere babam demiş” (Kadın, 51, Lise, İlçe).

²⁴⁰ Yapıcı, *Toplumsal Cinsiyet Din ve Kadın*, 182-183.

“İslam’da cennet annelerin ayakları altındadır diyor en yüksek konuma koyulmuştur”
(Erkek, 30, Lisans, İlçe).

“Cennet annelerin ayakları altındadır o kadar önemli. Bence din kadını çok önemsiyor”
(Erkek, 32, Lisans, Şehir Merkezi).

İslam dininde kadının konumdan bahsedilirken en çok vurgulanan diğer şey ise kadının Allah’ın emaneti olmasıdır. Katılımcılar çoğu kadının Allah’ın emaneti olduğunu o yüzdende kadına değer verilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Kadın emanet olduğu için şiddet uygulanamayacağını, kadının korunup gözetilmesi gerektiğini dile getirmişlerdir.

“İslam dininde kadın Allah’ın emanetidir. Benim gözümde, annedir ayağının altında cennet vardır, hepsi dinimizde geçiyor, en başta Allah’ın emanetidir. Allah’ın emanetine de gözün gibi de bakacaksın. Yeri büyüktür dinde” (Erkek, 50, Lisans, Şehir Merkezi).

“Peygamber efendimizin buyurduğu gibi kadın sizlere emanettir, kadının yeri evinde de çok iyi olması lazım, erkeğinin de gözünde çok iyi olması lazım dini konularda da olsun diğer konularda olsun kadının üstünlüğü olması lazım” (Kadın, 41, İlköğretim, İlçe).

“İslam dininde kadının çok üstün bir yeri var, kadına çok önem veriyor. Cenab-ı Mevla, kadınları erkeklere bir emanet vermiş, her şeyde kadını kollamaları lazım” (Kadın, 60, Okur Yazar, İlçe).

“İslam dininde Allah’ın emanetidir kadın, şiddete maruz kalmaz” (Erkek, 48, Lisans, İlçe).

İslam dininin kadına aşırı değer verdiğini ifade eden katılımcılar toplumda kadına değer verilmediğini kabul etmektedirler. Toplumdaki kişiler İslam dinine mensup olsalar dahi, İslam dininin tam anlamıyla yaşanmadığını bu yüzden kadına değer verilmediğini düşünmekte. Kadın cinayetlerinin artmasının dahi bunun bir göstergesi olduğu kabul edilmektedir. Toplumdaki olumsuz kadın algısının İslam dininden değil geleneklerden kaynaklı olduğu düşünülmektedir.

“İslam gerçekten kadına çok önemli bir statü koyuyor gerçekten bunu anlayabilen yaşayabilen için, şimdi günümüzde bilmedikleri için çarpıttıklarını düşünüyorum. Gerçekten İslam’ın böyle çizdiği onayladığı kadın profilini yaşasak dört dörtlüyüz. Ama böyle bir dini hassasiyet yok çok araştırmıyoruz. İslam kadına güzel davranıyor ama toplum daha çok şöyle diyor diyerek menfaate göre davranıyor” (Kadın, 25, Lisans, Kasaba, K0).

“İslam da kadına en başından beri önem veriyor. Özellikle peygamber efendimiz kadınlara çok önem veriyor. Şu an ki durumda öyle olduğunu düşünmüyorum kadın cinayetlerinin artması bile bunun göstergesi, kadına şiddet bunun göstergesi. Kadınlar ikinci planda tutuluyor. Dinimizde olmaması gerekiyor ama öyle değil şu an geçmişten gelen alışkanlık ve öyle devam ediyor” (Kadın, 23, Lise, Kasaba).

Araştırma bulgulara benzer bulguları da Altuntaş elde etmiştir. Araştırmasına katılan kadın katılımcılar toplumda olumsuz bir kadın algısı olduğunu, ama bunun İslam’dan değil geleneklerden kaynaklandığını düşündüklerini belirtmişlerdir. İslam’da kadına çok değer verildiğini ama bunun araştırılıp öğrenilmediğini düşünmektedirler.²⁴¹

Bir katılımcı İslam dini kadına önem verse dahi bazı mezheplerin ve ideolojilerin dine dayandırarak kadını değersiz olarak gösterdiğini açıklamıştır. Ama bunun sadece bir yorumdan ibaret olduğunu ifade etmiştir.

“İslam dini ciddi anlamda kadına değer veriyor, önemsiyor ama birtakım mezhepler veya ideolojiler, paradigmlar bunu farklı lanse ettiği için kadını değersiz ilan ediyorlar ve bunu dine dayandırarak, dinin birtakım argümanlarını kullanarak yapıyorlar ki bunun tamamen yorumdan ibaret olduğunu düşünüyorum” (Kadın, 27, Lisans, Şehir Merkezi).

Bir katılımcı İslam dininde kadının konumu bilmediğini ama toplumun İslam algısında kadının eşine hizmet etmek zorunda olduğunu, etmiyorsa eşinin şiddet uygulama hakkı varmış gibi öğretildiğini söylemiştir.

“Kitapları bilmediğim için tam yorum yapmak istemiyorum ama toplumun İslam algısında şey var, kadın eşine hizmet zorunda etmiyorsa eşi dövebilir. Hep bunlar anlatıldığı için bana İslam’da kadın eşine hizmet etmek zorundaymış gibi geliyor, en azından çevremdeki insanlar öyle anlatıyor. Ama İslam’da kadını konumunu tam bilmiyorum” (Kadın, 23, Ön Lisans, Şehir Merkezi).

Üç katılımcı İslam dininde kadının kısıtlandığını düşünmektedir. İki katılımcı dinde kadının çalışmasına olumsuz bakıldığını, kadını daha çok eve hapseden bir anlayışın olduğunu bu yüzdende dinin kadını kısıtladığını belirtmişlerdir. Yapıcı’nın yaptığı araştırmada İslam’da kadının erkek ile eşit olmadığını, ezildiğini savunan kişilerin, İslam’da kadının sadece “annelik” “eşlik” vasfıyla değerleri olmasını

²⁴¹ Nezahat Altuntaş, “Kadın ve Bir Kimlik Olarak Araçsallaşan İslam: Almanya’da Karşılaştırmalı Bir İnceleme”, Mehmet Ali Kirman- Abdullah Özbolat. *Kültür ve Din* (Adana: Karahan Kitabevi, 2019) 286-287.

eleştirdiklerini, kadının evde olmasının, çalışmamasının onu ikincilleştirdiği, erkeğe bağımlı hale getirdiğini düşündüklerini anlamaktayız.²⁴² Bizim araştırmamıza katılanlarda kadının evde olmasının kadını değersizleştirdiğini, kısıtladığını ve bunun dinden kaynaklandığını düşünmektedirler. Bir katılımcıda mezheplerinde etkisiyle de kadının giyim tarzı gibi birçok şeyin kısıtlandığını açıklamıştır.

“Bunu cevaplayamayacağım gibi ama bence din kadını biraz kısıtlıyor gibi geliyor. Bence her konuda kısıtlıyor, kadın biraz daha evde kalmalı, biraz daha şey olmalı. Din kısıtlıyor gibi geliyor. Din biraz daha kadın çalışmasın, evinde otursun, yemeğini pişirsin, çocuğunu yetiştirsın olarak bakıyor” (Kadın, 24, Lisans, Kasaba).

“İslam dininde kadına değer verilmiş, mal bölümünde yeri var ama İslam dini kadını kısıtlıyor bence. Giyim kuşam tarzında kısıtlaması var, mezhepler için içine girince tamamen farklı boyutlar ortaya çıkıyor. Erkeklerle selamlaşması, tokalaşması, abdest bozulması mezhep ayrılıklarına hiç girmiyorum ama İslam dininde kısıtlama var. Fazla özgür hareket edemiyor erkekte olsun kadında olsun kısıtlama var ama kadında daha aktif olduğunu düşünüyorum” (Erkek, 28, Lisans, İlçe).

İslam dininde kadını kısıtlayan bir anlayışın olduğunu ifade katılımcılara Hz. Peygamber zamanı sorulduğunda Hz. Peygamberden sonra toplumda kadınlara değer verildiğini söylemişlerdir. Toplumda dine dayandırılarak kadını kısıtlayan bir anlayış aktarıldığından dolayı böyle düşündüklerini açıklamışlardır. Toplumda kadın kısıtlandığı için, bunu yaparken de kişiler daha çok dinden temel aldıkları için İslam dininin kadını kısıtladığı kabul edilmektedir.

İslam dininin bir ahlaki olarak öğretisi olmuş, bir de ahkam açısından öğretisi olmuştur. Kişiler ahlaki yaşayış olarak İslam dinini öğrenmişlerdir. Çoğu kişi İslam dinini bilgisel çerçevede bilmemektedir. Kadına bakış açısı da daha çok bu ahlaki yönden öğrenilen bakış açısı, kadının emanet olması, cennetin annelerin ayakları altında olması gibi. Kadının konuma bakılırken o yüzden ahlaki açıdan bakılıp ona göre toplumda kadının konumu değerlendirilmektedir. Ve gerçekten İslam ahlakı ile yaşanmadığı için kadının toplumdaki konumunun değersiz olduğu düşünülmektedir. İslam hukukunda tartışılan kadın meseleleri veya hadis literatüründe olan kadınla alakalı hadisleri çoğu kişi bilmemektedir. Sahih hadisler olmasalar dahi bu hadisler İslami literatüre girmiş ve

²⁴² Yapıcı, *Toplumsal Cinsiyet Din ve Kadın*, 209.

ikincil bir Müslüman kadın algısı oluşmasına öncülük etmişlerdir.²⁴³ Bu hadis kültürü ile oluşmuş geleneksel İslami algının izleri toplumda çok fazla ama kişiler bunun İslam'dan kaynaklı değil daha çok öğretilen kültürden kaynaklı olduğunu düşünmektedirler. Hz. peygamberin yaşayışının İslam'ı yansıttığı onun eşlerine davrandığı, ashabındaki kadınlara değer verdiği gibi toplumdaki kadınlara değer verilirse kadınların daha çok kıymetli olacağı düşünülmektedir. Ahlaki yaşayış ön planda tutulmaktadır. Ahkam konuları genellikle bilinmemekte ve değerlendirilmemektedir.

Katılımcıların büyük çoğunluğu Hz. Peygamber dönemimdeki kadınların konumu hakkında ayrıntılı bilgiye sahip değillerdir. Dini eğitim almış kişiler biraz daha fazla bilgi sahibi idiler. Hz. Peygamber zamanında kadının konumundan bahsedilirken en çok vurgulanan konu Hz. Peygamberin eşlerine çok güzel davrandığıdır. Diğer bahsedilen konulardan birisi ise Hz. Peygamberin döneminden önce kız çocuklarının diri diri gömüldüğü ama Hz. Peygamber geldikten sonra kadına değer verildiğidir.

İlk dönem İslam tarihinde Hz. Hatice başta olmak üzere toplum içerisinde ticaretle uğraşan kadınlar bulunmaktadır. İslam toplumunda ilmi ve siyasi olarak sosyal hayatta bulunan kadınların başında Hz. Aişe gelir. İbn Sa'd Müslüman kadınlar hakkında bilgi verirken ilimle uğraştıkları, sosyal hizmet sahasında oldukları, savaşlarda yer aldıkları hastaları tedavi ettiklerinden söz eder. Ayrıca günümüze ulaşan bilgiler göstermektedir ki ticaretten sağlığa, terzilikten zabıtalığa birçok meslek sahabe kadınlar tarafından icra edilmiştir.²⁴⁴ Sahabe kadınlar toplum içerisinde aktif olmasına birçok mesleği icra etmesi rağmen bunlar katılımlar tarafından pek bilinmemektedir. Katılımcılar arasında en çok bilinen ve vurgulanan Hz. Hatice'nin ticaretle uğraştığı, Hz. Aişe'nin hadis rivayet ettiğidir.

²⁴³ Geleneksel literatürdeki kadın karşıtı söylemlerin toplumsal yansımaları için bkz: Hidayet Şefkatli Tuksal, *Kadın Karşıtı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdişimleri* (Ankara: Otto, 2012).

²⁴⁴ Albayrak, "İslam'da Kadın Tartışmalarında Geleneğe Özcü Yaklaşımın Eleştiri ve Alternatif Bir Gelenek Okuması", 410-411.

2.14. ERKEKLERİN TOPLUMSAL YAPIDA AVANTAJLI OLUP OLMADIĞI HAKKINDAKİ BULGULAR

Toplumda özellikle geçmiş yıllarda kadına karşı tutum daha baskıcı olduğu için erkekler daha avantajlı konumdadırlar. Kadının eğitim alması, çalışmaya başlaması, kadınların kadın hakları konusunda bilgi edinmesi toplum içerisinde kadına avantajlar sağlamaya başlamıştır. Erkeğin ayrıcalıklı olduğu noktalar azalmaya başlamıştır. Kadınların erkekler ile eşit seviyede avantajlı konumda mıdır? Yoksa erkekler toplum içerisinde halen daha avantajlı konumda mıdır? diye katılımcılara soru yöneltildiğinde katılımcıların büyük çoğunluğu erkeklerin toplum içerisinde daha avantajlı olduğunu dile getirmişlerdir.

Katılımcıların büyük çoğunluğuna göre kadınlar eğitim hakkı, çalışma imkânı gibi birçok hak elde etseler dahi erkekler halen birçok noktada kadınlardan daha avantajlı konumdadırlar. Toplum içerisinde “o erkek” algısı olduğu için erkek üstün görüldüğü için erkeklerin daha avantajlı konumda olduğu kabul edilmektedir. Erkeklerin yaptığı her şey meşru kabul edildiği için bunun erkeklere toplumda avantaj sağladığı düşünülmektedir. Toplumda erkeklerin avantajlı olduğunu düşünen katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Tabii ki erkekler her türlü avantajlı konumdadır. Okusalar da çalışsalar da okumasalar da çalışmasalar da o erkek algısı var. Toplumda her türlü erkeğin arkasında oluyorlar” (Kadın, 24, Lisans, Köy).

“Tabii ki erkekler avantajlı konumda. Çünkü bizim toplumda şöyle bir şey var erkektir yapar, o yüzden erkekler bir adım önde. Ne kadar kadına hak da hukuk da verilse erkekler her zaman bir adım önde oluyor.” (Erkek, 25, Ön Lisans, Kasaba).

“Tabii avantajlı. En basitinden erkekler ne yaparsa yapsınlar göze gelmiyor. Ama bir kadın yapsın hemen göze batar bu oldum olası öyle bunu değiştiremiyorsun” (Kadın, 32, Ortaokul, İlçe)

“Avantajlı çünkü toplumun bakış açısı o. On beş yıl öncesine kadar kız çocuğu ne kadar zeki olursa olsun liseyi dahi okutmazlardı ortaokuldan çıkar üç sene sonra evlendirildi. Erkek öyle değildir on tane zayıfla gelir oku diye baskı yapılır. Ama erkek daha avantajlıdır gerek sosyal hayat konusunda” (Erkek, 32, Lise, Şehir Merkezi).

“Erkekler her konuda avantajlı, meslekte, iş hayatında, evlilikte, herhangi bir ortama girmede avantajlı, en basitinden bir boşanma olsa kadına dul ama erkeğe bekar deniliyor” (Kadın, 23, Lise, Kasaba).

“Erkekler avantajlı halen de erkek üstün görülüyor bu yüzden erkek avantajlı.” (Kadın, 22, Lisans, Şehir Merkezi).

Katılımcıların toplumda erkeklerin avantajlı olduğunu vurguladıkları konulardan birisi ise erkeklerin istediği saatlerde sokağa çıkabilmesidir. Kadınlar isteseler dahi istedikleri saatlerde sokağa çıkamamaktadırlar. Toplumsal ve kültürel baskı kadınların istediği saatlerde özellikle akşam saatlerinde sokağa çıkabilmelerine engel teşkil etmektedir. Erkeklerin istediği saatte, istediği yerde olabilmesinin de erkeklere avantaj sağladığı kabul edilmektedir. Kadınlar bu toplumsal baskının yanlış olduğunu düşünseler dahi toplumsal baskıyı aşamamaktadırlar. Bu toplumsal baskı şehir merkezinde kırılmaya başlasa dahi kırsal kesimde halen çok belirgindir.

“Erkekler her zaman bir adım hep öndeler burada akşam kadın çıkıp yürüyemez, erkek tek başına istediği zaman çıkıp yürüyor. Ben akşamdan tek başıma çıkmak istiyorum. O zaman ben bile kendime şey diyorum bir şey derler deyip duruyorum, evde oturuyorsun. Zihniyetiniz bunu kabul etmese bile o toplumdan kopamıyorsunuz” (Kadın, 25, Lisans, Kasaba, K1)

“Tabii ki erkekler avantajlı. Her şeyi yapabilirim mantığı ile büyümüşler, gece gezmeleri, dışarı çıkmaları hiçbir şekilde abes kaçmaz. Ama kadının ki kaçıyor” (Kadın, 22, Lise, İlçe).

“Bizim bölgede erkekler her konuda kadından avantajlı, en basitinden burada kadınlar tek başına çıkıp ak pahar önüne (çarşı) oraya gidemez. Erkek her türlü istediği gibi hareket ediyor” (Erkek, 47, Lise, İlçe).

Evli kadın katılımcılar özellikle otuz beş yaş üzeri olan kadın katılımcıların çoğu geç saatlerde eşlerinin sokağa çıkmaya izin vermediğini ifade etmişlerdir. Eşleri gece geç saatlerde gelseler dahi kadınların bir şey söyleyemediği ama erkeklerin çok rahat istedikleri saatte eve gelebildiklerini belirtmişlerdir.

“Erkek çok fazla avantajlı kadının sınırlandırılması daha fazla özellikle dışarıya istediği saatte çıkma konusunda. Benim eşim çok geç saateler de dışarı çıkmama izin vermez” (Kadın, 29, Lisans, Şehir Merkezi).

“Erkekler çok fazla avantajlı. Bir kadın erkeğe gece saat on birde geldiği zaman hesap soramıyor neredeydin vs. diyemiyor. Ama bir kadın gece on birde eve gelemiyor” (Kadın, 51, Lise, Şehir Merkezi).

“Erkekler avantajlılar. Mesela ben akşam onda dışarı çıkamam, çıksam eşim karışır ama o çıkabiliyor” (Kadın, 49, İlköğretim, Kasaba).

Kadın katılımcılar erkeklerin istedikleri zaman istedikleri yerde olabilmesi avantajlarının yanında, şehirdeki çoğu sosyal faaliyet alanlarının erkeklere yönelik yapıldığını, erkekler bu yerlere gidebilseler dahi kadınların istedikleri zaman bu yerlere

gidemediklerini belirtmişlerdir. Yazın yazlıkçının Bayburt'ta gelmesi ile kısmen algı kırılrsa da yazlıkçılar gittikten sonra yerli halkın erkekleri daha ön planda tutmaya devam ettiği ifade edilmiştir.

“Erkelerin avantajlı yönleri her zaman var. Toplumda sen her gün cadde de dolaş, derler ki senin her gün cadde de ne için var. Ama erkek on tur atsın ona demezler senin cadde de ne işin var. Ne olursa olsun avantajlı yanı var. Caddelere bakıyorsun, Çoruh'un kenarı erkeklere ithafen yapılmış, çay bahçeleri hep erkeklere ait, kadınlara yönelik hizmet yok. Bayburt'ta bazı şeyler kırıldı ama bazı şeylerin kırılması gerekiyor; örneğin Çoruh'un kenarında ben eşimle bazen kahve içerim. Dışarıda kadın olarak belki kahve içen görmemişsinizdir, ben bile kendim içerken içeride mi içelim diyorum, bunun kırılması lazım halen kırılmayan birçok şey var Bayburt'ta. Yazın Bayburt farklı bir yer oluyor ama Bayburt'un bize kaldığı dönemlerde halen erkeler ön planda ne olursa olsun” (Kadın, 43, Lisans, Şehir Merkezi).

“Bizim toplumda erkekler avantajlılar, mesela bizim beldede kahvehaneler var ben hep orada oturmayı çok istemişimdir ama kadınlar gidemez. Çay bahçesi var kadınlar giremiyor. Diyorum ki erkeler giriyor neden biz giremiyoruz çok sinirim bozuluyor. Toplumda böyle avantajlı erkekler” (Kadın, 26, Lisans, Kasaba).

Kadınlar iş hayatına atılmak, girişimci olmak istedikleri zaman, cinsiyet ayrımcılığı, tecrübesizlik, güvensizlik gibi mikro, eğitim düzeyinin yetersiz olması, yasalardan kaynaklanan engeller, sermaye temini gibi makro engellerle karşılaşmaktadırlar.²⁴⁵ Bu engellerde kadınların ekonomik faaliyetlere katılması için dezavantaj olmaktadır. Bir erkek katılımcı kadınların iş hayatına atılırken birçok engelle karşılaştığı için halen erkelerin toplumda daha avantajlı olduğunu vurgulamıştır.

“Erkekler daha avantajlı şu an bir kadın akşamdan bir yere gidemiyor ama erkekler istediğini yapıyor ya da kadın bir işletme açacağı zaman önüne bin türlü zorluklar gelebiliyor, git gide azalıyor ama erkekler daha avantajlı.” (Erkek, 30, Lisans, İlçe).

Birçok toplumda olduğu gibi Türkiye'de ev içi işlerin sorunluluğu kadınlar tarafından üstlenilmektedir. Kadınların hem iş hayatında hem de ev içerisindeki sorumlulukları aynı anda tek başına yapmaya çalışması onu dezavantajlı konuma getirmektedir. Bir kadın katılımcıda kadınlar çalışmaya başlasa dahi, çoğu zaman ev

²⁴⁵ Meryem Demet Öztürk, *Türkiye'de Kadın Girişimcilik: Kadınları Girişimciliğe Yönelten Faktörler, Karşılaştıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri* (İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi, Dış Ticaret Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016), 56-60.

içerisindeki işleri kadın yapmak zorunda kaldığı için kadının daha dezavantajlı konumda olduğunu belirtmiştir.

“Erkekler daha karlı diyebilirim. Kadın ne kadar çalışırsa çalışsın parasını erkeğe getiriyor, kadında çalışsa erkekte çalışsa akşam eve geldiğinde kadın bulaşığı yıkıyor, yemek yapıyor, çocuğa bakıyor, erkek her zaman karlı en azından benim yaşadığım yer için öyle. Şu an yaşamış olduğum apartmanda çalışan eşler var eminim akşam geldiklerinde, hepsi öyle değil ama daha çok kadın sofrayı hazırlıyor çünkü o onun görevi olarak görülüyor” (Kadın, 23, Ön Lisans, Şehir Merkezi).

Erkekler halen avantajlı konumda olsalar dahi toplumda eğitim seviyesinin yükselmesinden dolayı bu grafiğin kadınlar aleyhine döndüğünü ama biraz daha mesafe alınması gerektiğini dile getiren katılımcılar olmuştur.

“Erkekler avantajlı. Erkek şu anda baskın karakter evde reis. Tahsil yükseldikçe kadına değer artıyor bu realite, toplumda eğitim yüksek kadına değer yüksek son dönemde gençlerin üniversite bitirmeleri bu şeyi grafiği kadınlar lehine döndürdü. Aydıntepe Bayburt biraz daha mesafe alması lazım. Batıya kıyasladığımız zaman” (Erkek, 57, Lisans, İlçe).

Erkekler şu an toplumda daha avantajlı konumda olsalar dahi, kadınların toplum içerisinde bir yerlere gelmesi ile, toplumda daha görünür olmaya başlamaları ile erkeklerin avantajlı konumunun süreklilik arz etmeyeceği düşünülmektedir. Bu düşünce daha çok erkek katılımcılara aittir. Kadınlar erkeklerin avantajlı konumun daha uzun süreler devam edeceğini düşünmektedirler.

“Genelleme yaptığı zaman toplumda çoğu yerde erkek ağırlıklı olduğu için avantajlı durumda. Ama avantajlı olmasının süreklilik vaat edeceğini düşünmüyorum, şu an toplumda belli kısımlarında kadınların yer aldığını görebiliyoruz.” (Erkek, 35, Lisans, Şehir Merkezi).

Bazı erkek katılımcılar kanunen ve devletin desteklediği politikalar yönünden kadının ve erkeğin eşit avantajlara sahip olduğunu fakat bunun toplumsal yaşayışa yansımadığını belirtmişlerdir. Bunu ifade erkek katılımcılardan birisi şöyle söylemiştir:

“Bu devirde erkekler avantajlı değil. Şu an kadınla erkek kanunen de devletin desteklediği politikalar yönünde de olsun eşit yaklaşıldığının inancındayım ama oran olarak toplum yaklaşmıyor. Kadınlara karşı bir ayrımcılık var. Sonuçta toplum kadın yönetici olmaz diyor. Toplum bunun bilincine varmamış oran olarak düşük” (Erkek, 28, Lisans, İlçe).

Bazı erkek katılımcılar erkeklerin önceden avantajlı konumda olduğunu ifade etmişlerdir. Şu an kadınlara önem verilmesi ve devlet politikalarının da kadınları desteklemesi ile kadınların daha avantajlı konumda olduklarını düşünmektedirler.

“Bence erkekler önceden avantajlı idi ama şu an değil. Toplumda daha çok kadına önem verilmesi ile birlikte öncelik onun oldu veya kadının girdiği yerde iş olsun vs. olsun daha çok kadın elaman alınmak isteniyor” (Erkek, 25, Lisans, Şehir Merkezi).

“Şu anda kadınlar daha avantajlı. Şu an kadınların önü tamamen açılmış dert gayesi yoktur. İsteddiği gibi mesleğini eline alabiliyor, kendi başının çaresine bakabiliyor, devlette tamamen kadınların arkasında. Artık eskisi gibi değil daha cesaretliler arkalarında büyük bir güç var” (Erkek, 24, Lisans, Kasaba).

“Erkekler avantajlı değil, baktığımız zaman evin geçimi İslam’da erkeğe verilmiş, iş kur olsun, devlet politikaları olsun erkek çalışmasa dahi kadına hak veriliyor. Bu da evde huzursuzluk çıkarıyor. Erkeğin çalışması gerekirken kadın çalışıyor, cinsiyet rolleri değişmeye başladı ve kadın avantajlı artık. Zaten devlet politikalarında öncelik kadına veriliyor bir yere işçi vs. alınacağı zaman öncelik kadına veriliyor bu da kadını daha avantajlı kılıyor” (Erkek, 35, Lisans, İlçe).

Bazı erkek katılımcılar erkeklerin geç saatte dışarı çıkmasının bir avantaj olduğu kabul edilirse, erkeklerin avantajlı olduklarını dile getirmişlerdir. Ama kendileri gece geç saatlerde dışarı çıkabilmeyi avantaj olarak görmemektedirler. Artık kendileri eve geç geldiği zaman eşleri tarafından arandıklarını ifade etmişlerdir. Toplumsal ev içi işler kadına ait görüldüğü gibi çalışmak ve ev geçindirme sorumluluğu da erkeğe ait görülmektedir. Erkeklerle üniversiteyi bitirdikten sonra mutlaka çalışması noktasında baskı yapılsa dahi kadınlara çalışması noktasında herhangi bir baskı yapılmadığı bu yüzden çalışma noktasında kadınların avantajı olduğunu belirtmişlerdir. Erkeklerin avantajlı olmadığını ya da iki cinsin de avantajlarının eşit olduklarını ifade etmişlerdir.

“Avantajın ne olduğunun belirlenmesi gerekir. Avantaj gece dışarı çıkmaksa avantajlılar. Çalışmaksa kadınlar çalışmayarak belki bir avantaj elde ediyor, bu bakış açısına göre değişir diye düşünüyorum. Bana göre erkekler avantajlı değil” (Erkek, 32, Lisans, İlçe).

“Hayır, erkelerin ne avantajı var, ben yarım saat eve geç kalsam eşim arar, artık kadın erkek o noktada serbest, artık çalışma, eğitim rahatlık kadın erkek herkeste aynı. Toplumda kadının avantajlı olduğu yerler var mesela erkek belli bir yaşa gelince üniversite bitmişse kesin çalışmalı o sorumluluk ona yükleniyor ama kadın isterse çalışıyor istemezse çalışmıyor ona o baskı fazla yok. İstedığınız saatte sokağa çıkabilmek bir avantaj değil bence. Şu an toplumda ikisinin de avantajları eşit” (Erkek, 32, Lisans, Şehir Merkezi).

“Erkeklerin avantajlı olduğumu düşünmüyorum. Erkek bir işe giremediğin zaman onun burnundan getiriyorlar. Okumadığı zaman da. Ama bir kız çocuğu işe giremediği zaman kimse ona neden işe giremedin demiyor” (Erkek, 26, Lisans, Kasaba).

Bir kadın katılımcı kadınların artık avantaj konusunda erkekler ile eşit konumda olduklarını ifade etmiştir:

“Avantaj noktasında eşitler erkeklerin ne avantajlı olsun, iş olanakları açısından avantajlı olabilir ama her iş imkânı toplumda kadınlara da sağlanıyor bu noktada da eşitler” (Kadın, 27, Lisans, İlçe).

Mülakatlar esnasında gözlemlediğimiz ve katılımcıların ifadelerinden yola çıkarsak toplum içerisinde çalışmada, boşanmada, miras gibi birçok konuda erkekler kadınlardan daha avantajlı konumdadırlar. Eskiden erkeklerin eğitim, çalışma, gece geç saatlerde sokağa çıkabilme, istediği kişi ile evlenebilme gibi birçok noktada kadınlardan daha avantajlı oldukları anlaşılmıştır. Son yıllarda özellikle otuz yaş altı kadınlar eğitim, çalışma, seyahat, istediği kişi ile evlenme, evlilik içerisinde söz hakkı, istediği saatlerde sokağa çıkabilme gibi birçok hak ve avantaj elde etmişlerdir. Fakat erkekler ile avantaj noktasında eşit değiller, bir kadın tek başına seyahat edeceği zaman yine ailesinden izin almak zorunda ama erkeklerin çoğu istediği zaman istediği yere gidebilmektedirler. Özellikle kırsal kesimde kırk yaş üzeri kadınlar avantaj noktasında çok daha fazla dezavantajlılardır. İlçe ve şehir merkezinde özellikle otuz beş yaş altı eğitim almış ve çalışan kadınlar daha çok eşlerine müdahale edebilmektedirler. Bu yüzden bu yaş kesimde erkeklerde artık erkeklerin avantajlı olduğu birçok şeyin bugünün toplumunda olmadığını düşünmektedirler.

İş alımlarında ise şu an devlette çoğu zaman cinsiyet bir kriter olmamaktadır. Kadın istihdamı için kadına destek verilmektedir. Fakat özel sektörde cinsiyet bir kriter olabilmektedir. Özel sektörde kadın ve erkek bekar ise çoğu zaman çalışma performansı gözetilip cinsiyet ikinci planda kalmaktadır. Fakat evli ise kadın ve erkek arasında erkekler daha avantajlı konumdadırlar. Çünkü kadına iş hayatı dışında ev ve çocuk bakma gibi birçok sorumluluk yüklenmektedir. Bu noktada kadınların performansının düştüğü kabul edildiği için erkeklere öncelik tanınmaktadır. Bu yüzden erkekler halen işi alımlarda daha avantajlı konumdadırlar. Katılımcıların belirttiği gibi kadına çoğu zaman illaki çalışmak zorundasın baskısı yapılmamaktadır.

2.15. KADIN ERKEK ARASINDA HERHANGİ BİR FARKLILIK VEYA ÜSTÜNLÜK OLUP OLMADIĞI HAKKINDAKİ BULGULAR

Kadınlar ve erkekler arasında biyolojik farklılıklar herkesin kabul ettiği bir gerçektir. Bu biyolojik farklılıklar herhangi bir cinse üstünlük sağlar mı? Onları toplum içerisinde daha avantajlı, üstün konuma getirir mi? Hemen hemen tüm kültürlerde kadınlar ile ilgili olan şeylere, erkekler ile olan şeylerden daha düşük statü atfedilmektedir. Sosyal hayatta olan kadın ve erkek arasındaki bu farklılıklar doğal mıdır? Cinsiyetin bir sonucu mudur yoksa kültürel midir?²⁴⁶ Toplumsal cinsiyet tartışmalarında doğacı argüman erkeklerin biyolojik farklılığın onları yöneten konumuna getirdiğini, erkekleri toplumda bir üstünlük sağladığını belirtir. Gelişmeci argümana göre ise toplumdaki erkek üstünlüğü biyolojik farklılıklardan bağımsızdır. Ve kültürel yollar ile öğretilmektedir.²⁴⁷ Çalışmada da katılımcılara kadın erkek arasında herhangi bir farklılık ve üstünlük var mıdır diye sorulmuştur. Katılımcılar kadın ve erkek arasında var olan bu farklılıklardan herhangi bir cinse üstünlük atfetmekte midir? Atfediyorsa bunu nasıl temellendirmektedir. Gerekçeleri dini gerekçeler midir yoksa kültürel gerekçeler midir anlaşılmaya çalışılmıştır. Verilen cevaplardan elde edilen bulgular şu şekildedir;

Katılımcıların bazıları kadın ve erkeğin birbirlerinin tamamlayıcısı olduğunu kadın olmazsa erkek, erkek olmaz ise kadının olmayacağını bu yüzden de kadının ve erkeğin eşit olduklarını belirtmişlerdir. Böyle düşünen katılımcılar tarafından toplum içerisinde erkeğin üstün görüldüğü, kadına yeterince değer verilmediği kabul edilmektedir. Erkeğin üstün görülmesi eleştirilmektedir. Hz. Peygamberin kadınlara değer verdiğini o yüzden de kadının kıymetinin bilinmesi gerektiği düşünülmektedir. Kadınında erkeğinde pıhtıdan yaratıldıklarını, ikisinin de can taşıdıklarını, temel ihtiyaçlarının aynı olduğunu o yüzden eşit olması gerektiği ifade edilmiştir.

“Kadın erkek eşittir dediğim gibi kadın olmazsa erkek olmaz, erkek olmazsa kadında olmaz eşittir” (Erkek, 47, Ortaokul, İlçe).

“Yoktur ikisi eşittir. O da bir can taşıyor neden farklı olsun. Peygamber efendimiz kadınlara çok değer vermiş. Erkek eve ekmek getirecek kadında ev işini yapacak duruma

²⁴⁶ Chris Jenks (ed). *Temel Sosyolojik Dikotomiler*, çev, ed. İhsan Çapçioğlu (Ankara: Birleşik, 2012), 217.

²⁴⁷ Slattery, *Sosyolojide Temel Fikirler*, 342.

göre değişir ama ben üstünlük görmüyorum. Kadınların kıymeti bilinmeli” (Erkek, 56, İlköğretim, Kasaba).

“Bu biraz tuhaf olacak ama bir kan pıhtısından ikimiz de oluşuyoruz, oluşumuz dünyaya gelişimiz aynı, neden yaşam şartlarımız farklı olsun. Doğumumuza kadar her şey aynı, onun da belirli saatlerde uykuya ihtiyacı var, benim de. Onun da yemek ihtiyacı var benim de demek ki aynıyız neden yaşamda ben ondan üstün olayım o benden üstün olsun ki.” (Kadın, 23, Ön Lisans, Şehir Merkezi).

“Yoktur ikisi de insandır, ikisi de aynı canı taşır. İkisi de İslam dinine mensup aynı eşitliği yaşamaları lazım, birbirlerinden üstünlüğü olmamaları lazım. Sen erkeğin üstünlüğün var bence o olmamalı. Ama erkeği üstün görenler vardır” (Kadın, 51, Ortaokul, İlçe).

Kadın ve erkeğin eşit olduğunu düşünen katılımcıların büyük çoğunluğu kadın ve erkek arasında biyolojik farklılıkların var olduğunu kabul etmektedirler. Fakat bu farklılıkların üstünlük sebebi olmadığını düşünmektedirler. Toplumsal haklarda kadın ve erkeğin eşit olması gerektiğini vurgulamışlardır.

“Farklılıklar vardır. Fiziksel farklılıklar, ama toplumsal olarak bir farklılık yoktur. Eşit olması gerekir” (Erkek, 24, Lisans, Köy).

“Farklılık var, güç olarak erkek üstün. Toplumsal üstünlük açısından yok. İki kardeş aynı anneden doğuyor, aynı çevrede yetişiyor, erkeksen üstünsün kadınsan aşağısın diye bir şey yok farklılıklar var bu farklılıkları üstünlük olarak görebilir miyiz bence görülmemesi gerekiyor” (Erkek, 32, Lisans, İlçe).

“Farklılıklar var ama üstünlüğün olduğunu düşünmüyorum, fiziksel olarak hepimiz farklıyız. Erkeğin yapısı farklı, bizim yapımız farklı ama onun dışında üstünlük yok bence eşitiz” (Kadın, 27, Lisans, Şehir Merkezi).

“Fizyolojik olarak erkekler daha güçlü, tabii ki ama zekâ olarak bir farklılığın olduğunu düşünmüyorum. Hatta kadınlar daha titiz ve düzenli. Fiziki açıdan sadece erkekler üstün ama onun dışında bir üstünlük yok” (Erkek, 30, Lisans, İlçe).

Biyolojik farklılıkları kabul eden katılımcıların bazıları bu farklılıkların kadın ile erkeğin birbirilerini tamamlamak için olduğunu ifade etmişlerdir.

“Üstünlük yok ama farklılık var bunlar birbirini tamamlayıcı varlıklar, öyle düşünüyorum erkek kadından üstün, kadın erkekten üstündür diyemeyiz. Erkeğin yapısı farklı, kadının yapısı farklı o zıt kutuplar olarak birbirlerini çekip ve tamamlıyorlar” (Kadın, 29, Lisans, Köy).

“Farklılık elbette var. Rabbim bizi farklı yaratmış, kadın erkek olarak farklı özellikleri vermiş ben duygusal bakarım, erkek olgun bakar bu noktada kişiler birbirini tamamlar. Bizleri farklı yaratmış ama birbirimizi tamamlamamız için yaratmış onun göremediğimi ben göreyim, benim göremediğimi o görsün diye. Üstünlüğümüz var mı? Bence yok. İkimiz de kadın ve erkek olarak birbirimize dengiz, birbirimizi tamamlamak için gelmişiz. Üstünlük olduğunu düşünmüyorum” (Kadın, 43, Lisans, Şehir Merkezi).

Bazı noktalarda erkeklerin üstün bazı noktalarda ise kadınların üstün olduğunu düşünenler bulunmaktadır. Üstünlüğün yerine göre değiştiğini düşünmektedirler. Önemli olanın dengeyi sağlamak olduğunu keskin çizgiler ile ayırmanın hem kadına hem de erkeğe haksızlık olacağını belirtmişlerdir.

“Kadının üstün olduğu taraflar var, erkeğin üstün olduğu taraflar var. Bunları ayırmak gerekiyor. Güç konusunda hangisi üstün, merhamet konusunda hangisi üstün, üstünlük hangi açıdan önemli. İnsan insandan üstün o çeşitlilik gösteriyor. Kadının da üstün olduğu taraflar var erkeğin de üstün olduğu taraflar var” (Kadın, 22, Lisans, Şehir Merkezi).

“Yerine göre üstünlük olur. Erkeğin yapamayacağı şeyler olur kadın üstün konumdadır, kadının yapamayacağı şeyler olur o zaman erkek üstün konumdadır.” (Erkek, 31, Lise, Kasaba).

“Yaratılıştan gelen mizaç kabiliyet vardır ama toptan kadınlar daha az yeterliliktedir. Erkekler daha üstün diyemezsin. Kadınında üstünlüğü vardır, erkeğinde üstünlüğü de vardı. Burada önemli olan o dengeyi sağlamaktır. Kadın sahabeler İslam tarihinde var, bizim Türk tarihimizde Nene Hatunlar var. Cephede bile yardım etmiş bir kadın topluluğu var. Kesin çizgilerle ayırmak hem ona saygısızlık, haksızlık hem de erkeğe. Onun yapabileceği şeyler var erkeğin yapabileceği şeyler var” (Erkek, 57, Lisans, İlçe).

Kur'an-ı Kerim'de “Ey insanlar, gerçekten, biz sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık ve birbirinizi tanımanız ve tanışmanız için sizi halklar ve kabileler şeklinde kıldık. Şüphesiz Allah katında en üstün olanınız takvaca en üstün olanınızdır Şüphesiz Allah bilendir, haber alandır”²⁴⁸ diye buyrulmaktadır. Katılımcıların bazısı da bu ayet çerçevesinde belirtilen takva ile üstünlüğü vurgulamışlardır. Kadın erkek arasında herhangi bir üstünlük olmadığını üstünlüğün takva ile olduğunu belirtmişlerdir.

“Üstünlük takvadadır bana göre. Onun dışında hiçbir üstünlük yok kadın ve erkek arasında” (Kadın, 26, Lisans, Kasaba).

²⁴⁸ El- Hucurat, 13.

“Üstünlük sadece takvadadır, takva sahibi üstündür erkek kadından üstün olamaz. Hangisi takvalı ise üstün olan odur” (Kadın, 51, Lise, İlçe).

“Kadınsız dünya olmaz onların yüzü hürmetine devam ediyor, senin neslin devam etmez. Cahiliye devrimiyiz. Benim şahsımca ben üstünlük göremiyorum. İnsanlar arasındaki üstünlük takva ile olabilir. Kadının inancı daha iyi veya üstün olabilir. Onun dışında herkes Allah'ın yarattığı kul” (Erkek, 54, Lise, İlçe).

Kadınların yüklendikleri ev içi sorumluluklar süreklilik arz etmektedir. Kadınlar belirli gün veya belirli saat olmaksızın ev içerisinde sürekli bir emek harcamaktadırlar. Kadın katılımcılardan bazıları kadınların dinlemeye dahi vakti kalmayacak şekilde ev içi sorumluluğu olduğu için kadınların erkeklerden daha üstün olduklarını belirtmişlerdir.

“Bence kadın erkekten daha üstün. Kadın neden daha üstün en basit küçük bir örnek, erkek çalışıyor çalışıyor eve geldiğinde 7-8 saat dinlenebiliyor ama kadın öyle değil kadın yatıncaya kadar ayakta yemeği ile sofrası ile bulaştığı ile çamaşırı ile. Hem daha çok yorulur hem de üstünlüğü daha fazla. Ben olmadığım zaman düşünsene bunları erkek ne kadar yapabilir. Ev, yemek, çocuklarla ne kadar ilgilenir” (Kadın, 32, Ortaokul, İlçe).

“Kadın daha üstün, her şeye kadın atılıyor, her şeyi o yapıyor, her şeyi ortaya kadın getiriyor, kadın pişiriyor, kadın yediriyor, kadın akşama kadar erkekle her işi yapıyor. Erkek gelip istirahat ediyor. Ben gelip yemek hazırlıyorum, iş yapıyorum yemek beş dakika gecikse erkekler nerede yemek kaldı diyor. Ben yapıp getirip erkeğin önüne koyuyorum bunları düşüneceksin. Ama bunu düşünmeyip o özgürlüğü kadına vermeyen erkeklerde var. Kadınlar da çalışıyor, kimse çalışmıyor demesin.” (Kadın, 50, İlköğretim, Köy).

Daha önce de belirttiğimiz gibi İslam dininde kadının değeri vurgulanırken kadının annelik özelliği ön plana çıkarılmaktadır. Kadın anne olabileceği için değerli görülmektedir. Kadın erkek kıyaslaması yapılırken kadın anne olabildiği için Allah katında üstün olduğu o yüzdende kadının erkekten daha üstün olduğunu düşünen kadın katılımcılar vardır. Katılımcılar arasında çok yaygın bir görüş değildir.

“Allah'ın katında kadınlar daha üstün çünkü Cenab-ı Büyük Mevla kadına çok önem vermiş. Kadından anne oluyor kadından her şey oluyor. Toplumda kadına üstünlük vermiyorlar erkek daha üstün, bence bu Allah'ın katında günah bir şey. Eşit tutacaksın o da Allah'ın kulu kadın da Allah'ın kulu sen erkek oldun da dünyayı yaratmadın” (Kadın, 60, Okur yazar, İlçe).

Katılımcıların bazısına göre biyolojik farklılıklar üstünlük sebebi değilken bazısına göre ise biyolojik farklılıklar üstünlük sebebidir. Erkekler fizyolojik olarak

daha güçlü yapıda olduğu için erkeklerin kadınlardan daha üstün olduğu kabul edilmektedir. Aile ve toplum içerisinde erkeğin kadından bir tık daha üstün olması gerektiği vurgulanmıştır. Aile içerisinde kadının üstün olmasının boşanmaya neden olduğu ifade edilmiştir.

“Kadın naif olarak üstün ama erkek daha üstün karar verme aşamasında kadınlar daha kıvrak düşünüyor ama erkekler çoğu konuda daha doğru ve net kararlar veriyor. Bence bu noktada üstünler. Erkeğin biraz güçlü olması lazım kadınlar bayrağı ele alınca erkekler kadınlardan yakayı kurtaramıyor ve genellikle kadının üstün olma sebebi boşanma sebebi oluyor. Biyolojik farklılıklar üstünlük sebebi diye düşünüyorum” (Kadın, 29, Lisans, Şehir Merkezi).

“Bence var, kadının gücü ile erkek gücü bir olmaz, kadın erkek eşit diyoruz ama erkek her zaman kadından bir adım öndedir. Çünkü erkeğin gücü daha fazla, kadının gücü ona yetmez. Erkekler üstündür” (Kadın, 53, İlköğretim, Kasaba).

“Erkek kadından güç olarak üstündür, güçte her zaman üstünlüktür. Ama zekâ kadında da var zekâ kadın olarak üstünse onu bilemem. Erkeğin bir tık üstün olması iyi olur çünkü erkek yönetmeyi seviyor, yönettiği için erkek olduğunu anlıyor. Bu sefer yönetildin mi bu sefer erkeklik duyguları körelir” (Erkek, 25, Ön Lisans, Kasaba).

Nisa suresin de “erkeklerin onlar üzerinde bir dereceleri vardır” ibaresi geçmektedir.²⁴⁹ Ayette geçen kavvamon kelimesi derece ile açıklanmıştır. İslam tarihinde bazı kişiler buradan hareketle erkeğin kadından üstün olduğunu söylemişlerdir. Akdemir ayette geçen kavvamon kelimesinin üstünlük ifade etmediğini bir kişinin işini görme ve yönetme anlamına geldiğini söyler. Erkeklerin kadınlardan fiziki bakımdan üstün olduğunu, kadının geçimini yüklediği için aile reisi sıfatını aldığını, bu reislik görevinin de sadece karı-koca ilişkilerinde olduğunu belirtir. Toplumsal şartlar değiştiğinde erkek bu sorumlulukları yerine getiremezse aile içi yöneticilik vasfının da kalkacağını belirtir.²⁵⁰ Kadın katılımcıların birisi bu ayeti baz alarak dinen erkeğin kadından daha üstün olduğu belirtmiştir. Erkeklerin fiziki bakımdan kadınlardan daha farklı ve daha güçlü yaratıldığı için aileyi koruduğunu bu yüzden erkeklerin kadınlardan üstün olduklarını açıklamıştır.

²⁴⁹ El- Nisa 4/34.

²⁵⁰ Salih Akdemir, “Tarih Boyunca ve Kur’an-ı Kerimde Kadın”, *İslami Araştırmalar* 10/4 (1997), 255-256.

“Erkek kadından daha üstündür dini açıdan Allah-u Teala da öyle diyor. Fıtrat olarak farklı, erkekler daha güçlü, kadınlar daha hassas. Erkeğin daha üstün olması gerekir. Aileyi koruyan erkektir daha güçlü olması gerekir. Fıtratı yaratılışı bunu gerektiriyor. Toplum olarak da erkeğin daha güçlü olması gerekir” (Kadın, 27, Lisans, İlçe).

Özellikle kasabada kadınların çoğu erkeklerin kadınlardan üstün olduğunu, toplum ve aile içerisinde de erkeklerin bir tık üstün olması gerektiğini düşünmekte. Bunu bazı kadınlar açık açık dile getirir de bazıları erkek erkektir, kadın kadındır diyerek erkeğin üstünlüğünü ifade etmişlerdir.

“Ben erkekte biraz üstünlük olduğunu düşünüyorum, erkek biraz daha üstün olmalı. Aile ortamında erkek bir tık çocuğun üzerinde babası olarak hâkim olmalı. Sosyal çevrede de erkek bir tık üstün olmalı. Ama bu üstünlük sen şunu yapabilirsin ben bunu yapabilirim diye değil ben buradayım demesi gerekir” (Kadın, 25, Lisans, Kasaba, K1).

“Erkeğin bir tık üstün olması lazım, aşırı noktalarda değil” (Kadın, 23, Lise, Kasaba).

“Erkeklerde üstünlük vardır. Ben diyorum her zaman da derim erkekler kadından daha üstündür. Erkek dediğin erkek gibi olmalı her yerde erkekliğini belli edecek. Kadınsan kadınlığını bileceksin, erkek isen erkekliğini bileceksin” (Kadın, 47, İlköğretim, Kasaba).

“Erkekler bir kademe daha üstün gelir, bizim yöremize göre. Öyle de olmalı yine erkek erkektir, kadın kadındır” (Kadın, 49, İlköğretim, Kasaba).

Erkeğin dışarıda para kazanması evi geçindirmesi, toplumda erkek üstünlüğü olarak yorumlanmaktadır. Kadın katılımcıların bazılarına göre de erkekler çalıştığı için evi geçindirdikleri için üstün konumdadır. Erkek çalışıp evi geçindiriyorsa kadının ona saygı göstermesi gerektiğini belirtmişlerdir.

“Erkek daha üstündür, ben eşimi kendimden daha üstün görüyorum. Benim eşim arlı namuslu, çoluğuna çoğuna benden iyi bakıyorsa her şekilde benden daha üstün, neden benden daha alt olsun. Kadın erkek eşit değil erkek üstün” (Kadın, 35, İlköğretim, Kasaba).

“Önceden erkekler üstündü ama şimdi kadın erkek ikisi eşit, bence erkek üstün olmalı, çalışan erkek için diyorum çalışanlarda erkek çalışıyorsa üstün olması gerekir. Eşinin ona saygı göstermesi lazım.” (Kadın, 38, Lise, Şehir Merkezi).

Bazı kadınlara göre ise erkek dışarıda para kazanıyor ama kadında evde sorumluluk sahibidir. Her ikisinin de farklı sorumlulukları olduğu, bu yüzden erkek ile kadın arasında herhangi bir üstünlük olmadığını düşünmektedirler. Nitekim böyle düşünen kadın katılımcılardan birisinin ifadesi şu şekildedir.

“Bence herhangi bir üstünlük yok kadında aynıdır erkek de aynıdır. Kadınında emeği var. Erkek çalışır evine bakar ama kadınında ev içerisinde emeği var” (Kadın, 36, İlköğretim, İlçe).

Kadın katılımcıların bazılarına göre ev içerisinde ve evlilikte kadın erkek eşit olsa dahi toplumda erkeklerin kadınlardan üstün olması gerekmektedir. Bir kadın katılımcı bunu şöyle açıklamıştır.

“Bana göre evlilikte eşit ev içerisinde eşit olması lazım ama dışarıda erkek önde olması gerekir. Erkeğin her konuda üstün olsun isterim” (Kadın, 30, Ortaokul, Kasaba).

Erkek katılımcıların bazısına göre özellikle aile hayatında düzenin daha iyi olması için huzurun sağlanması için aile yapısının bozulmaması için boşanmamaların olmaması için erkeklerin kadınlardan bir tık daha üstün olmasını gerekmektedir.

“Hoş olan kadının bir tık arkada olması her zaman, erkeğin bir tık önde olması gerekir. Kadın erkek eşit olursa evlilikte yürümez. Üç beş kişi bir yere gittiği zaman birisini lider seçerler her kafadan bir ses çıkmasın diye, birini lider seçilir yola çıkılır. Evlilikte aynıdır kadın erkek birsinin sözü bir tık ilerde olması lazım kadın ya da erkek fark etmez ama bence erkeğin ilerde olması lazım ki düzen olsun. Yoksa biri birini baskılasın diye değil. Düzen olması için herkes yerini bilmesi lazım” (Erkek, 48, İlköğretim, Köy).

“Bir iş yapacak olsak ben eşimle istişare ederim ama en son kararı ben söylerim. Bir üstünlük var. Ama erkeğin biraz üstünlüğü olmalı söz sahibi olmalı. Kadın erkek eşit olunca aile hayatında huzuru sağlayamazsın. Ama bazı kadınlarda var erkeği idare ediyor” (Erkek, 50, Lise, Kasaba).

“Boşanma sorunları olmaması için, daha iyi anlaşabilmeleri için erkeğin biraz daha üstün olması lazım” (Erkek, 24, Lisans, Kasaba).

Katılımcıların genel ifadelerini dikkatte aldığımızda toplum içerisinde erkeğin üstünlüğü geçmiş yıllarda daha fazla imiş, erkekler gelmeden yemek dahi yenilmediği belirtilmiştir.

“Önceden toplumda erkek baya üstündü o kocadır, kadınlar yemez erkekler yer denilirdi. Şimdi öyle değil şimdi herkes aynı neden erkek gelmeden kadın yemesin ki erkek geldiğinde o da yer. Önceden erkek gelmezse sofraya kurulmazdı. Ailemizde de öyleydi evlendiğim ailede öyleydi” (Kadın, 46, İlköğretim, Kasaba).

Katılımcılar şu anda toplumunda erkelerin daha üstün olduklarını düşünmekte. Kadın cinayetlerinin bu kadar fazla olmasının nedenin erkeğin üstün kabul edilmesinden kaynaklı olduğunu belirtmişlerdir.

“Normalde kadın erkek arasında üstünlük yoktur ama toplumda var. Kadın cinayetleri bile erkek üstünlüğü düşüncesinden fikirlerinden kaynaklı” (Erkek, 34, Lise, Şehir Merkezi).

Erkek katılımcılar toplum içerisinde kadının üstün olmasının kadınlara bağlı olduğunu kadın bunu fark ederse üstün ama fark etmezse erkeklerin üstünlüğünü sürdürdüğünü belirtmişlerdir. Kadın kendini geliştirmiş donanımlı birisi ve üstünlüğünün farkında ise erkeklerin kadınları otomatikman üstün kabul ettiklerini ifade etmişlerdir.

“Donanımlı kendini yetiştirmiş bir kadının karşısında donanımlı kendini yetiştirmiş bir erkekte olsa kadın üstündür, kadın üstünlüğü fark ettiği sürece üstündür. Zaten erkekler kendisini geliştirmiş, belli bir seviye olan, kendi konuşmasını bilen kadını gördüğü zaman hemen kendisini bir adım geri çeker ve ona saygı gösterirler, daha kibar davranırlar ve onun haklarına daha saygılı olurlar ama kadının meşrebi biraz geniş ise mesela kafeye gittiniz oturduğunuz zaman konuşması biraz laubali ise erkek onu kendinden alt seviyede görüp, kendini hizmetçi gibi görüp onu daha çok alt seviyede algılıyor ve ona göre davranıyor. Kadın şu an biraz da toplumdaki konumunu kendisi belirliyor, kendini geliştirir üstün olduğunun farkına varırsa erkekte daha üstün, farkına varmaz ise erkek üstünlüğünü koruyor ve onu sürdürüyor” (Erkek, 43, Ön Lisans, Şehir Merkezi).

Erkekler kadınların konumunu kendilerinin belirlediğini ifade etmektedirler. Üstünlük olmasının kadına bağlı olduğunu dile getirmişlerdir. Fakat bizim gözlemlediğimiz ve katılımcıların ifadelerini dikkate aldığımızda kadınlar genellikle erkekleri kendinden üstün görmek istemektedirler. Kadın erkek eşitliğini veya kadın üstünlüğünü kabul eden kadınlar daha azdır. Özellikle kırk yaş üzerinde olan kadınlar erkek üstünlüğünü açık veya gizli daha çok kabul etmektedirler. Toplumda erkeğin üstün görülmesinin veya üstün kabul edilmesinin birçok sosyal ve kültürel sebebi vardır. Biyolojik farklılıklar çok ön plana çıkmamaktadır. Dini kabullerle değerlendirmede çok ön plana çıkmamaktadır.

2.16. CİNSİYET ROLLERİNİN BELİRLENMESİNDE DİNİ VE KÜLTÜREL ETKİLERE DAİR BULGULAR

Toplumdaki kadın ve erkeğin konumu, cinsiyet rolleri, dini inançtan mı yoksa kültürel yapıdan mı kaynaklı olduğu sorulduğunda;

Sadece on katılımcı aile ve toplum içerisindeki kadının ve erkeğin konumunun belirlenmesinde kültürün etkisi olduğunu kabul etseler dahi daha çok dini inanıştan kaynaklı olduğunu belirtmişlerdir. Çünkü bireysel yaşantılarında dini inanışlarını ön planda tutmaktadırlar. Kendi ailevi ilişkilerinde de dini inançları doğrultusunda hareket etmektedirler. Bu yüzden cinsiyet rollerinin daha çok dini inançtan kaynaklı olduğunu ifade etmişlerdir.

“Dini inançlarımızdan. Ben dinen olduğu için eşime bu kadar iyi davranıyorum. Allah erkeğe bağırma vs. yasaklamış” (Kadın, 35, İlköğretim, Kasaba).

“İkisi de var, benim kendimde dini inanış daha baskın” (Erkek, 34, Lise, Şehir Merkezi).

“Bizim ölçümüz dini inanış. Bayburt muhafazakâr, mesela önceden annenin dediğini dini bir emir gibi algılıyorduk, anne baba ile konuştuklarımız dindenmiş gibi, hadismiş gibi algılıyorduk. Din var ama kültürde etkiliyor” (Erkek, 50, Lisans, Şehir Merkezi).

Katılımcılarından bazıları hem dini inancın hem de kültürel yapının kadın ve erkeğin toplum içerisindeki konumu belirlediğini, ikisinin ayrılmaz bir bütün olduğunu düşünmektedirler. Fakat dinin etkisi olsa dahi kültürel kabuller toplumsal cinsiyet rollerini daha çok belirlemektedirler. “El alem ne der?” bakış açısının daha ön planda olduğu, kültürel yapının dini kabullerin önüne geçtiği belirtilmiştir.

“Din ve kültür ayrılmaz bir parçadır. Benim için yaşadığımız bölge itibarıyla din ve kültür tamamı ile birbirine birleşmiş et ve tırnak olmuştur. Hem dini inanış hem de kültür etkilidir” (Erkek, 26, Lisans, Kasaba).

“Hem dini inanış hem kültürel yapı, toplumda ikisi de etkili ama kültür daha baskın, din daha az etkili” (Kadın, 24, Lisans, Köy).

“Her ikisi de. Kültür önemli, din de önemli ama “El alem ne der?” muhabbeti vardır. Din bu noktada daha çok geride kalıyor” (Erkek, 25, Lisans, Şehir Merkezi).

“İkisinin de etkisi var. Hem dini inanışlarımız hem de kültürel yapımız ama kültürel yapımız daha baskın” (Erkek, 28, Lisans, İlçe).

“Burada kültürel yapının da dini inanışlarımızın da her ikisinin de katkısı var. Şu an kırsal kesimde kültürel katkı daha baskın, kız çocukların dışarı çıkamaması ve yabancılarla konuşmaması kültürel bir şey” (Erkek, 57, Lise, İlçe).

Bir katılımcı toplumda dini inanışla kültürel yapının iç içe geçmiş olduğunu belirtmiştir. Toplumda dini inançtan daha ziyade Arap kültürünün ön planda olduğunu ona uyulduğunu ifade etmiştir. Arap kültürünün de Türk kültürü içerisinde yer ettiğini kadının konumu belirleyenin daha çok Arap kültürü olduğunu düşünmektedir.

“Bizim kültürümüzle dinimiz birbirine girmiş konumda, kültür ile din birleşmiş bizde. Bence ayrı olması lazım. Dinimizi dinimiz gibi yaşamamız lazım, kültürümüzü kültürümüz gibi yaşamamız lazım. Bu konularda ikisi de etkili olmuş ama daha çok din etkili olmuş daha doğrusu daha çok Arap kültürü etkili olmuş. Çünkü Türk kültüründe kadın hükümdarlarda var bilirsiniz ama Araplarda öyle bir şey yok. Araplarda kadını daha çok ikinci sınıf olarak gördüğü için ve biz din yerine Arap kültürünü kendimize aldığımız için öyle bir sıkıntı var. Şu an dinde ise Arap kültürü etkili” (Erkek, 30, Lisans, Şehir Merkezi).

Katılımcıların bazıları toplumdaki kişilerin dini bilgileri tam bilmediğini, kişiler büyüklerinden nasıl görmüşseler hayatlarını o şekilde sürdürdüklerini düşünmektedirler. Bu yüzden dinin etkisi olsa bile asıl belirleyici olanın kültürel yapı olduğunu belirtmişlerdir. Dinin etkisinin daha çok bilinçli insanlarda olduğunu onun dışındaki kişilerde kültürel yapının daha etkili olduğunu dile getirmişlerdir.

“İkisinin de etkisi var ama ben kültürün daha çok yer tuttuğunu düşünüyorum. Dinimizde daha çok nasıl olması gerektiğini kimse bilmiyor, o yüzden kişiler nasıl görmüşse o şekilde sürdürüyor. Babam dedemden nasıl görmüşse o şekilde sürdürüyor, ben babamdan nasıl görmüşsem o şekilde sürdürüyorum. Kültürel etki daha fazla” (Erkek, 33, Lisans, Şehir Merkezi).

“Kültürel yapımız daha etkili, dini inanışlarımızdan çok uzaklaştık. Bilmiyoruz herkes kulaktan duyma en basit örneği; başımızı kapatacağız neden kapatacağız bilmiyoruz. Neden böyleydi eski köye yeni adet mi getiriyorsun, oluyor. Dinin etkisi daha bilinçli insanlarda vardır onun dışında hep kültürel her şey” (Kadın, 29, Lisans, Köy).

Herkesin büyüdüğü kültürel yapıdan az ya çok etkilendiği bir gerçektir. Katılımcıların büyük çoğunluğuna göre toplum içerisindeki kadının ve erkeğin konumu belirleyende kültürel yapıdır. Başka şehirde doğup büyüseler oranın kültürü ile oranın zihniyeti ile büyüyeceklerini ifade etmişlerdir. Kadın ve erkeğin konumuna daha farklı

yaklaşılacağı kabul edilmektedir. Araştırma esnasında kadın erkek cinsiyet rollerinde kültürel öğretilerin daha çok ön planda tutulduğu gözlemlenmiştir.

“Kültürel yapımız belirler. İzmir’de büyümüş bir kadın ve erkek ile Bayburt’ta büyümüş bir kadın, erkeğin olaya bakışı farklı nerede büyürsek zihniyetimiz o şekilde oluyor” (Kadın, 23, Ön Lisans, Şehir Merkezi).

“Kültür yapıdan kaynaklı. Başka bir yerde olsak oranı kültürüne uyardık” (Kadın, 40, İlköğretim, Kasaba).

Kişiler anne babasından gördüklerini, öğrendiklerini, kendi çocuklarına öğreterek kültürel bir aktarım yapmaktadırlar. Bu kişilerin yaşam tarzı olmaktadır. Öğrenilen cinsiyet rollerinin bir kuşak içerisinde yanlış olduğu düşünülürse bir sonraki kuşağa aktarılmamaktadır. Kadın erkek cinsiyet rollerinde farklılaşma olmaya başlamaktadır. Bu da bir kültür içerisinde olmaktadır. Kültürel öğrenme burada daha etkili konumdadır.

“Kültürden kaynaklı bunlar, erkek ev işi yapar mı? Yapamazdı biz bunları görmedik, görmediğimiz bir şeyi çocuğumuza yaptırmazdık ama baktık yapanlar var, yapılması öğretilmesi gerekir. Bizim yaptığımız yanlış, zararın neresinden dönersen kardır diyerek öğrettik. Bu yetişme tarzımızdan kaynaklıdır” (Erkek, 46, Lise, Şehir Merkezi).

Katılımcılardan bazıları dinlerinde kadın ve erkeğin eşit olduğunu belirtmişlerdir. Toplumda dini kurallara riayet edilmediği için kadın ve erkeğin eşit olamadığını, kadının ikincil bir konumda kaldığını düşünmektedirler. Kadının ve erkeğin konumunu belirleyen inandıkları dinden değil, kültürel yapıdan, yetiştirme tarzından kaynaklı olduğunu açıklamışlardır.

“Kültürel yapı kesinlikle. Dinimize bakarsan herkes eşit ama kültürümüze bakarsan herkes erkeğe öncelik veriyor. Mirasları bile hep erkeğe veriyorlardı şimdi kızlara veriliyor. Önceden kızı tanıyan kimdi” (Kadın, 34, Ortaokul, Kasaba).

“Kültürel yapımızdan kaynaklı. Dini olsa kadın erkek ayrımı yapılmaz, dinde ayrım yoktur ama kültürel olarak kalkmış erkeği ön plana koymuşlar. Dedemizden duyduğumuz da aynı, annemizden duyduğumuz da aynı, ben abimle aynı kefiye hiçbir zaman girmedim. Aynı özgürlükler aynı haklar bana verilmedi. Bir toprak bölümünde bile kız almasın erkek alsın deniliyor ama doğru değil” (Kadın, 51, Lise, İlçe).

“Kültürel yapımız. Dini inanışımızın olması gerekir ama bunu belirleyen kültürel yapımız erkeklerin bu kadar baskılı olması kültürel yapıdan Allah onlara böyle bir hak vermemiş ki” (Kadın, 51, Lise, Şehir Merkezi).

“Din kadını yerden yere vuran şey değil, kültürel yahut aileden yetiştirme mi? Erkek ben üstünüm diye büyütülüyor daha sonrasında evlenince de ben erkeğim ben üstünüm ben bu evin reisiyim benim dediğim olacak var yetiştirilme tarzı bence” (Kadın, 45, Lise, Şehir Merkezi).

“Kültürel yapısı. Dini yapısı olsa kadınlara daha çok önem verilirdi. Ölüm olmazdı, boşanmalar olmazdı, herkes dine bağlı olsaydı memlekette sorun olmazdı. Ne kadar da Müslümanız desek kültüre bağlıyız, İslam’la hiçbir ilişkimiz yok” (Kadın, 23, Lise, Kasaba).

Toplum içerisinde son yıllara kadar genellikle bir ailede erkek çocuğun olması daha ön planda tutulmuştur. Bir katılımcı eşinin erkek çocuğu olmadığı için eleştirildiğini belirtmiştir. Eşinin eleştirilmesinin de dini inanış ve dini yaşayışla alakalı değil kültürden kaynaklı olduğunu ifade etmiştir.

“Kültürel yapı. Benim kızım oldu diye benim hanımuma dediler ki “Sen nasıl kadınsın, utanmıyor musun? Erkek evlat doğurmadın.” diye hakaret ettiler. Bunun dinle alakası yok. Dinde cennet annelerin ayakları altındadır, babaların değil. Biz böyle horlandık dışlandık” (Erkek, 47, Lise, İlçe).

Katılımcıların ifadeleri ve bütün mülakat sorularına verilen cevaplar dikkate alındığında, toplum içerisinde kadın erkeğin rolünü belirleyen ağırlıklı kültürel yapıdır. Katılımcıların ifade ettiği gibi yörede kültür halen baskın konumdadır. Fakat dinden bağımsız bir kültürel yapı değil dinden temel alan kültürel yapı vardır. Toplumdaki kişiler bunu dini inanış olarak değil kültürel bir şey gibi aktarmışlardır. Toplumdaki dini inanış ile kültürel yapı o kadar iç içe geçmiş ki birbirinden ayırmak imkansızdır. Kültürel yapı belirleyici olsa dahi dinden her zaman referans almıştır. Ama toplumdaki kişiler ağırlıklı kültürel yapıya göre hareket etmektedirler. Katılımcıların birinin ifadesi toplumdaki bu konumu özetler niteliktedir;

“Burada geleneksel yapı önemli geleneklerin içerisinde de dini motifler var. Karar alırken, kıyafet, pazara çıkma hepsi gelenekten geliyor ama bu geleneklerde dinden referans alarak geliyor. Ama ağırlıklı gelenek ve göreneklere göre hareket ediliyor” (Erkek, 57, Lisans, İlçe).

2.17. TOPLUMDAKİ KADIN ALGISININ DEĞİŞMESİNDE ETKİLİ OLAN ŞEYLER

Bütün katılımcılar geçmiş yıllara bakıldığında kadının aile ve toplum içerisindeki konumunun değiştiğini söylemişlerdir. Önceden ailede dahi söz hakkı olmayan kadının bugün bir şey yapılırken fikri alındığı, geçmiş yıllarda sokağa dahi çıkmayan kadının günümüzde kamusal alanda çalışmaya başladığı belirtilmiştir. Bizim gözlemlerimizde şehrin her yerinde aynı olmasa da mutlaka kadının konumunda az ya da çok bir değişim olmuştur. Birkaç katılımcının ifadeleri kadına karşı tutumun değişimin derecesini bize anlatmaktadır.

“Şöyle anlatayım otuz yıl öncesinde Bayburt’ta geldiğimde caddede hiç yürümemiştim, gittiğimiz her yere kapının önüne araba gelirdi. Kapının önünde arabaya binerdik, gittiğimiz yerde kapının önünden arabadan inerdik, caddede bir kadın yoktu. Siz bu cadde de özgürce yürümenin ne demek olduğunu bilemezsiniz. Çünkü kadının caddede yürümesin yasak olacağını düşünemiyorsunuz” (Kadın, 51, Lise, Şehir Merkezi).

“Düşünüyorum ben eşimi 20 yıl önce pazara dahi koymuyordum. Şimdi iş yeri çalıştırıyor, toplumda saygın bir yeri oldu. Ama yirmi yıl önce öyle değildi kadınlar ehrama sarılırdı kimse ile konuşmazdı annelerimiz telefonla konuştuğu zaman püf püf diye cevap verirdi karşıdaki erkekse, babam telefon açmış dayımı soracak karşıda yengem püf püf demiş, püf’ün batmasın telefondasın orada mı değil mi söyle. Ama şimdi kadınlar özgür, has” (Erkek, 51, İlköğretim, Şehir Merkezi).

“Ben kendimden örnek vereyim önceden hep ailemin dediğini yapıyordum, hep onların baskısı altındaydım ama şimdi kendi özgür irade mi kullanabiliyorum, kendimi ifade edebiliyorum, istediğimi yaptırabiliyorum ondan önceler bunlar yoktur” (Kadın, 47, İlköğretim, Kasaba).

“Toplumda gözlemlediğim kadar eşler kadınlara fikir sormaya başladı “böyle böyle yapayım mı?” diye soruyor. Kendi bildiğini yapsalar dahi sormaya başladılar. Önceden eşlerinin fikrini dahi çoğu zaman sormazlardı” (Kadın, 23, Lise, Kasaba).

“Eskiden on beş yaşına geldi mi kadını evlendirmeyi düşünüyorlardı ama şimdi yirmi, yirmi beş yaşına gelse dahi kadın istemiyorsa evlendirilmiyor” (Erkek, 47, Ortaokul, Kasaba).

Herkes tarafından kabul edilen bir şey toplum içerisinde geçmiş yıllara göre kadının konumunda bir değişme olduğudur. Katılımcılara göre bu değişimlerin sebeplerine gelinirse;

2.17.1. Eğitim ve Çalışmanın Etkisi

Katılımcıların büyük çoğunluğuna göre toplum içerisindeki kadına karşı tutumun değişmesinin ana nedeni eğitimidir. Kadınların ve erkeklerin eğitim alması ile beraber toplum içerisinde kadına karşı tutum değişmeye başlamıştır. Katılımcılara göre özellikle kadının eğitim alması toplumsal algının kırılma noktasıdır. Çünkü kadın artık ben buradayım diyebilmektedir.

“İnsanların eğitim alması, bilinçlenmesi en büyük sebep bu. Erkeğin de eğitim alması neden sadece kadınla bu iş bitmez. Erkeğinde okuması bir şeyleri duyması bu algının değişmesini sağladı” (Erkek, 46, Lise, Şehir Merkezi).

“En büyük etken eğitim. Eğitim hayatı geldi kadın ben buradayım diye söyleyince, toplumdaki geleneksel algı kırıldı ve kadın toplumda daha aktif bir şekilde yer almaya başladı” (Kadın, 25, Lisans, Kasaba, K1).

“En büyük etken eğitim, eğitim seviyesi arttıkça kadına karşı bakış açısı da değişti” (Kadın, 26, Lisans, Kasaba).

“Toplumdaki algılar değişimler, bir yerde kırılma noktası oldu insanlarda yavaş yavaş tabularını aşmaya başladılar. Kırılma noktası kız çocukların daha çok eğitim almaya başlaması” (Kadın, 27, Lisans, İlçe).

“Eğitim çok önemli en büyük neden o, çalışma eğitimin soncunda oluyor, kadının toplumdaki konumunun değişmesi de eğitimin sonucu” (Erkek, 32, Lisans, Şehir Merkezi).

“Kızların okuması çok fark ettirdi. Okumuş anne ile okumamış anne bile bir değil” (Kadın, 48, Okur yazar değil, Kasaba).

“Değişmenin nedeni eğitim. Kadınların eğitim imkânı olmasa bu kadar gelişmede olmazdı bence” (Kadın, 56, Okur Yazar, Kasaba).

Eğitim ile ilgili bölümde belirttiğimiz gibi ileri düzey eğitim alabilen kadınlar genellikle otuz yaş altıdır. Katılımcıların ifadeleri ve gözlediğimiz kadarıyla özellikle otuz yaş üzerinde zamanında eğitim alma imkânı olmayan kadınların kısa süreli kurslar,

eğitimler, seminerler alması toplum içerisinde kendilerini daha iyi ifade etmesini sağlamıştır. Bu eğitimler sayesinde kadınlar toplum içerisinde statü sahibi olmuşlardır.

“Kadınlar derneği var, mesela ihram dokuma oradaki kadınların toplumda bir yeri var. Kadınların eğitimle beraber toplumda yerleri oluyor. Her türlü eğitim toplumda kadının statü sahibi olmasının nedeni” (Kadın, 51, Lise, Şehir Merkezi).

“Benim teyzem 38 yaşlarında okuma yazma bilmiyordu, çok çok erken yaşta evlilik yapmış 13 yaşında evlenmiş. Oda iki yıl önce açılan okuma yazma kursun gitmiş şu an okuma yazma öğrendi. Eşi yurt dışında eşinden gelen mesajları okuyabiliyor bu da ona çok büyük katkı sağladı” (Erkek, 26, Lisans, Kasaba).

“Annem 56 yaşında okuma yazması yok o zaman kız çocuğu okumaz diye okula göndermemişler, annem der ki hakkımı helal etmiyorum erkekleri okuttular ama bizi okutmadılar. Birkaç sene öncesine kadar bildiğim kadarıyla okuma yazma bilmeyen kadınlar için kurs açılmış annem heves ettiği için gitti. Az da olsa okuma yazmayı sökebildi. Dedi ki başkaları yapıbiliyorsa ben de yapabilirim. Bu sayede en azından az da okuma yazma öğrendi” (Erkek, 32, Lise, Kasaba).

Çalışmada araştırmacı gözlemleri katılımcıların ifadelerini destekler niteliktedir. Çünkü eğitim seviyesi yüksek olan kadınlar, eğitim seviyesi düşük olan kadınlara göre birçok noktada daha avantajlı konumda oldukları gözlemlenmiştir. Aynı yaş grubunda ise eğitim seviyesi yüksek olan erkeklerin çoğunun kadınlara karşı tutumu daha ılımlıdır ve kadının haklarına karşı daha saygılı kişilerdir. Kız çocuklarını ilk eğitime yönlendiren kırk yaş üzeri eğitim seviyesi yüksek olan erkeklerdir. Kendi zamanında yaşlıtlarına göre kadınlara karşı daha ılımlı bir tutum sergilemişlerdir.

Katılımcıların ifade ettiği gibi kısa süreli kurslar toplumdaki kadınlar için bir şans olmaktadır. Kadınlar hem eğitim alabilmekte hem de sosyalleşebilecekleri ortam olmaktadır. Mülakat esnasında bunu daha yakından gözlemledik özellikle kırsal bölgelerdeki kadın katılımcılar kendilerine verilen seminerlerin etkisinden uzun uzun bahsetmişlerdir. Kendilerine çok katkı sağladığını ifade etmişlerdir. Biz dahi mülakat yaptığımız bir kadın katılımcı ile aylar sonra karşılaştığımızda “sizden sonra sorduğunuz soruları düşündüm şu an oğluma evde iş yaptırmaya başladım” demiştir. Sadece mülakatlar dahi bazı kişilerde değişime sebep olabilmektedir. Eğitim toplumsal değişimin temelidir.

Eğitimden sonra toplum içerisinde kadına karşı tutumun değişmesinde bir diğer neden ise kadınların çalışmaya başlamasıdır. Eğitim seviyesi artınca kadınlar kendi eğitim aldıkları alanda çalışmaya başlamışlardır. Eğitim alan kadınların çalışması ile toplumda kadının çalışmasına karşı bakış açısı değişmeye başlamıştır. Artık kişiler kendi çocuklarının da eğitim alıp çalışmasını istemeye başlamışlardır.

“Şu an çalıştığım iş yerine kadınlar geliyor, kadın çalıştığını görüyor bu sefer kendisi çalışmasa bile kendi kızlarının okumasını, çalışmasına daha olumlu bakıyor” (Kadın, 23, Lisans, Şehir Merkezi).

Toplumda eğitim alan kadınların çalışmaya başlaması ile eş zamanlı devletin kadın istihdamına sağladığı imkanlar vasıtası ile de belli bir düzeyde eğitim alamayan kadınlarda İŞKUR, KOSGEB gibi iş imkanları ile çalışmaya hayatına atılabilmişlerdir. Toplumda bir iki kişi ile başlayan kadın çalışması zaman içerisinde görülerek daha yağın hale gelmeye başlamış ve kadının çalışmasına normal olarak bakılmaya başlanmıştır. Özellikle kırsal kesimde kadınların eğitim seviyesi düşük olduğu için ücretli çalışabileceği işler kısıtlıdır. Ama İŞKUR alımları ile kadınlar çalışmaya başlamış ve toplumdaki katı bir şekilde olan kadın çalışmaz algısının kırılmasına neden olmuştur. Kadınlar az da olsa çalışmaya başlayınca toplum içerisinde daha görünür olmuşlardır.

“Kadınlar için çalışma sektörleri açıldı iş imkânı oldu. İş imkânı olunca kadınlar ön plana çıktılar” (Kadın, 36, İlköğretim, İlçe).

Toplum içerisinde kadınları çalışmaya teşvik edip, kadının çalışmasına karşı olumsuz algıyı kıran bir diğer neden ise; önceden çalışmayan kadınların çalışmaya başlaması özellikle de bir iş yeri vs. açmışsa azmi ile toplumdaki diğer kişilere örnek olmaktadır. Önceden eğitim seviyesi düşük olan eğitim alarak da iş hayatına atılan kadınlar toplumsal değişmeye neden olmuşlardır.

“Önceden bir şey yapamamış, sonrasında çalışan kadının azmini görünce toplumdaki kadınlar kadının ayakta durmasını görüyor ve ben neden yapamayayım diyor” (Kadın, 22, Lise, Köy).

“Erkeklerle karışık ortamda ilk kadın olarak ben çalıştım toplum önce beni yadırgadı ama şimdi bakıyorum ki kadınlar artık hep bu ortamlarda çalışıyorlar çalışmak istiyorlar. Şu an eşleri de alıştıkları için ses etmiyorlar daha. Onun eşi çalışıyorsa o da sen de çalışabilirsin diyor. Bunlar hep örnek toplumdaki olumsuz algıyı yenmek istiyorsanız da

bunların üzerine gideceksiniz, artık bana kimse bir şey demiyor” (Kadın, 41, İlköğretim, İlçe).

Özellikle halk eğitim kurslarında kadınlar bir alanda ustalaşmaktadırlar. Daha sonrasında kendi gibi ustalar yetiştirmektedirler. Yetiştirdikleri ustalar iş yeri açmakta ve çalışmaya başlamaktadırlar. Yanında kadın çalışan çalıştırmaya başlarsa böylelikle o çalışanların çevresinde kadının kamusal alansa çalışması normalleşmektedir. Bir kişi birkaç kişiyi etkilemektedir. Sosyolojik olarak algının değişmesi tam olarak böyle bir şey zaman içerisinde insanlar çoğu şeye göreerek alışmaktadır.

“Ben Halk Eğitim’de kurs verdim. Benden sonra oradan çıkan kurs açtı, kuaför açtı. Önceden iki üç tane kuaför vardı, şimdi yirmi tane kuaför var” (Kadın, 38, Lise, Şehir Merkezi).

Bunu genişletirsek mesela kadınların kasiyer olarak, mağazada tezgahtar olarak çalışmaya başlaması ile kadın müşteriler daha rahat alışveriş yapabilmektedir. Böylelikle çalışan ve çalışmayan kadın sosyal hayata girmeye başlamaktadır. Bir iki kadın sosyal hayata atılınca diğer kadınlarda zaman içerisinde sosyal hayata girmeye başlamaktadırlar. Böylece toplumsal bir değişim olmaktadır.

2.17.2. Şehirdeki Üniversitenin Etkisi

TBBM’ in çıkardığı bir kanunla 2008 yılında “Bayburt Üniversitesi” adında şehre üniversite kurulmuştur. Üniversitenin açılması şehirde birçok şeyin kırılma noktası olmuştur. Üniversitenin açılmasının ardından şehir merkezinde ekonomik ve sosyal faaliyetler canlılık kazanmıştır. Bayburt şehrinde şehirleşme artmıştır.

“Üniversitenin gelmesi öncelikle şehri geliştirdi, Bayburt daha gelişti. Üniversite olmadığı zaman Bayburt daha az gelişmiş bir yerdi. Şehrin gelişmesine dahi katkı sağladı” (Kadın, 49, İlköğretim, Kasaba).

Türkiye’nin birçok yerinden öğrenci gelmesi ile beraber yerel halk farklı kültürler ile karşılaşmıştır. Şehirde bir kültürleşme ortamı olmuştur. Katılımcıların ifade ettiği gibi üniversite Bayburt kültürünün tanınmasını da sağlamaktadır.

“Üniversitenin açılması ile beraber hem kültürlenme oluyor hem de kültürleşme oluyor. Bayburt’a gelen öğrenciler bizi etkiliyor, Bayburt’a gelen öğrenciler de kültürleşme yaşıyor. Bayburt’un kültürlerini öğrenip buranın bakış açısını alıp memleketine gidiyorlar.

Bu da Bayburt'un oralarda tanınmasını sağlıyor, olumlu veya olumsuz yönde” (Erkek, 26, Lisans, Kasaba).

Kapalı olan bir topluma yoğun bir şekilde dışarıdan insanların girmesi, farklı kültürlerle karşılaşılması ile beraber şehirde birçok şey normalleşmeye başlamıştır. Özellikle kadınların ve erkeklerin caddede bir arada olmasına, Ramazan ayı içerisinde kafelerin açık olmasına, sokakta sigara içilebilmesine alışılması gibi birçok şey değişmiştir. Yerel halkın birçoğu üniversitenin açılmasının birçok olumlu yönü olduğunu, şehre farklı bir bakış açısı kazandırdığını kabul etmektedirler, fakat şehirde ahlaki ve kültürel yapının da bozulduğunu düşünmektedirler.

“Sadece Bayburt'ta değil tüm illerde değişme olmuştur. Hem olumlu yönde hem olumsuz yönde, kurulan bütün şehirlerde bakış açısını değiştirmiştir. Üniversite bakış açısını değiştirdi ama ahlaki açıdan olumsuz tarafları da oldu” (Erkek, 32, Lisans, Şehir Merkezi).

Özellikle kırsal kesime açılan meslek yüksekokullarının kırsal kesimdeki kültürel ve ahlaki yapıyı bozduğu, aile yapısını olumsuz yönde etkilediğine dair bir bakış açısı vardır.

“Üniversitenin biraz etkisi oldu ama dışarının kültürünü içeriye yaydılar, İstanbul, Adana kültürü vs. Aydıntepe'nin kültürünü bozdu, eski kültür yok” (Erkek, 47, Ortaokul, İlçe).

“Bizim buraya yüksekokul geldi ama pek etkili olmadı gençler anne babaya karşı gelmeye başladı. Kale parkta içki içinler oldu müdahale ettiler. Bizim buraya yaramadı ama bazı yerlere iyi oluyormuş. Çok iyi öğrencilerde vardı ama uyuşturucu ile haşır neşir olanlarda var” (Erkek, 47, Lise, İlçe).

Şehirde üniversitenin açılmasının kadına karşı bakış açısının değişmesinde birçok etkisi olmuştur. En büyük etkisi ise kadınların üniversite eğitimi alabilmesidir. Özellikle kadın katılımcılar üniversitenin kadınların eğitime olumlu yöndeki etkisini sıklıkla vurgulanmıştır.

“Bayburt'ta üniversitenin çokça etkisinin olduğunu düşünüyorum, üniversite olmadığı zaman kadınların okuması bile sınırlı idi okuma evleneceksin idi. Üniversitenin gelmesi ile eğitime önem verildi, eğitime önem verdikleri zaman insanlar daha rahat oluyor, özgürlüğüne düşün oluyor” (Kadın, 21, Lise, Kasaba).

Şehirde kadınların rahat bir şekilde üniversite eğitimi almaya başlaması ile şehre üniversitenin açılması aynı tarihlere denk gelmektedir. Katılımcılarında ifade ettiği gibi

farklı şehirlerden gelen öğrencileri aileler görmeye başlayınca onların kızları buraya gelebiliyorsa bizim kızlarımızda farklı şehre gidebilir, kabulü yaygınlaşmaya başlamıştır.

“Bayburt’ta değişimin en büyük nedenlerinde birisi üniversite, sadece kadın konusunda değil her anlamda değişme oldu. Ama kadınların eğitimini çok etkiledi. Önceden liseden sonra okuma, dış şehre gitme gibi bir şey yoktu. Ama insanlarda artık şu var: Milletin kızı okuyor bu şehre geliyor, benim kızım neden başka bir şehre gitmesin diye bir düşünce var. En azından bu konuda daha iyiyiz” (Kadın, 23, Lisans, Şehir Merkezi).

“Buraya diğer şehirlerden gelen kızların aileleri nasıl gönderdiyse buradaki ailelerde onları görüp kendi kız çocuklarını gönderiyorlar. O güven duygusu oldu, insanların korkusu kalktı” (Kadın, 27, Lisans, İlçe).

Katılımcıların belirttiği bu değişimi kız çocuğu olan ailelerde dile getirmiştir.

“Mesela Hatay’daki kız Bayburt’ta gelip okuyor, bu özgürlük özgüven değil mi? Ben anne olarak diyorum Hatay’daki Bayburt’a geliyorsa Bayburt’ta olan kızım neden hataya gidip okumasın” (Kadın, 41, Kadın, İlköğretim, Kasaba).

Şehir dışına kızlarını göndermek istemeyen veya maddi imkânı olmayan aileler şehirde üniversite kurulmasından sonra kız çocuklarını şehirdeki üniversitede eğitim alması için göndermişlerdir. Zamanında üniversite eğitimi alamayan evlenen kişiler ise şehre üniversite açıldıktan sonra üniversite eğitimi alabilmişlerdir.

“Kızlarını uzağa göndermek istemeyen anne babalar “Bayburt yine yakın, kız Bayburt’ta okusun” diyorlar. Kız erkek okula gittiğinde bu sefer olumlu ise ailede bunu görüyor, bu sefer ses çıkaramıyor. Kız okuduğu için tek başına şehir dışına da çıkmaya başlıyor, daha özgür oluyor” (Kadın, 23, Ön Lisans, Şehir Merkezi).

“Eğitimde çok etkisi var. Şehir dışına göndermeyen ailelerin çocukları okumaya başladı, evlendikten sonra okuma şansı elde edenler var” (Erkek, 32, Lisans, İlçe).

Kız çocuklarını farklı şehirlere göndermek istemeyen ailelerde benzer düşünceleri ifade etmişlerdir.

“Uzakta olacağı zaman güvenlik sıkıntısı olabilirdi ama yakın yerde olması etkisi oldu. Bayburt’a gelmesi kız çocuklarının daha çok üniversiteye gönderilmelerini sağladı. Kız çocuğunun uzakta okuması başka oluyor, yakında okuması başka oluyor aileye yakın olması daha önemli” (Erkek, 60, İlköğretim, Kasaba).

“Aileler yakın yere göndermeye başladığı için eğitim daha çok arttı, önceden aileler korkardı ki kızlarını okula gönderirler. Ben de kızım uzakta olmasını isterdim gözümün

önünde olsun isterdim, çünkü cahil zaman farklı dünya kötü” (Kadın, 34, Ortaokul, Kasaba).

Üniversitenin kadınlara diğer bir etkisi ise çalışma noktasında olmuştur. Eğitim alan kadınlar çalışmaya başlamıştır. Üniversitedeki kız öğrenciler çalışınca kadının çalışması vs. normalleşmeye başlamıştır. Öğrencilerde kadın çalışan görmek isteyince yerli halkın özellikle kız çocukları da çalışmaya başlamışlardır.

Üniversitenin bir diğer etkisi ise kadınların toplumda daha görünür olup daha rahat bir şekilde sokağa çıkabilmesidir.

“Bayburt’ta daha fazla toplumda kadın görüldü, toplum içerisinde de kadını gördükçe buradaki kadınlarda daha fazla sokağa çıkmaya topluma girmeye başladı kendilerinde daha fazla özgüven gördüler” (Erkek, 43, Ön Lisans, Şehir Merkezi).

“Önceden kadının tek bir yere gitmesi, çarşıda tek dolanmasının imkânı yoktu ama üniversite gelince baktılar ki kadınlar tek başına gezebiliyor kimse de bir şey demiyor, halk da başladı demek ki kimse bir şey demiyor diyerek kadınlar da çok rahat çarşıda gezmeye başladı” (Erkek, 46, Lise, Şehir Merkezi).

Üniversite açıldıktan sonra şehirde kadınların kıyafetlerinde bir dönüşüm olmuştur. Özellikle otuz yaş altı kadınlarda daha fazla bir dönüşüm olmuştur. Şehirde önceden örtülü olmayan kadınlara müdahale edilse dahi artık örtülü olmayan kişiler tuhaf karşılanmamaktadır.

“İster istemez bir algı vardı onu kırdı, kadınlar bu şekilde giyinemez, kadınlar bu ortama giremez, şunu yapamaz bunu yapamaz derken yeni gelen üniversite ile beraber algıda kırılma noktası oluştu. Öğrenci bunu yapıyorsa baba da kızına sen bunu yapabilirsin diyor bunun önünü aşmış olduk” (Erkek, 35, Lisans, Şehir Merkezi).

“Bayburt’ta önceden saçları açık olan kadına tepki gösteriliyordu ama üniversite gelince göz göre göre alışıyor bu da toplumun değişiminde etkili oluyor” (Kadın, 21, Lisans Öğrencisi, Şehir Merkezi).

Üniversitenin açılması kadına karşı tutumun değişmesinde etkili olmuştur. Ama bu şehrin her yerinde aynı değildir. Öncelikle sosyal ve kültürel etkisi şehir merkezinde olmuştur ve şehir merkezini çok etkilemiştir. Bu etki zamanla kırsal kesime yayılmıştır. Kırsal kesimde Aydıntepe ve Demirözü ilçelerinde meslek yüksekokullarının açılması ile beraber üniversitenin etkisi artmıştır. Üniversitenin köylerde şehirleşme noktasında aşırı bir etkisi olmasa dahi kültürel bir etkisi olmuştur.

2.17.3. Devlet Politikalarının Etkisi

Devlet politikaları ile desteklenen kadının eğitime destek, kadınların çalışmasına teşvik, kadın haklarında yapılan düzenlemelerin toplumda kadına karşı algının değişmesinde etkili olup olmadığı katılımcılara sorulduğu zaman; katılımcıların büyük çoğunluğu bu politikaların kadına karşı toplumsal algının değişmesinde etkili olduğunu belirtmişlerdir. Devlet kadına değer verirse halkta da bu etkinin olacağını düşünmektedirler. Yoksa kadının mevcut konumunun devam edeceği kabul edilmektedir.

“Bir çöpçü size derinden manalı bir söz söylesin bir de çok okumuş yüksek mertebede olan basit bir cümle söylesin hangisi insanlara değerli gelir, basit cümleyi sırf okumuş yüksek mertebe birisi söylemiş diye o daha önemli gelir insana. Biz kadınlar şöyle olmalı böyle olmalı diye söylesek mi daha etkili olur, yoksa üst makamdaki bir insanın söylediği küçük bir söz mü değerli olur. Üst makamdaki kişiler kadına değer verirse halkta illaki bir yerde etkilendir” (Kadın, 22, Lisans, Şehir Merkezi).

“Ne yazık ki toplumumuzda kadın halen baskın, halen geride. Devlet ne kadar politikalarında iyi olursa kadını o kadar öne taşır. Yoksa on yıl da geçse yirmi yıl da geçse kadın halen evde oturacak, yemek pişirecek, eşinden dayak yiyecek, halen baskın bir şekilde yaşayacak” (Kadın, 23, Ön Lisans, Şehir Merkezi).

Katılımcıların birçoğu devletin kadını topluma kazandırmak için yaptıkları teşviklerin olduğunu ve bunlarında toplumda olumlu yönde etkili olduğunu düşünmektedirler. Nitekim böyle düşünen kişilerden birinin ifadesi şu şekildedir:

“Devletinde kadını topluma kazandırmak için birçok teşviki var bence olumlu yönde etkili oluyor” (Kadın, 27, Lisans, Şehir Merkezi).

Devletin kadınlar için yaptıkları olumlu yönlerdeki teşvikler halk tarafından genellikle olumlu karşılanmaktadır. Bu teşviklerin kadınların kendilerini geliştirebilmeleri için iyi olduğu düşünülmektedir.

“Devlet politikaları etkilidir daha önce yapamadığı şeylerde, eşinin kadına sağlamadığı imkanları devlet imkân sağlıyor, kadını kendini geliştirmesi açısından da gayet iyi teşvikleri olduğunu düşünüyorum” (Erkek, 27, Lisans, İlçe).

Katılımcılardan bazıları ise kadın haklarında yapılan düzenlemelerin hükümet politikası değil de devlet politikası olmasına olumlu yönde bakmaktadırlar. Böyle düşünen bir katılımcı düşüncesini şöyle açıklamıştır:

“Hükümet politikası olarak değil de devlet politikası olarak kadın hakları düzenlenmeye başladı çok şükür. Her geçen gün daha iyiye gittiğini düşünüyorum” (Erkek, 26, Lisans, Kasaba).

Katılımcıların bazıları kadınların eğitime teşvik edilmesi, okuma seferberliklerinin başlatılmasının kadınları olumlu yönde etkilediğini açıklamışlardır. Eğitimin zorunlu olmasının kadınların eğitime katılmasında etkili olduğunu ifade etmişlerdir.

“Tabii ki devlet politikaları etkili oluyor, yakın zamana kadar lise zorunlu değildi, bundan yıllar önce ortaokul zorunlu değildi kadını okula göndermiyorlardı okuma yazma öğrenilsin ilkokul oldu yeter deniliyordu. Ama zorunlu olunca bu sefer kız okula gidiyor bir aydınlanma oluyor, bir şeyler yapabilirim başlıyor ve yapıyor” (Kadın, 25, Lisans, Kasaba, K1).

“Tabii ki etkili oldu. Altmış yaşından sonra kadınlar okumaya başladı, önceden okul bile yokmuş okuma seferberliği açıldı etkili oldu” (Kadın, 53, İlköğretim, Kasaba).

Devlet politikalarında katılımcıların en çok vurguladığı şey ise kadınların üretime katkıda bulunması için çalışmaya teşvik edilmesi ve iş hayatında desteklenmesidir. Katılımcılar bu destekler ile kadınların çalışmaya başladığını ve maddi olanaklara sahip olduklarını dile getirmişlerdir. Kadınların çalışarak daha özgür ve daha sosyal olduklarını belirtmişlerdir. Ama bu imkanların kısıtlı değil daha fazla olması gerektiğini ifade etmişlerdir.

“Tabii ki devlet politikaları etkili oluyor, KUDAKA dediğimiz ajanslar bu ajanslardan Aydıntepe’de örneği var, destek alıp kendi ticari hayatına atılan kadınlarımız da var. Maddi boyutunda güzel destekler verdi özgürleştirdi kadınlarımız. İş imkanlarına yöneltti güzel çalışmalar daha fazlasının olması lazım bu kadar kısıtlı olmaması lazım kadına yönelik daha farklı projelerle, daha farklı desteklerle desteklenmesi lazım” (Erkek, 28, Lisans, İlçe).

“Devletin teşvikleri çok, kadınlara çok destek oldu. Çoğu ev hanımı iş sahibi oldu, kadınlar böyle mantı yerleri vs. açtılar. Çoğunluğu ailesine destek oluyor” (Kadın, 38, Lise, Şehir Merkezi).

“Önceden kadın çalışıp ne yapacak deniliyordu ama artık kadın çalışmaya teşvik ediliyor ve baya etkili oldu. İŞKUR olsun vs. olsun kadın çalışmasında etkili oldu” (Erkek, 33, Lise, Kasaba).

Devlet destekleri ile özellikle eğitim alamamış kadınlar sosyal hayata dahil olabilmekte, üretime katkıda bulunabilmekte, ekonomik özgürlüğünü eline

alabilmektedir. Ekonomik özgürlüğünü kazandığı zamanda kadın baskı altında ise çok rahat hakkını arayabilmektedir. Boşanmak isterse dahi daha rahat boşanabilmektedir. Katılımcılar bütün bunların kadın için bir değişim olduğunu belirtmiştir.

“Kadınların sosyal hayata girmesi, üretime katkıda bulunması için devletin katkıda bulunması kadınlara destek vermesi toplumda olumlu karşılanıyor. Özellikle baskı altında bulunan kadınlara umut oluyor, artık kendi ekmeğini kazandığı ekonomik özgürlüğünü eline aldığı için rahatlıkla boşanabiliyor, rahatlıkla kendini savunuyor bu da bir değişim” (Erkek, 33, Lisans, Şehir Merkezi).

Kadın haklarında yapılan çalışmalarda katılımcıların en çok vurguladığı diğer şey ise kadına karşı şiddettir. Devletin yapmış olduğu düzenlemeler ile toplumda kadına şiddetin azaldığını belirtmişlerdir. Özellikle çoğu kişi kadına karşı şiddetin azalmasında devlet desteğinin olumlu yönde etki ettiğini devlet desteği olmazsa kadına karşı şiddetin daha fazla olacağını ifade etmişlerdir.

“Kadına verilen haklar sayesinde kadın artık susmuyor önceden şiddet gören bir kadın eşimdi, babamdı deyip bir köşede oturabiliyordu, artık benim bu gücüm var, benim bu hakkım var diyerek kadınlar artık susmuyor, haklarını arıyor” (Kadın, 23, Lisans, Şehir Merkezi).

“Kadın öncelikle bu düzenlemeler ile daha özgür hissediyor. Eskiden olsa şiddet gördüğünüzde polise gidebilecek miydiniz? Hiçbir şekilde gidemezsiniz ama devlet size hak veriyor ve sen ondan cesaret alıyorsun ve gidiyorsun” (Kadın, 22, Lise, İlçe).

“Bir devlet kadına değer verirse kadın toplumda kıymet bulur, önce o kadına devletin değer vermesi lazım. Mesela şiddete karşı hukuken yapılan önlemler ile şiddetin önüne geçilmeye çalışılıyor ama bu olmasa yine şiddet devam eder. Hatta daha fazla olur” (Kadın, 26, Lisans, Kasaba).

“Kadınlara olan destekten dolayı bazen de erkekler korktukları için şiddete başvuramıyorlar. Devletin desteği çok, devlet şiddet konusunda düzenleme yapmazsa kadına şiddet artar” (Erkek, 50, Lise, Kasaba).

Katılımcılardan bazıları İstanbul Sözleşmesi’nin kadına şiddeti önlemede etkili olduğunu düşünmektedirler. Sözleşme’nin iptal edilmesinin olumsuz olduğunu belirtmişlerdir.²⁵¹

²⁵¹ Kadına yönelik şiddet ve aile içi şiddetin önlenmesine ilişkin Avrupa konseyi olarak bilinen İstanbul Sözleşmesi Türkiye tarafından 11 Mayıs tarafından imzalanmış, 14 Mayıs 2012 tarihinde ise onaylamıştır. 20 Mart 2021 tarihinde ise sözleşme fes edilmiştir.

“İstanbul Sözleşmesi vardı ama kaldırıldı. Bu herkesi ayaklandırdı, kimi olumlu olduğunu düşünüyordu, kimi olumsuz olduğunu düşünüyordu. Ben şahsım adına olumlu olduğunu düşünüyorum son üç içerisinde de üç tane daha kadına yönelik cinayet olmuş, bazı haklarında karşı taraftan alınması hoş değil” (Erkek, 35, Lisans, Şehir Merkezi).

“Şu an bir kadın şiddet görmüyorsa erkekler ceza almamak, sıkıntıya girmemek, karakolluk olmamak için bu korkularla yapmıyor, siz erkeğe az bir ceza vermeyin erkek kadını döver. İstanbul Sözleşmenin kalkması kötü oldu bir ablamız sokak ortasında çok kötü bir şekilde dövüldü sen buna ne kadar ceza verebilirsin ki, devletin izlemiş olduğu politika ne kadar iyi olursa o ülkede erkek ve kadının yaşam özgürlüğü o kadar iyi olur” (Kadın, 23, Ön Lisans, Şehir Merkezi).

Bazı kişiler ise devletin kadın haklarında yaptığı düzenlemelerin İstanbul Sözleşmesine kadar olumlu olduğunu düşünmektedirler. Sözleşme’nin kadına karşı fazla özgürlük verdiğini düşündükleri için sözleşmenin fes edilmesine olumlu bakmaktadırlar.

“İstanbul Sözleşmesi ile nafaka vs. verdi ya bunlar da ister istemez kadını fazla ile cesaretlendirdi. Aile içerisinde ufak bir kıvılcımla kadın erkeğe kafa tutabilir hale geldi, nasılsa devlet destekliyor kendi başımın çaresine de bakabilirim diyor. Bu da devletin kadınlara cinayetler dışında verdiği haklar tamamen yanlış. Kadınlarda fazlası ile cesaret oluşturuyor bu yüzden yanlış. Mesela benimle bir kadın arasında ufak bir olay oldu ikimizin çözebileceği bir şey oldu, birkaç defa da olabilir yine de çözebiliriz neden ikimiz de birbirimize mahkumuz, bu işin bilincindeyiz. Evliyiz çocuk var vs. kadın ise erkeğe göre daha fazla bilincinde bu işin. Devletin kadına vermiş olduğu nafaka var ya ailesi bile olmasa hemen boşanmaya gidiyor. Önceden erkekler kadınları ellerinin altında tutardı şimdi kadınlar erkeleri ellerinin altında tutuyor, mecbur kıldı bu devlet yanlış ve şimdiki kadınlar boşanmaya daha meyilli. Erkekler hanımcı olmak zorunda artık. İstanbul Sözleşmesi sonrası tamamen olumsuz” (Erkek, 24, Lisans, Kasaba).

“İstanbul Sözleşmesi’ne karşıyım. Baktığımız zaman kadına biraz daha fazla özgürlük verdi, Evli bir kadın sevgilisi ile beraber olduğu zaman müdahale hakkı yoktur. Sevgilisi ile gezebilir müdahale ettiği zaman erkek suçlu. Fazla bir özgürlük. İstanbul Sözleşmesi başlı başına sorun cinsiyet eşitliği, LGBT’ler bunlardan dolayı sıkıntılı” (Erkek, 35, Lisans, İlçe).

İstanbul sözleşmesine karşı olan kişiler sözleşmeye kadına karşı şiddeti önleme amacı olduğu için değil, kadınlara aşırı hak verildiğini düşündükleri için olumsuz bakış açıları vardır. Çoğu katılımcı sözleşmenin içeriğinden tam olarak haberdar değildir. Medyada gördükleri kadar bilmektedirler.

Bazı katılımcılar ise kadına karşı destekler var olsa dahi yapılan teşviklerin erkeklerin egemenliği altında olduğu için halen eksikliklerin var olduğunu, topluma tam anlamıyla yansımadığını düşünmektedirler.

“Destekler var ma halen eksikler var. Örneğin devlet destek veriyor; kadın şu işletmeyi yaparsa sıfır faizle üç yıl yapacak. Erkek ne yapıyor gel senin adına iş yeri açayım diyor, o anlamda fark eden bir şey olmuyor. Bazı anlamda bazı şeyler kadınlar için yapılıyor ama toplumda bu erkeklerin egemenliği altında. Her ne kadar birçok şey daha ayrıcalıklı oldurulmaya çalışılsa bile erkeklerin elinin altında olduğu için kırılması gereken şeyler var, halen bir şeyler eksik” (Kadın, 43, Lisans, Şehir Merkezi).

“Kobi teşvikleri vs. bunları kadın alsa bile erkek işin başında, internette gördüğümüz kadınlar işini kurmuş büyütmüş var ama Bayburt için söylediğimizde kadın bankada imzada atar, belediyede İŞKUR’da imzayı atar, evine gider” (Erkek, 32, Lisans, İlçe).

Bazı katılımcılar ise toplumda kalıplaşmış bir düşüncenin var olduğunu dile getirmişlerdir. Yasa çıkarılsa dahi uygulamanın olmadığını, yasayı uygulayacak kurumlar ve kişiler olmayınca yasanın etkili olmadığını ifade etmişlerdir. Uygulama oldukça toplumda kadına karşı verilen önemin artacağını düşünmektedirler. Yaptırım olursa toplumda kadının konumun daha farklı olacağını belirtmişlerdir.

“Bence etkili oluyor ama toplumda kalıplaşmış bir düşünce var, yine o kalıplaşmış düşünce devam ediyor. O noktada etkili olmuyor. Biraz daha uygulamalı olması lazım, yasa çıkarılıyor ama uygulama olmadığı sürece etkisi olduğunu düşünmüyorum. Uygulama olduğu sürece yine düzenlenir, kadının toplumda önemi artar ama uygulamanın çok fazla yapıldığını düşünmüyorum” (Kadın, 24, Lisans, Köy).

“Sözde etkili oluyor bence. Çünkü kadın yine aynı çalışıyor, ediyor ama yine evde dayacağını yiyor. Yaptırımı yok. O kadar kadın ölüyor, bir yaptırım olsa böyle olacağını sanmıyorum, daha çok farklı sonuçlar elde edilir. Mesela zorunlu eğitim var kişiler ilkokula gönderiyordur, ortaokula da gönderiyordur ama sonrasına bir kılıf uyduruyor. Hatta birkaç sene öncesinde sevgili yapar diye sekizinci sınıf öğrencisi ailesi göndermiyordu, jandarmalar, valilik vs. araya girdi de o çocuk okula gönderildi. Kimse ilgilenmese o çocuk okula gönderilmeyecekti. Bahsettiğim kız çocuğu şu an Ankara’da okuyor. Bir mühendislik bölümünde okuyor. Öğretmelerin araya girmesi ile oldu. Politika olsa bile o politikayı uygulayacak kişiler olması gerekir, topluma yansımıyorsa sıkıntılı” (Kadın, 29, Lisans, Köy).

Bir katılımcı ise devletin sadece kadınlara yönelik politikalar değil de erkeklerin kadına karşı bakış açısını değiştirecek politikalar uygulamasının daha etkili olacağını ifade etmiştir. Erkeğin kadına karşı bakış açısı değişirse kadının daha özgür olacağını

düşünmektedir. Erkeğin bakış açısı değişmediği sürece kadına tek taraflı yapılan değişimin anlamlı olmadığını açıklamıştır.

“İster istemez devlet politikası etkili olur. Asıl önemli olan erkekler üzerinde erkeğin kadına karşı bakış açısında bir algı değişikliği olacak şeyler yapması gerekir. Böyle olursa kadınlar her türlü toplumda özgürleşir. Erkte değişen kadın algısını benimsemedikten sonra tek başına kadının kadına bakış açısının değişmesinin bir anlamı yok” (Erkek, 26, Lisans, Şehir Merkezi).

Katılımcılarında ifadelerinden yola çıkarsak devlet politikalarında yapılan düzenlemeler kadının eğitim alması, kadının çalışması, kadına karşı şiddetin önlenmesinde etkili olmuştur. Fakat katılımcılarında ifade ettiği gibi çoğu noktada denetim eksikliği bulunmaktadır. Toplumda kadına karşı tutumun değişmesi için çıkarılan kanunların uygulanması gerekmektedir.

Katılımcılar arasında özellikle kadın katılımcılar devletin kadına karşı destek politikalarına olumlu bakmaktadırlar. Fakat erkek katılımcıların özellikle otuz beş yaş üzerindeki çoğu katılımcı kadına karşı aşırı özgürlük verildiğini düşündükleri için verilen bazı desteklere mesafelidirler. Verilen desteklerin bazen maksadını aştığını düşünmektedirler.

2.17.4 Medya ve Sosyal Medyanın Etkisi

Ülke ve dünya hakkındaki bilgilerimiz; insan doğa, olaylar hakkındaki algılarımız, inançlarımız, tutumlarımız, büyük ölçüde medya tarafından biçimlendirilir. Yetişkinler özellikle de çocuklar ve gençler kitle iletişim araçlarının etkilerine açıktır.²⁵² Bu etkilerin neler olduğu ve sonuçlarının hakkında düşünmek, incelemelerde bulunmak gerekmektedir. Medya ve sosyal medyanın, toplum içerisindeki kadına karşı tutumu etkileyip etkilemediğini, daha olumlu veya olumsuz bir kadın algısı oluşturup oluşturmadığı katılımcılara sorulduğu zaman elde edilen bulgular şu şekildedir;

Medyada kurulan kadın kimlikleri erkek egemen söylemlerce tanımlanan cinsellikle örtüşür hale gelmektedir. Bu söylemde de kadın pasif, kolayca el konulabilir,

²⁵² Zehra Dökmen, *Toplumsal Cinsiyet Sosyal Psikolojik Açıklamalar* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2009) 132.

hükmedilebilir, bir cinsel nesne haline dönüştürülmektedir.²⁵³ Katılımcıların çoğu da medyada yer alan televizyon dizilerinin kadını metalaştırdığını, cinsel bir obje, saf, korumaya muhtaç, aciz kimseler olarak gösterdiğini ve bunu normalleştirdiğini düşünmektedirler.

“Televizyon programlarındaki kadın algısı çok daha fazla olumsuzluklara sebebiyet veriyor. Böyle kadını saf ve cinsel bir obje olarak gösteriyorlar maalesef bilgisiz, cahil olarak yansıtıyor” (Kadın, 27, Lisans, Şehir Merkezi).

“Şöyle söyleyeyim kadın programlarının hepsinde kadın aciz, kadın çalışmaya muhtaç, erkek onu koruyup kollayan bütün problemlerini çözen öyle, dizilere bakıyoruz kız fakir, oğlan holding sahibi kız geliyor birbirlerine âşık oluyorlar kızın problemlerini erkek çözüyor, bütün dizilerde böyle diziler de bu konular da ülkeyi etkiliyor” (Kadın, 29, Lisans, Köy).

“Dizilerin değişime etkisi var. Bu etki aile içi rollerden çok insanları kadın bakış açısını metalaştırıyor. Bir diziyi açıyorsunuz kadında çalışıyor erkekte çalışıyor, kadın ilişki yaşayacak kişi olarak empoze ediliyor, toplum da bunu alıyor” (Erkek, 32, Lisans, İlçe).

Televizyon programlarının kadını metalaştırıp bunu normalleştirmesinin yanında kadına karşı şiddeti de normalleştirdiği ifade edilmiştir. Televizyon programlarının birçoğu kadına karşı şiddeti normalleştirdiği için de eleştirilmektedir.

“Mevcut algıyı devam ettiriyor. Hatta daha kötü, kadına yönelik şiddet içeren çok fazla dizi var. Sefirin Kızı, Hercai vs. böyle dizi çok fazla var. İzlendiği için çok kızıyorum. Bunlar kadının konumunu daha kötüye götürüyor” (Kadın, 24, Lisans, Köy).

“Şiddet gören kadınlar bütün dizilerde var. Bazen normalleştiriyorlar gibi geliyor. Onları göz önüne sokmak erkeklerin aklına sokmak bu da oluyor” (Kadın, 29, Lisans, Köy).

Bazı katılımcılar televizyon programlarının kadına karşı tecavüzü de normalleştirildiğini, böyle bir algının dayatıldığını belirtmiştir. Böyle düşünen bir kadın katılımcı düşüncesini şöyle açıklamıştır.

“Bence televizyon kadın algısını kötüye kullanıyor. Dizilerde sürekli kadını aktifmiş, iş hayatında imiş gibi gösteriyor ama kadınların ahlaki, namusu ile oynanıyor gibi sürekli, taciz, tecavüz yapılıyor. Kadın onlar olduktan sonra ayağı kalkıyormuş gibi gösteriliyor.”

²⁵³ Ayşe Saktanber, “Türkiye’de Medyada Kadın: Serbest, Müsait Kadın veya İyi Eş, Fedakâr Anne”, haz. Şirin Tekeli. *1980’ler Türkiye’si’nde Kadın Bakış Açısından Kadınlar* (İstanbul: İletişim, 2020), 189.

Bu tarz zihniyeti işlediğiniz zaman erkek de evet olabilir, tecavüz yapılabilir gibi düşünülüyor, bence kötüye kullanılıyor” (Kadın, 25, Lisans, Kasaba, K1).

Televizyon programlarının kadına karşı olumuz bir algı oluşturduğunu düşünenlerin aksine bazı katılımcılarda özellikle kadın programlarının kadınlar üzerinde olumlu etkileri olduğunu düşünmektedirler. Kadınlara yönelik programların kadınları cesaretlendirdiğini, kadınlara bilgi verdiğini, kadının bakış açısını değiştirdiğini, kadınların buralardan öğrendikleri şeyler ile hayata atılabildiklerini ifade etmişlerdir.

“Kadına yönelik faaliyetleri izledikçe, faydası olan programları izledikçe cesaretleniyorsun, kendini değiştiriyorsun. Aile içi olsun, dışı olsun farklı görüşleri görüyorsun” (Kadın, 51, Ortaokul, İlçe).

“Bazı sabah programları var örgü nasıl yapılır, ev içi ekonomi vs. onlar ev hanımları için umut verici, oradan gördükleri şey ile evde yemek yapabiliyorlar, örgü yapabiliyorlar. Bazı ablalarımız evde yaptıklarını satmaya başladılar, bu olumlu bir şey.” (Kadın, 23, Ön Lisans, Şehir Merkezi).

Bazı katılımcılar ise özellikle kırsal kesimde bulunan kadınların televizyon programları ve haberler sayesinde kadın haklarını öğrendiklerini şiddet görse dahi bunun karşısında haklarının neler olduğunu öğrenebildiklerini belirtmişlerdir.

“Televizyon programlarında en azından kadını bilinçleniyor. Mesela ben biliyorum ki ben polisi çağırdığım zaman şiddet uygulayan kişi ceza alıyor. Ben bunu mahkemeye versem buna hapis hane yolu görünür. Kadın en azından bilinçleniyor. Şiddet yapan erkek her türlü yapıyor ama kadın da haklarını biliyor” (Kadın, 41, Lise, Şehir Merkezi).

“Bizim buradaki kadınlar dünyayı sadece buradan ibaret biliyorlar ya da televizyondan ibaret. Yıllarca burada yaşayıp da Bayburt dışına çıkmayan ninelerimiz, teyzelerimiz vardır. Onlardan daha genç insanlar televizyon karşısına oturdukları zaman haklarının neler olduğunu bildikçe kendini geliştiriyor, farklı farklı şeyler çıkıyor. Oralardan bir şeyler öğrenebiliyor. Suskun kadın gidiyor her şeyi bilen, haklarını bilen, kendini savunmasını bilen bir kadın olarak yetişiyor. Belki dışarılara çıkamıyor ama insanın kendini yetiştirmesi için illa bir yerlere gitmesine gerek istediği şekilde kendini yetiştirebiliyor” (Erkek, 32, Lise, Kasaba).

Bazı katılımcılar televizyon programlarının içeriğine göre bir kadın imajı çizildiğini belirtmişlerdir. Bazı televizyon programlarının olumsuz bir kadın imajı çizdiğini bazı programların ise kadınları bilgilendirdiğini düşünmektedirler.

“Televizyon programının etkisi var; olumlu da etki oluyor, olumsuz da etki oluyor. Mesela kadın evlilik programına çıkıyor, bu kadın ticareti gibi düşünülebilir. Ekrana çıkıyorsun, kendini gösteriyorsun, beğenen seni alıyor bu yönden olumsuz bir durum. Ama bazı bilgilendirici konularda olsun, televizyon olsun, sosyal medya olsun kadınlar üzerinde olumlu olabiliyor. Kendileri için neyin daha iyi olabileceğini görebiliyorlar” (Kadın, 23, Lisans, Şehir Merkezi).

“Olumlu yönde de var, olumsuz yönde de var. Görüyoruz birçok uygunsuz hareketler, uygunsuz çekilmiş filimler var. Kadınlar sırf beğenilmek için çektiği videolar o konuda uygunsuz görüyorlar. İnsanlar beğeniyor, yavaş yavaş o yöne doğru kaymaya başlıyor. O yönde olumsuz etkiliyor. Olumlu yönü de her şeyden haberdar oluyorlar. Kadına şiddet mesela, önceden kanunu bilmezdi. Şiddet oldu mu ne olur ne yaşarım? Bunu bilmezdi. Şu an televizyonlara falan bakıyoruz kadına şiddet uygulamış diyelim, altı ay hapis veya para cezasına çarptırılmış. Bir anda milletin gözü korkmaya başladı az çok” (Erkek, 23, Lisans, Kasaba).

Katılımcılarında ifadelerinden yola çıkarsak mevcut televizyon programları toplumda var olan kadın algısını bazen desteklemekte, bazen daha kötüye götürmekte, bazen de kadınlarını bilgilendirerek mevcut konumdan daha iyi bir yere götürmeye çalışmaktadır. Şu an çok fazla izlenen programlara baktığımız zaman medyada var olan kadın algısı mevcut eril kadın algısını ya desteklemekte ya da daha olumsuz bir kadın imajı çizmektedir.

Sosyal medyanın, özellikle kadın fenomenlerin, kadınlar üzerinde, toplumsal algı üzerinde bir kadın algısı oluşturup oluşturmadığına dair katılımcıların fikirleri şu şekildedir.

Katılımcıların birçoğuna göre sosyal medya, özellikle sosyal medya fenomenleri, kişileri bilinçlendirmekten daha ziyade tüketime yönlendirmektedir. Sosyal medyanın daha çok kişiler üzerinde tüketim yönünde etkisi olmaktadır.

“Elle sayılır diyebilirim kadınlara iş imkânı sağlayan, kadınlara yönelik şeylerde bilgilendirmeye çalışan birkaç kişi olabilir ama onun dışında “Linki koyuyorum bakın, linki koyuyorum alın, çok iyi indirim var link koydum alın var.” daha çok tüketim yönünde etkili” (Kadın, 29, Lisans, Köy).

“Kadın fenomenler özellikle çalışma noktasında etkili değil daha çok harcama noktasında etkili. Fenomenler çalışmaya değil, tüketim üzerinde etkileri var” (Erkek, 32, Şehir Merkezi, İlçe).

“Bence fenomen kadınları tüketim sektörüne yönlendiriyor. Ben fenomen kadınları çok fazla desteklemiyorum, kadının yüceltmiyorlar, önemini artırmıyorlar” (Kadın, 24, Lisans, Köy).

Bazı katılımcılar göre sosyal medya kadınlar için kendileri ifade edip maddi kazanç elde edebilecekleri bir alandır. Kadınlar meslek sahibi iseler ellerindeki mesleği değerlendirebilmekte, herhangi bir mesleği yoksa dahi ev içerisinde ürünler üretip bunları satarak kendilerine maddi kazanç sağlayabilmektedirler.

“Benim akıllı telefonum yok, sosyal medya kullanmıyorum, olanlar anlatıyor dinliyorum. Sosyal medya kullananlar anlatıyor; bakıyorum kadının konuşması, düşüncesi çok farklı değişmiş. Üç yıl önceki düşüncesi değişmiş. Aktif olmak, elinde mesleği varsa onu değerlendirmek, insanlara sunmak, ondan kazanç elde etmek... Sayamayacağım kadar farklı durumlar var” (Kadın, 51, Ortaokul, İlçe).

“Instagram sayesinde köyde yaşayan bir ablamız evinden örgü yapıp satabiliyor, yemek yapıp satabiliyor, ya da farklı şeyler yapıp satabiliyor, maddi olarak eline kazanç geçiyor, manevi olarak bir şeyler yapabileceğini hissettiriyor” (Kadın, 23, Ön Lisans, Şehir Merkezi).

Sosyal medya kişiler için etkileşim alanıdır. Bazı katılımcılarda kadınların sosyal medya platformları üzerinden dayanışma kurabildiğini düşünmektedirler. Kadınların sosyal medya sayesinde daha rahat kendilerini ifade edebildiği, fikirlerini paylaşabildiği, bilgi edinebildiği, herhangi bir problemlerinde kendisine destek veren insanları bulabildiği bir yer olduğunu açıklamışlardır. Sosyal medyanın kadın dayanışması için etkili olduğu düşünülmektedir.

“Kendi ifade edebileceği de bir ortam fikirlerini daha çok kişiye ulaştırabiliyor, düşüncelerini daha özgür ifade edebiliyor, bazı sosyal medya platformları aynı düşünde kadınlar buluşma yeri gibi oradan iletişim kuruluyor. Olumlu tarafları da çok fazla” (Kadın, 22, Lise, İlçe).

“Yüzde yüz etkiledi, kadına bir özgüven geldi, uçlardan insanlarda şöyle bir algı oldu bir kadın çıktı dedi ki: Artık erkeğin şiddetine dayanamıyorum. Kendini gündeme getirdi, sosyal medyadan destek geldi, avukatlar tutuldu, insanlara korumalar alındı, değişik şeyler ile baktılar ki kendilerini savunabiliyorlar, böyle olduğu zaman insanlar kendini savunmaya aldı. Neticesinde bir bakış açısı değişikliğine sebep oldu” (Erkek, 35, Lisans, Şehir Merkezi).

Katılımcıların ifadelerinden yola çıkarsak şu an sosyal medya toplumdaki kadınları daha çok tüketim yönünde etkilemektedir. Fakat bilgili olduğu konuları değerlendirip sosyal medya platformları aracılığı ile iş imkânı elde eden kadınlarda mevcuttur. Yani sosyal medya kadınlar için el emeklerini satabilecekleri bir pazar olmaktadır. Sosyal medyanın diğer bir önemi ise kişiler, kendi fikirlerini paylaşabilmektedir, kendi düşüncesindeki kişiler ile iletişim kurabilmektedirler. Sosyal medyanın en önemli etkilerinden birisi de zor durumda olan birisinin problemini anında milyonların öğrenebilmesidir. Bu sayede zor durumda olan kadınlar için sosyal medya dayanışma platformu olmaktadır. Yapılan etkinlikler ses getirirse resmî kurumların kararlarını dahi etkileyebilmektedir.

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Kadın Algısının Değişmesinde Din ve Kültürün Etkisi Bayburt Örneği isimli bu araştırmada, Bayburt şehrinde kadına karşı tutum ve algının zaman içerisindeki değişimi, din ve kültür ilişkisi bağlamında incelenmiştir. Araştırmada, toplumda var olan kadın algısının kültürel ve dini etkilerle nasıl değiştiğini, nasıl yeniden inşa edildiğini, kadınların ve erkeklerin, kadın algısına yönelik düşüncelerinin aynı olup olmadığını, kırsal bölgelerde ve şehir merkezinde yaşayan kişilerin kadına yönelik algılarının aynı olup olmadığını, kadın algısının zaman içerisinde değişip değişmediğini, kadına karşı bakış açısının ne denli değiştiğini, bu değişimin toplumun her yerinde aynı olup olmadığını, toplumun her kesiminden kabul görüp görmediğini incelenmiştir. Araştırma örneklemi, Bayburt il merkezi, Aydıntepe ilçesi, Gökçedere kasabası, Çayırköprü köyünde sosyal- ekonomik durumu farklı olan kadınlar ve erkekler oluşturmaktadır.

Araştırma bulgularına göre, katılımcıların büyük çoğunluğu için inandıkları dinin önemli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Katılımcıların birçok konuda mümkün oldukça inançları doğrultusunda yaşamaya çalışmakta oldukları gözlemlenmiştir. Katılımcılar kısa süreli dini eğitimler almış olsalar da dini bilgileri çoğu konuda zayıftır. Dini bilgileri daha çok aile ve toplum içerisinde görerek, yaşayarak öğrendikleri anlaşılmaktadır. İleri düzey dini bilgiye sahip olan kişiler ise bu konuda lisans derecesinde eğitim almış kişilerdir. Dini bilgiler genel olarak yaş düzeyi arttıkça azalmaktadır. Yaşı daha küçük

olan kişiler daha fazla dini eğitim alabildikleri ve teknolojik imkanlardan daha fazla yararlandıkları için dini konularda daha bilgililerdir.

Her yaş grubunda günlük ibadetlere ve diğer dini ibadetlere kadınlar erkeklerden daha çok katılmaktadır. Yine dini ibadetlere katılım yaşla doğru orantılı olarak artmaktadır. Genel olarak her yaş grubundaki bireyler alkol, zina, hırsızlık gibi dini yasaklardan kaçınmaktadır.

Geleneklerin önemsenip veya önemsenmemesi, yaş grupları ve yaşanan yere göre değişim göstermektedir. Anne babaya saygı, büyüklere saygı, eşlerin birbirine olan saygısı gibi bazı gelenekler dinle bağlantılı olmasının etkisi ile genellikle her yaş kesimi tarafından kabul görerek devam ettirilmeye çalışılmaktadır. Her yaş gurubunda önemsenmesi farklıdır. Bir gelenek daha çok yaş olarak daha genç kesim tarafından değiştirilmektedir. Gelenekleri aşırı önemseyen kişilerin toplum tarafından öğretilen kadın ve erkek rollerini daha fazla devam ettirdiği fakat gelenekleri kısmen önemseyen veya önemsemeyen kişilerin ise toplum tarafından öğretilen kadın ve erkek rollerini daha az devam ettirdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Bayburt toplumunda ataerkil bir toplum yapısı vardır. Erkeğin aile ve toplum içerisindeki konumu kadına göre daha ön plandadır. Kadının aile ve toplum içerisindeki konumu şehir merkezi, kırsal kesim, kırsal kesimin de farklı yerleşim yerlerinde değişmektedir.

Bayburt toplumunda kadına karşı bakış açısındaki en belirgin değişim kadının eğitim alması yönündeki değişimdir. Geçmiş yıllarda zorunlu eğitim dışında kadınların eğitim almasının uygun görülmediği, günümüzde ise kadının eğitime karşı yapılan bir kısıtlamanın uygun görülmediği şeklinde değişim olduğu tespit edilmiştir. Geçmiş yıllarda kadının eğitim almaması yönündeki kültürel baskı daha fazladır, çoğu zaman dini inanış kültürel yapının önüne geçememiştir. Kültürel yapı dini inanıştan daha baskın konumdadır. Geçmiş yıllarda kadının eğitim almaması yönündeki kültürel yapının dini inanıştan da referans aldığı zamanlar olmuştur. Mahremiyet inancı ile kadının eğitim almaması yönündeki anlayışı kültürel yapı desteklemiştir. Son yıllarda ise kadının eğitim alması gerektiği yönünde oluşan bir kültürel yapı vardır. Kadınların eğitim alması gerektiği fikri “kadın erkek eğitim herkese farzdır” inancı ile desteklenmektedir. Bu bağlamda da kültürel yapının dini düşünceden referans aldığı gözlemlenmiştir.

Kadın algısının ve toplum içerisinde kadının konumunun değişmesindeki en önemli etkenlerden birisi kadının eğitim almaya başlamasıdır. Kadınların ileri düzey eğitim almalarında zorunlu eğitim sürelerinin artmasının doğrudan etkisi olduğu tespit edilmiştir.

Kadınlar eğitim alarak, eğitim aldıkları alanlarda çalışmaya başlamışlardır. Aynı dönemde kadınların kamusal alanda çalışması için devlet teşvikleri başlamıştır. Eğitim düzeyi düşük olan kadınların bazıları da bu teşviklerden faydalanarak kamusal alanda çalışmaya başlamıştır. Böylece toplum içerisinde kadın çalışmaz algısı kırılmaya başlamış ve kadınlar toplum içerisinde daha görünür olmaya başlamışlardır. Kadınların toplum içerisinde daha görünür olup ücretli işlerde çalışmaya başlamasının kırsal bölgeler ile şehir merkezinde aynı olmadığı, kırsal bölgelerde de ilçe, kasaba ve köylerinde aynı olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Şehir merkezinde üniversitenin açılması, daha fazla iş imkânının olmasından dolayı şehir merkezinde ücretli bir şekilde çalışan kadınlar daha fazladır. İlçelerde meslek yüksekokulu ve halk eğitim kurslarının olmasından dolayı çalışan kadın oranı kasaba ve köylere göre daha fazladır. Kadınların ücretli olarak çalışabildikleri en az yer köylerdir çünkü imkân kısıtlıdır. Toplumun her kesiminde kadın erkekle aynı ortamda çalışamaz algısının da kırıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Yine de belli yaş grubu üzerindeki kişilerin, kadın evli, çocuk sahibi ve eşinin maddi durumu da iyi ise kadının ev dışında çalışmasını uygun görmedikleri tespit edilmiştir. Kadının ev dışında çalışmasının istemesi veya istenmemesi genellikle kültürel ve sosyal gerekçelerle temellendirildiğini, dini gerekçeler ile temellendirmenin oldukça az olduğunu gözlemlenmiştir.

Toplumun büyük çoğunluğu tarafından kadının ev içi emeği ve tarımsal alandaki emeğinin önemsenmediği anlaşılmıştır. Kadının ciddi bir emeği olsa dahi kadının çalışan ve üreten konumda kabul edilmediği sonucuna varılmıştır.

Kadınların çalıştıkları zaman toplumun büyük bir çoğunluğu tarafından, kadının annelikten doğan sorumluluklarını aksattıkları kabul etmektedir. Kadınların ücretli olarak çalışmasını istemeyen çoğu kişi kadının annelik sorumluluklarını aksattığı, çocukları ile ilgilenemediklerini düşündükleri için kadınların çalışmasını istemedikleri tespit edilmiştir. Toplum içerisinde çok az kişi çocuk bakmanın hem anneye hem de babaya ait bir sorumluluk olduğunu kabul etmektedir.

Kadın çalışmak istediğinde eşi kadının çalışmasını istemezse; büyük çoğunluğa göre aile içi huzursuzluk olacağı gerekçesi ile kadının çalışmaması, işine karşı eşini ve ailesini tercih etmeleri gerekmektedir. Dini gerekçeler ile bu konuyu temellendiren kişiler olsa dahi bu kişiler çok fazla değildir. Çalışan kadınların özellikle genç kadınların bazıları bir meslek sahibi iseler kadınların çalışmak istediklerinde çalışması gerektiği, gerekirse boşanmaları gerektiği fikri ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu toplum genelinde olan bir düşünce değildir. Kadınlar işi ve ailesi arasında kaldığında çok az kadının işini tercih ettiği tespit edilmiştir. Bunlar da genellikle yaşı daha genç olan kadınlardır.

Çoğu erkeğe ve belirli yaş altındaki kadınlara göre meslek grupları arasında bir ayrım olması gerektiği, yaşı daha fazla olan kadınlara göre meslek grupları arasında bir ayrım olmaması gerektiğinin kabul edildiği sonucuna varılmıştır. Erkekler kadınların mental olarak çoğu işi yapacağını düşünseler dahi fiziksel güç gerektiren işleri yapamayacaklarını düşündükleri için meslek grupları arasında bir ayrım olması gerektiğini kabul etmektedirler. Belirli yaş üzerindeki kadınların geçmiş yıllarda güç gerektiren çoğu işi yaptıkları için kadınların her işi yapabileceklerini düşündükleri tespit edilmiştir.

Kadının kazandığı ücret büyük çoğunluğa göre kadında olmalıdır. Maaş kartının özellikle erkekte olması eleştirilmektedir. Kazanılan paranın, emeği kim veriyorsa, kim çaba sarf ediyorsa, kimin alın teri ise onda olması gerektiği görüşü hakimdir. Fakat araştırma esnasında elde edilen bulgulara göre ne kadar böyle düşünülse de kazandığı bütün ücreti eşine vermek zorunda olan kadınların var olduğu anlaşılmaktadır. Evli kişiler arasında kazanılan ücretin kadın veya erkekte olmasından ziyade ortak bir havuzda toplanıp, ortak harcama ve ortak birikim yapılması gerektiği fikri yaygındır. Ortak birikim olması gerektiğini düşünenlerde bireysel olarak maaş kartının kazanılan kişide olması gerektiğinin daha çok kabul edildiği sonucuna varılmıştır.

Kadınların iş hayatında yönetici olmasına toplumdaki kadınların büyük çoğunluğunun olumlu baktığı, bazı kadınların ise kadının birçok sorumluluğu olduğu için kadınların yönetici olmasına olumlu bakmadığı sonucuna varılmıştır. Erkekler ise kadın yönetici ile çalışmış iseler kadın yöneticilerin daha iyi olduğunu kabul ettikleri tespit edilmiştir. Bununla birlikte genel olarak erkeklerin kadınları yönetici olarak istemediği, özellikle yönetici pozisyonunda olan erkeklerin kadın yöneticilere daha mesafeli

oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Belirli yaş üzerindeki kadınlar kendilerini kadınlara daha iyi ifade edebileceğini düşündükleri için kadın yönetici tercih ederken aynı gerekçe ile erkeklerin erkek yönetici tercih ettiği, yaşı daha genç olan kişilerde cinsiyetin bir faktör olmadığı işin ehli olan kişiyi yönetici olarak görmek istedikleri tespit edilmiştir. Toplumda kadınların aktif bir şekilde iş hayatında olmasına tam anlamı ile olumlu bakılmadığı için kadın erkek arasında kalındığı zaman büyük çoğunluğun erkek yönetici istediği sonucuna ulaşılmıştır.

Toplum içerisinde kadınların büyük çoğunluğunun ailesi veya eşinin isteği doğrultusunda oy kullandığı anlaşılmıştır. Aynı aile bireyleri genellikle aynı siyasi düşüncede olmaktadır. Özellikle yerel seçimlerde otuz beş yaş üzeri olan kadınların büyük çoğunluğunun eşinin isteği doğrultusunda oy kullandığı, farklı oy kullanmak isteseler dahi bunu açıkça dile getirmedikleri tespit edilmiştir. Otuz beş yaş altı ileri düzey eğitim almış, kendi ekonomik özgürlüğü olan kadınların ise genellikle kendi istekleri doğrultuda oy kullanabildiği, bunu açıkça ifade edebilen kadınlar olduğu gibi dile getirmeyen, ailesinden saklamak zorunda kalan kadınların da var olduğu anlaşılmıştır. Kadınları eğitim alması, iş hayatına başlaması, partilerin kadın kollarının çalışmaya başlaması, oyların gizli bir şekilde kullanıma özen gösterilmesi gibi uygulamaların olması son yıllarda kadınların daha özgür bir şekilde oy kullanmasını sağladığı sonucuna ulaşılmıştır.

Kadınların seçilme haklarını kullanması noktasında bulgular kadınların iş hayatında yönetici olması konusundaki bulgular ile benzerdir. Kadınların iş hayatında yönetici olmasını isteyen kişiler kadınların seçilme haklarını kullanmalarını istemektedirler. Kadınların iş hayatında yönetici olmasını istemeyen çoğu kişi kadınların seçilme haklarını kullanmasını istememektedir. Yaşı daha genç olan çoğu katılımcıya göre ise cinsiyetin bir kriter olmadığı anlaşılmaktadır. Onlar için liyakat daha önemlidir. Yaşı daha fazla olan katılımcılara göre ise cinsiyet bir nedendir. Kadınlar genellikle kadınları erkekler ise erkekleri istemektedirler. Kırsal bölgeler ve şehir merkezi fark etmeksizin şu an Bayburt halkının büyük çoğunluğuna göre şehir kadın muhtar ve belediye başkanına hazır değildir.

Toplumun büyük çoğunluğu hangi sebeple olursa olsun aile içi şiddete karşıdır. Şiddetin geçmişten gelen kötü bir kültür olduğunu kabul etmektedirler. Kadın ve erkeğin

karşılıklı birbirine itaat etmesi gerektiği kabul edilmektedir. Bazı kişiler, özellikle kadınlar, kadın eşine itaat etmiyorsa veya ona hizmet etmiyorsa erkeğin kadına şiddet uygulama hakkı olduğunu kabul etmektedirler. Geçmiş yıllarda aile içi kadına yönelik şiddet daha fazla iken günümüzde aile içi kadına yönelik şiddetin azaldığı tespit edilmiştir. Çünkü geçmişte erkeğin kadına şiddet uygulayabileceği kabulü vardır. Günümüzde ise kadına yönelik aile içi şiddetin, gençlerin eğitim seviyesinin artması, eğitim seviyelerin arttığı için kadınların hak talep edebilmesi, medya ve sosyal medyalarda bilgilendirme yapılması, şiddet ile alakalı seminerlerin verilmesi, özellikle aile içi şiddeti yönelik kanunların olmasından dolayı erkeklerin şiddet uygulamaktan çekinmesi, evdeki erkek çocukların anneleri babalarına karşı koruması gibi birçok nedenden dolayı azaldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Kadınların evlilik kararını alabilmesinin geçmiş yıllara göre çok değiştiği sonucuna ulaşılmıştır. Yirmi beş yıl öncesi yapılan evliliklerde çoğu zaman kadının fikri dahi sorulmazken bugün son kararı kadınlar vermektedir. Bunda kadının eğitim seviyesinin artmasının önemli bir payı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Sekiz yıllık zorunlu eğitimden sonra kadınların ilk evlilik yaşının arttığı anlaşılmıştır. Görücü usulü yerine hafifletilmiş görücü usulüne dönmüştür. Şu an toplumda kadınlar genellikle evlilik kararını kendisi vermektedir. Görücü usulü olsa dahi son karar kadına aittir. Yirmi- yirmi beş yıl öncesine kadar evlilik yaşı en fazla on sekiz iken şu an on sekiz yaş altı evliliğin neredeyse hiç olmadığı tespit edilmiştir. Evlilik kararı alınırken kadınların erkeklerden daha çok ailesinin fikrine önem verdiğini, ailesinin de tecrübelerini dikkate aldıkları anlaşılmaktadır.

Toplumdaki büyük çoğunluğa göre kadın da erkek de aynı sebeplerden dolayı boşanabilir. Çok az kişi dinen kadının boşanma hakkı olmadığını kabul etmektedir. Bu düşünce toplumda yüzde bir civarındadır. Boşanma noktasında yaşı daha genç olan kişilere göre sebep çok önemli değildir, kişiler evliliklerini devam ettirmek istemiyorsa boşanmaları gerektiğini kabul etmektedirler. Yaşı daha fazla olan ve uzun yıllar evli kalmış kişiler boşanmaya aldatma gibi ciddi gerekçeler yoksa olumlu bakmamaktadırlar. Özellikle belirli yaş üzerindeki kişilere göre aile içi şiddet ileri düzeyde değilse, şiddetin boşanma için bir gerekçe olarak görülmediği tespit edilmiştir. Kadınlar boşanmak istediklerinde birçok problemle karşılaştıkları erkeklerin ise boşanmak istediklerinde kadınlara göre daha rahat boşanabildikleri anlaşılmaktadır. Kadınlar geçmiş yıllarda ne

olursa olsun çoğu zaman boşanamazken; kadının eğitim düzeyinin artması, ekonomik özgürlüğünün olması, ailelerin biraz daha “gelinlikle gittin kefeninle çıkarsın” kabulünün azalması, ailelerin boşanmak istediğinde kadına destek vermesi, toplum içerisinde görülen olumsuz örneklerden alınan dersler ile kadınlar geçmiş yıllara oranla daha rahat boşanabildikleri tespit edilmiştir. Ama bu da sınırlı sayıda kişide vardır. Gözlemlerimize göre kadına karşı algının en az değiştiği noktalardan birisi boşanma konusudur. Başka bir ifadeyle bugün de boşanan kadına olumsuz bir gözle bakılmaktadır.

Toplumdaki çoğu kişiye göre kadın veya erkek fark etmeksizin kişilerin Müslüman olmayan birisi ile evlenmemesi gerekir. Çünkü aralarında var olan dini ve kültürel farklılıklardan dolayı anlaşmazlıkların çıkacağı, evlenen kişilerin evliliklerin uzun süreli olmayacağı görüşü yaygındır. Çünkü dinin ve kültürün insan yaşamını belirleyen önemli bir etken olduğu kabul edilmektedir. Çok az kişiye göre dini inanıştan ziyade kişinin yaşayışı önemlidir ve kadın-erkek Müslüman olmayan birisi ile evlenebilir. Farklı dinlerden evliliklerin onaylayan kişilerin eğitim seviyeleri genellikle yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Araştırmamızda kadınlar geçmiş yıllarda erken evlendirildiği ve katıldığı ailede ekonomiye katkı sağladığı için çeyiz götürdükleri gerekçesi ile kadına aile mirasından pay verilmediği, bunun zamanla bir geleneğe dönüştüğü anlaşılmıştır. Çok nadir olarak kadınlar mirastan pay almıştır. Son yıllarda kadınların eğitim düzeyinin artması, evlilik yaşının artması, aile ile daha fazla vakit geçirmesi, değişen toplumsal algıdan dolayı kadına mirastan pay verilmesi gerektiği algısının oluşmaya başladığı anlaşılmıştır. Bu genellikle erkeklerle eşit seviyede değildir. Kırsal bölgelerde özellikle köy ve kasabalarda tarım toplumu olduğu için erkeğin soyun devam ettiricisi olduğu düşünüldüğü için mirastan daha fazla pay alması gerektiği kabul edilmektedir. Kadına erkekle eşit miras bırakılması halen eleştirilmektedir. Kadın ve erkeğe eşit miras verilmemesi gerektiğini düşünen ve bunu dini temellere dayandıran çok az da olsa vardır. Çok az katılımcı kadınlara daha fazla miras verilmesi gerektiğini düşünmektedir. Kırsal kesimde kadınların büyük çoğunluğu kadın ve erkeğe eşit miras verilmesi gerektiğini düşünseler dahi çocuklarına miras bırakabilecekleri bir malları yoktur. Çünkü kendisi evli olduğu ailede yıllarca çalışsa dahi bir kazanç ve mal elde edememiş, para erkeğin hakimiyetinde kalmıştır. Şehir merkezinde ise yine erkeğe daha fazla miras verilmesi gerektiği kabul edilmektedir. Yaşı daha az ve eğitim seviyesi daha yüksek olan bazı kadınlar tarafından

da böyle düşünöldüğü tespit edilmiştir. Şehir merkezinde son yıllarda kadınlara mirastan daha fazla pay verilmeye başlanmış ve kız çocuklarına aileleri tarafından iş yerleri açılmaya başlanmıştır. Fakat bu çok yaygın bir durum değildir.

Hz. Peygamberden sonra kadınların toplumdaki konumunun iyileştirilmesi “cennetin annelerin ayakları altında olduğı” ve “kadının Allah’ın emaneti” olması gibi sebeplerle çoğı kişi İslam dininin kadına aşırı değeri verdiğini kabul etmektedir. Kadının anne olarak değeri olduğı dini inancının, kültüre yansması toplumsal yaşayış içerisinde gözlemlenmektedir. Bu bağlamda dini inancı ön plan tutan çoğı kişinin kadının Allah’ın emaneti olduğı inancı sebebiyle eşlerine şiddet uygulamadığı tespit edilmiştir. Öte yandan Hz. Peygamber döneminde yaşayan kadınların konumunun pek bilinmediğı anlaşılmıştır. Aynı şekilde İslam hukukunda tartışılan kadın meseleleri veya hadis literatüründe olan kadınlarla alakalı hadisleri çoğı kişi bilmemektedir. Kadınlar hakkında rivayet edilen olumsuz hadisleri kimsenin bilmediğı anlaşılmaktadır. Olumsuz hadis kültürü ile oluşmuş geleneksel İslami algının izleri toplumda çok fazla olduğı gözlemlenmiştir. Bu olumsuzlukların daha çok kültürel yapıdan kaynaklandığı kabul edilmektedir.

Toplum içerisinde birçok noktada erkeklerin kadınlardan daha avantajlı konumda olduğı sonucuna ulaşılmıştır. Kadınlar son yıllarda birçok hak elde etseler dahi erkeklerin avantajlı konumu aile ve toplum içerisinde devam etmektedir. Yaşı daha büyük olan kadınlar ve erkekler; erkeklerin ve kadınların avantaj noktasında eşitlenmeye başladığını düşündükleri tespit edilmiştir. Çünkü erkeğin geçmişte var olan birçok avantajını yitirdiğı, kadının aile ve toplum içerisinde birçok haktan mahkûm edilmesinin günümüz toplumunda olmadığı kabul edilmektedir. Yaşı daha genç olan kişiler ise kadınlar avantaj elde etseler dahi erkeklerin halen daha avantajlı konumda olduklarını düşündükleri tespit edilmiştir. Yaşı genç olan çok az erkek katılımcı kadın ve erkeğin artık avantaj noktasında eşit olduğunu kabul etmektedir. Araştırmada birçok noktada erkeklerin toplumda avantajlı konuma sahip olduğı gibi aile ve toplum içerisinde genellikle üstün kabul edildikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Kadın erkek arasında herhangi bir üstünlük olup olmadığı konusunda bulgular ise değişkendir. Özellikle kasabada eğitim düzeyi fark etmeksizin çoğı kadın ve erkeğin erkeklerin daha üstün olduğunu ve olması gerektiğini kabul ettiğı tespit edilmiştir.

Köylerde ise belirli yaş üzerinde olan erkeklerin, erkeğin üstün olması gerektiğini kabul ettikleri sonucuna ulaşmışlardır. Şehir merkezi ve ilçede ise erkek üstünlüğünü kabul eden kadın ve erkekler olsa dahi çoğunluğun kadın ve erkekleri eşit kabul ettikleri sonucuna ulaşmışlardır.

Toplum içerisinde kadın ve erkeğin rolünü belirleyenin ağırlıklı olarak kültürel yapı olduğu, kültürün baskın konumda olduğu tespit edilmiştir. Fakat dinden bağımsız bir kültürel yapı değil dinden temel alan kültürel yapı olduğu anlaşılmaktadır. Toplumdaki dini inanış ile kültürel yapı o kadar iç içe geçmiştir ki birbirinden ayırmak imkansızdır.

Son yıllarda şehrin her kesiminde kadının aile ve toplum içerisindeki konumunun değiştiği sonucuna varılmıştır. Bu değişimin en temel sebeplerinden birisinin erkeklerin eğitim seviyesinin yükselmesi ve kadınların ileri düzey eğitim almaya başlamasından kaynaklı olduğu tespit edilmiştir. Diğer bir sebebin ise şehre kurulan üniversitenin olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü Bayburt şehrine üniversitenin kurulması ile beraber şehrin sosyal ve kültürel hayatında canlılık olup değiştiği, kadınların sosyal hayatta olmasının daha alışılmış bir durum olmaya başladığı tespit edilmiştir. Aynı zamanda şehirdeki kadınların lisans eğitimi almasını daha kolaylaştırdığı anlaşılmaktadır. Kadınların çalışmaya başlaması konusunda özellikle ileri düzey eğitim alması dahi devlet destekleri ile iş hayatına atılabilen kadınlarında çalışması ile kadına karşı algının değiştiği sonucuna ulaşmıştır. Devlet tarafından kadına yönelik aile içi şiddeti engellemeye yönelik yapılan düzenlemelerin özellikle kırsal kesimde kadına yönelik aile içi şiddeti önlemede önemli bir rolü olduğu tespit edilmiştir. Medya ve sosyal medyanın kadınlar üzerinde olumlu veya olumsuz etkisi olsa dahi, kadınların seslerini duyurabilmekte önemli bir fonksiyonu olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Sonuç olarak toplumda kadın algısı oluşurken kültürel yapı daha baskın olsa dahi her zaman dini inanıştan kendisine referans bulup destek almış kültürel yapı dini inanışla desteklenmiştir. Örneğin kadınların ev dışında ücretli işlerde çalışması uygun kabul edilmediği zaman; kadının çalışmasını kadın-erkek bir arada bulunmasının uygun olmadığını, kadının namahrem ortamında bulunmasının uygun olmadığı şeklinde dini bir temele dayandırılmıştır. Kadının çalışması gerektiği düşünüldüğü zaman ise; Hz. Hatice'nin kervanları olması, Hz. Aişe'nin ordu komutanlığı yapması örnek verilerek kadınların çalışması dini bir temele dayandırılmaktadır. Toplumun kültürel yapısı,

düşüncel yapısı çoğu zaman dini düşünceden referans almakta ve dini düşünce ile kendini desteklemektedir. Dinin meşrulaştırma gücüne toplumda çoğu zaman başvurulmaktadır.

Kadının toplum içerisindeki konumunun nasıl olduğu ve olması gerektiği yönündeki kabuller incelendiğinde, kişilerin eğitim düzeyini, dini inancını, ekonomik gelirini, yaş aralığını baz alarak belli kategorilerle kesin çizgilerle ayırarak değerlendirmek mümkün gözükmemektedir. Şu bir gerçektir ki kadının eğitim düzeyinin artması ile aile ve toplum içerisindeki konumu daha belirginleşmiş ve daha iyi bir yere gelmiştir. Kadın birçok hakkını daha özgür bir şekilde kullanmaya başlamıştır. Ama en nihayetinde kadının aile ve toplum içerisindeki konumunu belirleyen kadının kendisidir. Kadının kendini nerede görmek istediği kendini nerede konumlandığı çok önemlidir. Kadınların değişim için ellerine fırsat geçtiğinde bunu değerlendirdikleri mi yoksa mevcut öğretileni mi devam ettirdikleri çok önemlidir.

KAYNAKÇA:

Acar, Feride. “Türkiye’de İslamcı Hareket ve Kadın/ Kadın Dergileri ve Bir Grup Üniversite Öğrencisi Üzerinde Bir İnceleme”. haz. Şirin Tekeli. *1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar*. 73-90. İstanbul: İletişim, 7. Basım, 2020.

Acar, Halil İbrahim. “Evlenme Engeli Olarak Din Farkı”. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 0/7 (Haziran 2012), 21-46.

Acar, Halil İbrahim. “Talak”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. 39/ 496-500. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010.

Adak, Mutlu. “Yer Adı Olarak Bayburt”, 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum ve Eğitim Bilimleri Araştırma Dergisi 9/26 (2020), 559- 573.

Ağçoban, Sıddık. “Kadın Olgusunun Kültürel Gelişimi ve İslam’da Kadının Yeri Üzerine Tartışmalar”, Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2/1 (2016), 14- 24.

Albayrak, H. Şule. “İslam’da Kadın Tartışmalarında Geleneğe Özcü Yaklaşımın Eleştiri ve Alternatif Bir Gelenek Okuması”. Ed. H. Şule, Albayrak. *Kadın Olmak İslam, Gelenek Modernlik ve Ötesi*. 397- 419. İstanbul: İz Yayıncılık, 2019.

Altuntaş, Nezhat. “Kadın ve Bir Kimlik Olarak Araçsallaşan İslam: Almanya’da Karşılaştırmalı Bir İnceleme”. Mehmet Ali Kirman- Abdullah Özbolat. *Kültür ve Din*. 277-310 Adana: Karahan Kitapevi, 2019.

AK, <http://www.aydintepe.gov.tr/tarihce>. Erişim, 3 Mayıs 2021.

Akdemir, Salih. “Tarih Boyunca ve Kur’an-ı Kerimde Kadın”. *İslami Araştırmalar* 10/4 (1997), 249- 258.

Akdoğan, Ali. “Kültür ve Din”. ed. Niyazi Akyüz- İhsan Çapçioğlu. *Din Sosyolojisi*. 393- 407. Ankara: Grafiker, 5. Basım, 2018.

Akyol, Aylin. *Anneliğin Kadın Çalışmalar Üzerinde Etkileri: Yorumsamacı Bir Alan Araştırması* Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018.

Akyüz, Niyazi. *Gecekondularda Dini Hayat ve Kentlileşme*. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, 2007.

Akyüz, Niyazi- Çapçioğlu, İhsan. “Dini Tecrübenin İfade Şekilleri”. ed. Niyazi Akyüz-İhsan Çapçioğlu. *Din Sosyolojisi*. 48-56. Ankara: Grafiker, 5. Basım, 2018.

Ali, Zehra. *İslami Feminizmler*. çev. Öykü Elitez. İstanbul: İletişim, 3. Basım, 2019.

Altınay, Ramazan. *Emevilerde Günlük Yaşam*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2006.

Altındal, Yonca. “Erkeksi Siyasetin “Erk”siz Dublörleri”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 12/21 (2019), 351-367.

Arıkan, Çiğdem. *Halkın Boşanmaya İlişkin Tutumları Araştırması*. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu Başkanlığı, 1996.

Arsel İlhan. *Şeriat ve Kadın*. İstanbul: Kaynak Yayınları, 26. Basım, 2020.

Arslan, Celil – Çötheli, Methiye Gül. “Anadolu-Türk Şehri Tarihinde Bayburt Kenti ve Anıtsal (Kamusal) Yapı Mirası”. *Avrasya Uluslararası Araştırma Dergisi* 3/6 (2015), 187-219

Aslantepe, Gülay. “Kadın İstihdamının Artırılması ve ILO Sözleşmeleri”. ed. Ahmet Makal -Gülay Toksöz. *Geçmişten Günümüze Türkiye’de Kadın Emegi*. 135- 142. Ankara: İmge Kitabevi, 2015.

Ateş, Ali Osman. *Hadis Temelli Kalıp Yargılarda Kadın*. İstanbul: Beyan, 3. Basım, 2015.

Ateş, Ali Osman. “Kur’an ve Sünnet’in Kadına Bakışı”. *Dini ve Toplumsal Boyutlarıyla Cinsiyet*. ed. M.Faruk Bayraktar İstanbul: Vesta Ofset, 2012.

Ayata, Ayşe Güneş. “Türkiye’de Kadının Siyasete Katılımı”. haz. Şirin Tekeli. *1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar*. 261-278. İstanbul: İletişim, 7. Basım, 2020.

Aytaç, Serpil, vd. “Kadına Yönelik Şiddetin Dünü, Bugünü, yarını: Kestirim Tabanlı Bir Araştırma”. *Istanbul Journal Of Sociological Studies* 54 (Aralık 2016), 275-297.

Bakan, Tevhit. “Sünnete Göre Kadınların Toplu İbadeti Ya Da Cemaat Namazı”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 30 (2008), 41-92.

- Bakırcı, Mustafa. *Üç Nesil Üç Hayat Dini ve Kültürel Değişim*. İstanbul: Bir Yayıncılık, 2019.
- Baktır, Mustafa. “İslam’da Kadının Çalışma Şartları” *Sosyal Hayatta Kadın*. 109-142. İstanbul: Ensar Neşriyat, 1996.
- Başak, Suna. “Toplumsal Cinsiyet”. ed. İhsan Çapçioğlu-Hayati Beşirli. *Sosyoloji’ye Giriş* 211- 244. Ankara: Grafiker, 2013.
- Bayındır, Abdulaziz. “Günümüzde Ailede Meydana Gelen İhtilaflar ve Sebepleri”. *Sosyal Hayatta Kadın*. 231-254. İstanbul: Ensar Neşriyat, 1996.
- Bayındır, Abdulaziz. “İslami Açından Toplumsal Cinsiyet”, *Dini ve Toplumsal Boyutlarıyla Cinsiyet*, ed. M.Faruk Bayraktar. 56-84. İstanbul: Vesta Ofset, 2012.
- BB, Bayburt Belediyesi. Erişim 5 Mayıs 2021. <https://www.bayburt.bel.tr/content/331/Ekonomik/Veriler>
- Bener, Muhammet. *Dindarlık ve Eş Seçimi İlişkisi (SDÜ Örneği)*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011.
- Berktaş, Fatmagül. *Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın Hristiyanlık’ta ve İslamiyet’te Kadının Statüsüne Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım*. İstanbul: Metis, 7. Basım, 2019.
- Bostancı, Naci. “Toplum ve Kültür”. *Sosyolojiye Giriş*. mlf. İhsan Sezal. 79-104. İstanbul: Beta, 4. Basım, 2012.
- BV, Bayburt Valiliği. Erişim 3 Mayıs 2021. <http://www.bayburt.gov.tr/tarihce>. 2021.
- Bv, Çvb. Bayburt Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü. Erişim 2 Mayıs 2021. <https://bayburt.csb.gov.tr/cografi-yapisi>.
- Can, Yücel- Aksu, Nazlı Buket. “Boşanma Sürecinde ve Sonrasında Kadın”. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 15/58 (2016), 888-902.
- Cooray, Arusha. “Gender inequality in education: Political institutions or culture and religion? Gender inequality in education: Political institutions or culture and religion?”. *European Journal Of Political Economy*, 27/2 2011, 268- 280.
- Coşkun, Ali. *Sosyal Değişme Kadın ve Din*. İstanbul: Rağbet, 2011.

Coşkun, Ali. “Toplumsal Düşünce Tarihinde Din Sorunu”. der/çev. Ali Çoskun. *Din Toplum ve Kültür Din Sosyolojisi ve Antropolojisine Giriş*. 7-23. İstanbul: İz, 2. Basım, 2013.

Coştu, Yakup. *Toplumsallaşma Sürecinde Dindarlığı Etkileyen Faktörler (Samsun Örneği)*. Samsun: Ondokuzmayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi 2019.

Creswell, John W. *Nitel Araştırma Yöntemleri Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*. Çev.ed. Mesut Bütün- Selçuk Beşir Demir Ankara: Siyasal Kitapevi, 6. Basım, 2021.

Cuche, Deny. *Sosyal Bilimlerde Kültür Kavramı*. çev. Turgut Arnas. İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 2004.

Çakır, Serpil. *Osmanlı Kadın Hareketi*. İstanbul: Metis, 2019.

Çalışma Yaşamında Kadınlara Yönelik Şiddet ve Tacizle Mücadele El Kitabı. Ankara: ILO Ankara, 2019.

Çapçioğlu, İhsan. *Sosyal Değişme Sürecinde Din ve Kadının Toplumsal Konumu (Kastamonu Örneği)* Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2003.

Çelebi, Evliya. *Günümüz Türkçesi ile Evliya Çelebinin Seyahatnamesi: Bursa- Bolu- Trabzon-Erzurum- Azerbeycan- Kafkasya-Kırım- Girit*. haz. Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman. İstanbul: YKY, 2.Cilt, 2. Kitap. 2008.

Çiğdem Süleyman, “Bayburt/Aydıntepe Yüzey Araştırması Işığında Bölgenin Eski Çağ Tarihinin Değerlendirilmesi”, Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi, 0/30 (2013), 65-81.

Dayıoğlu, Metem- Başlevent Cem. “Türkiye’de Gelir Dağılımının ve Yoksulluğun Toplumsal Cinsiyet Boyutları”. der. Saniye Dedeoğlu- Adem Yavuz Elveren. *Türkiye’de Refah Devleti ve Kadın* 127- 158. İstanbul: İletişim, 2. Basım, 2017.

Dedeoğlu, Saniye. “Türkiye’de Refah Devleti, Toplumsal Cinsiyet ve Kadın İstihdamı. der. Saniye Dedeoğlu- Adem Yavuz Elveren. *Türkiye’de Refah Devleti ve Kadın* 211- 230. İstanbul: İletişim, 2. Basım, 2017.

Delaney, Celaney. *Tohum ve Toprak*. çev. Selda Somuncuoğlu- Aksu Bora. İstanbul: İletişim, 7. Basım, 2018.

- Demir Gürdal, Ayça. Odabaş, Zuhale Yonca. “Kadın ve Miras Sosyolojik Bir Değerlendirme” *Folklor/Edebiyat* 20/78 (2014), 37-50.
- Demir, Zekiye. “Kadınların Siyasete Katılımı ve Katılımı Artırmaya Yönelik Stratejiler”. *Kadem Kadın Araştırmaları Dergisi* 1/ 2 (2015) 35- 59.
- Demir, Zekiye. “Kadının Ücret Karşılığı Çalışması Konusunda Din İşleri Yüksek Kurulu’na Gelen Sorular”. *Dini Araştırmalar Dergisi* 51/24 (Aralık 2018), 81-106.
- Demir, Zekiye. “Kendini ‘Dindar’ Olarak Tanımlayan Erkeklerin Kadının Çalışmasına Karşı Bakışı”. *Eski Yeni* 39 (Eylül 2019), 323- 346.
- Donovan, Josephine. *Feminist Teori*. çev. Aksu. Bora vd. İstanbul: İletişim, 10 basım, 2015.
- Dökmen, Zehra. *Toplumsal Cinsiyet Sosyal Psikolojik Açıklamalar*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2009.
- Dölek, İpek. Feminist Kristoloji Bağlamında Yeni Ahit Metinlerindeki Kadınların Konumu ve Rolü, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 2/2 2019, 190-208.
- Dönmezer, Sulhi. *Sosyoloji*. İstanbul: Beta.10. basım, 1990.
- Duman, Ali. “Sadaka”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. 35/ 383- 384. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2008.
- Durkheim, Emile. *Dini Hayatın İlk Biçimleri*. çev. Fuat Aydın. Ankara: Ataç Yayınları, 3. Basım, 2018.
- Eagleton, Terry. *Kültür Yorumları*. Çev. Özge Çelik. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2. Basım, 2011.
- Ecevit, Yıldız. “Feminist Sosyal Politika Bağlamında Türkiye’de Çocuk Bakımı ve Eğitimine İki Paradigmadan Doğru Bakmak”. ed. Ahmet Makal – Gülay Toksöz. *Geçmişten Günümüze Türkiye’de Kadın Emeği* 185-222. Ankara: İmge Kitabevi, 2015.
- Ecevit, Yıldız. Kentsel Üretim Sürecinde Kadın Emeğinin Konumu ve Değişen Biçimleri. haz. Şirin Tekeli. *1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar*. 105-114. İstanbul: İletişim, 7. Basım, 2020.

Eliacık, Muhittin. “Bayburt/Hart’ta Şeyh Eşref İsyanına Dair Osmanlı Arşiv Belgeleri” Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 5/1 (Haziran 2015). 119-140.

Emir, Mete. *Kültürün Kale Kenti Bayburt*. Ankara: Bekder Yayınları, 2011.

Eralp, Anıl- Şahika Gökmen, Şahika. “Ortalama Evlilik Yaşının Yükselmesini Etkileyen Faktörler ve Cinsiyete Göre Farklılıklar”. *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 7/2 (2020), 395-412.

Eren, Altay. “Korku Kültürü, Değerler Kültür ve Şiddet”. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 8/8 (Mart 2005).

Erkek, Seyida- Karagöz, Hakan. *Kadının İş hayatındaki Yeri ve Karşılaştığı Sorunlar*. Konya: Konya Ticaret Odası Etüt-Araştırma Servisi, 2009.

Erol Eroğlu, “Geçmişten Günümüze Sosyal Normlar”, *Akademik Bakış Dergisi*, 50 (Ağustos 2015), 299- 308.

Fichter, Joseph. *Sosyoloji Nedir*. çev. Nilgün Çelebi. Ankara: Anı Yayıncılık, 4. Basım. 2019.

Freyer, Hans. *Din Sosyolojisi*. çev. Turgut Kalpsüz. Ankara: Doğu Batı, 2 baskı, 2016.

Furseht, Inger - Repstad, Pal. *Din Sosyolojisine Giriş Klasik ve Çağdaş Kurumlar*. çev. İhsan Çapçioğlu- Halil Aydınalp. Ankara: Birleşik, 2 basım, 2013.

Gannuşi, el Raşid. *Kur’an ve Yaşam Arasında Kadın*. çev. Muhammet Coşkun. İstanbul: Mana Yayınları, 2. Basım, 2017.

GB. *Gökçedere Belediyesi*. Erişim 4 Mayıs 2021. <https://www.gokcedere.bel.tr/hakkimizda.aspx>

Giddens, Anthony. *Sosyoloji* çev. Hüseyin Özel vd. İstanbul: Kırmızı, 2013.

Gök, Fatma. “Türkiye’de Eğitim ve Kadınlar”. haz. Şirin Tekeli. *1980’ler Türkiye’nde Kadın Bakış Açısından Kadınlar*. 161-176. İstanbul: İletişim, 7. Basım, 2020.

Gökalp, Ziya. *Türkçülüğün Esasları*. Ankara: Panama, 2020.

Güler, İlhami. “Kur’an’da Kadın Erkek Eşitsizliğinin Temelleri”. *İslami Araştırmalar* 10/4 (1997), 296-303.

- Güneş, Abdurrahman. “Sosyolojik Olarak Din ve Toplum İlişkileri”. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 24/1 (2014). 153- 164.
- Gürbüz, Sait- Şahin, Faruk. *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri Felsefe- Yöntem- Analiz*. Ankara: Seçkin, 3 basım, 2016.
- Güvenç, Bozkurt. *Kültürün ABC’si*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 6. Basım. 2013.
- Göle, Nilüfer. *Modern Mahrem Medeniyet ve Örtünme*. İstanbul: Metis Yayınları, 11. Basım, 2011.
- Hacıhasanzade, Feridun. *İlçe, Belde ve Köyleriyle Bayburt*. İstanbul: Nef Yayınları, 2014.
- Huliy, Behiy. *Müslüman Kadının Aile ve Toplumdaki Yeri*. çev. Mustafa Özcan. İstanbul: Özgü Yayınları, 2017.
- İpçioğlu, İsa. Eğilmez, Özüm. Şen, Hilal. “Cam Tavan Sendromu: İnsan Kaynakları Yöneticiler Bağlamında Bir Araştırma”, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 10/25 (Eylül 2018), 686-709.
- Jenks, Chris. (ed). *Temel Sosyolojik Dikotomiler*. çev, ed. İhsan Çapçioğlu Ankara: Birleşik, 2012.
- Kamacı, Fatımatüz Zehra. “Hz. Peygamber Döneminde Kadın Olmak”. Ed. H. Şule, Albayrak. *Kadın Olmak İslam, Gelenek Modernlik ve Ötesi*. 175-203. İstanbul: İz Yayıncılık, 2019.
- Kandiyoti, Deniz. *Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler*. çev. Aksu Bora vd. İstanbul: Metis, 6 basım, 2019.
- Karadeniz, H. Basri. “Bayburt Adı Hakkında”, *Türk Dünyası Tarih Dergisi* 127 (1997), 6-8.
- Karakoyunlu, Sadri. *Bayburt Tarihi*. Ankara: Kültür Ofset, 1990.
- Karaman, Esra Dudu- Doğan, Neva. “Annelik Rolü Üzerine: Kadının Annelik Kimliği Üzerinden Tahakküm Altına Alınması”. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi* 6/2 (Eylül 2018), 1475- 1496.
- Karaman, Hayrettin. “Günümüzde Çalışan Müslüman Kadın Problemi” *Sosyal Hayatta Kadın*. 289-310. İstanbul: Ensar Neşriyat, 1996.

- Karaman, Hayrettin. *İslam'da Kadın ve Aile*. İstanbul: Ensar Yayınları, 2010.
- Karapınar, Rukiye. *Tefvizi Talak*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Karasar, Niyazi. *Bilimsel Araştırma Yöntemi Kavramlar İlkeler Teknikler*. Ankara: Nobel Yayıncılık, 36. Basım, 2020.
- Keddal, Gökhay. “Üniversite Öğrencilerinin Evliliğe İlişkin Tutumlarının Yordayıcısı Olarak Eş Seçme Stratejileri ve Cinsiyet Rol Algıları”. Malatya: İnönü Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Keskin, Timur. *İl Oluşunun 10. Yılında Bayburt Tarihi*. Bayburt: Bayburt Valiliği Yayınları, 2000.
- Kılıç, Recep. *Din ve Kültür İlişkisi Üzerine*. İstanbul: Ötüken, 2015.
- Kırbaçoğlu, Mehmet Hayri. “Kadın Konusunda Kur'an'a Yöneltilen Başlıca Eleştiriler”, *İslami Araştırmalar* 10/4 (1997), 259- 270.
- Köysüren Çınar, Aliye. *Kültürel ve Dini Algıda Toplumsal Cinsiyet*. İstanbul: Sentez, 2. Basım, 2016.
- Kur'an-ı Kerim Meali. Çev. Ali Bulaç. İstanbul: Çıra Yayınları, 11. Basım. 2013.
- Kurt, Abdurrahman. Toplum ve Din. *Sosyolojiye Giriş*. mlf. İhsan Sezal. 394-453. İstanbul: Beta, 4. Basım, 2012.
- Kümbetoğlu, Belkıs. vd. “Gıda, Tekstil ve Hizmet Sektörlerinde Kayıtdışı Çalışan Kadın İşçiler”. ed. Ahmet Makal – Gülay Toksöz. *Geçmişten Günümüze Türkiye'de Kadın Emeği*. 255-298. Ankara: İmge Kitabevi, 2015.
- Lewins, Frank. *Sosyal Bilim Metodolojisi Eleştirel Bir Giriş*. çev. Abdulvahap Taştan. Antalya: Lotus Yayınevi, 2017.
- Macit, Mustafa. “Geleneksel Hayır Anlayışının Modern Görünümleri: Kermesler”. ed. Mehmet Ali Kirman- Abdullah Özbolat. *Kültür ve Din*. 113-138. Adana: Karahan Kitapevi, 2. Basım, 2019.
- Maşalı, Münteha. “Fıkhi Düşünde Kadın: Bir Tasvir Denemesi”. Ed. H. Şule, Albayrak. *Kadın Olmak İslam, Gelenek Modernlik ve Ötesi*. 243-270. İstanbul: İz Yayıncılık, 2019.

Memiş, Emel- Öneş, Umut- Kızılırmak, Burça. “Kadınların Ev- Kadınlaştırılması: Ücretli ve Karşılıksız Emeğin Toplumsal Cinsiyet Temelli Bir Analizi”. der. Saniye Dedeoğlu- Adem Yavuz Elveren. *Türkiye’de Refah Devleti ve Kadın*. 159-182. İstanbul: İletişim, 2. Basım, 2007.

Memiş, Gülcan. *Bayburt Tarihi (Tarih, Kültür, Yer Adları)*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.

Merriam, Sharan B. *Nitel Araştırma Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber*. Çev.ed. Selahattin Turan Ankara: Nobel, 3. Basım, 2018.

Miroğlu, İsmet. “Bayburt”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. 5/ 225 228. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1992.

Muhsin, Amine Wedud. *Kur’an ve Kadın*. Çev. Nazife Şişman. İstanbul: İz Yayınları, 2000. NF. Nufusune. Erişim 4 Mayıs 2021. <https://www.nufusune.com/>.

Oğuzhan, Zekiye. *Bir Başörtüsü Günlüğü* (İstanbul: İz Yayıncılık, 1998).

Okiç, Muhammed Tayyip. *İslamiyette Kadın Öğretimi*. Ankara: Atlas Kitap, 2021.

Okumuş, Ejder. *Dinin Meşrulaştırma Gücü*. İstanbul: Ark, 2015.

Okumuş, Ejder. *Din Sosyolojisi*. Ankara: Maarif Mektepleri, 2018.

Okumuş, Ejder. *Din ve Kültür*. Ankara: Maarif Mektepleri, 2017.

Okumuş, Ejder. *Din ve Toplumsal Çatışma*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2017.

Okumuş, Ejder. “Kadın Dindarlığının Din Sosyolojisi- Bir Giriş Denemesi”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 20/1 (Mart 2020), 129-164.

Okumuş, Ejder. *Toplumsal Değişme ve Din*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2012.

Okutan, Birsan Banu. *Popüler Kültür Din ve Kadın*. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2013.

Okuyan, Mehmet. “Kadına Yönelik Şiddete Kur’an’ın Bakışı”. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 23/23 (Haziran 2017), 93-134.

Orçan, Mustafa. *Kır ve Kent Hayatında Kadın Profili*. Ankara: Harf Eğitim Yayıncılığı, 2008.

Önder, Nurcan. “Türkiye’de Kadının İşgücünün Görünümü”. *Çalışma Dünyası Dergisi* 1/1 (Eylül 2013), 35-61.

Özar, Şemsa. “Türkiye’de 1980 Sonrası Dönemde Kadın Emeği ve İstihdamı Politikaları Kadın Hareketi, Sendikalar, Devlet ve İşveren Kuruluşları”. ed. Ahmet Makal – Gülay Toksöz. *Geçmişten Günümüze Türkiye’de Kadın Emeği* 223-254. Ankara: İmge Kitabevi, 2015.

Özbay, Ferhunde. *Kadın Emeği Seçme Yazılar*. İstanbul: İletişim, 2019.

Özbay, Ferhunde. “Kadınların Ev İçi ve Ev Dışı Uğraşlarındaki Değişme”. haz. Şirin Tekeli. *1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar*. 115- 140. İstanbul: İletişim, 7. Basım, 2020.

Özcan, Yusuf Ziya- Özbay, Özden. “Sosyolojide Yöntem”. *Sosyolojiye Giriş*. mlf. İhsan Sezal. 79-104. İstanbul: Beta, 4. Basım, 2012.

Özdoğru Erdoğan, Halide Nur. *Kırsal Yaşamda Kadın ve Din (Konya Örneği)*. Konya: Çizgi Kitap Evi, 2010.

Özger, Yunus. *XIX. Yüzyılda Bayburt (1830-1900)*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2007.

Öztürk, Meryem Demet. *Türkiye’de Kadın Girişimcilik: Kadınları Girişimciliğe Yönelten Faktörler, Karşılaştıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri*. İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi, Dış Ticaret Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016.

Öztürk, Mustafa. *Cahiliyeden İslamiyet’e Kadın* Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2. basım, 2013.

Pınarcıoğlu, Nihal Şirin “Eril Siyasette Kadın Temsili (Mi?)” *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi* 7/1 (2017), 12-24.

Saktanber, Ayşe. “Türkiye’de Medyada Kadın: Serbest, Müsait Kadın veya İyi Eş, Fedakar Anne”. haz. Şirin Tekeli. *1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar*. 187-206. İstanbul: İletişim, 7. Basım, 2020.

Sambur, Bilal. “Din ve Ataerkillik Kıskaçında Kadın”, Şarkul Avsat (18 Nisan 2021). <https://turkish.profd-r-bilal-sambur/din-ve-ataerkil>.

Sancar, Serpil. *Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti Erkekler Devlet, Kadınlar Aile Kurar* İstanbul: İletişim, 4. Basım, 2017.

- Savaş, Rıza. *İslam'ın İlk Asrında Kadın*. İstanbul: Siyer Yayınları, 2 basım, 2019.
- Sertel, Sabiha. *Kadınlığa Dair*. der. Hamit Ertem İstanbul: Sel Yayıncılık, 2019.
- Sezal, İhsan. Toplum ve Aile. *Sosyolojiye Giriş*. mlf. İhsan Sezal. 134-165. İstanbul: Beta, 4. Basım, 2012.
- Sezen, Yummi. *Kültür ve Din Türk- İslam Örneği*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2 basım, 2015.
- Slattey, Martin. *Sosyolojide Temel Fikirler*. çev. Ümit Tatlıcan- Gülhan Demiriz. İstanbul: Sentez, 6 basım, 2014.
- Smith, Sharon. *Kadınlar ve Sosyalizm*. çev. Etkin Bilen Atalay. İstanbul: Yordam Kitap, 2. Basım, 2016.
- Songur, Funda. “Geçmişten Günümüze Aydıntepe: Tarih, Kültür ve Ekonomi”. Mavi Atlas Dergisi 5/1 2017, 238-268.
- Subaşı, Necdet. *Din Sosyolojisi*. İstanbul. Dem, 2. Basım, 2017.
- Subaşı, Necdet. “Din ve Kadın Konulu Çalışmalarda Akademik Özgünlük ve Sahicilik Sorunu”. Divan Disiplinler Arası Çalışmalar Dergisi. 17/32 2012, 39-55.
- Şentürk, Mustafa. “Tefsir Literatüründe Müslüman Kadınların Ehli Kitap Erkekleri ile Evlen-me (me)leri Meselesi. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 32 (2015), 65-108.
- Taplamacıoğlu, Mehmet. “Yaşlara Göre Dini Yaşayışın Şiddet ve Kesafeti Üzerine Bir Anket Denemesi. A.Ü.İ.F.D. 1962. 141-151.
- Taslaman, Caner- Taslaman, Feryal. *İslam ve Kadın*. İstanbul: İstanbul Yayınevi, 6. Basım. 2020.
- Taş, Kemalettin. Sosyolojik Din Tanımları. ed. Niyazi Akyüz- İhsan Çapçioğlu. *Din Sosyolojisi*. 37-43. Ankara: Grafiker, 5. Basım, 2018.
- Tezcan, Sabahat- Çoşkun, Yadiğâr. “Türkiye’de Yirminci Yüzyılın Son çeyreğinde Kadınlarda İlk Evlenme Yaşı Değişimi ve İlk Günümüz Evlilik Özellikleri”. *Nüfus Bilim Dergisi* 26 (2004), 15-34.

Toksöz, Gülay. “Kalkınmada Farklı Yörüngeler Kadın İstihdamında Farklı Örüntüler Işığında Türkiye’de Kadın İstihdamı”. ed. Ahmet Makal – Gülay Toksöz. *Geçmişten Günümüze Türkiye’de Kadın Emeği* 143-168. Ankara: İmge Kitabevi, 2015.

Tuksal Şefkatli, Hidayet. *Kadın Karşısı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri*. Ankara: Otto, 4 Basım, 2012.

Turgut, Mustafa (ed). *Türkiye Aile Değerleri Araştırması*. T.C Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 2010.

Turhan, Mümtaz. *Kültür Değişimleri Sosyal Psikoloji Bakımından Bir Tetkik*. Ankara: Altınordu, 5. Basım. 2020

TÜİK, Türkiye İstatistik Kurumu, İstatistiklerle Çocuk 2019. Erişim 2021. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Cocuk-2019-33733>.

TÜİK, Türkiye İstatistik Kurumu, İstatistikler Kadın 2015. Erişim 2021. <https://data.tuik.gov.tr/>.

TÜİK, Türkiye İstatistik Kurumu, İstatistiklerle Kadın 2018. Erişim 2021. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Kadin-2018-30707>.

Tümer, Günay. “Çeşitli Yönleriyle Din”. AÜİF Dergisi, XXVIII (1986), 213- 267.

Tümer, Günay. *Din*. TDV İslam Ansiklopedisi. 9/314-315. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.

Uluocak, Şeref. “Sosyal Araştırma Yöntem ve Teknikleri”. ed. İhsan Çapcıoğlu- Hayati Beşirli. *Sosyoloji’ye Giriş* 211- 244. Ankara: Grafiker, 2013

Uslu İbrahim. (ed). *Türkiye Aile Değerleri Araştırması*. T.C Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 2011.

Utma, Seçil. “Kadına Yönelik Cinsiyet Ayrımcılığı ve Cam Tavan Sendromu”. *Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi* 11/1(Ocak 2019), 44-58.

Ünal, Necdet. “Kur’an’ın İçki Yasağı Tedriciliği Üzerine Bir Araştırma”. *Kelam Araştırmaları Dergisi*. 9/2 (2011). 149- 182.

Ünal Özkorkut, Nevin. “2014 Tarihli Meryem Yahya İbrahim İshak Davası’ndan Hareketle İslam Hukukunda Bir Evlenme Engelli Olarak Din Farkı ve Osmanlı Uygulamasına Yansımaları”. *Osmanlı Tarih Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi Otam*. 37 (2015), 289-306.

Üstünel, Anıl Özge. vd. *Kadına Yönelik Şiddetle Mücadelede “İyi” Uygulamalar*. İstanbul: Mor Çatı Kadın Sığınma Vakfı, 2017.

Wach, Joachim. *Din Sosyolojisi*. çev. Ünver Günay. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları: 1990.

Weber, Max. *Protestan Ahlakı Kapitalizm Ruhu*. çev. Gökhan Rızaoğlu. İstanbul: Oda Yayınları, 4.basım, 2019.

Yapıcı, Asım. *Toplumsal Cinsiyet Din ve Kadın*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2016.

Yapıcı, Asım. “Tarsus’a Ait Edebi- Folklorik Ürünlerde İslami Motifler: İnanç ve Kimlik Gelişimi Açısından Bir Analiz”. Mehmet Ali Kirman- Abdullah Özbolat. *Kültür ve Din*. 91-112. Adana: Karahan Kitapevi, 2019.

Yaprak, Tahsin. “Ey Müslüman İlim Öğrenmek Kadın Erkek Her Müslüman’a Farzdır”. Dergi Diyanet (Erişim 2021). dergi.diyanet.gov.tr.

Yavuz, Fahri. Vd. “Kadınların Tarımsal Üretim Faaliyetlerine Katılımı Üzerine Bir Analiz: Kuzeydoğu Anadolu TRA1 Bölgesi Örneği”. *Tarım Ekonomisi Dergisi* 24/ 2 (Aralık 2018), 185- 192.

Yıldızoğlu, Hümeysra. *Bayburt İli Halk Bilimi ve Etnografyası*. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Yılmaz, İbrahim. “İslam Hukukunda Kız Çocuğunun Mirastaki Payının Cinsiyet ile Temellendirilmesine Analitik Bir Bakış”. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 22/1 (Haziran 2018), 347- 376.

Yüksek, Şahika. “Eş Dayaağı ve Dayaağa Karşı Dayanışma Kampanyası”. haz. Şirin Tekeli. *1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar*. 303-310. İstanbul: İletişim, 7. Basım, 2020.

EKLER

Ek- 1 Bilgilendirilmiş Onam Formu

ARAŞTIRMA GÖNÜLLÜ KATILIM FORMU KADIN ALGISININ DEĞİŞMESİNDE DİN VE KÜLTÜR ETKİSİ (BAYBURT ÖRNEĞİ)

Sevgili Katılımcı

Günümüz dünyasında kadının toplumdaki konumunda önemli değişimler meydana gelmiştir ve gelmeye de devam etmektedir. Özellikle Bayburt toplumu içerisinde son yıllarda kadının toplum içerisindeki konuma dair farklı bir algı oluşmaya başlamıştır. Bu algının değişmesinde elbette birçok neden bulunmaktadır. “Kadın Algısının Değişmesinde Din ve Kültür Etkisi (Bayburt örneği)” adlı bu çalışmada, bu nedenlerden en önemli iki neden olduğunu düşündüğümüz din ve değişen kültür faktörlerinin etkisini inceleye bilmek için bazı sorular hazırlanmıştır. Sorulara vereceğiniz cevapları ilgi, dikkat ve samimiyetle yanıtlamanız araştırmamızın doğruluk ve geçerliği açısından son derece önemlidir. Bu yüzden soruları dikkatle dinleyip yanıtlamanızı rica olunur. Verdiğiniz cevaplar bir yüksek lisans tezi için tamamen bilimsel amaçlar için kullanılacaktır. Sizin izniniz olmadan kişisel cevaplarınız üçüncü kişinin ya da herhangi bir kurumun amaçlarına açık tutulmayacaktır. Araştırmanın amacı dışında ya da bir başka araştırmada kullanılmayacak ve gerekmesi halinde, sizin (yazılı) izniniz olmadan başkalarıyla paylaşılmayacaktır. Görüşmeyi izin verirsiniz kaydetmek istiyorum. Böylelikle herhangi bir bilgiyi atlamamış olacağım. Veri toplama sürecinde size rahatsızlık verebilecek herhangi bir soru olmayacaktır. Veri toplama sürecinde istediğiniz soruyu yanıtlamama hakkına sahipsiniz. Yinede katılımlarınız sırasında herhangi bir sebepten rahatsızlık hissederseniz çalışmadan istediğiniz zamanda ayrılabilirsiniz. Çalışmadan ayrılmanız durumunda sizden toplanan veriler çalışmadan çıkarılacak ve imha edilecektir.

Gönüllü katılım formunu okumak ve değerlendirmek üzere ayırdığınız zaman için ve katkılarınızdan dolayı şimdiden teşekkür ederim.

Araştırmacı Adı: Halime Doracan
Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
Felsefe ve Din Bilimleri
Yüksek Lisans Öğrencisi
Cep Tel: 05347849291

Bu çalışmaya tamamen kendi rızamla, istediğim takdirde çalışmadan ayrılabileceğimi bilerek katılıyorum verdiğim bilgilerin bilimsel amaçlarla kullanılmasını kabul ediyorum.
(Lütfen bu formu doldurup imzalıktan sonra veri toplayan kişiye veriniz.)

Katılımcı Ad ve Soyadı:
İmza:
Tarih:

Ek- 2. Katılımcı Listesi

Katılımcılar

K1: Kadın, 24 yaşında, bekar, üniversite mezunu, staj dönemimde iş deneyimi olmuş ama henüz kendi alanında işe başlayamamış, sosyal hizmet uzmanı

K2: Kadın, 29 yaşında, şu an nişanlı, üniversite mezunu, sınıf öğretmeni, farklı şehirde çalışma deneyimi var.

K3: Kadın, 22 yaşında, bekar, lise mezunu, şu an bir ilköğretim okulunda güvenlik görevlisi.

K4: Kadın, 26 yaşında, evli, iki çocuğu var, ortaöğretim mezunu, ev hanımı.

K5: Kadın, 28 yaşında, evli, iki çocuğu var, ortaöğretim mezunu, ev hanımı. Açılan bir kursta kısa süre ile çalışma deneyimi olmuş.

K6: Kadın, 25 yaşında, bekar, üniversite mezunu, KPSS sınavına hazırlanmakta.

K7: Kadın, 23 yaşında, bekar, lise mezunu kendi tercihi ile üniversite okumamış, ev hanımı.

K8: Kadın, 21 yaşında, bekar, lise mezunu, okul servisinde rehberlikçe olarak çalışmakta.

K9: Kadın, 25 yaşında, üniversite mezunu, atanmak için çalışıyor, bekar.

K10: Kadın, 29 yaşında, evli, bir çocuğu var, üniversite mezunu, ev hanımı.

K11: Kadın, 24 yaşında, bekar, üniversite mezunu, sosyal hizmet uzmanı olarak çalışmaya başlamış.

K12: Kadın, 26 yaşında, bekar, üniversite mezunu, KPSS sınavına hazırlanmakta.

K13: Kadın, 22 yaşında, nişanlı, lise mezunu, ev hanımı.

K14: Kadın, 27 yaşında, nişanlı, üniversite mezunu, şu an kursiyer olarak çalışmakta.

K15: Kadın, 29 yaşında, lisans mezunu, evli, bir çocuğu var, ev hanımı.

K16: Kadın, 23 yaşında, bekar, lisans mezunu, özel bir iş yerinde çalışmakta.

- K17: Kadın, 23 yaşında, bekar, ön lisans mezunu, üniversite eğitimi dört yıla tamamlamakta, özel bir iş yerinde çalışmakta.**
- K18: Kadın, 22 yaşında, bekar, lisans mezunu, özel bir iş yerinde çalışmakta.**
- K19: Kadın, 21 yaşında, bekar, üniversite son sınıf öğrencisi.**
- K20: Kadın, 27 yaşında, evli, lisans mezunu, öğretmen, farklı şehirde öğretmenlik deneyimi var.**
- K21: Kadın, 40 yaşında, evli, üç çocuğu var, ilköğretim mezunu, ev hanımı.**
- K22: Kadın, 38 yaşında, evli, ev hanımı, ilköğretim mezunu, İŞKUR'dan çalışma deneyimi var.**
- K23: Kadın, 30 yaşında, evli, bir çocuğu var, ev hanımı, ortaöğretim mezunu.**
- K24: Kadın, 35 yaşında, evli, iki çocuğu var, ilköğretim mezunu, ev hanımı.**
- K25: Kadın, 34 yaşında, evli, üç çocuğu var, ortaokul mezunu, ev hanımı.**
- K26: Kadın, 31 yaşında, evli, üç çocuğu var, ortaokul mezunu, ev hanımı.**
- K27: Kadın, 32 yaşında, evli, iki çocuğu var, ortaokul mezunu, ev hanımı.**
- K28: Kadın, 36 yaşında, evli, ilköğretim mezunu, ev hanımı, kursiyer olarak çalışmakta.**
- K29: Kadın, 32 yaşında, evli, iki çocuğu var, ev hanımı, lise mezunu.**
- K30: Kadın, 38 yaşında, evli, iki çocuğu var, lise mezunu, halk eğitimde on yıllık ders verme deneyimi var, iş yeri sahibi.**
- K31: Kadın, 50 yaşında, evli, ilköğretim mezunu, dört çocuğu var, ev hanımı.**
- K32: Kadın, 53 yaşında, evli, ilköğretim mezunu, ev hanımı.**
- K33: Kadın, 56 yaşında, evli, altı çocuğu var, ev hanımı, ilköğretim dördüncü sınıfa kadar eğitim almış.**
- K34: Kadın, 48 yaşında, evli, ev hanımı, okuma yazma bilmiyor.**
- K35: Kadın, 46 yaşında, ilköğretim mezunu, evli, ev hanımı.**
- K36: Kadın, 56 yaşında, ilköğretim mezunu, evli, ev hanımı.**
- K37: Kadın, 49 yaşında, ilköğretim mezunu, evli, beş çocuğu, ev hanımı.**
- K38: Kadın, 45 yaşında, ilköğretim mezunu, evli, dört çocuğu var, ev hanımı.**

K39: Kadın, 41 yaşında, ilköğretim mezunu, evli, iki çocuğu var, İŞKUR personeli, kasabada ücretli olarak nadir çalışan kadınlardan birisi.

K40: Kadın, 47 yaşında, İlköğretim mezunu, evli, beş çocuğu var, ev hanımı.

K41: Kadın, 60 yaşında, ilköğretim mezunu, evli, dört çocuğu var, ev hanımı.

K42: Kadın, 41 yaşında, ilköğretim mezunu, evli, üç çocuğu var, belediyede temizlik görevlisi. Çalışmaya başladığı zamanlarda çevresinden kadında erkek ortamında çalışır mı diye tepki almış. Fakat daha sonrasında düzenli çalışıp maaş kazanınca o çalışıyor namusu ile para kazanıyor yapılabilir diye diğer kadınlara örnek gösterilmeye başlanmış.

K43: Kadın, 60 yaşında, evli, altı çocuğu var, okur yazar, ev hanımı.

K44: Kadın, 51 yaşında, dul, İlköğretim üçüncü sınıfa kadar eğitim alabilmiş daha sonradan ilköğretim eğitimini tamamlamış, daha sonrasında sınava girerek ortaokul diplomasını almış, ev hanımı.

K45: Kadın, 51 yaşında, dul, lise mezunu, el sanatları öğretmeni, eğitimini sonradan tamamlamış, gerekli belgelerini de alarak halk eğitimde öğretmenliğe başlamış, on yıl önce halk eğitim kursu açarak bir çok kadını etrafında toplayıp onlara dikiş nakış öğretmek hem bir zanaat öğrenmelerine katkı sağlamış, hem de başarılı olan ve istekli olan öğrencilerinde de açık öğretimden eğitimini tamamlatmış gerekli belgeleri alıp halk eğitim kurlarında öğretmenlik yapacak seviyeye getirmiş, bazı öğrenciler gerekli öğrenci sayısına ulaşarak çevre köylerde dikiş nakış öğretmenliğine başlamış. Ev hanımı olarak bütün bunları kısıtlı ortamlarda başarması toplumdaki diğer kadınlar tarafından şu an örnek alınmakta. On yıl içerisinde hem kendine maddi imkanlar elde ettiği hem de öğrencilerin de az da olsa maddi kazanç sağlamasına destek olduğu için diğer kadınlar tarafından takdir edilip, örnek alınmakta.

K46: Kadın, 51 yaşında, lise mezunu, evli, üç çocuğu var, esnaf.

K47: Kadın, 43 yaşında evli, üniversite mezunu, öğretmen.

K48: Kadın, 45 yaşında, evli, üç çocuğu var, lise mezunu, ev hanımı.

K49: Kadın, 41 yaşında, boşanmak üzere, gündelik olarak çalışan bir işçi, Azerbaycan kökenli olduğu için orada lise eğitimi almış ama Türkiye’de denkliği yok.

K50: Erkek, 24 yaşında, bu yıl üniversite son sınıfta normalde mezun olması gerekirken okulu uzatmış, bekar.

K51: Erkek, 26 Yaşında, bekar, üniversite mezunu, öğretmen.

K52: Erkek, 25 Yaşında, evli, ön lisans mezunu, çiftçi.

K53: Erkek, 24 Yaşında, bekar, üniversite mezunu.

K54: Erkek, 26 Yaşında, bekar, lise mezunu, çiftçi.

K55: Erkek, 23 yaşında, bekar, üniversite mezunu, şu an çalışmıyor.

K56: Erkek, 30 yaşında, bekar, üniversite mezunu, yüksek lisansı bırakmış, mühendis.

K57: Erkek, 28 yaşında, evli, üniversite mezunu, tekniker.

K58: Erkek, 27 yaşında, bekar, üniversite mezunu, memur.

K59: Erkek, 25 yaşında, evli, lisans mezunu, özel bir iş yerinde çalışmakta.

K60: Erkek, 26 yaşında, bekar, lisans mezunu, belediyede çalışıyor.

K61: Erkek, 31 yaşında, evli, iki çocuğu var, lise mezunu, çiftçi ve inşaat işçisi.

K62: Erkek, 33 yaşında, evli, ortaokul mezunu, özel güvenlik.

K63: Erkek, 32 yaşında, evli, lise mezunu, tesisatçı.

K64: Erkek, 32 Yaşında, evli, bir çocuğu var, üniversite mezunu, muhasebeci.

K65: Erkek, 35 yaşında, bekar, üniversite mezunu, harita teknikeri.

K66: Erkek, 34 yaşında, evli, lise mezunu, esnaf.

K67: Erkek, 32 yaşında, lise mezunu, evli, bir çocuğu var, özel bir iş yerinde çalışmakta.

K68: Erkek, 32 Yaşında, üniversite mezunu, evli, iki çocuğu var, mühendis.

- K69: Erkek, 33 yaşında, üniversite mezunu, evli, muhabir.**
- K70: Erkek, 35 yaşında, üniversite mezunu, bekar, esnaf.**
- K71: Erkek, 48 yaşında, evli, dört çocuğu var, ilköğretim mezunu, çiftçi.**
- K72: Erkek, 47 yaşında, evli, üç çocuğu var, ortaokul mezunu, serbest meslek.**
- K73: Erkek, 43 yaşında, lise mezunu, evli, dört çocuğu var, şoför.**
- K74: Erkek, 60 Yaşında, ilköğretim mezunu, evli, altı çocuğu var, çiftçi.**
- K75: Erkek, 60 yaşında, ortaokul mezunu, evli, altı çocuğu var, emekli.**
- K76: Erkek, 56 Yaşında, evli, beş çocuğu var, ilköğretim mezunu, Çiftçi.**
- K77: Erkek, 49 yaşında, evli, üç çocuğu var, ortaokul mezunu, muhtar.**
- K78: Erkek, 50 yaşında, evli, beş çocuğu var, lise mezunu, şoför.**
- K79: Erkek, 47 yaşında, evli, iki çocuğu var, ortaokul mezunu, serbest meslek.**
- K80: Erkek, 46 yaşında, evli, üniversite mezunu, öğretmen, okul müdürü olarak çalışıyordu.**
- K81: Erkek, 57 yaşında, evli, dört çocuğu var, üniversite mezunu, emekli öğretmen.**
- K82: Erkek, 54 yaşında, evli, lise mezunu, memur.**
- K83: Erkek, 48 yaşında, evli, üniversite mezunu, vakıf görevlisi.**
- K 84: Erkek, 47 yaşında, evli, iki çocuğu var, lise mezunu, memur.**
- K85: Erkek, 53 yaşında, ortaokul terk, evli, üç çocuğu var, emekli esnaf.**
- K86: Erkek, 46 Yaşında, evli, iki çocuğu var, lise mezunu, esnaf, İstanbul'da yaşama deneyimi var.**
- K87: Erkek, 50 Yaşında, evli, üç çocuğu var, üniversite mezunu, memur olduktan sonra üniversite eğitimini tamamlamış.**
- K88: Erkek, 43 Yaşında, evli, iki çocuğu var, ön lisans mezunu, üniversite eğitimini lisans derecesine tamamlamakta, Esnaf**

Ek- 3 Mülakat Soruları

Tez Mülakat Soruları

1. KISIM

1) Cinsiyetiniz:

Kadın ()

Erkek ()

2) Yaşınız:

3) Medeni Durumunuz:

Evli ()

Bekar ()

Dul ()

Boşanmış ()

Diğer ()

4) Eğitim Durumunuz:

Okuma- yazma bilmiyor ()

İlköğretim ve ya ortaokul mezunu ()

Lise mezunu ()

Yüksekokul ve ya Üniversite mezunu ()

Diğer ()

5) Mesleğiniz :

6) Ekonomik Gelir Seviyeniz:

0 – 1000 tl arası () 1000 – 3000 tl arası () 3000- 7000 tl arası () 7000 tl üzeri ()

2. KISIM

- 1) Herhangi bir sakıncası yoksa inanıp inanmama durumunuzu, eğer inanıyorsanız da dini kimliğiniz ve mezhebiniz hakkında kısaca bilgi verir misiniz?
- 2) Dininiz sizin için ne kadar önemli? Kendinizi dindar görüyor musunuz? Dini konularda kendinizi yeteri kadar bilgili görüyor musunuz?
- 3) İnanduğunuz dinin emir ve yasaklarını yerine getirir misiniz? (Müslüman iseniz namaz kılmak, içki içmemek gibi, Hristiyan iseniz kiliseye devam etmek gibi)
- 4) İnanduğunuz dinin kutsal kitabını hiç okudunuz mu? (Kuran-ı Kerim'in Arapçasından veya mealinden okumak gibi)
- 5) İnanduğunuz dinin öğretilerini kimden öğrendiniz? (Kendim araştırarak, anne babadan, din görevlisinden)
- 6) Gelenek ve göreneklerinizi önemser misiniz? Gelenek ve göreneklerinize ne ölçüde bağlısınız?

3.KISIM

- 1) Kadın /Erkek olarak toplumsal yaşamınızdaki rollerinizden bahseder misiniz? Bayburt'ta kadının ve erkeğin toplumdaki yeri nasıldır?
- 2) Kadınların eğitimi hakkında ne düşünüyorsunuz? Kadınlar üniversite dahil eğitim almalı mı? Yaşadığınız şehirde kadının eğitim serüveninde bir değişiklik olduğunu düşünüyor musunuz?
- 3) Sizce kadının asli görevi sadece çocuk yetiştirme ve ev idaresi midir? Kadınların iş hayatına atılması, mesleklerinde kariyer yapması konusunda neler düşünüyorsunuz? Yaşadığınız şehirde kadınların iş hayatına katılımı nasıl? Geçmiş yıllara kıyasladığınız zaman kadının iş hayatına katılımında değişiklik oldu mu? Oldu ise ne gibi değişiklikler oldu?
- 4) Kadınlar aktif iş hayatına katıldığı zaman annelikten doğan sorumlulukları aksattığını düşünüyor musunuz?
- 5) Bir kadın çalışmak istiyor ama ailesi veya eşi kadının çalışmasına izin vermiyor. Kadın eşi veya ailesi izin vermediği sürece de çalışabilir mi?

- 6) Meslek grupları içerisinde kadın ya da erkek mesleği ayrımı yapılmalı mı? Yapılmasını öngörüyorsanız kadınların/erkeklerin hangi meslek gruplarında yer alması gerektiğini düşünüyorsunuz? (Kadınların hemşire olması, erkeklerin şoför olması gibi).
- 7) Kendi ekonomik özgürlüklerini kazanmış kadınların maaş kartlarını ailesine veya eşine mi vermeli? Yoksa parasını kendi inisiyatifi çerçevesinde mi kullanmalı?
- 8) Ekonomik özgürlük kadını toplum içerisinde daha iyi bir konuma getirir mi? Ona daha iyi bir statü atfeder mi?
- 9) Kadınların iş hayatında yönetici olması hakkında ne düşünüyorsunuz? Yaşadığınız şehrin bu konudaki tutumunu nasıl değerlendiriyorsunuz?
- 10) Kadınlar istedikleri partiye oy verebilir mi? Yoksa ailesinin veya eşinin oy verdiği partiye mi oy vermelidirler? Yaşadığınız şehirde kadınlar kendi kişisel görüşleri doğrultusunda mı yoksa eşi veya ailesinin isteği doğrultusunda mı kullanıyor?
- 11) Kadınlar seçilme haklarını kullanmalı mı? Mesela muhtar, belediye başkanı veya milletvekili olmalı mı? Bu konuda yaşadığınız yerin tutumunu nasıl buluyorsunuz? Sizce toplumdaki kişilerde kadınların bu konumlara gelmesini istiyorlar mı?
- 12) Ev içi işler yapılırken kadın erkek arasında bir iş bölümü olmalı mı? Yoksa ev içi işler kadına mı aittir. Erkeğin/Kadının ev dışında faal olduğu, çalıştığı zamanlarda da ev içi işlerini sadece kadınlar mı yapmalı? Yoksa ev içi işlerini sadece erkekler mi yapmalı? Ya da ev içi işleri paylaşmalı mı?
- 13) Erkek çocuklarını temizlik yapmak, yemek pişirmek gibi ev içi işler öğretilmeli mi? Yoksa bu sadece kız çocuklarına mı öğretilmeli?
- 14) Yaşadığınız toplumda ev içi iş dağılımında cinsiyet ayrımcılığı olduğunu düşünüyor musunuz? Düşünüyorsanız ev içi cinsiyet ayrımcılığı yapılmasının nedeni sizce nedir?
- 15) Kadınlar evleniyorken evlenmek istediği kişinin kararını kendisi mi vermeli? Yoksa ailesi de evlilik kararına müdahale edebilir mi? Yaşadığınız toplumda kadının evlilik kararı vermesi hakkında zaman içerisinde bir değişim olduğunu düşünüyor musunuz?
- 16) Kadınlar/ Erkekler Müslüman olmayan birisi ile evlenebilir mi?
- 17) Kadınlar mutlaka kocasının soyadını mı almalıdır?

- 18) Kadınlar evlenmeden önce herhangi birisi ile flört edebilirler mi? Yahut erkekler evlenmeden önce herhangi birisi ile flört edebilirler mi?
- 19) Kadınlar da erkekler ile aynı sebeplerden dolayı boşanabilir mi? Yoksa boşanma hakkı erkekler mi aittir? Yaşadığınız toplumda kadınların kendi istekleri doğrultusunda, istediği zaman boşanabildiğini düşünüyor musunuz? Sizce yaşadığınız toplumda kadınlar geçmiş yıllara kıyasla boşanma hakkı elde etti mi? Ettiğini düşünüyorsanız sizce bunun sebepleri neler?
- 20) Kadın kocasına itaat etmezse kocası onu uygun bir şekilde cezalandırabilir mi? Erkekler eşlerine şiddet uygulayabilir mi? Aile içi kadına yönelik şiddet hakkında ne düşünüyorsunuz? Yaşadığınız toplumun bu konudaki tutumu sizce nasıl?
- 21) Aileler miras dağıtımını yaparken tutumu nasıl olmalıdır? Erkek ve kız çocuklarına eşit mi dağıtmalı, erkeğe daha fazla mı vermeli veya kadına mı daha fazla vermeli? Yahut ihtiyacı olana daha mı fazla vermeli? Yaşadığınız toplumun miras dağıtım konusunda tutumu nasıl? Bu tutumu nasıl değerlendiriyorsunuz?
- 22) Kadınlar özgür bir şekilde inançları ve istedikleri doğrultusunda kıyafetlerini tercih etme özgürlüğüne sahip midirler? Kadın isterse başörtüsü takmayabilir mi? Kadının giyimine ailesi veya eşi müdahale edebilir mi? Yaşadığınız toplumda kadınların kendi istekleri doğrultusunda, özgürce kıyafet seçimini yaptığını düşünüyor musunuz? Sizce zaman içerisinde yaşadığınız toplumda kadının giyiminde değişiklik oldu mu?
- 23) Bir kadın tek başına istediği yere seyahat edebilir mi? Erkek ile aynı seviyede hareket serbestliğine sahip midir? Yaşadığınız toplumda kadınların tek başına seyahat edebilmesinde geçmiş zamanlara kıyasla değişiklik olduğunu düşünüyor musunuz?
- 24) Size göre İslam dininde kadının nasıl bir yeri ve statüsü vardır?
- 25) Hz. Peygamber döneminde kadınların sosyal durumları, kadınların konumu hakkında birkaç cümle söyleyebilir misiniz?
- 26) Günümüz toplumunda kadının konumu, kadın algısı nasıldır? Yaşadığınız şehirde kadının toplumdaki konumunda, kadın algısında bir değişiklik olduğunu düşünüyor musunuz? Düşünüyorsanız sizce kadın algısının değişmesinde etkili olan faktörler nelerdir?

- 27) Kadınların eğitim alması, kadının çalışmaya başlayıp ekonomik özgürlüğe sahip olması toplumda kadın ve erkeklerin kadın algısının değişmesinde etkili olmuş mudur? Daha önce eğitim alma fırsatı olmamış kişilerin, ilerleyen zamanlarda eğitim alma imkânı elde etmesi, aynı şekilde daha önce çalışmayıp daha sonraları iş imkânı bulan veya kendi işini kurup çalışmaya, sosyal hayatta var olmaya başlayan kadınlar kadın algısının değişmesinde etkili olmuşlar mıdır?
- 28) Şehirlerinize üniversitenin gelmesi ile kadın algısı, kadına karşı tutumda değişikliğine sebep olmuş mudur?
- 29) Devlet politikalarında uygulanan kadın eğitimi, kadınların çalışmaya teşvik, kadın haklarındaki düzenlemeler, kadın hakları hakkında yapılan çalışmalar kadın algısının değişmesinde etkili olmuş mudur?
- 30) Günümüzde hayatımıza çokça yer eden televizyon programlarının kadın algısının değişmesinde etkisi var mıdır? Yoksa toplumda var olan mevcut kadın algısını destekler nitelikte midir?
- 31) Sosyal medya uygulamaların kadın algısı üzerinde etkisi var mıdır? Özellikle kadın fenomenlerin, kadınlar üzerinde birtakım fikirlerin değişmesinde etkisi var mıdır?
- 32) Kadın algısının değişmesinde göçlerin etkisi var mıdır? Farklı şehirden gelen kişilerin, göç edip tekrar kendi memleketine dönüp gittiği yerin kültürel özelliklerini alan insanların etkisi var mıdır?
- 33) Erkekler mevcut toplumsal yapıda avantajlı mıdır?
- 34) Kadın/ Erkek cinsiyet rollerimizi belirleyen toplumun kültürel yapısı mıdır? Yoksa dini inanışlarımız mıdır?
- 35) Kadın ve erkek arasında herhangi bir farklılık ve üstünlük var mıdır?

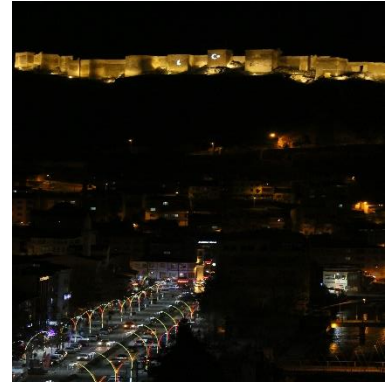
Ek- 4 Fotoğraflar

Ek 4.1. Bayburt

Ek 4.2. Bayburt Kalesi

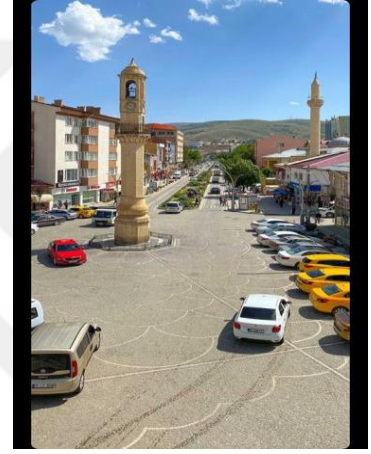
Ek 4.3. Bayburt Kalesi 2

Ek-4.4. Bayburt Kalesi 3

Ek 4.5. Saat Kulesi

Ek 4.6. Saat Kulesi 2

Ek 4.7. Şehit Osman Türbesi

Ek 4.8. Bayburt Ulu Cami

Ek 4.9. Bayburt Ulu Cami 2

Ek 4. 10. Dede Korkut Heykeli

Ek 4.11. Bayburt Çoruh Nehri

Ek 4.12. Bayburt Çoruh Nehri

Ek 4. 13 Cumhuriyet Caddesi

Ek 4. 14 Cumhuriyet Caddesi

Ek 4. 15. Semerciler Caddesi

Ek 4. 16. Eski Bayburt Evleri

Ek 4. 17. Eski Bayburt Evleri 2

Ek 4. 18. Bayburt Yeni Şehir Park

Ek 4. 19. Aydıntepe İlçesi

Ek 4. 20. Aydıntepe Kalesi

Ek 4. 21 Aydıntepe Merkez Cami

Ek 4. 22. Aydıntepe Ak Pahar Önü

Ek 4. 23. Aydıntepe Yeraltı Şehri

Ek 4. 24. Aydıntepe Kale Park

Ek 4. 25. Aydıntepe 1

Ek 4. 26. Aydıntepe 2

Ek 4. 27. Gökçedere Kasabası

Ek 4. 28. Gokçedere-1

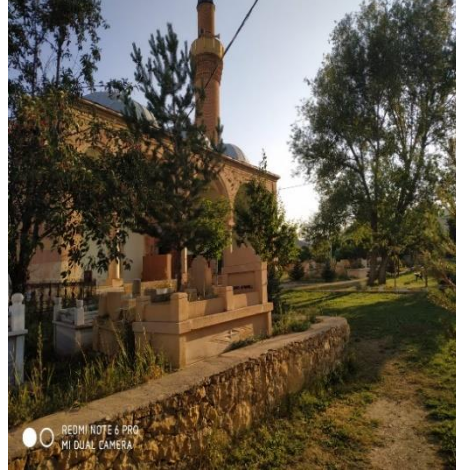
Ek 4. 28. Gökçedere Meydanı

Ek 4. 29. Gökçedere -2

Ek 4. 30. Pulur Ferahşat Bey Cami 1

Ek 4. 31. Pulur Ferahşat Bey Cami 2

Ek 4. 32. Pulur Ferahşat Bey Cami 3

Ek 4. 33. Ferahşat Bay Cami Medresesi

Ek 4. 34. Gökçedere -3

Ek 4. 35. Gökçedere -4

Ek 4. 36. Gökçedere - 5

Ek 4.37. Gökçedere - 6

Ek 4. 38. Kırman Tavan

Ek 4. 39. Terek

Ek 4. 40. Çayır Köprüköyü

Ek 4. 41. Çayırköprü -1

Ek 4. 42. Çayırköprü Cami

Ek 4. 43. Çayırköprü-2

Ek 4. 44. Çayırköprü- 3

Ek 4. 45. Çayırköprü- 4

Ek 4. 45. Çayırköprü -5

Ek 4. 46. Çayırköprü- 6

Ek- 5 Özgeçmiş

KİŞİSEL BİLGİLER	
Adı Soyadı	: Halime Doracan
Medeni hali	: Bekar
Uyruğu	: T.C
EĞİTİM	
Lise	: Bayburt Anadolu İmam Hatip Lisesi / 2007-2011
Lisans	: Ankara Üniversitesi /İlahiyat Fakültesi/ İlahiyat 2011- 2016 İstanbul Üniversitesi/ Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi/ Sosyoloji/ 2015-2020
Yüksek lisans	Ankara Üniversitesi /Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri/ Din Sosyolojisi Özel Öğrencilik 2016- 2017. Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, İslami Araştırmalar Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı / Din Sosyolojisi/ 2018- 2021.
İŞ TECRÜBESİ: Özel Sektörde Çalışmaktadır	
YABANCI DİLLER: İngilizce	
Yayımlanan Yazılar: Toplumsal Değişme Karşısında İcma'nın Değişebilirliği- Uluslararası İlamer Öğrenci Sempozyumu (2016).	